

2-

JURISCONSULTI SUMMI,
HUGONIS GROTII,
LIBER INSIGNIS,
DEFENSIO FIDEI
CATHOLICAE
DE SATISFACTIONE CHRISTI
INSCRIPTUS:

PRAEMISSA AUCTORIS VITA,
MAJORIS PERSPICUITATIS GRATIA, IN PARAGRAPHOS,
LEMMATIS SUI INSIGNITOS, DISTINCTUM,
OB PRAESTANTIAM ET RARITATEM SUAM,
AD ILLUSTRATIONEM

IVBILAEI EVANGELICI SECVNDI
LUCI PUBLICAE REDDIDIT;
EIDEMQVE
ELENCHUM ANTIDIPPELIANUM,
QVO SIC DICTI CHRISTIANI DEMOCRITI PSEUD-
EVANGELICUM SYSTEMA DESTRUITUR,

CUM
ORATIONE
EJUSDEM ARGUMENTI SECULARI,
SUBJUNXIT

D. JOACHIMUS Lange/

S. THEOL. PROF. ORDINAR.
ET h. t. ACAD. FRID. ITERUM PRO-RECTOR.

LIPSIÆ APUD GOTTL. BENJAMIN FROMMAN,
IMPENSIS ORPHANOTROPHEI ZULLICHAVIENSIS
ANNO MDCCXXX.

HUGONIS GROTII

DEFENSIO FIDELI
CATHOLICAE
DE SATISFACTIOE CHRISTI

PRÆFATIO
AUCTORIS
VITÆ ET MORUM
HUGONIS GROTII
AUCTORIS

IVBIAMAE EVANGELII SECUNDI
VICARIUS
ELIENHUM ANTHONIUS BELIANUM

GRATIA
ELIENHUM ARGUTEN AREGULARI

D. JOACHIMUS
ET D. JOACHIMUS PRO-RECTOR

ANNO MDCCLXXII
MENSE OCTOBRE

VIRIS
SERENISSIMAE
REGIÆ MAJESTATIS SVECIÆ

MAGNAE FIDEI,
DOMINIS
ANTIQUA STEMMATUM GLORIA ET SUMMA
MUNERUM DIGNITATE ILLUSTRISSIMIS AC
PERILLUSTRIBUS;

NEC NON LONGO RERUM USU ET MERITORUM
MAGNITUDE EXCELLENTISSIMIS;

REGNI SVECICI CANCELLARIO,
SEU
COLLEGII CANCELLARIÆ REGIÆ MAGNÆ
PRÆSIDI,

EJUSDEMQUE E SENATORIBUS REGNI
VICARIIS EMINENTISSIMIS,

AC CETERIS MAGNI HUIUS COLLEGII
MEMBRIS GENEROSISSIMIS, MAGNIFICEN-
TISSIMIS ET GRAVISSIMIS,

HUNC LIBRUM EA, QVA PAR EST, ANIMI
SUBMISSIONE AC OBSERVANTIA
DICAT

EDITOR AC EX PARTE AUCTOR.

ILLUSTRISSIMI AC PERILLUSTRES
DOMINI,
DOMINI SUBMISSO ANIMI CULTU
VENERANDI,

Minentissimo collegio VESTRO hunc tractatum, a tenuitate mea inscriptum, in lucem prodire publicam, mirabimini quidem primo intuitu; sed, huic instituto haud levem subesse causam, intelligetis. Editus est superiori anno libellus sic dicti *Christiani Democriti* germanicus, sub titulo *Verae demonstrationis evangelicae*: in quo auctor primum pluribus enarrat, quæ ex parte fidem superant, & a vero alienissima esse dicuntur, quæque sibi suæ doctrinæ causa in Suecia contigerint: & deinde doctrinam, quæ, uti universæ ecclesiæ christianæ, sic evan-

evangelicæ quam maxime, & in hac omnino etiam Suecicæ, præcipua est, de *satisfactione Christi*, & de inde resultante *justificatione forensi*, quam animosissime impugnatur, & tanquam ex orco ortam, acerbissime explodit. Et hoc est illud scriptum, quod, uti ipse refert, Holmiæ anno hujus seculi vigesimo septimo consignavit, & ibidem, facta communicatione multa, jam divulgavit; publice vero nunc editum universo doctorum in Suecia ordini, ejusdemque ad Comitatus tunc deputatis venerandis membris, nec non amplissimo Consistorio regio Holmieni; & inter Theologos in Germania nostra alios, etiam nobis Hallensibus, nominatim inscripsit: & quidem cum provocatione ea, qua jam ante victoriam canit triumphum, nostrorum temporum sibi ipsi, pro confidentia sua, quidam quasi Antipas, qui unus & solus omnibus sit superior, certe mente ac doctrina sanior, bello sacro universæ ecclesiæ sic indicto.

Non quidem ecclesiæ Suecicæ defuerunt hucusque, nec posthac eidem deerunt, evangelicæ veritatis tam impotentem læsæ assertores strenui; siquidem inter illos de ea jam præclare meritus est venerandi nominis Theologus Holmien-
sis, *Hermannus Schræderus*, jam episcopus Calmariensis constitutus: utpote quem novimus, uti alias, ita etiam in causa Anti-Dippeliana, vel ipso Democrito teste, doctrinæ ac veritatis evangelicæ corde, oreque ac calamo, fidissimum esse cultorem ac defensorem: cujus etiam scripta, Democritianæ intemperiei opposita, ut brevi in lucem prodeant publicam, est, quod exoptamus. Quoniam vero in gratiam infirmorum exundaturis errorum fluctibus novus agger etiam inter Germanos est opponendus, constitui in opere meo in Pentateuchum Mosaicum exegetico, quod sub manibus habeo, *Leviticum* ita tractare, ut demonstrem, quam egregie in ipso antitypus typo suo respondeat,

deat, hoc est, doctrina de satisfactione
& justificatione forensi suis rei sacrificialis
umbris. Et huic instituto hunc præmit-
to tractatum. Qui cum priore & potio-
re sui parte sit Grotianus, HUGO autem
GROTIUS, uti nominine, ita re etiam ipsa, vere
magnus, non solum in Belgio suo, sed in Sue-
cia etiam sublimem olim inter proceres
gradum obtinuerit, utpote Consiliarius
& Legatus regius, fidus inter eos splendi-
dissimum: illum inclytis VESTRIS, ILLU-
STRISSIMI AC PERILLUSTRES DOMINI, nomini-
bus offero consecratum. Prodiit quidem
liber ille Grotii jam sæpius; sed tanta tamen
ejusdem jam dudum est raritas, ut quam
paucissimis inter doctos hodie sit vitus,
nedum lectus. Cum vero is, summo cum
judicio ad doctrinæ apostolicæ normam
formamque sit concinnatus, &, qui sum-
morum etiam in re publica virorum ocu-
los tubeat, dignissimus; eum, majoris per-
spicuitatis causa, in paragraphos, lemma-
tibus suis insignitos, distinctum, luci red-
didi

didici publicæ, nihil magis in votis habens,
quam ut universæ ecclesiæ evangelicæ, &
in hac, quæ ejus pars est eminentior, Sue-
cicæ etiam, usui sit quam amplissimo.

Cui scopo ut mea etiam quantulacunque opera
inserviat, subjunxi Elenchum Anti-Dippelianum, qui,
quod confido, ostendet, nexum istum indissolubilem,
quem Dippelius, (qui sibi ipsi *Democriti*, h. e. irrisoris,
nomen, non *christiani* christianum, sed profanum,
tanquam maxime proprium, adscivit) suo doctrinæ sy-
stemati tribuit, scopas esse dissolutas, & arenam do-
gmaticam sine calce logica ac theologica; & ostentati-
onis quidem permultum, ac inanis speciei adhuc plus,
soliditatis vero nihil habere. Servet hoc, quod in do-
gmate de satisfactione & justificatione forensi habe-
mus, apostolicæ doctrinæ depositum inæstimabile
Deus ecclesiæ suæ universæ, speciatim etiam Suecicæ,
intemeratum, præstetque illud non minus a fœdo, ad
peccandi licentiam tracto, abusu, quam a virulenta im-
pugnatione immune. Quod ex animo vovet,

ILLUSTRISSIMI AC PERILLUSTRES DOMINI,
EXCELLENTISSIMORUM NOMINUM VESTRORUM

cultor demississimus

Halæ, die XII. Julii
MDCCXXX.

D. JOACHIMUS Lange/
Academiæ Regiæ Fridericianæ
h. t. Pro. Rector.

PRAEFATIO, Succinctam vitæ HUGONIS GROTH ideam exhibens, cum instituti expositione.

ΣΥΝΟΠΣΙΣ.

*Grotii Delphis nati pueritia jam tum
fuit insigniter litteraria. §. I.*

*Is cursu studiorum academico jam an-
no ætatis XV. absoluto scriptis in-
claruit. §. II.*

*Et eodem anno cum Fœderatorum Le-
gato in Galliam concessit, ibique
juris Doctor est renunciatus. §. III.*

*E Gallia reversus anno ætatis XVII. &
deinceps gravissimis muneribus pu-
blicis fuit adhibitus. §. IV.*

*Sed Arminianis turbis implicitus ad
perpetuos carceres injuste fuit da-
mnatus. §. V. VI.*

*Quæ carceris mansio etsi mala & satis
dura, ipsi tamen fuit litteraria. §.
VII.*

*Ex eaque fere post biennium difficilli-
me quidem, at felicissime, fuit li-
beratus opera fidei conjugis. §.
VIII. IX.*

*Post liberationem Grotius Antwerpi-
am ingressus liberationem sui ipse*

*Fœderati Belgii ordinibus per epi-
stolam indicat. §. X.*

*Inde in Galliam digressus in ea singu-
lari cum procerum & litteratorum
benevolentia fuit exceptus & pensi-
one regia sustentatus. §. XI.*

*Hac tamen ipsi tandem a Richelio in-
stinctu invidorum osorumque fuit
subtrahita. §. XII.*

*Quare e Gallia post decem annorum
exilium rediit ad Belgium suum
post odia per mortem principis
Mauritii & ejus fratris successio-
nem suppressa, nondum autem ex-
stincta. §. III.*

*Unde patria denuo excedere coactus
migravit Hamburgum, ibique in
confluxu doctissimorum virorum ad
ipsum facto moratus est in quartum
usque annum, a diversis magnis
principibus ad splendida munera
frustra expetitus. §. XIV.*

Suscepit tamen a regina Suecia legationem ad regem Galliae gessitque per annos decem. §. XV.

Inde revocatus transit Belgium & in eo honorifice excipitur. §. XVI.

Et exposita muneris sui ratione a regina dimissionem expetit & accipit, inde vero in Germaniam regressus naufragium patitur & Rostochium delatus ager ibi beate exspirat. §. XVII.

Id quod Quistorpii ad Calovium datis litteris confirmatur. §. XVIII.

Cui epistolae duae aliae adjunguntur. §. XIX. XX.

Unde haec idea vitae Grotii desumpta

fit? §. XXI.

Auctor de ipso sentit quidem pro meritis ejus praeclare. §. XXII. XXIII. XXIV.

Sed ita, ut navos ejus non dissimulet, praecipue hermeneuticos a Calovio notatos. §. XXV.

Transitur ad novam hanc editionem libri Grotiani de satisfactione Christi. §. XXVI.

Cui se olim frustra opposuit Crellius. §. XXVII.

Et indicatur ratio, cur huic tractatui Grotiano subiectus sit elenchus Anti-Dippelianus cum oratione seculari. §. XXVIII.

§. I.

HUGO GROTIUS qualis & quantus in orbe erudito vir fuerit & adhuc sit illis, qui justum viris bene meritis, rebusque eorum praeclare gestis, pretium statuere norunt, ut intelligatur, vitae ac meritum ejus delineationem exhibebo quam brevissimam, iis tantum, quæ præ reliquis majoris sunt momenti, carptim notatis. Natus is est anno seculi decimi sexti octogesimo tertio *Delphis* Batavorum ex gente *Crayemburgica de Groot*, eo jam tempore inde ab aliquot seculis illustri, &, quod nomine suo sonat, *magni nominis*: patrem habuit *Joannem de Groot*, urbis *Delphorum* consulem & academiae *Lugdunensis* curatorem, avum *de Groot* ejusdem dignitatis virum, legationibus reipublicae haud paucis clarum. Quam vero præcox **HUGO** nactus sit ingenium, & quanta diligentia ac felicitate illud excoluerit, inde constat, quod magistris erudientibus tra-

traditus jam tum ante annum ætatis nonum inciperet ejusmodi pangere carmina Latina, quæ summis ejus ætatis Criticis erant admirationi, & inter ea tragœdiam de *Adamo exule*; multo adhuc superior ipso DANIELE HEINSIO; utpote qui undecimo demum ætatis anno, scripta de Puero Jesu eleganti elegia, ejus argumentum ipse hoc disticho expressit:

*Qui nondum undecimum vidi transire decembrem,
Hæc ego, de Puero, carmina canto puer.*

§. II.

Anno ætatis XII. litterarum studiis jam adeo erat excultus GROTIUS noster, ut in Academiam Lugdunensem mitteretur; ibique adeo profecit, ut anno XIV. conscriptis ac editis in philosophia, mathesi ac theologia, & maxime in jurisprudentia thesibus aliquoties publice insigni cum applausu disputaret. Et cum sub ductu magni SCALIGERI philologiæ studium cum cura excoluisset, anno XV. *Martiani Capellæ* opus, eruditis suis annotationibus illustratum & ab innumeris mendis emaculatum, in lucem emisit, principi *Condeæ* inscriptum, & quidem icone sua præfixa cum hoc epigrammate:

*Quem sibi quindenis Astræa sacravit ab annis,
Talis HUGVEIANUS GROTIUS ora fero.*

§. III.

Eodem anno relicta Academia illustris viri, *Joannis Oldenbarneveldii*, cum is fœderati Belgii legationem ad regem Galliæ Henricum IV. susciperet, comitatui se adjunxit, & in Gallia ab omnibus magni æstimatus a rege aureo donatus est torque & vultus regii effigie, & anno sequenti, quæ ætatis erat XVI. juris utriusque doctor, non sine magno suo merito est creatus. Tantæ mentis igneæ erant dotes, tanta, ætate multo maturior, virtus, quæ non poterat non singulis esse admirationi.

§. IV.

E Gallia reversus jam ante annum ætatis XVII. ordini *Advocatorum Fisci* Hagæ comitum adscriptus causas publicas magna facundia, nec minore cum applausu, coram aulæ Belgicæ proceribus egit; & ita quidem, ut non remitteret ab humanioris litteraturæ, jam ad summam facultatem usque excultæ, studiis. Anno autem ætatis XXIV. ad *Fisci Hollandiæ, Selandiæ & Westfrisiæ advocationem*, gravissimum in Belgio munus, quod etiam causas accusationum capitales dirigit, a provinciarum istarum proceribus & ipso principe *Mauritio* fuit admotus: eique tanta præfuit prudentia, cura ac integritate, ut annum ipsi salarium præter morem in testimonium meritorum augeretur. Deinde *civitatis Roterodamensis assessura* ornatus subliorem accepit gradum in ipso Ordinum Hollandiæ conventu, legationemque suscepit fœderati Belgii ad regem Britanniae, ad lites in re commercii inter Belgas & Britannos componendas.

§. V.

Haftenus illustri viro omnia ex voto successerant, meritorum etiam ac munerum splendor summam ipsi auctoritatem conciliaverat. Cum vero Arminiani, quorum partes in religionis negotio justas is vi conscientiae tuebatur, ab eorum oppressione abhorrens, auctoritate principis Arausio-nensis MAURITII, & plebis, a Gomorastis concitatae, turbis odiisque funestis premerentur, non exigua odiorum moles in Grotium effusa ipsum die VI. Jun. anno MDCXIX. ad perpetuos carceres in arce Lupensteinienli damnavit, bonis ejus omnibus fisco addictis. Et cum rex Galliae per legatum suum, MAURERIUM, de eo liberando laboraret, & spes ipsi liberationis, si se peccasse agnosceret, & erratorum veniam peteret, esset facta; animus ejus veri ac recti servantissimus durissima quæque perpeti maluit, quam veniam poscere earum rerum, in quibus culpam non agnoscebat.

§. VI.

§. VI.

Audiamus hic ipsum GROTHIUM ex epist. XXXVIII. ad Gvil. Vairium: *At illud verum esse, testatur mihi animus, quod judicas, & libertatem a me defensam secundum eas, quas acceperam leges, & adduci me non potuisse, quanquam & promissis & minis tentatum, ut recte & ex vetere formula de gratia & libero arbitrio sentientium oppressioni accederem. Servabit mihi, ut spero, hunc animum Deus, ut neque spe, neque metu ullo abductus factis dictisque seorsum eam ab eo, quod animus sentit. Item in epistola XXV. ad Maurerium e carcere data: Ego jam tam diu dicta causa apud conscientiae meae auditorium, quod omnibus mihi tribunalibus est sanctius, intra intimos animi recessus nihil aliud reperio, quam perpetuo nobis propositum fuisse, salva opinionum libertate, quae disputabantur, retinere ecclesiae unitatem; quae res neque veteribus, neque novis exemplis caret. In republica nihil unquam novatum volui. Cordi mihi fuit, eorum jus tueri, quibus me & natura subditum, & muneris ratio ministrum fecerat, quibusve fidem meam addixeram, manente penes Fœderatos & Principem ea potestate, quam publicis suffragiis delatam, huc usque obtinuerant. Qui rem norunt, facile intelligunt, hoc unum nostrum esse crimen, quod rempublicam non gesserimus ex illis legibus, quas isti ex suo usu erant constituturi. Si eo nomine bonis, honoribus, fama exuimur, ne id quidem sine exemplo est. Sed illud durissimum, quod & infirmitas corporis mei cælo, & animi mœror amicorum solatiis destituitur. Potius tamen & hoc, & si quid pejus fingi potest, Deo adjuvante perpetuar, quam veniam poscam earum rerum, in quibus animus culpam non agnoscit.*

§. VII.

Mala illa ac satis dura carceris mansio viro ad litteras nato & toto quasi, quantus erat, litterario, mere erat litteraria. Cum enim librorum copia ipsi non esset denegata, identidem haud exigua ipsi arca libris referta ab amicis mittebatur, ac istis perlectis, aut perlustratis, remittebatur, novis sic subinde submisiss. Et cum nihil ipsum magis oblectaret,

quam rerum sacrarum meditatio, utpote in rebus prosperis moderamen, in adversis solatium adferens, in custodia sua inprimis scripta elaboravit sacra, & in his insignes illos hymnos *de veritate religionis christianae*, civibus suis, ad gentes barbaras & simulacrorum cultui adhuc deditas commerciorum caussa navigantibus, consulturus. Quos metro alligaverat, ut cantari & cantando memoriae imprimi, & huic impressi, pro suo argumentorum pondere, christianis interservire possent, cum ad sui in revelata religione confirmationem, tum ad simulacrorum cultores de cultus sui vanitate ac impietate convincendos. Quod opusculum aureum ipse deinceps amicorum suasu sermone libero Latine redditum edidit, editum vero tanto cum applausu ubique receptum est, ut praeter *Belgicam & Latinam* in octo linguas alias, *Germanicam, Anglicam, Gallicam, Graecam, Suecicam, Persicam, Arabicam & Malabaricam* Indorum sit translatum, & prudentioribus merito sit in deliciis, pro meritis suis digne aestimatum.

§. VIII.

Memoratu vero inprimis dignissimum est, quomodo fidisimae conjugis, *Mariae Reygerbergiae*, virilis plane animi matronae, opera e carcere, cujus squalorem fere per biennium toleraverat, fuerit liberatus & libertati restitutus. *Cum hunc in modum* (verba sunt ipsius GROTII Apol. c. XVIII. p. 302.) *Hagae ante sententiam, per menses novem, post eam multis diebus, Lupestennii vero per annum & menses decem, in summa aestitia ac solitudine vixissem, de eo, quod nobis restabat, sine ullo quaestu, sine ullo necessitatis subsidio, tandem Deus mei misertus est, atque eo ipso tempore, quo nova in me atque uxorem mala intende- bantur, sparso rumore falso de funibus, ab uxore coemitis & in carcerem perlatis (cui mendacio refutando cum veritatis testimonium a custodia praefecto posceremus, obtentum ne id quidem est) viam mihi monstravit recuperandae libertatis.* Variis consiliis agitatis, multisque, quibus elaberetur tuto, modis consideratis, placuit ipsi

ipſi conſilium uxoris de ipſo arcæ majori, quæ hucusque rei librariæ ac ſupelleſtili linteariæ ferendæ ſæpius fuerat adhibita, includendo.

§. IX.

Quod negotium quomodo ſucceſſerit, lectoribus hujus rei non ſatis gnaris, perceptu non erit injucundum. Uxor in ea ciſtæ parte, qua Grotius caput eſſet reclinatorus, dolabra foramina duo terebraverat, ut ducere poſſet ſpiritum, nec ſuffocaretur. Et cum carceris præfectus ad tempus diſceſſiſſet, illa hac temporis oportunitate conſpecta, nihil morata adit præfecti conjugem: *Pervelim, inquit, futura lune die ciſtam libris Arminianis refertam alio dimittere; quippe inutili in iſdem ſtudio vires ſibi maritus meus ita debilitat, ut lucubrationem amplius ferre non poſſit.* Annuit illa, & pro libris ipſe Grotius incluſus emittitur ſine interpellatione, cum ciſtæ iſtius emiſſio & admiſſio non eſſet inſolita. Ut vero prudenter omnia ad felicem eventum antea componerentur, Grotius rem tentaturus in arcam ſe reponebat aliquoties; & ipſo in ea recumbente, uxor arcæ inſidens indicabat, quoties is, pedes vel attrahendo vel extendendo ſe periculose movebat, ipſum hac ratione monens, a quo ſibi in avehendo cavere debeat; utpote timens, ne etiam in navi ſuperſedeat aliquis arcæ & depositum prodat. Die igitur XXII. Martii anni MDCXXI. Grotius ſe intra arcam abdidit, uxore famulæ, cui rem omnem detexerat, præcipiente, ut ſe arcæ comitem adjungeret & eam Gorichemi in domo, ubi iſta divertere ſolebat, fideliter deponeret. Quo factò advocatum militem, qui captivorum cubile cuſtodiebat, ut cum ſocio ciſtam deferret, rogat. Vix vero ſuſtulerant arcam, cum unus bajulorum: *Certe, inquit, quia prægravis eſt, Arminianum ciſta hæc continet.* Cui ſtatim Grotiana uxor, libros tantum Arminianos in eſſe, reſpondit. Summo tandem labore ciſtam vix per gradus deportaverant, cum militum unus, *inſpiciendum eſſe*, dixit,

xit, si quid *lateat forsan*, & mox ad absentis praefecti conjugem pergens, maxime necessarium esse, monuit, ut arca ob nimiam gravitatem sibi suspecta recluderetur. Repulsam tamen ab eadem tulit, respondente: *nemo intus est, Grotique uxor nihil inesse, mihi confirmavit, nisi libros Arminianos. Agite saltem & occlusam arcam ad navim adportate.* Paruerunt tandem ad hæc verba milites, quamvis identidem mustitantes, *Arminianum ibi jacere.* Ubi singularem Dei providentiam intercesuisse, ac Grotium in precibus ad Deum directis officio vacasse suo, quis dubitaret? Cista, Gorichemum feliciter delata, deponitur in ædibus optimi civis, *Davidis Dæzelarii*; ex eaque ab ancilla reclusa Grotius incolumis exit, videns, se pro pulvinari, in quod caput reclinaverat, fausto omine volumen N. T. Græcum habuisse; prout ipse perhibet epistola CXXXVIII. ad *Vossum* patrem data. Hic induto cæmentarii cujusdam habitu, apprehensaue manibus trulla, posteriore domus parte egreditur, &, superatis aliquot plateis, ad portam aquariam pervenit. Sic primum Valovicum in Brabantia progressus, hic conducto curru Antverpiam petiit, & apud eos, quorum fidem habebat exploratam, effusum sane gaudium excitavit. Ancilla ad heram reversa postquam felicem difficillimi negotii successum narravit, conjux Grotium quærentibus dixit, *evolasse avem*, ac praefecto, qui redierat, rem omnem masculi animi praesentia aperuit. In fraudis ultionem relicta, in mariti carcere quidem a praefecto detenta, sed mox tamen ex Fœderatorum Ordinum mandato inde salva est dimissa, judicum conscientia procul dubio de liberati innocentia haud parum convicta. In bajulum, de nimio arcæ pondere conquerentem, hoc exstat epigramma:

Cum gravidam ferres arcano pondere cistam,

Insolitum num quid te male prescit onus?

Credo equidem. Nam, qua latitabat Grotius arca,

Hac Latium atque omnis Græcia clausa fuit.

§. X.

GROTHUS Antwerpiam ingressus Fœderati Belgii Ordinibus suam & libertatem recuperatam, & integritatem animi, hac ad ipsos scripta epistola declaravit:

Sublimes ac potentes Domini,

EXpectavi jam diu, ut vestro jussu, ex gravissima custodia, quæ non me tantum, sed partim quoque uxorem & liberos detinebat, eximerer. Sed comperio, quosdam, mihi peculiariter infestos, novos querere obtentus, ut calamitatem meam intenderent, in eam rem jactatis etiam rumoribus, rationem mecum ipse recuperandæ nativæ libertatis & excogitavi, & Deo juvante, ad exitum sine vi, sine largitione, perduxi. Cum nullum viderem receptum propiorem, Antwerpiam me contuli, dispecturus, ubi potissimum sedem quieti meæ & literarum studiis sim positurus. Valde mihi grave est, Domini, quod tam dura pati, libertatis simul & bonorum dispendio, coactus sum hæcenus & cogor etiamnum, intra intimos animi recessus mihi conscius, integerrimo affectu consilia a me suppeditata, quæ judicare potui utilissima medendis difficultatibus, enatis, antequam ego ad rempublicam vocarer, summa cum fide erga magistratus Rotterodamenses, qui ministerio meo utebantur, parique diligentia erga Ordines Hollandiæ & Westfrisiæ, quorum sub imperio eram. Sed, nec tolerata hæcenus mala; nec, quidquid ultra mihi eventurum est, unquam id in me habebunt juris, ut amorem patriæ mihi excutiant, quem semper corde gessi, & quantum mearum fuit virium, quas exiguas agnosco, opere ostendi. Pro ejusdem patriæ libertate, tranquillitate ac prosperitate, Deum semper orabo, atque adeo, ut in eum finem, Vobis, sublimes ac potentes Domini, bonum ac felix regimen largiatur. d. XXX. Mart. c 15156 xxi. Antwerpiæ.

V. D.

addictissimus

Hugo Grotius.

§. XI.

GROTHUS in Galliam digressus ab aulæ & regni proceribus

bus & litteratis viris insigni cum benevolentia fuit exceptus. Qua de re, ipse epistola ad Gallos n. XXXIV. Ego, inquit, postquam Lutetiam veni, tot undique gaudiis circumfundor, quot in diuturno carcere tristitia senseram. Tanta est in me procerum benevolentia, tantus litteratorum ad me concursus. Itaque jucundissima colloquia egregiam longæ sollicitudini vicem rependunt. Præ ceteris *TILENUS* & *PUTEANUS* omni me officiorum genere ornant. Et mox, a regni Cancellario ad regem introductus, quo gratiæ documento etiam ab hoc fit exceptus, inter alia ipse in Apologia c. XVIII. p. 306. his declarat verbis: Deo gratias ago, quod innocentiam meam magis magisque cognitam facit, & apud Regem, ejusque consilium, gratiam mihi conciliavit, ita ut non tantum rex optimus, ad salutationis officium admissum me benignissime exceperit, sed & annuo donativo (quod librarum erat ter millium) honestaverit, atque etiam, me apprecante, sublevaverit alios, qui, ob animi sui religionem, in eodem exilio versantur. Quare hic victum adeptus ac securitatem, uxorem cum familia ac supellectile ad se transvehendam curavit. Quamvis enim principe MAURITIO defuncto frater ejus HENRICUS FRIDERICUS bene cuperet Grotio, in bona tamen ejus fisco addicta, metu adversæ factionis, ipsum reducere non audebat.

§. XII.

In Gallia, invidia & calumniis malevolorum, præcipue ex adversæ factionis civibus suis, pressus apologiam edidit, ac demonstravit, se injuste damnatum esse. Nec tamen in peregrino isto solo a suo de patria bene merendi studio remisit. Si qua enim res civibus suis in aula esset expedienda, consilio auxilioque eos apud regios ministros juvit, ipsi etiam principi HENRICO FRIDERICO officia sua præstans. Quare rex Galliae non semel dixisse fertur, mirari se virtutem hominis, qui tam male in patria habitus, non desineret tamen ei subditisque ejus bene velle, immo, quocunque etiam posset modo, benefacere. Non vero ignorabat, eos, qui in Gallia res Fœderatorum curabant,

nihil

nihil intentatum relinquere, ut regis animum ipsi redderent infensum. Et quamvis conatus isti diu essent frustranei, & Grotius noster a summæ dignitatis viris in rebus gravissimi momenti sæpe in consilium adhiberetur; tandem tamen annua pensio ipsi anno MDCXXXI. fuit subtracta; & quidem instigantibus ejus inimicis a RICHELIO Gallici status ministro primario: quod prudentioribus eo videbatur indignius, quo ab eodem inutilius vel octoginta librarum millia solis poetis, & in his etiam Baviis, Richelianorum factorum ac meritorum prædicatoribus effusissimis, quotannis persolvebantur.

§ XIII.

Dum hæc ipsi in Gallia eveniunt, mortuo in Belgio principe Arausionensi, MAURITIO, qui ipsi, quod ejus dominationi restiterat, fuerat infensus, ejus frater, HENRICUS FRIDERICUS, ad reipublicæ gubernacula admotus, *Grotium* eximio complectebatur favore. Immo hic, pro suo mitioris regiminis ac servandæ pristinæ libertatis studio, id agebat multo nisu, ut, cum multi alii antea e magistratibus indigne ejecti in integrum restituerentur, inter illos inprimis esset *Grotius*, de republica tam præclare meritus. Qui princeps, cum ipsi propensissimi sui animi affectum per litteras declarasset, visusque esset, tanti & tam injuste damnati viri restitutionem gloriæ sibi ducere, *Grotius* post decem annorum exilium Gallicanum anno MDCXXXI. Amstelodamum rediit. Eo autem delatus inimicos invenit opinione sua multo adhuc plures, & inter eos adhuc superstites eos, qui ipsum antea sententia sua perpetuo carceri addixerant, & bene merentibus dejectis ad summos pervenerant honores, ideoque suis commodis e Grotii præsentia timebant. Quare inito consilio ipsi perpetuum decernebatur exilium, bonis omnibus, & inter hos ipso etiam ordine equestri ac civitatum Roterodamensis, Delphensis ac Amstelodamensis, frustra renitentibus; inprimis cum ipse princeps adversæ parti, nimis adhuc potenti, metu ejus ductus, calculum suum adjiceret.

§. XIV.

Patria sua denuo excedere coactus illustris exul cum comperisset, praesentiam suam a Suecis exoptari, eo tendens Hamburgum concessit. Hic vero ex amoenitate loci, & quam maxime e doctissimorum virorum ad ipsum undique affluentium salutatione, tantam coepit voluptatem, ut ibi usque ad mensem Majum anni MDCXXXIV. commoraretur. Lubens etiam hic reliquum vitae tempus in quiete, eaque litteraria, transegisset, si ipsi licuisset vivere ex voto suo. Quia vero per universum politicum & litteratum orbem Grotiani nominis permagna erat celebritas, a diversis principibus, speciatim a rege Daniæ, Christiano IV. nec non a rege Hispaniæ ac Poloniarum, & a duce Holsatiæ, ad oblata splendida officia fuit invitatus; quæ tamen is modeste declinavit. Videatur inter alia epistola CXLVII. ubi: *Ostendant se, inquit, occasiones non uno ex loco minime spernendæ, sive honoris, sive commodorum spectetur ratio.*

§. XV.

Cum autem a rege Sueciæ, GUSTAVO ADOLPHO, ex commendatione regni cancellarii OXENSTIRNAE ad legati munus obeundum fuisset destinatus, isto mortuo, ab hoc, cui belli summa in Germania erat tradita, Francofurtum evocatus nomine reginæ CHRISTINAE ornatus est splendido charactere *consilarii reginæ & regni Sueciæ intimi & legati ad regem Galliae, LUDOVICUM XIII.* Quod munus eo lubentius suscepit, quo plures antehac amicos in Gallia inter regni proceres & litteratos habuerat, adhuc superstites. Hic Richelio, primario aulae ministro, qui ipsi antehac regis beneficia ademerat, frustra renitente, cum pompa solenni Lutetiam Parisiorum ingreditur, & a rege benevole exceptus causam regni Suecici in Gallia summa cum prudentia administrat per annos decem, eam non minori cum felicitate ornaturus, si per ipsum stetisset.

§. XVI.

§. XVI.

In Sueciam revocatus, facto per Belgium itinere, cum Roterodami, in pristinam honorificæ habitationis sedem, ingenti civium benevolentia & applausu excipitur, illis, qui ex inimicis ejus adhuc erant superstites, frustra laborantibus, ut ipsi transitus per Hollandiam negaretur. Et cum Roterodamo Amstelodamum esset progressus, consules de adventu ejus certiores facti, ut re declararent ipsa, quanti facerent virum tam præclare de republica sua meritum, & tam illustri per orbem fama celebrem, sine cunctatione ipsum quam amicissime salutabant, publicoque convivio exceptum, subministrata nave, honorifice dimittebant. Inde digressus venit Hamburgum, Lubecam ac Wismariam: ubi ipsum regni Sueciæ architalassus, *Wrangelius*, nave bellica Calmariam vehendum curavit.

§. XVII.

Holmiam inde delatus eo citius ad alloquium reginæ admittebatur, quo hæc, litterarum ac litteratorum amantissima, majori tenebatur desiderio videndi virum litteratissimum, & de regno Sueciæ tam diu & tam præclare meritum. Admissus legationis partes exponit, suarumque actionum rationem reddit, reginæ & regni proceribus gratissimam. Cum vero a borealis climatis inclementia valetudini suæ timeret, aut potius reginæ gratiam sentiret tantam, quæ ipsi invidiam posset conciliare, dimissionem sui, quoties ad eam accedebat, quam subjectissime expetere non desit, paratus ad Batavos suos, sibi jam faventiores redditos, & inter eos ad fidissimam conjugem & carissimos liberos, pro horum desiderio, sub initium Augusti anni MDCXXXV. reverti. Ab ea tandem, at ægre, dimissus, & satis liberali duodecim mille imperialium munere donatus, conscensa nave e portu Dalerensi contendit Lubecam; at subito suborta tempestas horribilis conquassatam disruptamque navem ad

oram Cassubiæ, non procul ab urbe Gedano littori impegit, & Grotium nostrum exposuit, corpore tamen potius, quam animo ægrum. Hic autem præ desiderio suos cum gaudio videndi, ne unicum quidem diem reficiendo corpori dedit, sed, conducto, quod difficillima fors obtulerat, vehiculo rustico, per medios ventos ac imbres se vehendum curavit Rostochium, ubi die XVII. Augusti viribus plane exhaustus statim lecto se commisit ei, e quo non resurrexit. Medicus, Stockmannus advocatus, ex observato venæ pulsu ac virium prostratione omni, statim indicavit, mortem instare. Quem vitæ suæ finem cum & ipse Grotius, ad eum inter alia inprimis in naufragii & molestissimi itineris terrestris schola jam bene præparatus, prælentiret, jam circa noctem Theologum meritissimum ac pium, Doctorem JOANNEM QUISTORPIUM, ad se quam humanissime arcessivit. Qui cum sine mora accessisset, nostrumque illum invenisset animi adhuc optime competentem, ea cum ipso sermocinatus est, quæ ad beatam hujus vitæ analysin pertinent, inque iis omnibus moribundum vidit pie attentum ac mente ad cœlestia adspirantem. Tandem ad preces, quas complicatis manibus & voce submissa ille repetiit, conversus precantem mox voce, deinde auditu visuque destitui, & media nocte, qui erat anni ætatis ejus LXII. exspirare deprehendit, relicta memoria sui nunquam certe exspiratura.

§. XVIII.

Qui vitæ summi hujus viri exitus, post tot merita in Christo beatus, ut ipsius Quistorpii testimonio ἀξιωματικῶς comprobetur, ecce ejus ad B. D. CALOVIVM litteras :

Contendis a me, ut perscribam, quomodo mundo huic valedicturus LITTERATORUM PHOENIX, HUGO GROTIUS, se gesserit. En, paucis id habe. Conscenderat ille Stockholmie navim, qua Lubeecam ferretur, vebementibus per triduum in mari jactatus procellis naufragium patitur, & æger ad Cassubiæ littora appellit. Inde,
per-

perquam incommodo curru, pluvia tempestate, per LX. & plura miliaria Rostochium nostrum devehitur. Divertit ad Balemanniam, D. Stockmannum, medicum, advocari curat, qui ætate, naufragio, incommodis itineris fractas vires advertens, vitæ terminum imminere præfagit. Secundo, ab ingressu in hanc urbem, die, qui styli veteris erat XVIII. Augusti, me hora nona vespertina ad se vocat. Accessi, propemodum virum in agone constitutum offendi, compellavi, & me nihil maluisse, affirmavi, quam ut mihi cum ipso incolumi sermones sociare licuisset. Regerit ille, ita Deo visum est. Pergo, ut ad beatam emigrationem se componat, peccatorem se agnoscat, super commissa doleat, moneo. Cumque inter loquendum, publicani, peccatorem se fatentis, & ut Deus sui miseretur, precantis, meminissim, respondit: ego ille sum publicanus. Progredior, ad Christum, extra quem nulla est salus, ipsum remitto: subjicit ille, in solo Christo omnis spes mea est reposita. Ego clara voce, precationem illam germanicam germanice recitabam, quæ incipit: Herr Jesu Christ, wahr Mensch und Gott, cet. Ille complicatis manibus, submissa voce, me insequabatur. Quam finiissem, quesivi, an me intellexisset? respondet, probe intellexi. Pergo illa recitare ex verbo Dei, quæ jam morituris in memoriam revocari solent: quæro, an me intelligat? respondet, vocem tuam audio, sed quæ singula dicas, difficulter intelligo. Quum hæc dixisset, plane conticuit, & brevi post, Spiritum exhalavit, in puncto XII. nocturnæ. Habes catastrophæ vitæ, a Grothio, summo viro, actæ. Cadaver medicis post commissum est. Intestina lebeti abeneo imposita, ut, in templi apud nos primarii, Virgini Mariæ sacri, locum honoratissimum reponerentur, a templi præfæctis facile impetravi. Molliter cineres cubent! Vale. Dabam Rostochii propriidie Michaelis A. Cl. 1645.

Corpus mortuum aromatibus conditum Delphos Batavorum, urbem ejus natalem, translatum ibidem magna exequiarum pompa, proavorum sepulcro, in choro ædis novæ, ad dextrum latus inclytæ illius aræ, quæ sepulcretum Principum Auriacorum continebat, est illatum; atque ita ejus patria, quæ

quæ vivo quietem inviderat, mortuum, extincto jam livore, tandem promptissime & honorifice recepit! Symbolum ejus erat: *Hora ruit*: quo vir diligentissimus docuit, tempus omne, quod tanta celeritate effluat, in rebus bonis bene esse collocandum.

§. XIX.

Epistolæ B. Quistorpii merito adjungo duas alias personarum in summo dignitatis gradu positarum de meritis Grotii, unam principis Arausionensis, FRIDERICI HENRICI, foederati Belgii Gubernatoris; alteram reginæ Sueciæ, CHRISTINAE. Illa die iv. Aug. A. MDCXXII. Hagæ Comitum scripta ita se habet:

Domine,

AGo gratias pro bonis iis officiis, quæ mihi apud quosdam præstisti, qui regi sunt a consiliis, rogoque, ut sic pergas, tam apud eosdem, quam apud alios, quos non inidoneos judicabis, meam dans fidem, me non immemorem futurum hujus benevolentiae, sed, qualiscunque se occasio offerat, operam tibi daturum. Oro etiam, ut persuasum habeas meum erga te favorem, quo te semper prosequor, inductus eo adfectu, quem mihi omni tempore fecisti testatissimum. Rogavi affinem tuum, D. Reygersbergium, ut ad te definite & distincte de rebus quibusdam scriberet, ad quas intelligere sententiam tuam gestio. Hanc si miseris, magno beneficio me tenebis obligatum, sicut nuper, quum memoriale ad me mitteres, pro quo gratias ago maximas. Utinam hic possem rebus tuis utilem operam adferre, eam sane ex animo impenderem. Sed nihil te fallit, eum nunc esse rerum statum, ut aut ego, aut reliqui amici, commodis tuis ex voto inservire nequeamus. Spero tamen, quod tempus mutationem hisce inferret, quodque te brevi videbo existimatione & honoribus iis florentem, quos eximiae dotes tuæ requirant. Unde non minor mihi voluptas suborietur, quam olim ex tua libertate. Interim dum extorris a patria vivis, exopto tibi omnia grata, fausta, prospera, ipsi tibi quæ optare possis. Precor Deum, ut hoc tibi donet, mihi que occasionem, ut tibi queam re ipsa ostendere, quod sim omni affectu tibi servire pronus.

Domine

Fr. Henricus a Nassau.

§. XX.

Epistola reginae Sueciae, Christinae, responsoria ad Mariam Reygersbergiam, Grotii viduam relictam, qua manuscripta mariti pro largo pretio efflagitat, hæc est: *Ex litteris tuis, decimo septimo Cal. Aug. ad me datis, intellexi, quo pacto Legatus meus jussa mea sit exsecutus in conciliandis mihi mariti tui, Domini Grotii, p. m. libris, quodque, neglectis aliorum, qui eorum possessores esse ambiebant, oblatis, majorem habueris rationem, meis desideriis ut morem gereres, quam propriis commodis, quorum spes ab altera parte affulgebat. Equidem inter voluptates istas, quas ex bonorum auctorum lectione capio, D. Grotii scripta ita depereo, ut, si, spe mea frustrata, nequeam ista bibliothecæ meæ adjungere, nunquam me voti compotem arbitratura sim. Legatus meus fortasse tibi retulit partem summæ illius existimationis, qua vigent apud me ejus admirabile ingenium, & egregia, quæ mihi præstitit, officia; sed perfecte non potuit exprimere, ejus memoria mihi quam sit chara, & scriptorum monumenta quam suspicienda. Sane, si in auro & argento aliquid esset momenti ad redimendam vitam tam claram, quidquid esset in manu mea, animo lubenti in hunc finem conferrem. Ex hisce colligas, quod egregia hæc monumenta & reliquias non possis manibus committere, a quibus melius excipiantur & habeantur, quam meis. Quum horum auctor vivus mihi fuerit adeo utilis, ne patiare, ut ejus morte illustrium ejus laborum fructu planissime priver. Sic intelligo, ut una cum aliorum libris mihi omnium memorialium, manuscriptorum, & breviariariorum facias copiam, secundum promissa, per litteras tuas mihi facta. Nunquam mihi posses testatorem facere tuam benevolentiam, quam hac occasione. Nec deest mihi, gratia Deo, unde hanc gratiam rependere, teque remunerari queam, quorum Legatus meus te certiore faciet, cui acquiescens, Deum rogo, ut te sanctissima sua gratia protegat. Holmiæ A. C. M. DC. XLIX. prid. Idus Augusti.*

Christina.

§. XXI.

Hæc hæctenus de vita HUGONIS GROTH, inter biographos præcipue collecta e libro præstantissimo, qui ante tres annos Delphis Batavorum, an potius Lipsiæ, in duabus partibus prodiit, inscriptus:

Hugonis Grotii, Belgarum Phœnicis, Manes ab iniquis obtreccionibus vindicati: accedit scriptorum ejus, tum editorum, tum ineditorum, conspectus triplex. Auctor hic anonymus hoc opere præclare meritus est non solum de Grotiano nomine, sed etiam de historia Grotianorum temporum, nec non de eo, quod verum est ac rectum: utpote cujus ipsum vidi esse amantissimum, ideoque dignum, cujus liber semel atque iterum legatur: quemadmodum ipsum non sine sincera delectatione, nec sine fructu, volvi ac revolvi; Verissima sane sunt inter alia, quæ p. 246. de adversis ac indignissimis Grotii fatis perhibet: *Ac vidit ille quidem, inquit, ex infortunatis Batavorum insulis eluctatus, insulas primo veluti fortunatiores in Galliis; verum sua illum interim duriora quoque manserunt fata & excrucierunt.* Profecto credi vix potuit, ullum unquam in orbe erudito fuisse virum, qui tot modis excruciatu fuerit & exagitatus, qui tot falsis impiisque mendaciis, fraudibus, obtreccionibus, per omnem vitam, imo etiam post vitæ finem, sit impetitus, quam vir hic optimus, & fidelissimus patriæ suæ civis. Rem ita se habere, haud inficiabitur, quisquis Grotianæ vitæ penitus inspexerit cursum & fata omni digna commiseratione. De adversitatibus, quas in patria fuit expertus, cum jam dictum sit, deinceps, quas ærumnas extra patriam pertulerit, non nihil dispiciemus.

§. XXII.

Ego vero quid de GROTIO sentiam, jam tum quidem ex ipsa vitæ ejus recensione quam brevissima non est obscurum: eloquar tamen clarius. Fuisse in illo naturæ dona summa summamque omnis generis eruditionem, quanta unquam in mortalem hominem cadere potest, nec ipsi ejus adversarii & iniqui censores negant. Et cum raro vis ingenii excellens cum penetrantioris judicii acumine ita sit conjuncta, ut utraque facultas se æquilibrio suo commendet, nec minori memoriæ subsidio sit instructa; hæ tres animi dotes in Grotio nostro non solum fuerunt conjunctissimæ, sed longe etiam excellentissimæ. Nam vi ingenii linguas & disciplinas quam facillime ac celerrime, & quasi per lusum, arripuit & adhuc puer cum exercitatissimis poetis de metri elegancia certavit: unde de ipso notum est illud CASPARIS

BARLAEI de eo iudicium : *Qui, puer, hoc scripsit, quod stupuere senes.* Iudicii vero robur quantum in ipso fuerit, præter scripta quam sagacissime prudentissimeque exasciata, virilia, immo senilia ac gravissima munera testantur, quæ ipsi adhuc juveni communibus prudentiorum omnium suffragiis concedita, & ab ipso summo cum applausu gesta sunt. Et *memoriæ* vigorem in ipso fuisse admirandum, immo stupendum, ex eo liquet, quod semel lecta satis firmiter retinuerit, vix in ullis circumstantiis aberrans : id quod etiam polyhistoria ejus diffusissima comprobat ; utpote in scriptis testatum faciens, a Grotio plures libros, imprimis Græcæ ac Latinæ linguæ auctores, perlectos & in usum translatos esse, quam multi alii, iique non indocti, unquam viderunt. Ad quas dotes non solum eximias, sed plane singulares & extraordinarias, cum accederet nativum plane ac pertinacissimum *laborandi studium*, in labore litterario suum habebat elementum ac alimentum. Nec ipsi defuit pulcherrimum illud eruditionis ac sapientiæ omnis instrumentum ac vehiculum, *nativa eloquentia*, cum politioris litteraturæ subsidio tanto, quod ipsos etiam criticos & philologos, qui in hoc uno studiorum genere tantum, aut præcipue, excellebant, raperet in admirationem.

§. XXIII.

Ego sane fateor, me in ordine eruditorum, & nostræ & superioris, immo omnis ætatis, qui cum GROTHIO in singulis litterarum generibus comparari possit, nosse neminem, nedum qui illum superaverit. Quin immo fateor, me capere non posse, quomodo vir jam inde a decimo octavo ætatis anno muneri gravissimo, eique multiplicato, quod totum hominem tenere potuit occupatissimum, admotus, tot libros in tot linguis, quorum erat callentissimus, potuerit legere, & tot simul scripta, & inter ea theologica etiam & hermeneutica in universam Scripturam sacram, concinnare ac edere. Id quod cum alii etiam admirati sint, ipsis visus fuit ad miraculum doctus ac laboriosus. Audiamus de ipso iudicium illius sagacioris virorum librorumque eruditorum æstimatoris, SAMUELIS SCHURZFLEISCHII, ep. CCCCLXVI. *Quandoquidem in omni genere eruditionis vir perfectissimus fuit GROTHIUS, nullo theologo minor, si apparatus antiquitatis linguarumque*

speculo, praeterea omnibus subsidiis instructus, quæ vix in hominem cadunt, in profanis item & christianis scriptoribus exercitatus, ut vi iudicii omnes populares suos superaverit, &c. Tam præclaræ animi dotes cum scriptis Grotianis impressæ sint, & in iis ad vivum quasi repræsententur, mirum non est, ea, aliorum, etiam censorum ejus iniquiorum, scriptis jamdudum sepultis, certe rarius comparentibus, non solum ætatem tulisse hucusque, sed etiam repetitis subinde editionibus, & in alias etiam linguas translata, plurimorum manibus versari, & in eodem semper pretio esse, & viros doctissimos suis in ea commentationibus inter se certare: quemadmodum speciatim de aureo ejus libro, quem de *veritate religionis christianæ*, nec non de eo, quod de *jure belli ac pacis* reliquit, omnibus est notissimum. Istius in diversis linguis editiones LIII, & hujus XXVIII exstare, videas in *Manibus ejus ab iniquis obtreclationibus vindicatis* p. 739. sq. & 803. sqq.

§. XXIV.

Nec crediderim, in GROTIO solas tantum naturæ dotes, a gratiæ divinæ donis plane sejunctas, exstitisse, seu virtutes ejus naturales, inter quas animi aperti ac placidissimi candor, cum pacis ac concordiae studio, facile principem obtinuit locum, charismatum divino- rum plane fuisse expertes. Quamvis enim tanta horum mensura in ipso nequaquam exstiterit, quanta fuit naturalium; non tamē arbitror, illam animi præsentiam ac tranquillitatem, quam in tot ac tantis rebus adversis exhibuit, solius corruptæ naturæ fuisse opus? & quidem apud eum, cui sacrarum litterarum tractatione, inter ipsas occupationes politicas, plerumque nihil fuit prius, nihil posterius. Et quis credat, præclarum istum de *veritate religionis christianæ* librum ab ipso in vinculis de Deo sine Deo & sanctificante ejus gratia esse scriptum? Et quis dubitaret, divinæ gratiæ affluxum apud ipsum futurum fuisse longe uberiores, si minus ipsi impedimenti a functionum politicarum, quæ tanti erant fastigii, mole fuisset objectum. Et quis inter Evangelicos non magni faceret virum, qui pro Evangelio Christi, in quantum illud *universalis gratiæ dogmate* & cognatis doctrinis coruscat, martyr, certe confessor factus est intrepidus, veritatis ac conscientiae causa nec vincula, nec mortem detrectans. Notum enim

enim est, ipsum decertasse pro *libertate* contra oppressiones, non solum *reipublicæ*, sed etiam, in causa religionis, *conscientiæ*.

§.XXV.

Sic sentio, sic statuo de GROTHIO non solum e caritatis affectu, sed etiam e sincero veritatis illibata studio, dissentendi libertate cuivis relicta. Verum enim vero non est, quod quis existimet, me Grotiani nominis admiratorem esse inconsultum, nec navos ipsius agnoscere. Hos enim esse varios, eosque etiam non exiguos, hoc omnino est, quod doleo. Intelligo autem *hermeneuticos* illos in opere ipsius biblico, ita comparatos, ut passim etiam aliquid erroris dogmatici prodant, aut supponant; certe lectorem non raro de eo suspensum relinquant. Absit tamen, ut ipsum laborem exegeticum ei, tanquam ordinis politici viro, per se vitio vertam; cum, quid cuilibet christiano, pro liberrima charismatum mensura, divinitus concessa, liceat, & alii etiam extra theologorum ordinem in isto studiorum genere cum laude præstiterint, non nesciam. Utinam *Annotationes* suas *biblicas* concinnasset ea vitæ ac publicorum munerum parte, quæ a turbis erat sejuncta. Sic enim eas puriores fuisse futuras, non dubito. Quam enim egregie & quam pure eo tempore de christologia Mosaica & Prophetica senserit, inter alia liber ejus insignis, quem ea ætate de *Satisfactione Christi* edidit, satis superque ostendit. Notum est, quantis turbis controversiæ theologicæ, cum sic dictis *Arminianis* agitata, ecclesiam & rempublicam Belgicam involverint. Negari etiam nequit, non solum innocentium, sed verissimarum etiam, si apostolicam evangelii hypotyposin consideremus, doctrinarum assertoribus sinceris hæreseos crimen fuisse impactum, eosque eo, qui ab indole evangelica plane abhorret, modo fuisse tractatos; tantum abest, ut dissensus in fratribus æquo animo sit toleratus. Quæ tempestas cum præ aliis etiam subeunda esset GROTHIO, is hujus rei indignitate summa permotus, e præcisionis ac pravitatis sectariæ fuga non satis provida, lapsus est aliquo modo in alterum istud extremum, quod in sentiendi ac scripturas interpretandi audacia deprehenditur, Judaicas ac Socinianas, nec non Pontificias haud paucorum, inprimis prophetorum, textuum corruptelas

incautius secutus. A quibus quod in *Bibliis suis illustratis* B. D. ABRAHAMUS CALOVIUS eos repurgavit, immortaliter de veritate evangelica & studio hermeneutico meritus est. Id quod quemadmodum dissimulandum non est: sic tamen negari nequit, etiam operi GROTII biblico suum, etsi diminutum, per se tamen insigne, pretium omnino constare, idque lectu esse dignissimum. A dogmaticis vero nãvis auctorem fuisse alieniorem, quam hermeneutica non nullorum locorum tractatio prae se ferre videtur, secundum iudicium veritatis ac caritatis liquet ex aliis locis compluribus rectius explicatis.

§. XXVI.

Venio ad librum Grotianum, cujus editio nova huic vitæ auctoris recensitioni compendiariæ occasionem dedit. Scripsit hunc vir meritißimus pacatiore animi ac universi status sui tempore: utpote qui jam tum anno superioris seculi decimo septimo Lugduni Batavorum fuit editus, & eodem anno in forma paulo majori, nec non deinceps tertium ibidem recusus. Eum etiam Londini anno 1661. & Salmurii a. 1675. prodiisse, e *Bibliotheca Grotiana*, libro de *Manibus ejus vindicatis* subjuncta p. 798. constat. Etsi hujus tractatus jam plures exstant editiones, tanta tamen ejus est raritas, ut is vix centesimo cuivis inter ipsos viros doctos, & librorum supellectile haud destitutos, sit visus, nedum lectus; inprimis inter *Germanos, Suecos & Danos*; utpote inter quos nulla, quod sciam, ejus editio exstat. Nec minor ejus est præstantia. Hanc enim tantam deprehendi, ut spem meam multum superaverit, cum ad ejus lectionem accederem non sine ea oppositi formidine, quam mihi modo dicti nãvi auctoris hermeneutici injecerant. Exempta vero mihi ea est usque adeo, ut librum integrum non sine singulari voluptate, ex ἀκριβείᾳ ejus concepta, legerim ac relegerim: inprimis cum viderem, virum juris omnis longe peritissimum doctrinam de satisfactione ita tractasse, ut etiam sanior ratio, ad juris humani ac divini principia dextre relata, in ea quod desideret, deprehendat nihil, sed, quæ demisse admiretur admittatque, omnia quam rectissime comparata. Id quod philosophici ingenii ac politici ordinis viris non potest non, si sapiunt, esse gratisimum. Et quemadmodum hanc ecclesiæ evangelicæ doctrinam

ctrinam in thesi satis luculenter (si pauciora, quæ aliquid obscuritatis habent, loca excipias) proponit: sic Sociniani erroris nervos non minus solide incidit evertitque. Et in eadem ipsum sententia orthodoxa etiam posteriore vitæ tempore perstitisse, inter alia inde colligo, quod auctor in exemplari suo impresso ad §. mihi XIII. *Annotationes suas biblicas* in N. T. alleget. Quod exemplar etiam variis in locis, sed carptim & quam brevissime tantum, auctum ac deinceps impressum, uti in operum ejus Tomo III. comparet, hic exscriptum exhibeo: & ita quidem, ut, cum prolixiora sint capitum pensa, ea in paragraphos, præmissis eorum summis, distinxerim, legendi intelligendique operam sic sublevaturus.

§. XXVII.

Constitueram quidem primum Grotianum hunc librum *Notis Anticrellianis* instruere, & in his exhibere dialysin eorum, quæ *Joannes Crellius* operum exegeticorum Tomo III. diffusissima tractatione illi opposuit; more scilicet Socinianis solito, quo, e receptarum hypothesium principio falsissimo, & pro immoto perperam habito, adhibito equuleo hermeneutico, philologicis phaleris comto, griphos labyrinthosque nectunt innumeros, pro cæcitate sua, in quantum ab illis mentis perversitas, institutionem non admittens, abest, commiseratione digni. Verum enim vero mutavi propositum illud, cum observarem, ad *Φλυαρίαις* Crellianas justo elencho detegendas discutiendasque integro fere volumine opus fore; hunc vero laborem eo minus esse necessarium, quo solidius omnia ab utriusque ecclesiæ, nostræ ac Reformatæ, Theologis & inter nostrates præcipue a B. ABRAHAMO CALOVIO, quam plurimis in scriptis quam solidissime sunt examinata ac refutata. Veritus etiam sum, ne labore isto a meo instituti exegetici scopo denuo longius abducerer. Huc accedit, quod a pluribus jam annis mihi optaverim tantum ab aliis occupationibus otii, quantum libri Socinianorum symbolici, *Catechismi Racoviani*, refutatio paulo uberior, quam quæ huc usque exstat, requirit. Fortasse id mihi felicitatis & gratiæ cum B. SPENERO a Deo obtingit, ut aliquando, pro gloria Christi illustranda, uti laboris litterarii, sic etiam ipsius vitæ finem reponere possim in opere isto

Anti-

Anti-Sociniano. Id quod Socinianæ scholæ affectis dictum esto, ne existiment, me librum Crellii Anti-Grotianum reformidare.

§. XXVIII.

Pro elencho autem Anti-Crelliano Grotiano tractatui subjunxi *Anti-Dippelianum*, ad hunc laborem a sic dicto *Christiano Democrito* cum collegis meis, aliisque Theologis, protervius provocatus. Quam provocationem susque deque habuissem, nisi auctor in suo tenebrarum foetu angelum lucis egisset, nec se in prædicatorem justitiæ transformasset, illis, quibus ad judicandum exercitati sensus defunt, nec tamen veri rectique amor deest, glaucomate pseudomystico speciosius objecto. Et cum, in hunc ipsum destruendi systematis Dippeliani finem, Grotianum librum ediderim, in illo autem nondum omnes istius nervi, imprimis isti, quos theologia Huthmanni & Pireti pseudomystica, in illo magna ex parte adoptata, Socinianis erroribus addidit, incisi sint, a læsæ veritatis amicis coram & per litteras rogatus, systematis Dippeliani anatomen & discussionem eidem subjunxi. Dixi quidem, pro causæ integritate & aggressionis indignitate, quod res est; non autem egi *Democritum*, seu irrisorem, cui præcipuum suum antilogiæ robur est in conviciis & sarcasms thrasonicis; sed *Christianum*, qui doctrinæ suæ præsidium omne in argumentorum, in justo demonstrationis nexu coordinatorum, ponderibus collocat, Democriti sarcasmos facile prævisos encomii loco habiturus. Et si pro fastu suo, in ecclesiam universam dictatorio, sed aliquantulum retuso, ad hæc tacere nequit, nihil postulo, nisi quod mihi, ne per humanum quidem jus & fas, negare nequit: hoc est, ut, quandoquidem a rhetorica sua maledica remittere nec vult, nec potest, saniolem logicam, cujus scriptum ipsius plane expers est, in dogmatico & hermeneutico scribendi genere, eidem dextre adjungat. Hæc enim quantopere sermonis sui corpus circumcisura, & quantum sani in illo relictura sit, ipse, si velit, viderit. Tractationem hujus doctrinæ uberiolem, eamque e typis suis Leviticis illustratam, lectori, volente Deo, Mosaicum meum *Fas & Φῶς, Licht und Recht*, Commentario meo in Leviticum subjunctam, exhibebit. Ceterum cum in academica *Jubilai Evangelici secundi* solennitate mihi publice habenda esset *oratio*, & eo quidem ipso temporis articulo, quo scriptum meum *Anti-Dippelianum* jam elaboratum prelo subjeceram, ad eam elegi materiam, uti eidem, sic etiam seculari Augustanæ confessionis memoriæ satis, quod opinor, accommodatam, eamque non solum ut ordinis Theologici membrum, sed etiam ut Academiae nostræ Pro-Rector, edo, ut ea, ac integro hoc libro, tanquam documento ac monumento publico, universæ ecclesiæ evangelicæ etiam apud posteros constet, nobis doctrinam evangelicam de persona ac officio Christi universo, & in sacerdotali quidem de *satisfactione & justificatione* sensus forensis, semper fuisse, esse & futuram esse commendatissimam. Dabam Halæ Magdeburg. die XIV. Julii MDCCXXX.

TRACTATUS GROTIANI DE SATISFACTIONE CHRISTI

CAPUT I.

Ostenditur controversiæ status, & vera
sententia Scripturæ verbis explicatur.

ΣΥΝΟΨΙΣ.

*Proponitur catholica universæ eccle-
siæ sententia de satisfactione Chri-
sti. §. I.*

*Additur causa efficiens ex parte Dei,
ejus misericordia. §. II.*

*Causa impulsiva ex parte hominum
sunt peccata. §. III.*

*Probatum contra Socinum, propo-
sitiones ὑπὲρ & πρὸς hic notare
causam impulsivam §. IV. non
vero finalem. §. V.*

*Et causam impulsivam hic esse me-
ritoriam §. VI.*

*Id quod adversus Socini effugium
vindicitur §. VII.*

Declaratur causa efficiens, altera,

Christi Φιλανθρωπία. §. VIII.

*Materia satisfactionis est crucia-
tus & ipsa mors §. IX.*

*Quæ in sacris litteris consideratur
ut cruenta §. X. & ut ignomi-
niosa §. XI.*

*Unde liquet, peculiarem effectum huic
morti esse tribuendum; quem ve-
ro ex hypothesis sua non invenit
Socinus §. XII.*

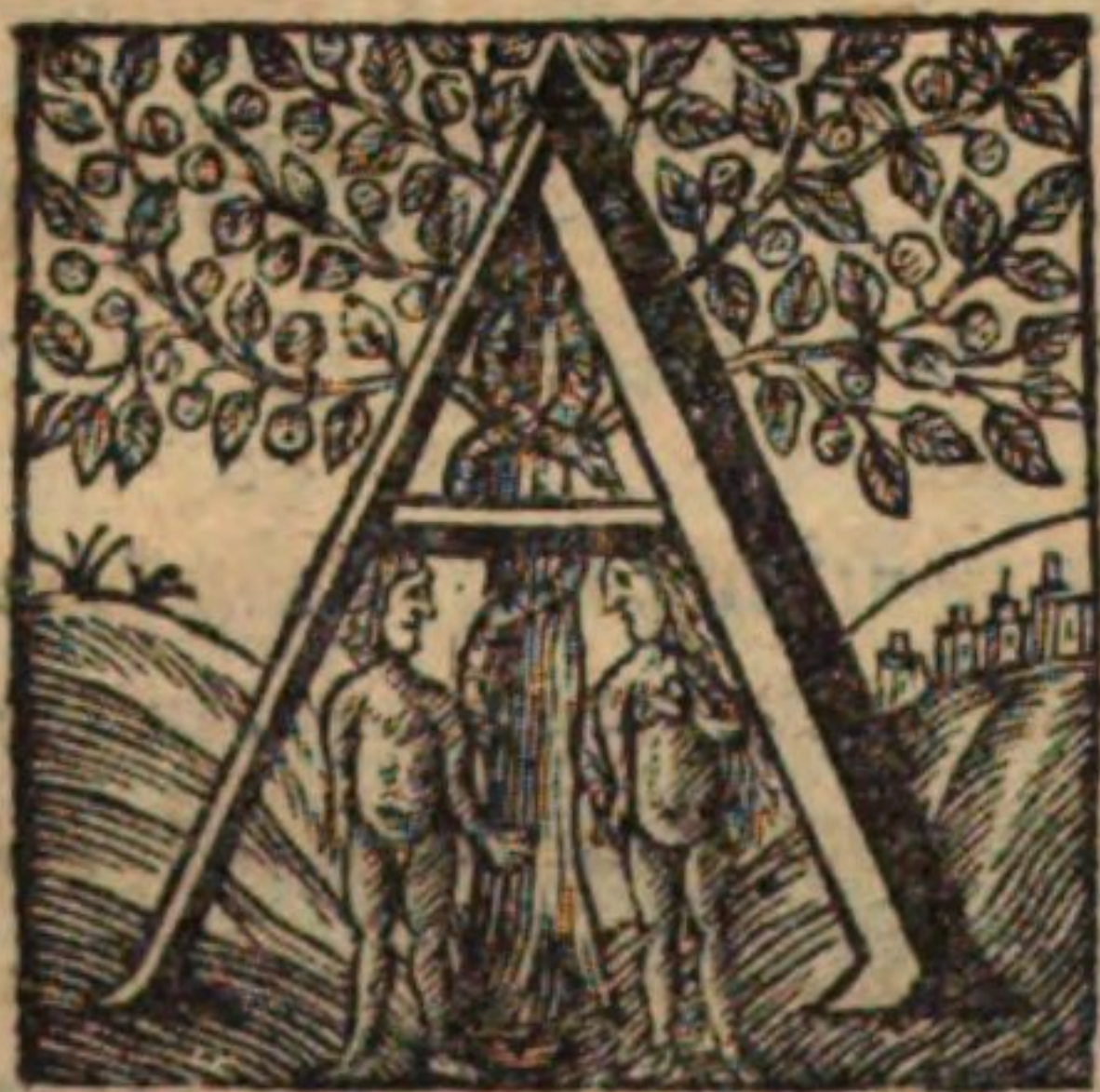
*Forma satisfactionis est pænarum
pro peccatis nostris persolutio:
quod contra Socinum probatur:
& primum quidem præcipue e lo-
co Petrino. 1 Pet. II, 24. §. XIII.*

*Deinde e loco Jes. LIII. §. XIV. cu-
jus*

jus geminus sensus a detorsione
 Socini liberatur §. XV. uti etiam
 sensus loci Lev. XVI, 21. 22. §.
 XVI. subjunctis pluribus vindici-
 is loci Jesaiani c. LIII. §. XVII.
 Porro e loco Gal. III, 13. §. XVIII.
 Præterea evincitur, mortem, quate-
 nus a Deo infligitur, habere pæ-
 næ rationem §. XIX.
 Et illustratur e loco libri Sapientia
 c. I, 13, 14. c. II, 23 - 25. §. XX.
 Quæ hætenus tractata ad mortem
 Christi applicantur, & demonstra-
 tur, eam pænæ rationem habuis-
 se. §. XXI.
 Declaratur finis satisfactionis unus
 injustitiæ demonstratione §. XXII.
 Et hoc ipsum dirigitur adversus
 certum locum Socini §. XXIII.
 Et occurritur objectioni, a diverso
 vocis justitiæ significatu desum-
 ta §. XXIV.

Additur finis satisfactionis alter in
 nostra impunitate §. XXV.
 Quæ phrasi scripturæ remissio pec-
 catorum & justificatio vocatur §.
 XXVI.
 Socinus, negata connexionione mortis
 cum remissione peccatorum, qua-
 tuor alias adfert mortis causas
 sed hæud genuinas: quarum pri-
 ma ponitur in testimonio prædi-
 cationi præbendo §. XXVII.
 Secunda in jure donandæ remissionis
 peccatorum §. XXVIII.
 Tertia in exemplo patientiæ & obe-
 dientiæ proposito. §. XXIX.
 Quarta in spe vitæ æternæ consequen-
 dæ, e morte Christi concipiendæ
 §. XXX.
 Cujus vero commenti absurditatem
 auctor pluribus demonstrat. §.
 XXXI.

§. I.

Ntequam ad hanc dispu-
 tationem veniamus, ponemus pri-
 mum eam sententiam, quam ex sa-
 cris litteris depromptam *imperturbata*
fide hætenus Christi ecclesia defendit,
 ut deinde, quid inter hanc & Socini
 placitum intersit, clare appareat: de-
 inde eandem sententiam *explicabimus* allatis quibusdam
 scripturæ testimoniis: quæ quia alio *detorsit* Socinus, o-
 biter vera eorum interpretatio *vindicabitur*. Catholica er-
 go *sententia* sic habet: Deus motus sua bonitate, ut nobis
 insigniter benefaceret, sed, obstantibus peccatis, quæ
 pœnam

pœnam merebantur, constituit, ut Christus, volens ex sua erga homines charitate, cruciatus gravissimos & mortem cruentam atque ignominiosam ferendo, pœnas penderet pro peccatis nostris, ut, salva divinæ justitiæ demonstratione, nos, intercedente vera fide, a pœna mortis æternæ liberaremur.

§. II.

Causa efficiens rei, de qua agimus, prima est Deus. *Deus filium suum unigenitum dedit, ut, qui credit in eum, non pereat. Joh. III, 16. Deus proprio suo filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit eum. Rom. VIII, 32. Deus impegit in Christum peccata nostra omnium. Esa. LIII, 6. Deus Christum fecit peccatum. 2 Corinth. V, 21.* Causa, quæ Deum movit, prior est misericordia, siue Φιλανθρωπία. *Ita Deus dilexit mundum, ut filium daret. Joh. III, 16. Commendat Deus suam in nos charitatem, quod, quum peccatores adhuc essemus, Christus pro nobis est mortuus. Rom. V, 11.*

§. III.

Causa altera, quæ Deum movit, sunt peccata nostra pœnam commerentia. *Traditus est Christus propter peccata nostra. Rom. IV, 25.* Ubi est διὰ cum accusativo: quæ apud Græcæ linguæ auctores sacros & profanos usitatissima est nota causæ impulsivæ. Ut cum dicitur, διὰ ταῦτα, propter hæc, venit ira Dei in filios contumaciæ. *Ephel. V, 6.* Quoties vero phrasis ista, propter peccata, perpeffionibus jungitur, diversum a causa impulsiva sensum non recipit. *Corripiam vos septies propter peccata vestra. Levit. XXVI, 28. Propter ista abominanda Dominus Deus ejicit eas a conspectu suo. Deuter. XVIII, 12.* Et passim alibi in sacris litteris: neque usquam aliter. Idemque plane valet phrasis altera, pro peccatis, quoties & ipsa perpeffionibus adhæret. Huc illa pertinent: *Christus mortuus est ὑπὲρ ἀμαρτιῶν ἡμῶν, pro peccatis nostris 1 Corinth. XV, 3. Christus semel passus est περὶ ἀμαρτιῶν, pro peccatis, 1 Pet. III, 18. Christus dedit se περὶ ἀμαρτιῶν ἡμῶν,*

pro peccatis nostris. Galat. I, 4. Christus obtulit sacrificium ὑπὲρ ἁμαρτιῶν, pro peccatis. Hebr. X, 12.

§. IV.

His tamen in locis Socinus lib. 2. cap. 7. l. 3. c. 7. l. 2. c. 15. & clarius l. 4. c. 13. *finale* causam, non *impulsivam*, vult notari: immo, quod amplius est, addit *Pro* dictione, & græca ὑπὲρ nunquam impulsivam, semper autem finalem causam declarari. Posterius hoc, quo Socinus nititur, verum non esse, multi loci evincunt. Nam ὑπὲρ & περὶ significare solent non minus causam impulsivam, quam causam finalem. Dicuntur gentes laudare Deum ὑπὲρ ἐλέους, *pro misericordia* Rom. XV, 9. *Gratiæ agantur pro nobis, ὑπὲρ ὑμῶν*, inquit Paulus, 2 Corinth. I, 11. ὑπὲρ ὑμῶν, *pro vobis*, ad Ephes. I, 6. 10. & ὑπὲρ πάντων *pro omnibus* Ephes. V, 20. *Oramus ὑπὲρ χριστο* 2 Cor. V, 21. *Magna est mea gloriatio ὑπὲρ ὑμῶν, pro vobis.* 2 Cor. VII, 4. & IX, 2. & XII, 5. *Angustia ὑπὲρ χριστο*, 2 Cor. XII, 10. *Gratias ago Deo περὶ ὑμῶν, pro vobis* 1 Cor. I, 4. *Deus arguet impios περὶ πάντων τῶν ἔργων ἀσεβείας, pro omnibus operibus impietatis.* Judæ v. 15. Sic & Latini dicunt, *pro beneficiis gratias agere, aut reddere*, ut sæpissime CICERO. Idem dixit, *ulcisci pro injuriis, pro magnitudine sceleris pœnas persolvere, supplicia pro maleficiis metueret*: ut PLAUTUS, *castigare pro commerita noxa*: & TERENCEUS, *pro dictis & factis ulcisci*. His omnibus locis *pro* non causam finalem, sed impulsivam significat.

§. V.

Sic & cum *pro peccatis passus, aut mortuus*, dicitur Christus, causam finalem (ut vult Socinus) intelligi, res ipsa non patitur. Nam cum finis sit duplex, τέλος ᾧ, & τέλος ὧ, ut: finis cui fit medicina, est æger; finis cujus gratia est sanitas; peccato neutrum convenit. Sive enim cum Socino dicas, finem esse mortis Christi, ut a peccatis retrahamur, sive etiam ut consequamur remissionem peccatorum (ut omittamus hunc finem ex ipsius sententia morti non

non potuisse tribui, nisi remotissime) neutrum indicari potest istis vocibus, *propter peccata*, vel, *pro peccatis*. Nam finis cui erat homo, finis autem cujus gratia non peccata, sed id, quod peccatis maxime pugnat, destructio peccatorum, vel remissio. Quis unquam dixit, *pharmacum sumi propter mortem*, id est, mortis avertendæ causa? sed *propter morbum* sumi ideo dicitur, quod morbus nos eo adigat. Sequitur ergo, ut impulsiva causa hic accipienda sit. Quare cum & particula *pro* apud Hebræos causam antecedentem, sive impulsivam, denotet, ut Ps. XXXVIII, 9. & alibi sæpe, locus Esaiæ LIII, 5. melius & scripturis aliis congruentius transferri non potest, quam: *dolore afficitur ob defectiones nostras: atteritur ob iniquitates nostras*. Et ille Rom. VI, 10. Christus *τῇ ἀμαρτίᾳ ἀπέθανεν*, quid aliud denotare potest, quam, *mortuus est ob peccatum*?

§. VI.

Causa autem impulsiva cum possit esse multiplex, hoc loco *meritoria* accipienda est. Agitur enim de *pœna*, ut mox ostendemus. *Peccata* autem pœnæ causa sunt non aliter, quam per modum *meriti*. Neque vero ostendi poterit, voces istas, *ob peccata*, vel, *propter peccata*, præsertim ubi perpeffionibus junguntur, aliter sumi usquam in sacris litteris, quam in hoc *meriti* significatu. Non evincit contrarium locus ille 1 Reg. XIV, 16. *Tradet Deus Israël propter peccata Jerobeami*. Nam peccata Jerobeami illo loco significant genus ipsum peccati; idololatriam scilicet, cujus populo auctor fuerat Jerobeamus: idque manifeste explicant sequentia: *quibus peccavit, & quibus peccare fecit Israël*. Hæc enim verior est interpretatio, quam illa a Socino allata, *qui peccavit & peccare fecit Israël*. Peccata ergo illa, quorum auctor erat Jerobeamus, imitator populus, traditionis istam pœnam merebantur. Ut jam taceam, testari sacras litteras, merito imitatores alieni peccati pœnas dare, non tantum ob sua, verum etiam

ob aliena peccata; quod tam manifestum est, ut Socinus ipse fateri cogatur cap. 7. lib. 2. & lib. 3, cap. 10. puniri aliquem posse, dum culpæ affinem, ob peccata aliena. Locus autem Psalmi XXXIX, 12. quem Socinus citat, manifeste contra ipsum facit: Ait enim: *In increpationibus propter iniquitatem corripuisti aliquem, & liquefieri fecisti, ut tineam, desiderium ejus*; hoc est: Si quem velis punire, quantum meretur peccatum, profecto ei homini ipsa vita vitalis non erit. Hac enim ratione Deum vult permovere ad miserationem: ut alibi: *si iniquitates observaveris* (hoc est rigide earum poenas exegeris) *quis stabit, aut sustinebit?* Psal. CXXX, 3.

§. VII.

Manet ergo illud inconcussum, phrasin, *ob peccata*, causam denotare *impulsivam*, & quidem *meritoriam*. Nam quod Socinus alicubi hoc quærit *effugium*, ut dicat, satis esse ad hujus phraseos veritatem, ut *qualiscunque occasio* indicetur, id primum ipsius positioni repugnat, qua dictionem *pro* dixerat nunquam ad impulsivam, semper vero ad finalem causam referri, cum occasio causa finalis sit nullo modo: si autem causa dici meretur, ad *impulsivam* referri debeat. Deinde vero talem expositionem vocum *pro peccatis*, & *propter peccata*, tum scripturæ, tum sermonis communis usus plane repudiat. Intelligi hinc potest, quam non recte Socinus neget lib. 3. cap. 10. præter Dei & Christi voluntatem, causam antecedentem mortis Christi posse reperiri: quod plane adversatur Pauli dicto: *Si per legem justitia, ergo Christus δωρεάν gratis est mortuus.* Galat. II, 21. Ubi vox δωρεάν, Socino agnoscente lib. 2. cap. 24. significat *sine causa*: sed addi debuit, *sine causa antecedente*: quæ originaria & maxime frequens hujus vocis est significatio. Origo est a voce δωρεά, quæ *donum* significat, hoc est, dationem talem, quæ causam juris antecedentem non habeat: unde cœpit ad alia quoque transferri, in

in quibus antecedens causa non reperitur. Sic David Pf. XXV, 19. de inimicis suis loquens, ait: *oderunt me* ~~con-~~ *gratis*, hoc est, cum odii causas ipsis nullas præbuerim: quod sibi applicans Christus apud Joh. XV, 25. ait: *oderunt me* ~~δωρεάν~~, eodem plane significatu. Locus ipse Pauli, de quo agimus, aliam, quam antecedentem causam, intelligi non patitur. Nam quam causam Socinus comminiscitur, nimirum ut fides fieret vitam emendantibus remis- sionis peccatorum, hæc causa finalis ad prædicationem & ad resurrectionem, non autem ad mortem pertinet. Quod cum videret Socinus, mortis nomine hic Christum intelligi voluit lib. 2. cap. 24. & prædicationem quoque ac resurrectionem includi: tum distorte, tum contra Pauli mentem. Negans enim Paulus Christum sine causa mortuum, indicat, causam aliquam esse propriam, quæ ad mortem Christi pertineret. Nam alioqui potuit ob certam causam prædicasse, & ob certam causam præmio esse affectus (nam juxta Socinum huc duntaxat refertur resurrectio) & non tamen esse mortuus. Præterea mortem Christi a Paulo peculiariter respici, satis ostendit id, quod præcedit: *qui tradidit semetipsum pro me*. Ista enim *traditio mortem* ubique in scripturis designat. Et hoc ipsum Dei gratiam vocans Paulus, negat id a se sperni, aut rejici, causamque continuo reddit: *Nam si per legem est justitia, Christus jam sine causa erit mortuus*: ex contrario designans causam propriam, cur se tradiderit Christus mortuusque sit, hanc esse, *quod nos per legem justi non essemus, sed rei pænæ*. Nostra ergo *ἀνομία* causa est antecedens mortis Christi.

§. VIII.

Causa efficiens altera est ipse Christus, & quidem volens. Pono, inquit Christus, *animam meam*. Nemo eam tollit a me: sed ego pono eam a memetipso. Joh. X, 18. Christus tradidit se pro nobis, pro ecclesia. Gal. II, 20. Ephes. V, 2. & 25. Causa

sa, quæ Christum movit, fuit ipsius φιλανθρωπία, benevolentia erga homines. Hoc est, inquit, præceptum meum, ut diligatis alter alterum, sicut ego dilexi vos. Majorem hac caritatem homo non habet, quam ut animam suam ponat pro amicis suis. Vos amici mei estis. Joh. XV, 13. 14. In fide filii Dei, qui amavit me & tradidit se ipsum pro me. Gal. XI, 20. Qui dilexit nos & lavit nos a peccatis nostris in sanguine suo. Apoc. I, 15. Christus dilexit nos & tradidit semetipsum pro nobis oblationem. Ephes. V, 2. Christus dilexit ecclesiam & seipsum tradidit pro ea. Ephes. V, 25.

§. IX.

Materia est tum cruciatus mortem antecedentes, tum præcipue mors ipsa. Cruciatus Esaias efficaci vocabulo חֲבוּרָה livorem c. LIII, 5. & Petrus μόλωπα livorem appellavit 1 Pet. II, 24. (sic erat in Græca editione Jesaiæ, citante ORIGENE CONTRA CELSUM L. I.) Ideoque & crucis mentionem videmus fieri, ubi hoc argumentum tractatur: Reconciliavit utrosque Deo per crucem. Ephes. II, 16. Pace facta per sanguinem crucis. Coloss. I, 20. Neque vero cruciatuum nomine intelligendi sunt soli dolores corporales, sed vel imprimis illæ perpeffiones animi longe gravissimæ, quas Evangelistæ vocibus λυπεῖσθαι contristari, ἐκθαμβεῖσθαι pavere, ἀδημονεῖν mæstum esse, significant, & quas præcipue respiciens Christus a Deo se derelictum exclamat. Altera materiæ pars mors ipsa passim urgetur. Pono animam meam. Joh. X, 18. Reconciliavit nos per mortem. Coloss. I, 22. Morte intercedente ad redemptionem transgressionum. Hebr. IX, 15.

§. X.

Hæc mors consideratur in sacris litteris cum duabus præcipue qualitatibus, ut cruenta & ut ignominiosa. Qualitas illa mortis cruentæ voce sanguinis denotatur. Hic est sanguis novi fœderis, qui pro multis effunditur in remissionem peccatorum. Matth. XXVI, 28. Luc. XXII, 20. Deus acquisivit ecclesiam suo sanguine. Act. XX, 28. Deus Christum constituit pro-

propitiatorium per fidem in sanguine ipsius. Rom. III, 25. Habemus redemptionem per sanguinem ipsius, peccatorum remissionem. Ephes. I, 7. Qui longe eratis, prope facti estis in sanguine Christi: ipse enim est pax nostra. Ephes. II, 13. Habemus redemptionem per sanguinem ipsius. Coloss. I, 14. Pace facta per sanguinem crucis. Coloss. I, 20. Non per sanguinem taurorum, aut vitulorum, sed per sanguinem proprium semel intravit in sancta, reperta æterna redemptione. Hebr. X, 12. Sine sanguinis effusione non fit remissio. Hebr. X, 22. Accessistis ad sanguinem purificationis melius loquentem, quam sanguis Abel. Hebr. XII, 24. Secundum purificationem sanguinis Jesu Christi 1 Petr. I, 2. Sanguis Jesu Christi mundat nos ab omni peccato. 1 Joh. I, 7. Christus lavit nos a peccatis nostris in sanguine suo. Apoc. I, 5.

§. XI.

Qualitas autem altera mortis *ignominiose* notatur tum ipsa *crucis voce*, (ipsi enim isti supplicio inest maxima ignominia, unde dictum est: *Pertulit crucem, spreta ignominia. Hebr. XII, 2.*) tum voce *contemptus*, quam usurpat Esai. LIII, 3. Notetur hic obiter, non tantum locis nunc allegatis, aliisque similibus, qui de remissione peccatorum, aut solum, aut potissimum agunt, mentionem fieri *mortis, crucis, sanguinis*; sed etiam passim profiteri Apostolos, *se nihil posse, nihil docere, nisi Christum, & quidem crucifixum. 1 Corinth. I, 23. & c. II, 2.* Ideoque ipsum evangelium ab ipsis vocari *sermonem crucis. 1 Cor. I, 12.* Adde jam, quod Christus sanctissimum cœnæ suæ ritum instituit non proprie ad vitæ, aut resurrectionis, sed ad *mortis* fusique sanguinis memoriam. 1 Cor. II, 26.

§. XII.

Quæ toties repetita manifeste ostendunt, *proprium aliquem ac peculiarem effectum huic morti & sanguini tribuendum.* Quod Socinus facere non potest. Nam *exemplum sanctimonix* tota vita Christi præbuit, magis quam mors ipsa, quæ brevi momento peracta est. Con-

firmatio autem promissionis de vita cœlesti proprie in ipsa Christi resurrectione consistit: ad quam mors solam viæ habet rationem: ita ut huc respiciens scriptura resurrectionis mentionem facere debuerit, non mortis: certe non toties & adjunctis notis *ἐμφάσεως*. Socinus ipse lib. 1. cap. 3. laborans, ut ostendat, viam salutis sanguinis effusione confirmatam, cum veram sustulisset, quam nos defendimus, nullam aliam probabilem ejus confirmationis causam substituere potuit: neque ullum verum adferre discrimen, cur id Christi solius, non etiam martyrum aliorum, morti tribui debeat. Neque vero unquam explicare Socinus poterit, quomodo Christus sanguine suo fuso Deum nobis devinxerit (quod aliquo modo verum ipse concedit cap. 3. lib. 1.) si Deus ob fusionem sanguinis nihil promisit.

§. XIII.

Forma est pœnarum pro peccatis nostris persolutio: quod districte negat Socinus lib. 3. cap. 9. & lib. 2. cap. 4. Quare hoc ipsum breviter probabimus. Hebræi, ut significant id, quod Latini dicunt, *pœnas pendere*, nullam habent phrasin magis receptam, quam hanc, *ferre peccatum*: cui similis est Latinorum locutio, *luere delicta*, hoc est, *delictorum supplicia*. Si quis blasphemum non indicaverit, *feret peccatum ipsius*. Levit. V, 1. Qui nuditatem sororis suæ rexit, *peccatum suum fert*. Levit. XX, 17. Sic expiatoriæ victimæ dicuntur *portare iniquitates offerentium*. Levit. X, 17. quia sanguis ipsarum est pro anima humana. Levit. XVII, 1. Neque tantum conjunctim, sed & separatim istæ voces inveniuntur sensu eodem. Sic βαρύνει τὸ κρίμα, *portare judicium*, dicitur Galat. V, 10. *Ferre ob peccata*. Ezech. XVIII, 20. Et *supervenire alicui peccatum*, id est, pœna peccati. 2 Reg. VII, 9. Eadem plane phrasi dixit Petrus, *Christum peccata nostra sursum tulisse in corpore suo in lignum*. 1 Pet. II, 24. Poterat dixisse ἡμεῖς, tulit, sed quia simul

simul significare voluit adscensum in crucem, dixit ἀνέ-
 νευχε, hoc est, *tulit sursum eundo*: quod de dicta phrasi ni-
 hil imminuit, sed ei addit aliquid. Itaque Syrus trans-
 tulit: *portavit, & adscendere fecit*. Socinus, ut vim hujus
 loci enervet, primo ait, ἀνένευχε significare *abstulit*: sed con-
 tra naturam usumque vocis. Nam nec particula ἀνὰ eam
 patitur interpretationem; nec quisquam Græcus scriptor
 ita usus est ea voce. In novo quoque testamento nus-
 quam occurrit eo significatu: sed aut *sursum ferre* signifi-
 cat, Luc. XXIV, 51. aut *sursum ducere*, Matth. XVII, 1. Marc.
 IX, 2. Et quia victimæ in locum superiorem, hoc est,
 in aram, adferebantur, ideo illæ quoque dicuntur ἀναφέ-
 ρεσθαι, *sursum ferri*. Hebr. VII, 27. Jacob. II, 21. unde & Chri-
 stus ipse dicitur se ἀνένευχε, *sursum tulisse*. Hebr. VII, 27. &
 nos laudis, sive spiritualia sacrificia ἀναφέρειν, *sursum fer-*
re dicimur. Hebr. XIII, 15. & I Petr. II, 24. Unum duntaxat
 locum citat Socinus lib. 2. cap. 6. Hebr. IX, 28. ubi vult ἀ-
 νενευχεῖν ἀμαρτίας, *sursum ferre peccata*, nihil aliud esse, quam
 auferre: sed immerito, & citra exemplum, & non id ex-
 igente loci sententia. Nam opponuntur inter se duo,
 Christi adventus: prior, quo peccata nostra tulerit, alter,
 quo venturus sit χωρίς ἀμαρτίας, hoc est, non gravatus,
 non oneratus ullis peccatis, sed ab illis solutus & immu-
 nis. Non sunt autem ista ἀντίστοιχα, opposita, esse χωρίς
 ἀμαρτίας, & peccata auferre, sed esse χωρίς ἀμαρτίας & pec-
 catis oneratum esse. Unde apparet, illo quoque ad He-
 bræos loco ἀνένευχεῖν esse aut *sursum ferre*, in crucem scili-
 cet, ut in loco Petri (idque apposite, quia hic quoque ad
 sacrificia alluditur: crux autem fuit velut ara: תרומה apud
 Mosem est ἀναφορά, *subvectio*: in quo inest significatio τῷ
 ἄνω, *sursum*. Kimchi τὸ ἔρρι suspendere (unde נפרי Syri-
 ace, *saugòs* crux, exponit per נפרי exaltare: vide anno-
 tata ad Joh. III, 14. & XII, 32.) aut simpliciter *perpeti*, ut a-
 pud Thucydidem κινδύνος ἀναφέρειν, *subire pericula*. Est er-

go ἀναφέρειν *ferre*, non *auferre*. Quod ipse Petri contextus evincit. Agitur enim non de quovis Christi beneficio, sed de summa ejus patientia, quæ non *auferendo*, sed *ferendo* ostenditur. Quod addit Socinus, cum hoc sensu, quo Christus dicatur *tulisse peccata nostra*, non satis recte cohærere, quod sequitur, *ut peccatis mortui justitiæ vivamus*, sine ulla causa dicitur. Manifeste enim indicat Petrus, Christum ita *tulisse peccata nostra*, ut nos simul a pœna liberaret: unde addit statim: *Ipsius vibice sanati estis*. Optime autem hæc *cohærent*: si Christus tam dura subiit, ut peccatorum veniam consequeremini, fanè eam adepti per fidem, a peccatis cavere debetis in posterum. *Dedit nobis Deus, ut liberati ex manu inimicorum nostrorum ipsi serviamus in omni sanctitate & justitia*. Luc. I, 74. *Ecce sanus factus es: ne pecces posthac*. Joh. V, 14. *Pretio emti estis. Glorificate ergo Deum in corpore vestro*. I Corinth. VII, 10. Nec aliud agit Paulus cap. VII. & sequentibus ad Romanos, quam ut ostendat, summis Dei & Christi beneficiis excitari nos debere, ut sancte vivamus.

§. XIV.

Affinis Petri loco (immo quo procul dubio Petrus respexit, ut ex verbis quoque sequentibus, *vibice ejus sanati sumus*, apparet) est apud Esai. LIII, II. *Justificabit servus meus justus multos, & iniquitates ipsorum bajulabit*. In Hebræo est יְהוָה יִסְבֵּל. (vide de toto hac loco Jes. Orig. L. I. adversus Celsum). Vox autem יָרַם *iniquitatem* significat: atque etiam *iniquitatis pœnam* ut 2 Reg. VII, 9. Vox autem יִסְבֵּל est *sustinere, bajulare*: quoties autem *bajulare* ponitur cum nomine peccati, aut *iniquitatis*, id in omni lingua & maxime in Hebraismo significat, *pœnas ferre*. Nam יָרַם quidem interdum significat *auferre*: יִסְבֵּל autem nunquam. Diserte ergo hic dicitur Christus laturus pœnas eorum, qui justificantur. Hæc phrasis nullam aliam interpretationem

onem recipit. Neque obstat, quod hæc portatio iniquitatis apud Prophetam videtur post resurrectionem poni. Gloriæ enim Christi propheta quasi alternis opponit antecedentes passionēs, modo naturali, modo inverso ordine, qui effectu reddito causam reddit. Ita post mentionem æternæ perdurationis excidii & plagæ fit mentio v. 8. Deinde v. 20. post contritionem & morbum & sacrificium semen, prosperitas & longævitæ nominantur. Quibus conjunguntur liberatio a molestia ac multorum justificatio v. 11. Redit iterum propheta ad pœnas pro peccatis toleratas, & subjungit, *ideo fore*, ut prædam partiat, quia scilicet morti se dederit, annumeratus defecto-ribus: decere enim, ut is, qui peccata multorum tulit, jus habeat pro eis intercedendi v. 12. Quod vero ait Socinus, hanc quoque vocem לכבד peccato adjunctam non semper includere imputationem aliquam, sed satis esse, si designet, affligi quempiam occasione qualicunque facti alieni, id nullo exemplo probat: neque unquam sacra scriptura ita loquitur. Immo Græci etiam Latinique auctores, cum ea phrasi utuntur, semper imputationem includunt. Citat firmandæ huic exceptioni Socinis Jeremiæ locum, qui sic habet: *Patres nostri peccaverunt, & non supersunt: nos vero pœnas eorum ferimus. Thren. V, 7.* neque hic patitur, ullam imputationem intelligi. At quo argumento probat, aliud hic significare eam phrasin, quam aliis omnibus in locis, ubi exstat? Fateri cogitur ipse Socinus, quoties filij patrum sequuntur vestigia, non propria tantum, sed & paterna peccata ipsis imputari. Est enim manifesta Dei vox Exod. XX, 5. Eos autem, de quibus agit Jeremias, parentibus suis fuisse similes, ostendit id, quod apud Prophetam sequitur: *Væ nobis, quia peccavimus*, v. 16. Neque vero hoc alienum est ab Jeremiæ instituto. Ut enim eorum, qui tum vivebant, miseriam exaggeret, ait, in

iplos redundare & priorum & avitorum scelerum pœnas: eoque multo meliorem ipsorum sorte fuisse parentum sortem, qui pariter rei, ante tamen exempti essent vitæ, quam ista acerbissima supplicia velut in iræ divinæ thesauro coacervata tandem simul effunderentur. Etiam si
 4 vero ambigua esset harum vocum, *ferre peccata*, in sacris
 4 litteris significatio; tamen tum hoc Esaia, tum isto Petri
 4 loco certam faceret interpretationem adjuncta mentio
 4 perpeffionum Christi & liberationis nostræ. Peccata enim ferre patiēdo, atque ita, ut inde liberentur alii, aliud indicare non potest, quam pœnæ alienæ susceptionem. Apud eundem Esaia vers. 6. & 7. est: *Deus conjecit, sive impegit in eum pœnam omnium nostrum. Exigitur, & ipse affligitur.*

§. XV.

Hic nullum non lapidem movet Socinus lib. 2. cap. 5. ut sensum genuinum verbis extorqueat: novamque interpretationem comminiscitur: *Deus occurrit per ipsum (vel cum ipso) iniquitati omnium nostrum.* Sed reclamant aperte vox Hebræa *הפגית* ejus conjugationis, quæ non unicam, sed duplicem actionem significat. Quare, cum *פגית* proprie significet *occurrere*, sequitur, ut *הפגית* sit, *fecit occurrere*, & per metaphoram *deprecatus est*: quia deprecator preces suas quasi interponit. Deprecari hic locum non habet. Nam tum diceretur Deus pro Christo esse deprecatus: ea enim est hujus vocis, sequente *ב* particula, significatio: Jer. XV, 11. Neque *fecit deprecari* hic convenit, tum quia sequitur *ב*, quod est, *in illum*, cum alioqui dici debuisset, *fecit illum deprecari*, tum quia omnia, quæ proxime antecedunt & sequuntur, ad afflictionem, non ad deprecationem, pertinent. Non ferunt ergo verba hæc sensum alium, quam hunc: *fecit Deus illi occurrere*, hoc est, *impegit, incussit in illum peccatum omnium nostrum.* Exigitur
 pecca-

peccatum, (hoc est, secundum phrasin scripturæ pœna peccati) & ipse affligitur.

§. XVI.

Objicit hic nobis Socinus locum Levit. XVI, 21. & 22. ubi dicuntur *peccata imponi hirco expiatoris, & ipse hircus ferre peccata populi in vastam solitudinem.* Arbitratur autem nihil esse manifestius, quam non posse ullo modo dici, hunc hircum pœnas pro populi peccatis pertulisse: quod quo jure sibi fumat, non video. Nam pœna sane generaliter sumpta etiam in bestias cadit. *Sanguinem omnium animarum vestrarum reposcam: ab omni bestia reposcam illum,* Genes. IX, 5. *Cum cornu ferierit bos aliquis virum, aut mulierem, ita, ut moriatur, omnino lapidator bos ille,* Exod. XXI, 28. *Si quis cubuerit cum jumento, omnino morte afficitor; Jumentum quoque ipsum occiditote.* Levit. XX, 15. *Maledicta fuit diluvio terra propter hominem.* Genes. VIII, 21. Nec est, quod objiciat Socinus ἀποπομπῶν (*ablegatum*) hunc hircum interimi non solitum: ad peccatorum autem remissionem fusionem sanguinis, sive mortem, requiri. Nam hunc ipsum hircum de loco sublimi præcipitatum in deserto, atque ita neci datum, etsi scriptura diserte non prodit, Hebræi interpretes consentiunt: quod utut non esset, quid tamen aliud illa in vastam solitudinem abactio, quam mortem minime naturalem, aut ex fame, aut ex ferarum laniatibus, minabatur? Notanda quoque est apud Esaiam vox שָׁחַ. Certissimum enim est שָׁחַ (schin punctum habente in cornu sinistro) proprie significare, *exigere*, ut apparet 2 Reg. XXIII, 35. Zach. IX, 8. metaphorice autem sumi pro *opprimere*. Passivum ergo שָׁחַ est aut *opprimitur*, aut *exigitur*. Opprimitur hic locum non habet, quia sequitur eodem commate וְהוּא, & ipse affligitur: unde apparet, hoc verbum referri ad aliud nomen, quam ad illud, cui aptatur vox *affligitur*. Nullus enim erit sensus, si quis de eodem dicat: *opprimitur & ipse affligitur.* Restat

stat ergo, ut vox illa proprie sumatur, ut significet, *exigitur*, & referatur ad nomen proxime antecedens, quod est *peccatum*. Exigere autem *peccatum* nihil aliud est, aut esse potest, quam *exigere pœnam peccati*. Cohærent ergo *exactio pœnæ & Christi afflictio*.

§. XVII.

Præcesserat apud eundem Prophetam v. 5. *Castigatio pacis nostræ imponitur ei, & livore ejus fit curatio nobis*. In Hebræo *castigatio* dicitur מוֹסֵר, quæ vox afflictionem non qualemcunque significat, sed eam, quæ pœnæ habeat rationem, sive sit παραδειγματική, (*exemplaris*) sive ὑποθετική, (*monitoria*) tantum, quibus vocabulis commode pœnarum genera olim distinxit Taurus Philosophus. Atque inde factum, ut quælibet ὑποθεσία (*admonitio*) voce מוֹסֵר per κατὰ χροῖον (*abusionem*) significaretur. Cum vero ὑποθεσίας (*admonitionis*) significatio in Christo locum non habeat, præsertim cum de afflictionibus agatur mortem includentibus; restat, ut afflictionem intelligamus, quæ conjunctum habeat παράδειγμα (*exemplum*). Nam ab omni culpæ respectu sepositum vocis istius Hebrææ usum non est reperire. Verum est, *pacis nomine* apud Hebræos bonum qualemcunque significari: sed hic si ex subiecta materia intelligamus *bonum impunitatis*, apparebit, inter se optime opponi *punitionem Christi & impunitatem nostram*: quamquam nihil vetat, *pacis nomine reconciliationem* intelligi, etiam nulla facta inimicitiae mentione, quam præcessisse res ipsa & sequentia Prophetæ verba satis indicant. Nam nec inimicitiae mentionem fecerunt Angeli, cum pacem super terram promulgarunt venturam, Luc. II, 14. nec Apostolus, cum pacem nos dixit habere apud Deum. Rom. V, 1. Sicut autem *peccatum pro pœna* usurpant Hebræi, ut præter cetera loca nunc allegata apparet Zachar. XIV, 19. & Genes. IV, 13. ita & eum, qui pœnam luit, *peccatum iidem vocant*, ut & Latini *piaculum*

tum

tum pro crimine sumunt, tum pro eo, qui criminis pœnas pendit. Unde est, quod hostiam piacularem pro peccato peccatum vocet scriptura Levit. IV, 3. & 29. V, 6. Jes. XL, 6. 7. Hanc ergo loquendi formulam sequens Esaias de Christo dixit cap. LIII, 10. *נפש נשחית* *posuit peccatum animam suam*: hoc est, animam suam fecit peccatorum pœnæ obnoxiam. Nec aliter Paulus: *eum, qui peccatum non noverat, Deus peccatum fecit, ut nos simus Dei justitia in ipso*, 1 Corinth. V, 21. Apparet apud Paulum in utroque membro adjunctum sumi pro subjecto. Socinus lib. I. cap. 8. ut Paulini loci auctoritatem eludat, per vocem *peccatum* vult intelligi hominem pro peccatore ab hominibus habitum: primum sine exemplo; nusquam enim vox Hebræa, aut Græca, sic accipitur: deinde Paulus Deo hanc actionem tribuit, quod Christum peccatum fecerit. At vero quod Christum Judæi & alii pro facinoroso & malefico habuerunt, ejus rei nullo modo auctor est Deus: Immo contra voce cœlesti, editisque miraculis hoc egit, ut omnibus testatum faceret Christi innocentiam. Deinde ista nova Socini interpretatio verbis Esaiæ, quæ similem phrasin continent, aptari nullo modo potest. Quod enim Paulo dicitur fecisse Deus, hoc Esaias Christo tribuit, quod nimirum animam suam posuerit peccatum; sive quod se peccatum fecerit. Præterea opponit Paulus peccatum & justitiam. *Nos facti sumus justitia Dei*, hoc est, nos sumus justificati, siue a pœna divina liberati, *Christus vero, ut id fieret, factus est peccatum*, id est, pœnam divinam tulit. Notanda in iisdem Pauli verbis altera quoque *ἀντίθεσις* [*oppositio*]: *Eum, qui peccatum non noverat*, hoc est, qui pœnam non merebatur, *Deus peccatum fecit*, hoc est, pœnas ferre voluit. Christus innocens fuit non humanæ tantum, sed & divinæ legi. Requirit ergo vis oppositionis, ut pœnas tulerit legis etiam divinæ. Præterea, innocentes a malis male haberi, quotidianum est: At

hic eximium aliquid notat Apostolus. Hoc autem quid esse potest aliud, quam quod Deus incommérito pœnam inflixerit?

§. XVIII.

Non multum dissimilis est prioribus ille Pauli ad Galatas locus c. III, 13. *Christus nos redemit a maledicto legis, factus pro nobis maledictum. Scriptum est enim, maledictus, qui pendet in ligno: ut ad Gentes perveniret benedictio Abrahami in Christo Jesu.* Hic eo minus laborare nos necesse est, quid voluerit Paulus, cum Christum dicit esse factum *κατάραν*, hoc est, *maledictum*, sive *exsecrationem*, quando ipse semet interpretatur, & Mosen dicti sui auctorem allegans ostendit, per *κατάραν* [*exsecrationem*] se intelligere *ἐπικατάρατον* [*maledictum*]: *ἐπικατάρατος* autem, ipso Paulo interprete, est is, qui est *ὕπὸ κατάραν* [*sub maledicto*]. *Exsecratio*, inquit Socinus, *hoc loco ipsam exsecrationis pœnam significat.* Quod verum est. Nam *κατάρα* [*maledictum*] passim pœnam ex legis sanctione proficiscentem significat, 2 Pet. II, 14. Matth. XXV, 41. Et hic addita legis mentio vetat maledictum aliter accipi. Hanc autem *κατάραν* [*exsecrationem*], in Christo fuisse ipsam crucem, fatetur idem Socinus lib. 2. cap. 1. Crux ergo Christi pœnæ rationem habuit: & hoc est, quod nos dicimus. Concedet forte Socinus, crucem pœnam fuisse, quia Christo a Pilato iudice per modum pœnæ irrogata est. Sed hoc sententiæ Pauli non satisfacit. Ut enim probet, Christum factum fuisse pœnæ obnoxium, Mosen citat aperte dicentem, eos, qui suspenduntur (secundum legem divinam scilicet) esse *ἐπικατάρατος τῷ Θεῷ*, *maledictos a Deo*: vide de hoc Mosis loco MASIVM ad Jos. cap. VIII. Quare & in Paulo, Mosen citante & ad Christum referente hæc verba, vox eadem supplenda est: quasi dixerit, Christum factum *τῷ Θεῷ ἐπικατάρατον*, *maledictum a Deo*: hoc est, pœnæ a Deo irrogatæ, & quidem ignominiosissimæ, obnoxium. Nam Apostoli cum

cum passionem Christi ad usus nostros referunt, non in ea respiciunt hominum facta, sed factum ipsius Dei: ut ex multis locis ante allegatis liquet.

§. XIX.

His omnibus addi & illud potest (*contra Socinum lib. 3. cap. 7. 8. 9.*) mortem ipsam, hoc est, destructionem ejus personæ, quam corpus & animus constituunt, quatenus a Deo infligitur, semper aliquam habere pænæ rationem: (Hebræi, *בלא חטא אין מוֹת* *absque peccato non est mors*) non quod Deo jus non sit eam aliter homini infligere (est enim Dominus creaturæ) sed quod ipsius bonitati aliter visum fuerit. Ut recte intelligatur hujus peculiaris controversiæ status; non negamus hominem, cum conditus est, fuisse *χοϊκόν* (*terrenum*), cui adfuerit vis quædam vitalis, non autem vis vivifica, ut nos Paulus docet *I Cor. XV, 45. 46.* ac proinde eam fuisse corporis conditionem, ut Deo non sustentante interitura fuerit: attamen ex divino decreto non fuisse eum moriturum, si in innocentia perstitisset, contendimus. (Vide THEOPHILUM ad Autol. lib. II. ARNOB. adversus gentes: JUSTINUM respons. ad Orthod. quæst. XXXII.) Evincit hoc ipsa creaturæ istius nobilitas atque eminentia, ut quæ sola ad imaginem Dei condita dicatur, hoc est, mente liberoque arbitrio prædita: quod fundamentum est dominationis ipsius in ceteras creaturas. Non potest enim rerum aliarum esse dominus, qui suarum actionum dominus non sit. Hæc igitur excellentia supra res ceteras argumento est, plus aliquid, quam temporarium usum, in hominis creatione spectatum. ATHENAGORAS: *ὅ γὰρ ἡμᾶς, ὡς προβάτα ἢ ὑποζύγια, πάρεργον καὶ ἵνα ἀπολοίμεθα καὶ ἀφανισθῆμεν, ἐπλασεν ὁ Θεός, (non enim nos, tanquam pecora aut jumenta, obiter, & ut periremus & aboleremur, creavit Deus.)* Deus homines condidit *διὰ τὴν ἰδίαν αὐτῶν τῶν γενομένων ζῶντε καὶ διαμονὴν, ὅτι προπρίαν ἰψῶν δημιουργῶν vitam & incolumitatem: & mox:*

διὰ τὴν αὐτῶν τῶν γενομένων ζώην, ἢ ἐπὶ μικρὸν ἑξαπτομένην. εἴτα παντελῶς συνεισβεννυμένην, ob ipsorum creatorum vitam: non autem talem, quæ in exiguum tempus accenderetur, mox deinde in perpetuum extingueretur. Jam vero illa divina voce quid clarius? *Si comederis, morieris.* Gen. II, 17. De actu mortis hic agitur, sive illa violenta esset futura, sive citra violentiam. Ipsum ergo mori non erat eventurum homini, nisi peccati conditio exstitisset. Non minus clarum & generale est Pauli illud: *Stipendium*, id est pœna, *peccati mors.* Rom. VI, 23. Ante dixerat: *Per peccatum mors*, & ita in omnes homines mors pervasit. v. 12. Omnes, inquit, homines: Agit ergo de communi totius humanitatis exitu. *Per hominem* ergo, id est ex facto humano, *mors*, & *per hominem resurrectio mortuorum.* Sicut in Adam omnes moriuntur (quotquot moriuntur) ita & in Christo omnes vivificabuntur (quotquot vivificabuntur) 1 Cor. XV, 21. 22. Quis vel ipsa verba legens non videat, hanc sententiam ad Corinthios isti ad Romanos respondere ad amissim? Agitur ergo de morte, quæ communis est Adami posteris, & ex qua resurgunt, qui resurgunt. Quare & collato hoc loco cum illo ad Romanos, agi hic de Adamo peccatore, dicimus. Quod enim hic dixit *per hominem*, ibi dixit *per peccatum.* Animalis Adami conditio viginti & ultra post versibus ab Apostolo attingitur, alia plane occasione. Hic enim mors resurrectioni opponitur: ibi vero qualitates primitus creati ac deinde resuscitati corporis inter se conferuntur: quorum illud habuit cum naturali moriendi possibilitate conjunctam ex divino beneficio vivendi quoque possibilitatem: hoc vero vitam in se habebit, ut nulla ei adsit naturalis moriendi possibilitas.

§. XX.

Omittere non possum, quin hic addam locum insignem præstantissimi scriptoris libri *Sapientie*, qui, etsi in Hebræo canone non est, venerandam tamen habet antiqui-

quitatem, & apud Christianos semper in pretio est habitus. Ita ergo ille c. I, 13, 14, 15, 16. ὁ Θεὸς Θάνατον ἔκ ἐποίησεν, ἔδὲ τέρπεται ἐπ' ἀπωλείᾳ ζώντων. ἔκτισε γὰρ εἰς τὸ εἶναι τὰ πάντα, καὶ σωτήριοι αἱ γενέσεις τῷ κόσμῳ, καὶ ἔκ ἐστιν ἐν αὐταῖς Φάρμακον ὀλέθρου, ἔδὲ αὐτὸς βασιλεῖον ἐπὶ γῆς. Δικαιοσύνη γὰρ ἀθάνατός ἐστιν. Ἀσεβεῖς δὲ ταῖς χερσὶ καὶ τοῖς λόγοις παρεκαλέσαντο αὐτὸν, Φίλον ἡγησάμενοι αὐτὸν ἐτάκησαν, καὶ συνθήκην ἔθεντο πρὸς αὐτὸν, ὅτι ἄξιοί εἰσι τῷ ἐκείνῳ μερίδος εἶναι. *Deus mortem non fecit, nec lætatur in perditione vivorum. Creavit enim, ut essent, omnia: & sanabiles fecit nationes orbis terrarum: & non est in illis medicamentum exterminii, nec inferorum regnum in terra. Justitia enim perpetua est, & immortalis. Impii autem manibus & verbis accersiverunt eam: & aestimantes illam amicam defluerunt, & sponsiones posuerunt ad illam, quoniam digni sunt, qui sint ex parte illius.* Et mox c. II, 23 - 25. ὁ Θεὸς ἔκτισε τὸν ἄνθρωπον ἐπὶ ἀφθαρσίᾳ, καὶ εἰκόνα τῆς ἰδίας ιδιότητος ἐποίησεν αὐτὸν, φθόνῳ δὲ Διαβόλου Θάνατος εἰσῆλθεν εἰς τὸν κόσμον. πειράζουσι δὲ αὐτὸν οἱ τῆς ἐκείνου μερίδος ὄντες. *Deus creavit hominem inextiminabilem, & ad imaginem similitudinis suæ fecit illum. Invidia autem diaboli mors introivit in orbem terrarum: imitantur autem illum, qui sunt ex parte illius.* Mortem hic, quam Deus dicitur non condidisse, nec velle, voluntate scilicet peccatum antecedente, qualemcunque intelligi, ostendit oppositum, ἀφθαρσία, immortalitas, in cujus spem homo dicitur conditus, eaque spes pars fuisse divinæ imaginis, aut certe ejus consequens, non obscure indicatur. ἀφθαρσία, immortalitas, autem mortem omnem sive violentam, sive non violentam, excludit. Et quod Apostolus dixit, *per hominem & per peccatum* intrasse mortem, auctor hic non minus vere dixerat, *per diaboli invidiam* mortem introiisse. Omnes enim istæ locutiones idem factum notant, primum scilicet hominis peccatum diabolo suggerente commissum. Nec obstat, quod auctor hic specialem quendam mortis effectum circa impios notat. Mors enim ex primo peccato ingressa, & in omnes homines jus adepta, per singulorum peccata gravia & continua vim quandam peculiarem ac-

cipit: quo sensu *peccatum* dicitur *mortis stimulus* 1 Cor. XV, 56. Itaque hi, quibus morte obita omnis ad vitam meliorem aditus præcluditur, merito fœderati mortis, sive dedititii, & peculium mortis appellantur. Facillimum esset demonstratu, si id ageretur, & Judæorum veterum & Christianorum perpetuam hanc fuisse sententiam, mortem qualemcunque hominis peccati esse pœnam: ut non immerito christiani imperatores hoc in Pelagio & Cœlestio dogma præter cetera improbaverint, quod dicerent, mortem non ex insidiis fluxisse peccati, sed exegisse eam penitus legem immutabilis constituti.

§. XXI.

Ut ergo, quæ hætenus dicta sunt, in unum colligamus, cum dicat scriptura, *Christum a Deo castigatum*, hoc est, punitum esse, *tulisse Christum peccata nostra*, (id est pœnas peccatorum) *factum esse peccatum* (hoc est, peccatorum pœnæ subditum,) *factum esse execrationem apud Deum*, sive execrationi, hoc est, pœnæ legis obnoxium, ipsa autem Christi passio plena cruciatibus, cruenta, ignominiosa, aptissima sit pœnæ materia; cum præterea dicat scriptura, hæc ipsi a *Deo inflicta ob peccata nostra*, (id est peccatis nostris ita merentibus) cum ipsa mors stipendium, hoc est, pœna peccati dicatur: sane quinquoad Deum *pœnæ* rationem habuerit Christi passio & mors, minime est dubitandum: neque audiendæ sunt Socini interpretationes a perpetuo vocum usu citra exemplum recedentes: præsertim cum nulla obset ratio, quo minus recepta verborum significatio retineatur; quod infra planius fiet. Est ergo *punitio* in Deo active, in Christo passive: cujus tamen passioni actio quædam accedit, voluntaria scilicet pœnalis passionis susceptio.

§. XXII.

Finis rei, de qua agitur, secundum Dei & Christi intentionem, qui in actu positus, effectus etiam dici potest, *duplex* est: *justitiæ* nimirum *divinæ demonstratio*; & *peccatorum remissio* quoad

quoad nos, hoc est, impunitas nostra. Nam si sumas *pœnæ*, *exactionem* impersonaliter, finis ejus est *divinæ justitiæ demonstratio*: si vero personaliter, h. e. cum Christus sit punitus, finis est, ut nos *impunitatem* consequeremur. Finis prior indicatur a Paulo, cum dicit de Christo: *Quem Deus constituit placamen in sanguine ipsius ad demonstrationem justitiæ suæ: propter dissimulationem peccatorum præcedentium in tolerantia Dei.* Deinde addit verbis prope iisdem repetitis: *ad demonstrationem justitiæ suæ hoc tempore, ut sit ipse justificans eum, qui est ex fide Jesu, Rom. III, 25. 26.* Hic proxime sanguini, id est, cruentæ morti, connectitur finis, *εἰς ἐνδειξιν τῆς δικαιοσύνης αὐτοῦ* (*ad demonstrationem justitiæ suæ.*) *Justitiæ Dei* vocabulo non ea intelligenda est justitia, quam in nobis Deus operatur, aut quam nobis imputat, sed ea, quæ in Deo est: sequitur enim: *ut sit ipse justus*, id est, ut justus esse appareat. Justitia hæc Dei, id est rectitudo, pro diversis objectis diversos habet effectus.

§. XXIII.

Contra Socini cap. 1. lib. 1. §. *Dico igitur.* Circa bene aut male facta creaturæ effectus ejus inter ceteros est *ἀνταπόδοσις*, *retributio*. Quo respiciens Paulus dixit *δίκαιον παρὰ Θεοῦ ἀνταποδοῖναι τοῖς θλίβουσι θλίψιν*, hoc est, *justum est apud Deum afflictionibus afflictionem retribuere.* 2 Thess. I, 6. Et alibi: *Omnis transgressio & inobedientia accipit ἐνδικον μισθαποδοσίαν* (*justam mercedis retributionem*) Hebr. II, 2. Et illud: *ὧν τὸ κρίμα ἐνδικόν ἐστι*, *quorum damnatio justa est.* Rom. III, 8. Syrus transtulit, *quorum condemnatio justitiæ reservatur.* Itaque idem est *ἡμέρα ὀργῆς*, *dies iræ*, & *ἡμέρα δικαιοκρισίας*, *dies justī judicii*, Rom. II, 5. Et extremum judicium dicitur futurum *ἐν δικαιοσύνῃ*, *in æquitate.* Act. XVII, 31. Et Apoc. XIX, 15. 16. *ἐν δικαιοσύνῃ κρίνειν*, *in æquitate judicare*, est severe vindicare: quod ostenditur addita voce *pugnare*, multoque magis iis, quæ paulo post sequuntur: *Ex ore ejus prodibit gladius acutus, ut percutiat gentes: ipse enim reget eas in virga ferrea: & ipse est, qui calcabit lacum vini excandescentiæ & iræ Dei omnipotentis.* Sic & *Deus justus & judicium ejus*
justa

justa dicuntur ideo, quod in peccata severe animadverterit, Apoc. XVI, 5. 7. Unde & δίκη, *ultio*, vocatur tum illa ipsa iustitia Dei puniens, Actor. XXVIII, 4. tum poena per eam illata. 2 Thess. I, 9. Judas v. 7. Et δικαίωμα τῆ θεῆς, *iustitia Dei*, explicatur a Paulo hoc esse, quod, *qui mala committant, aut approbant, digni sunt morte*. Rom. I, 32. His παρώνυμα, *agnata*, sunt ἐκδικος *punitor*. Rom. XIII, 4. 1 Thess IV, 6. & ἰνδίκης, *pœnæ exactio* Luc. XXI, 22. 2 Thess. I, 8. 1 Pet. II, 14. cuius vis explicatur verbo ἀνταποδοῦναι, *retribuere*. Rom. XII, 19. Hebr. X, 30.

§. XXIV.

Scimus, *iustitiæ* nomine sæpe veracitatem, sæpe etiam ἐπιείκειαν, *equitatem*, significari: sed cum ea voce, ut multis jam testimoniis ostensum est, etiam illa Dei proprietas indicetur, quæ Deum movet ad peccata punienda, & quæ in ipsa peccatorum punitione demonstratur, dicimus, hanc significationem hujus esse loci propriam. Opponuntur enim diversa tempora, nempe ante Christum & Christi tempus: *priori* tempori tribuitur πάρεσις, *transmissio*, peccatorum, quæ etiam explicatur voce ἀνοχῆς, *sustentationis*. Πάρεσις non remissionem, sed *transmissionem* significat, cui recte additur ἀνοχὴ, *sustentatio*: qua voce inducias etiam Græci appellant, quod per eas ad tempus inhibeatur bellum. Huic transmissioni atque inhibitioni opponitur demonstratio talis iustitiæ, qua Deus sit iustus, id est, iustus appareat. Olim cum Deus pleraque peccata impunita transmitteret, non satis apparebat ipsius τὸ ἀνταποδοτικόν, *retributivum*. Tandem ergo ostendit, quam iustus esset ἀνταποδοτής, *retributor*, cum filium suum voluit hoc nomine sanguinem fundere, ut placamen fieret humani generis, redimeretque omnes eos, qui unquam credidissent, aut essent in Deum credituri. Ita simul conjunxit Apostolus gratiæ, id est, bonitatis divinæ, quæ in creaturas fertur, & iustitiæ illius, quæ recti ordinis atque etiam ἀνταποδόσεως, *retributionis*, custos est, apertam demonstrationem. Sane ipsa vox sanguinis, vox placaminis, atque etiam redemptionis ostendunt non de

de sola bonitatis testatione hic agi. Conjunxit etiam *impetrationem* cum *applicatione*: impetratio est per sanguinem, applicatio per fidem: recteque dicitur illa ipsa, de qua agimus, Dei justitia manifesta fieri per fidem: illam nimirum, qua Christi sanguis ad Deum placandum fusus creditur: quæ fides omnem operum gloriationem, omnem in lege fiduciam penitus excludit. Finis hic, nempe divinæ justitiæ demonstratio, ex forma quoque rei, de qua agimus, recte colligitur. Pœnæ enim finis est demonstratio justitiæ ἀνταποδοτικῆς, *retributivæ*, circa peccata: item ex causâ antecedente, quam supra ostendimus esse meritoriam. Non potest autem alicujus actionis causâ impellens esse meritoria, nisi & finis sit, τὸ ἀνταποδοῦναι, *retribuere*.

§. XXV.

Finis alter, ut diximus, est *nostra impunitas*. Hoc significanter dixit Paulus, δικαιωθέντες ἐν τῷ αἵματι αὐτοῦ, σωθησόμεθα ἀπὸ τῆς ὀργῆς, *justificati in sanguine ipsius salvi erimus ab ira*, Rom. V, 9. Nam ὀργή, *ira Dei*, ut & Socinus lib. I. cap. I. agnoscit, significat interdum *affectum* (si ita loquendum est) *puniendi*. Joh. III, 36. Rom. I, 18. Sæpe vero *pœnam* ipsam, Mich. VII, 9. unde & ἀπολείας, id est, *exitii* voce explicatur. Rom. IX, 22. Hinc lex dicitur ὀργὴν, *iram*, operari, hoc est, *pœnam* parere. Rom. IV, 15. Hinc ἐπιφέρειν ὀργὴν, *inferre iram*, est punire, Rom. III, 5. & magistratus dicitur vindex in maleficos constitutus εἰς ὀργὴν, *in iram*, id est, ad pœnam infligendam. Rom. XIII, 4. eique parendum non solum διὰ τὴν ὀργὴν, *propter iram*, hoc est, pœnæ formidine, sed & propter conscientiam. *Impunitas* autem pœnæ opponitur. Pœna est *mors æterna*, five detentio sub morte, cujus satelles diabolus: qui propterea mortis habens potestatem per mortem [Christi] destructus dicitur. Hebr. II, 14. Nam de *veniæ* potius impetratione hic agi, quam de peccati mortificatione, ostendit, quæ sequitur, mentio *liberationis a mortis metu*. Et Christus dicitur

citur ὁ ρυόμενος ἡμᾶς ἀπὸ τῆς ὀργῆς ἐρχομένης, qui nos eripit ab ira futura. 1 Theff. I, 10.

§. XXVI.

Hæc ipsa *impunitas* receptissima phrasi sacrae scripturae vocatur *peccatorum remissio*, quæ proprie mortem Christi consequitur, ut multi loci ostendunt: quales sunt hi: *Hic est sanguis meus novi fœderis, qui pro multis effunditur in remissionem peccatorum.* Matth. XXVI, 28. *Habemus in ipso redemptionem per sanguinem ipsius, remissionem peccatorum.* Ephes. I, 7. & Coloss. I, 14. *Sine sanguinis effusione non fit remissio.* Hebr. IX, 22. Qui loci explicant illum Pauli supra citatum Rom. III, 23 - 26. *Justificati gratis ipsius gratia per redemptionem, quæ est in Christo Jesu: quem proposuit Deus placamen per fidem in sanguine ipsius, ad demonstrationem justitiæ suæ, propter dissimulationem peccatorum antecedentium in tolerantia Dei, ad demonstrationem justitiæ suæ, ut sit ipse justus, & justificans eum, qui est ex fide Jesu: ubi multis verbis idem significantibus res easdem exposuit.* Nam sicut demonstrationem justitiæ suæ bis expressit, & tertio addidit, *ut sit Deus justus* [id est, ut justus appareat] quæ pertinent ad finem priorem: ita alterum quoque finem tum repetita voce *justificationis*, tum *redemptionis* indicavit. *Justificatio*, ut notum est, passim in sacris litteris, sed maxime in epistolis Paulinis, *absolutionem* significat, quæ præsupposito peccato consistit in peccatorum remissione, ipso Paulo semet clare explicante, præsertim Rom. IV, 2. & 6. Quare his locis remissionem peccatorum sanguini Jesu adscribentibus adjungendus ille, quem modo citabamus, *justificati in sanguine ipsius*, Rom. V, 9. Item hi, qui ablutionem peccatorum sanguini, aut morti, tribuunt: *Sanguis Christi mundat nos ab omni peccato*, 1 Joh. I, 7. *In purgationem sanguinis Jesu Christi*, 1 Pet. I, 2. *Christus lavit nos a peccatis nostris in sanguine suo.* Apoc. I, 5. Quamquam enim *abluere*, *mundare*, & voces similes significare possint aut efficere, ne peccata committantur in posterum, aut *commissa ne appareant*; posterior tamen interpretatio scripturae phrasi est convenientior.

tior. Sic *delere iniquitates* exponitur *peccatorum non recordari*, Esai. XLIII, 25. & *mundare ab iniquitate*, idem esse, quod *condonare*. Jer. XXXIII, 8. Et ἐξαλειφθῆναι τὰς ἀμαρτίας, *delere peccata*, manifeste eundem habet sensum, Actor. III, 19. Planeque pro eodem sumuntur ἀφεῖναι τὰς ἀμαρτίας, *peccata remittere*, & καθαρῖζειν ἀπὸ πάσης ἀδικίας, *mundare ab omni iniquitate*. 1 Joh. I, 6. Et alibi ponuntur ut συνώνυμα, synonyma, τὸ καθαρῖζεσθαι, id est, *mundari*, & γίνεσθαι ἀφεσιμ, *remissionem contingere*. Heb. IX, 22. Quare & Socinus fateri cogitur lib. II. cap. 17. apud Johannem Apocalypseos cap. I, 5. ubi τὸ καθαρῖζειν, *mundare*, tribuitur sanguini, rectius *liberationem a pœna*, quam animi emundationem intelligi. His adjungatur illud Esaiæ modo citatum caput LIII, 5. *Castigatio pacis nostræ super eum*, id est, pœna ejus nobis pacem apud Deum parit. De qua pace agunt Angeli. Luc. II, 14. Et illud ejusdem Esaiæ ibidem: *Livore ejus sanitas nobis*: id est, per pœnam ejus impunitas nobis. Ex his ergo testimoniis manifestum est, *impunitatem* peccatorum nostrorum *finem* esse mortis Christi, atque etiam ejusdem mortis *effectum*.

§. XXVII.

Socinus, qui hanc *connexionem mortis cum remissione peccatorum* nobis facta non vult agnoscere, alias adfert, mirum quam alienas a vocibus & scopo scripturæ. Videntur autem omnes istæ, quas passim libro suo inspersit, reduci posse ad *quatuor hæc capita*. Primum est, quod Christus, cum *prædicasset*, pœnitentibus patere peccatorum remissionem, ad ei *prædicationi testimonium* perhibendum, mortem non recusaverit. (Socinus lib. I. cap. 2. & 3.) Sed hic sensus mortem Christi magis effectum facit remissionis, quam remissionem mortis. Nam rei *existentia causa est testimonii*, non contra. At scriptura dicit, *nos remissionem consequi per sanguinem*. Ephes. I, 7. Coloss. I, 14. & *sanguinem delere peccata nostra*, 1 Joh. I, 7. item *sanguinis effusionem* esse aliquid antecedens, *sine quo non fiat remissio*. Heb. IX, 22. Deinde si vera esset hæc interpretatio, possent &

martyres dici sanguinem fuisse in remissionem peccatorum, & nos per ipsorum sanguinem consequi remissionem: cum tamen scriptura hoc privilegium soli Christo tribuat. Accedit, quod causa interfectionis Christi quoad homines non proprie fuerit prædicatio pœnitentiæ & remissionis peccatorum, sed quod Deum dixisset patrem suum, parem se faciens Deo, Joh. V, 18. ac proinde Deum se profiteretur, Joh. X, 33. Quamobrem mors ejus proprie huic professioni, non prædicationi veniæ, testimonium præbuit. Testatio denique de doctrina non minus, immo magis etiam, per *miracula* Christi facta est, quam per mortem. At miraculis nusquam tribuitur effectus hic, quod per ipsa habeamus peccatorum remissionem.

§. XXVIII.

Secundum, quod adfert Socinus lib. I. cap. 6. est, quod Christus sua morte consecutus sit *jus donandæ remissionis*. Sed evertit hanc positionem Socinus ipse lib. II. cap. 4. qui ostendit, Christum in terris viventem hoc jus habuisse atque exercuisse. Quod autem meum est, id amplius meum fieri non potest. Ac ne quis existimet (quod Socinus innuit magis, quam affirmat) hanc Christi potestatem ad pœnas duntaxat spectasse temporales & vitæ præsentis, notandum est, cum Christus dicitur Matth. IX, 6. jus habuisse remittendi in terra peccata, non illo additamento, *in terra*, effectum restringi, sed actionis locum ἐμφοτικῶς, *efficaciter*, denotari: nam & Apostolis dicitur, Matth. XIX, 8. *quæcunque solveritis in terra*: ubi quamquam solvere est solutum declarare; illud tamen *in terra* locum tantum actionis designat. Sequitur enim: *soluta erunt in cælo*. Illud ergo voluit Christus, sibi, quantumvis in terris agenti, jus tamen illud adeo eximium ac cœleste competere: neque aliud miratur populus, quam jus tantum hominibus, (hoc est κατ' ἐναλλαγὴν, *secundum permutationem*, uni ex hominum numero) datum. Ipse etiam Christus prius *peccata remittit paralytico*, quam paralytum, pœnam scilicet *tempora-*

poralem, tollit; aperteque jus utrumque distinguens, alterum per alterum probat, invisibile per visibile. Non est ergo Christus morte demum sua jus remittendi peccata consecutus, ac proinde huc trahi non possunt sententiae, quae morti adscribunt effectum remissionis peccatorum. Præterea scriptura modum connexionis inter mortem & remissionem explicat voce *placaminis*, aliisque similibus, quæ ad jus donandæ veniæ aptari nequeunt.

§. XXIX.

Tertium est, quod in Christi morte *exemplum nobis patientiæ & obediendiæ* proponitur. Socinus lib. I. cap. 7. Sed exemplum hoc ad satisfactionem, & quæ eam sequitur, gloriam æternam aliquo modo, ad remissionem vero peccatorum plane non pertinet. Christus enim sua obedientia & patientia nullam sibi veniam est consecutus, ut qui peccatum non haberet. Quare ubi Christus imitandus nobis proponitur, ut viam, quam ille ingressus est, insistentes, ad eam metam perveniamus, nihil esset magis alienum, quam remissionis peccatorum ullam mentionem facere. Et phrasæ scripturæ, *Sanguis nos mundat, per sanguinem ipsius habemus remissionem*, plane hunc sensum respuunt.

§. XXX.

Restat *quartum*, quod maxime placuit Socino; ita ut hoc ipsum plurimis locis lib. I. cap. 5. & passim velut causæ suæ statumen inculcet. Est autem hoc, quod mors Christi nobis id ipsum persuadeat, quod ad remissionem peccatorum obtinendam requiritur, *fidem* scilicet, five, ut Socinus ipse explicat, *spem consequendæ vitæ æternæ*. Sed profecto quid magis est a vero alienum, quam mortem innocentissimi hominis tam cruentam per se ad hoc valere, ut nobis persuadeat, sancte viventibus summa gaudia a Deo esse præparata? Quare hujus *commenti absurditatem* videns Socinus, ait, mortem quidem hoc non efficere, sed *resurrectionem* Christi, & quæ porro resurrectionem ejus sunt consecuta; mortem autem de-

buisse præcedere. Sed hoc si vellet scriptura, *resurrectionis*,
 aut potius *elevationis* in cœlos & sessionis ad dextram Dei, per-
 petuo meminisset, ubi de remissione agitur peccatorum; non
 mortis & sanguinis, certe non tam sæpe & verbis tam signifi-
 cantibus. Illa enim tam frequens, tam usitata *conjunctio san-*
guinis cum remissione, effectum aliquem non communem, sed
 proprium, non longe remotum, sed propinquum indicat.
 Quæ enim istæ sunt ambages? Remissio peccatorum non
 contingit nisi sancte viventibus (ita enim loquitur Socinus
 lib. III. cap. II.) ad sanctimoniam vitæ facit fides & spes certa
 præmii: hanc fidem ingenerat exemplum Christi ob vitæ san-
 ctimoniam (ut vult Socinus lib. II. cap. 2.) a mortuis excitati
 & glorificati: istam excitationem mors antecessit; recte er-
 go apteque dicitur remissio per Christi mortem obtineri.
 Nonne hoc vere est, quod ipse in aliis reprehendit, lib. III. c.
 8. *Utinam ne in nemore Pelio?* Pro causa enim non propinquum
 aliquid, aut saltem modico intervallo remotum, sed quod
 longissime ab effecto distitum est, adfertur: quod si uno in
 loco scripturæ fieret, esset forte minus mirum. Sed toties,
 tam obscure, immo *tam frigide loqui scripturam*, quis sanus
 crediderit? Multum dissimile est Pauli illud, *Christum a mor-*
tuis excitatum ad nostri justificationem Rom. IV, 25. quod ut ex-
 plicetur, nihil opus est tam longo Socini ambitu. *Resurre-*
ctio enim Christi fidem & fiduciam in Deum & Christum no-
 bis ingenerat: cui fidei promissa est peccatorum remissio. Et
 hæc series manifeste ostenditur, Actor. XIII, 33. 38. Rom. I, 4.
 & X, 9. *Mors* autem tantum abest, ut apta sit fidem ingene-
 rare, ut contra maxime homines ab ea fide absterreat. Id-
 eoque in prædicando evangelio Apostoli ignominia crucis
 & mortis miseria resurrectionem semper opponunt. Per
 mortem vero, & quam plerumque scriptura in hoc argumen-
 to exprimit, *sanguinis effusionem*, quæ causa proprie non est
 resurrectionis, sed antecedens duntaxat, ipsam resurrectio-
 nem

nem velle indicatam, quid est aliud, quam *noctem nominare*, ut per eam intelligatur dies?

§. XXXI.

Præterea si ad remissionem peccatorum mors non pertineret, nisi propter resurrectionem secutam, quomodo accidere potuisset, ut remissio hæc *ad resurrectionem* raro admodum, *ad mortem* autem innumeris locis referretur? Adde jam, quod morti etiam seorsim, hoc est, qua a resurrectione & gloria Christi abstrahitur, effectum impetratæ redemptionis Paulus tribuit. Ait enim: *Si cum inimici essemus, reconciliati fuimus Deo per mortem filii ejus, multo magis reconciliati servabimur per vitam ipsius.* Rom. V, 10. Opponitur mors vitæ gloriosæ, & ut illi *reconciliatio*, ita huic conservatio distincte adscribitur. *Reconciliatio* impetratur inimicis per mortem, ut *actum sacerdotalem*: reconciliati custodiuntur regia virtute, ad quam aditum fecit resurrectio. Sic & alibi reconciliationem ipsa prædicatione, quæ fidem ingenerat, idem Apostolus priorem statuit. *Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi, non imputans eis peccata ipsorum: & posuit in nobis sermonem reconciliationis: itaque nomine Christi legatione fungimur, & velut Deo rogante per nos, oramus Christi nomine, reconciliamini Deo.* 2 Cor. V, 19. 20. Duplex hic reconciliatio ponitur, prior, quæ sermone annuntiatur; altera, quæ fit per sermonem: illa est impetrationis: hæc applicationis: illa sermone prior: hæc sermone posterior. Nos de priorē illa agimus, meritoque negamus, eam referri posse ad fidei ingenerationem, quæ fit per sermonem. His adde, quod id ipsum, quod ad salutem creditur, nudum argumentum, quo ad fidem salutarem perducimur, esse non potest. Diversum enim sit necesse est argumentum a re, quam persuadere cupias. At hoc ipsum, quod Christus mortuus sit pro peccatis nostris, ut caput ejus evangelii, quod creditur, & quo salutem adipiscimur, ponitur ab Apostolo Paulo 1 Cor. XV, 1. 2. 3. Accedat insuper illud Joh. III, 16. ubi Christus dicitur *datus* (in mortem sci-

scilicet) *ut credentes non pereant*. Ad aliud ergo prodest, quam ut credant. Et sane, si libeat attendere, idem non obscure monstrat is ipse Pauli locus, qui a Socino citatur firmandæ suæ sententiæ: is nempe, de quo jam egimus: *Qui traditus fuit (in mortem scilicet) propter peccata nostra, & resurrexit propter justificationem nostram*. Cum peccata sint malum, justificationis bonum, apparet, vocem *propter* in utroque membro non similiter sumi: & in posteriore quidem membro *finale* causam notari convenit; in priore significari *impulsivam*, satis, ni fallor, supra ostendimus: plane ut si dicam *pharmacum sumi propter morbum & propter sanitatem*. Justificatio ergo finis est resurrectioni; propositus, nempe per ingenerationem fidei, fatente Socino. Quamquam equidem nescio, an resurrectio hoc loco spectetur, ut argumentum ad persuadendam fidem, an potius totum Christi statum gloriosum designet, qui hunc sibi finem propositum habet inter ceteros, ut evangelii præcones mittantur, & uberrima vi spiritus ipsorum opera promoveatur, eumque in modum effecta fide homines peccatorum veniam adipiscantur. Ita enim Christus ipse: *Data est mihi omnis potestas in cælo & in terra. Profecti ergo docete omnes gentes. Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem seculi*. Matth. XXVIII. 18. 19. 20. Antea vero, ut Johannes ait, *nondum erat spiritus* (ea nimirum vi ac copia) *effusus*. Causa additur: *quia Jesus nondum erat ad gloriam evectus*. Joh. VII, 39. Paulus quoque de Christo: *Cum in sublime ascendisset, captivam duxit captivitatem, & dedit dona hominibus: dedit alios quidem Apostolos, alios vero Prophetas, alios autem Evangelistas, alios autem pastores & doctores ad compactionem sanctorum*. Ephes. IV, 8. 12. Utro autem modo sumas, apparet resurrectioni, qua a morte distinguitur, finem aliquem adscribi peculiarem. Vicissim morti, sive traditioni in mortem, separatim adscribitur, quod *ob peccata* contigerit. Id autem ipsum & resurrectioni nusquam adscribitur, & hoc loco eadem non obscure adimitur. Mors ergo Christi in hoc negotio

gotio & a resurrectione & a fidei ingeneratione sequestranda est: & in iis locis, quæ ex morte Christi remissionem deducunt peccatorum, distinctus quidam effectus intelligendus est, quem præ se fert ipsa verborum simplicitas, consentiens cum aliis scripturæ vocibus, quæ Christum ob peccata nostra mortuum cruenta morte, pœnasque nostrorum criminum ab ipso exactas fuisse pronuntiant: de quibus jam egimus: cumque illis, quæ Deum nobis per Christi sanguinem placatum ac reconciliatum, sanguinem ejus pretium fuisse pro nobis datum, Christum vice nostra mortuum, & piamen fuisse nostrum, non obscure testantur, de quibus infra agendi erit locus.

CAPUT II.

Quomodo in hoc negotio Deus considerandus sit: & ostenditur, considerandum ut rectorem.

ΣΥΝΟΨΙΣ.

*Deus in satisfactione considerandus est, ut rector, seu judex. §. I.
Sed ut judex supremus, qui non ipse est sub lege constitutus. §. II.
Socinus vero Deum tantum considerat ut partem offensam. §. III.
Id quod, tanquam πρῶτον ejus ψεύδος, pluribus refellitur: ubi primo ostenditur, punire non esse partis offense, qua talis, sed judicis §. IV. Et hunc, si supremus sit, esse posse idoneum in sua ipsius causa judicem §. V.
Deinde demonstratur, partem offensam, qua talem, naturaliter nullum habere jus in pœna §. VI. id quod pluribus evincitur, ostensa*

differentia inter creditorem & judicem §. VII. Et ab objectione vindicatur, quod Deus cum creditore de jure suo cedente comparetur. §. VIII.

Denique probatur, jus puniendi non esse jus absoluti domini, aut jus crediti §. IX.

Solvitur questio: cum deberi pœna dicatur, quis hic sit creditor? Et probatur, pœnæ notionem non referri ad debitorem §. X. Id quod a dubitatione liberatur §. XI. Et ostenditur similitudo inter donationem & concessionem impunitatis. §. XII.

§. I.

INtellecto controversiæ statu, & firmata scripturis ea sententia, qua fides ecclesia nititur, ad disjiciendas objectiones, quas Socino sua ratio, aut, ut verius loquar, *abusus rationis*, dictavit, inprimis opus est intelligi, quæ partes, siue quod officium sit Dei in hac re, de qua agitur. Fatetur Socinus, agi de *liberatione a pœnis*; nos addimus insuper, agi etiam de *pœnarum inflictione*. Unde sequitur, omnino hic Deum considerandum, ut rectorem. Nam pœnas infligere, aut *a pœnis aliquem liberare, quem punire possis*, quod *justificare* vocat scriptura, non est nisi *rectoris*, qua talis primo & per se: ut, puta, in familia *patris*; in republica *regis*, in universo *Dei*. Hoc etsi manifestum est omnibus; probari tamen facile potest ex eo, quod pœna sit ultimum in coactione: coactio autem non competat nisi superiori, τῇ ὑπερεχούσῃ ἐξουσίᾳ, *supereminenti potestati*. Unde Seneca *clementiam* definivit lenitatem superioris adversus inferiorem in constituendis pœnis. Nec obstat, quod vindicatio interdum privatis & nulla superiori potestate instructis tribui videtur. Nam ista vindicatio, aut facti est, non juris, quæ pugnat cum ipsa naturali æquitate; aut jus aliquod significat, non primo, aut per se, alicui competens, sed aliena concessione; quomodo raptorem raptæ pater, proscriptum quivis interficit: aut denique non significat ipsum puniendi actum, sed postulationem duntaxat pœnæ infligendæ, aut a Deo, aut ab alio rectore: quibus vindicandi modis totidem modi respondent peccatorum remissionis, siue condonationis, quam privatis sæpe & scriptura & communis sermo tribuit. Sed hæc assertio eo minus probationis indiget, quia ipse Socinus lib. III. cap. 1. alicubi fatetur, *Deum* in puniendis, absolvendisque hominibus statuendum esse tanquam *principem*: quo nihil verius dici potuit. Nec aliud significavit Jacobus, cum dixit, *unum esse legislatorem, qui possit servare & perdere*. Jac. IV, 12.

§. II.

§. II.

Habemus ergo veram Dei in hoc negotio *αἰσιν*, affectionem, qua reperta facile est alias omnes remove. Primum ergo damus hoc postulanti Socino, Deum non esse hic spectandum ut judicem, sub lege constitutum. Nam talis qui sit *†* iudex, is nocentem non posset a pœna liberare, etiam pœnam in alterum transferendo: non quia id per se injustum sit, sed quia legi non congruat, cujus ipse minister electus est. Quod his verbis expressit LACTANTIUS de ira Dei cap. 19. *Judex peccatis veniam dare non potest, qui voluntati servit alienæ: Deus autem potest, quia est legis suæ ipse disceptator & iudex, quam cum poneret, non utique ademit sibi omnem potestatem, sed habet ignoscendi licentiam.* Recte SENECA: *Clementia, inquit, liberum arbitrium habet: non sub formula, sed ex æquo & bono judicat. Aequitas enim est etiam adstricti formulæ judicis: at clementia proprie ita dicta non est, nisi summi in quaque communitate rectoris.* Idem SENECA principem hoc jubet cogitare: *Occidere contra legem nemo non potest, servare nemo præter me.* Agnovit hoc discrimen AUGUSTINUS: *Judicibus statutum est, ne liceat in reum datam sententiam revocare. Numquid & ipse Imperator sub hac erit lege? nam ipsi soli licet revocare sententiam, & reum mortis absolvere & ipsi ignoscere.* Et SYMMACHUS: *Alia est conditio magistratuum, quorum corruptæ videntur esse sententiæ, si sint legibus mitiores: alia divorum principum potestas, quas decet acrimoniam severi juris inflectere.* Quo & CICERO respexit, cum pro Ligario ad cæsarem dixit: *Non feci, non cogitavi. Ad judicem sic agi solet, sed ego ad parentem loquor, erravi, temere feci, pœnitet; ad clementiam tuam confugio: delicti veniam peto: ut ignoscas, oro.* QUINTILIANUS: *Deprecatio rara est, & apud eos solos judices, qui nulla certa pronunciandi formula teneatur.*

§. III.

At Socinus, quamquam loco supra citato Deum ut summum principem statuit, passim tamen in omni hoc actu longe aliam ipsi *αἰσιν*, affectionem, tribuit, nimirum partes offen-

ſæ. Vult autem partem omnem offenſam eſſe pœnæ credi-
torem: atque in ea tale habere jus, quale alii creditores in
 rebus ſibi debitis: quod jus ſæpe etiam dominii voce appel-
 lat: ideoque ſæpiſſime repetit, Deum hic ſpectandum, ut par-
 tem offenſam, ut creditorem, ut dominum, tria hæc ponens
 tamquam tantundem valentia. Hic error Socini cum per
 totam ipſius tractationem latiffime diffuſus ſit, & dici ferme
 poſſit in hac materia eſſe ipſius τὸ πρῶτον ψεῦδος, *primum fal-*
ſum commentum, accurate refelli debet.

§. IV.

Id ut fiat prima hæc ponatur aſſertio: Punire non eſt a-
ctus competens parti offenſæ, qua tali. Probatur hoc, quia
 alioqui oporteret omni parti offenſæ competere per ſe jus
 puniendi: quod falſum eſſe ex eo apparet, quod punire pro-
 bavimus actum eſſe τῆς ὑπεροχῆς, *eminentiæ*: ipſo etiam Soci-
 no fatente, cum Deum hic ſpectandum dicit ut principem:
 unde aliud argumentum naſcitur firmiſſimum. Si punit
 Deus, & pœnam tollit ut princeps, non ergo ut pars offen-
 ſa. Non poteſt enim idem duobus diverſis tribui, qua tali-
 bus. Interim non negamus, Deum, qui peccata punit, vel
 impunita dimittit, recte dici *partem offenſam*: ſed punire, aut
 impunitum dimittere, ei tribui, qua pars offenſa eſt, nega-
 mus. Notiſſimum enim eſt, poſſe aliquid de aliquo dici,
 quod ei non conveniat, qua tali: ſicut Jurisconſultus canit,
 non qua Jurisconſultus: ſed qua Muſicus. Notavit hoc re-
 cte LACTANTIUS: *Surgimus ad vindictam, NON QUIA LAESI SU-*
MUS, SED UT DISCIPLINA ſervetur, mores corrigantur, li-
centia comprimatur. Hæc eſt ira juſta, quæ ſicut in homine neceſſa-
ria eſt, ſic utique in Deo, a quo ad hominem pervenit exemplum.

§. V.

Eſt quidem recepta regula, *neminem eſſe idoneum in ſua*
cauſſa iudicem: ſed hæc regula non eſt juris naturalis, ſed po-
 ſitivi, ideoque *nec univerſalis*. Plane enim locum non habet
 in ſummis rectoribus, ſub quo nomine & parentes quoad fa-
 milia

miliæ curam comprehendo. Imperatores in sua caussa judicare, notant Jurisconsulti ad L. *Et hoc Tiberius* D. de hæredit. instit. Hoc accidere etiam in criminibus potest, ut in judicio læsæ majestatis, & in bellis, quæ ob injuriam illatam regi a rege indicuntur: cujus rei insigne est exemplum 2^a Sam. cap. X. Puniant ergo, aut impunita dimittunt, crimina principes etiam læsi, non tamen qua læsi. Nam si id facerent ut læsi, jam & aliis læsis idem esset juris, qui tamen lædentem nec punire possunt, nec impunitum præstare. Rursum si punire, aut impunitum dimittere, principibus, qua læsis, competeret, jam jus illis non esset puniendi crimina, in quibus læsi non sunt, cujus contrarium ratio monstrat & experientia. Ac nequis existimet, ideo a principe maleficos puniri, quod reipublicæ noceant, cujus ipse præses est; videmus, subditos etiam, qui extra territorium & in hominem extraneum graviter deliquerunt, recte & cum laude puniri. Unde apparet manifeste *jus puniendi* non competere *læso*, qua læso, cum nec posita læsione statim ponatur, nec remota removeatur: contra vero *superiori*, ut superiori, idem jus competere. Nam simul atque *ἐπεροχὴν*, *eminentiam*, ponis, & *jus puniendi* ponis: eaque remota removes. Quidquid autem de jure poenæ irrogandæ dicitur, id simul de *jure dandæ impunitatis* necesse est intelligi. Hæc enim naturali nexu inter se cohærent. Fefellit forte Socinum, quod interdum in sacris litteris, atque inter cetera in dominica precatatione nobis *exemplum Dei* peccata remittentis proponitur, ut nos quoque læsi aliis peccata condonemus. Sed cogitare debuit, exempla sumi non tantum a rebus, quæ genere proximo sint eadem, sed & ab iis, quæ aliquid habeant *similitudinis*; præsertim cum rebus similibus, etsi genere proximo diversis, idem aliquod nomen ob similitudinem imponitur. Sic vetat nos Christus judicare, immisericorditer nimirum, ne & ipsi judicemur: additque, *qua mensura alias mensi fuerimus, eadem nobis remensum iri*. Matth. VII, 1. 2. ubi judicare illud prius ab al-

tero distat toto genere. Nam prius est *judicium libertatis*: alterum *judicium potestatis*. Eodem modo longe aliud est in Deo & in aliis rectoribus remittere peccata: aliud vero in privatis ab altero læsis. Illi enim oppositum est *punire*: huic vero pœnam postulare, aut optare, aut etiam conqueri. Coloss. III, 13. Distant ergo intrinsecus, sed extrinsecus quodammodo conveniunt. Nam causa impellens ad utrumque est *benignitas*, sive *φιλανθρωπία*: effectus vero est, quod is, qui peccavit, ab incommodo aliquo liberetur: aut re ipsa, aut certe quantum est in remittente. Quæ convenientia sufficit, ut exemplo sua vis constet.

§. VI.

Altera hæc sit assertio: *Naturaliter pars offensa, qua talis, nullum habet jus in pœna*. Hoc plus aliquanto est, quam quod prima assertio collegerat. Ibi enim negavimus, *actum* ipsum puniendi competere parti offensæ: hic negamus, *jus* aliquod ipsi competere, non modo ad *actum* per se exercendum, sed etiam ad *obligandum* alterum, ut exerceat: hoc est, partem offensam non esse in pœna vere creditorem: quod tamen putat Socinus, & tanquam certissimum sæpe repetit. *Creditorem* hic intelligo non stricta significatione, juxta vocis originem, eum, qui fidem alterius secutus est, sed generalius juxta juris definitionem: *Creditores sunt, quibus ex qualibet causa debetur*. Verum autem esse, quod dicimus, sic probatur: Notissimum est duplex esse jus, *naturale*, aut *positivum*. Quare debitum quoque omne, aut hinc, aut illinc, coriri necesse est. *Jus naturale* consistit in ipsa rerum inter se adæquatione. Tale ergo est & naturale debitum. At *jus positivum* est, quod ex libero actu voluntatis nascitur: qui est duplex, *contractus*, & *lex*. *Contractus* est effectus ejus potestatis; quam quis habet in se & sua; *lex* vero effectus ejus potestatis, quam quis habet in alium & aliena. De positivo debito hic non agimus: ideo addidimus vocem *naturaliter*. Cujus rei causam infra explicabimus. Natura vero ex facto tuo mihi nihil aliud debetur

betur, ac ne deberi quidem potest, quam æqualitas secundum rem, hoc est, ut quantum mihi per te abest, tantundem reddatur. Hoc uno verbo vocare licet indemnitatem, aut restitutionem. Hinc creditorem τὸν ἑλαττον ἔχοντα, *minus habentem*, recte vocavit ARISTOTELES. Habet autem hoc locum tum in acceptionibus ἐκαστοῖς, *voluntariis*, tum in ἀκαστοῖς, *non voluntariis*, ut idem ARISTOTELES notat. Sicut enim reddere teneris mutuum, aut depositum: ita & rem furto sublatam. Et hætenus naturaliter etiam ex delicto creditores fieri possumus. Neque id locum habet in his duntaxat delictis, in quibus rei corporalis acceptio intercedit: sed in aliis etiam factis alicui noxiis. Ita qui alterum vulneravit, debet & mercedes medicis præstitas, & impendia ob curationem facta, & operarum intertrimentum. L. ult. D. *de his quidem effud.* Mirati sunt quidam, quod ARISTOTELES homicidium quoque posuerit inter συναλλάγματα, *contractus*, in quibus versatur τὸ διορθωτικὸν δίκαιον, *jus quod vim corrigendi, & emendandi habet*; sed recte notavit EUSTATHIUS, non alia id ratione fieri, quam quia uxori, liberis, aut cognatis, occisi aliqua soleat fieri damni compensatio: de qua videre est in lib. IV. §. I. ad L. Corn. Sic & is, qui mendacio famam læsit alterius, veri professione refarcire debet, id quod de dignitate ipsius delibavit. Ex quibus omnibus apparet, id, quod ex delictis naturaliter debetur, diversum esse a pœna. Causa enim naturalis istius debiti est primo & per se non vitiositas actus, sed quia mihi aliquid abest: nam etiamsi citra vitium absit, ut in deposito, non eo minus mihi restitutio debetur. Causa autem pœnæ est ipsa actus vitiositas, non autem quod aliquid mihi absit. Nam etiamsi nihil absit cuiquam, recte actus punietur, ut in gravibus delictis, quæ inchoata tantum & non consummata sunt.

§. VII.

Est & aliud discrimen non minus insigne, quod restitu-
tio-

tionis modum & quantitatem ipsa rei natura determinet: pœna etsi in genere suo causam habet naturalem aliquo modo (ut infra dicemus;) determinari tamen non potest, nisi per actum liberum voluntatis. Adde, quod ante condemnationem, pœna, quatenus in dando, aut in faciendo consistit, non debetur ordinarie: at restitutio omnino debetur. Restitutionis debitum in hæredem transit, pœna non transit. Quæ ideo duntaxat referre libuit, ne quis id, quod læso proprie debetur, cum pœna temere confundat. Interea verum est lege positiva, ut & contractu, introduci posse, ut creditori jus aliquod quæratur in pœnam, quam tunc quoque a rei, seu damni, persecutione jura manifeste distinguunt. *L. Si pignore §. cum furti. D. de furtis Instit. de lege Aquilia §. hæc autem verbis.* Sed hoc plerumque constitui solet in pœnis pecuniariis, quæ scilicet non modo damnum adferunt ei, qui læsit, sed & læso lucrum. In pœnis autem corporalibus, in quibus nullum est verum lucrum læsi, hoc ipsum vix usurpatur. Ideoque videmus, reges aliosque summos rectores pœnam remittere fontibus etiam invita parte læsa, injuncta ipsis sola damni restitutione. Quod injustum nemo judicat. Effet autem hoc injustum, si pœna læso deberetur, præsertim ubi nulla Reipublicæ necessitas remissionem postularet. *L. II. C. de in jus vocando.* Quare quod minores magistratus pœnas corporales nequeunt remittere, non id evenit ob jus aliquod læsi in pœna (nam læso consentiente nihilo magis possent) sed quia lex superioris illam potestatem ipsis non concessit, immo expresse negavit: quod similiter intelligendum est de regibus cum Deo comparatis, in iis delictis, quæ omnino puniri ab ipsis lex divina imperat. Hæc eo spectant, ut appareat, Deum quoque a nobis læsum in pœna proprie non esse creditorem. Nam id qui affirmat, aut eo jure nititur, quod ex rebus ipsis nascitur, aut jure constituto. Eo jure, quod ex rebus ipsis oritur, læsum non esse in pœna creditorem, satis, ut arbitror, ostendimus. Jus autem constitutum, non quo

quo pœna, sed quo creditum tale pœnæ sit introductum, nec allegatur, nec, si allegetur, probari poterit: neque ulla, cur ita constituendum fuerit, dari potest ratio.

§. VIII.

Obiiciet forte aliquis, quod Deus pœnam peccatorum remittens alicubi cum creditore de jure suo cedente comparatur, ut Matth. XVIII, 35. Sed, ut supra ostendimus, comparatio non exigit, ut res genere proximo conveniant, sed quavis *similitudine* contenta est. Sic Christus pedes discipulorum lavans, exemplum dedit discipulis, ut quemadmodum ipse fecerat, sic & illi facerent: hoc est inservirent alter alteri. Similitudo autem Dei peccata remittentis, & creditoris de jure suo cedentis major est, quam Dei ejusdem peccata remittentis & læsi condonantis offensas, qua de similitudine modo egimus. Conveniunt enim Dei & creditoris actus non tantum causa movente, quæ est benignitas, & effecto, quod est liberatio a miseria, aut molestia; sed eo insuper, quod in utroque præcedit jus aliquod, in Deo ad puniendum, in creditore ad exigendum creditum: & utrimque contingit dissolutio quædam obligationis antea existentis. Quamquam in ipsa obligatione, ut & in dissolutione, aliquid sit dissimile, quod cum ad eam rem, ad quam adfertur id exemplum, proprie non pertineat, similitudinem sive παραβολήν, *comparisonem*, vitare non potest.

§. IX.

Tertia assertio hæc esto: *Jus puniendi* in rectore non est aut jus absoluti dominii, aut jus crediti. Probatur hoc primo ex fine, qui optime solet distinguere facultates. Nam jus absoluti dominii, ut & jus crediti comparatum est ejus gratia, qui id jus habet. At jus puniendi non punientis causa existit, sed causa communitatis alicujus. Pœna enim omnis propositum habet bonum commune; ordinis nimirum conservationem & exemplum: ita quidem, ut rationem expetibilis, non habeat, nisi ab hoc fine, cum jus dominii &

crediti per se sint expetibilia. Hoc sensu Deus ipse dicit se
 poena eorum, qui puniuntur, non delectari. Rursus nun-
 quam cum iustitia pugnat de jure dominii, aut crediti cede-
 re. Quia natura hæc est proprietatis, ut ea tam uti, quam
 non uti, liceat. At quædam peccata impunita dimittere (pu-
 ta non resipiscentium) esset injustum in rectore, etiam in
 Deo, ut fatetur Socinus lib. I. cap. I. Non est ergo jus puni-
 endi idem cum jure dominii, aut crediti. Præterea nemo
 ob id justus dicitur ac iustitiæ nomine laudatur; quod domi-
 nio suo utatur, aut quod creditum exigat. At quivis rector,
 atque ipse Deus, justus ob id dicitur, & iustitiæ nomine lau-
 datur, quod poenas non remittat, sed severe exigat. *Iustus*
es, Domine, quod sic judicasti, Apoc. XVI, 5. quod pluribus lo-
 cis supra probatum est. Iterum, virtutum diversitas oritur
 ex diversitate objectorum. At virtus, qua de dominio, aut
 de credito nostro cedimus, liberalitas vocatur: non clemen-
 tia: illa vero, qua impunitas conceditur, non liberalitas, sed
 clementia.

§. X.

Quærat forte aliquis, cum *deberi poena* dicatur, quis hic
 sit *creditor*? Vix enim videtur posse intelligi *debitor*, ubi *cre-*
ditor sit nullus. Sed notandum est, vocem *debere* non sem-
 per notare relationem inter duas personas. Sæpe enim, *de-*
beo hoc facere, nihil aliud est, quam convenit hoc a me fieri,
 sine respectu ad personam alteram. Ita *debeo poenam*, id est,
 dignus sum poena, & pati eam teneor absolute: non autem
 relate ad hunc, aut illum. Ideo perinde est, in qua republi-
 ca, sub quo rectore aliquis poenas delicti luat. Aequè enim
 apud omnes liberabitur. Quod non ita procederet, si, ut a-
 liarum rerum, ita poenæ certus exstaret creditor. Uni enim
 illi, non etiam aliis, nisi jussu ipsius, facta solutio debitorem
 liberaret. Contrarium ferme in præmio apparet. Recte e-
 nim dicitur, *debetur illi præmium*. At certa persona, quæ de-
 beat (seposita lege positiva) non apparet. Nam si quis di-
 cat,

cat, rempublicam esse certam, quæ debeat præmium, quia beneficium acceperit, is *gratiam a præmio* non distinguet. Quin ipsa experientia docet, a rectoribus eos etiam præmiis ornari, qui non suæ reipublicæ speciatim, sed qui humano generi profuerunt, ut rerum in commune utilium repertores: immo etiam consiliis præclare susceptis, etsi successus defuerit, ac proinde utilitas ad neminem redundarit, reddi præmia videmus. Ergo ne hic quidem ulla est inter definitas personas relatio, qualis in illo debendi genere, quod est ἐν συναλλαγμάτων, ex contractibus. Si quis tamen cupiat, in pœna aliquid sibi dari, quod sit creditori ἀνάλογον, *equipollens*, non inepte forte dicetur, ordinem rerum, bonumque publicum fungi vice creditoris, cujus ordinis bonique dispensatio rectori permessa est. Hoc enim indicare videtur trita sententia, *delicta puniri publice interest*. Atque hinc evenit, quod cum in causis aliis iudex inter duas partes cognoscat, in causis criminum sæpe reus appareat, actor non appareat. Quia ordo ipse, seu bonum publicum, quasi actoris loco est: quod & scriptura videtur innuere, cum dicit peccatum clamare contra peccatorem. Et ubi quis agit ad pœnam, agit aut ut quilibet (quemadmodum iis in locis, ubi accusationes promiscue omnibus patent) aut ut a lege ad hoc ordinatus: quod iis locis contingit, qui publice constitutos accusatores habent: quorum utrumque certum est indicium, natura & re ipsa nullum hic esse definitum adversarium & pœnæ quasi flagitatorem.

§. XI.

Sequitur alia dubitatio, *quæ vis sit ejus vocis*, cum rector aliquis dicitur peccata, aut, quod idem est, pœnam ἀφίεναι, *dimittere*, aut χαρίσασθαι, *condonare*. Hac enim voce decepti multi existimarunt, dominium hic aliquod, aut creditum antecedere. In quo multum falluntur. Nam vox græca ἀφίεναι proprie significat *a se amovere*: atque ita sumitur Matth. IV, 20. & alibi sæpe. Unde sumta metaphora significat & *desere-*

ferere & dimittere & permittere, frequentissime autem *rationem alicujus rei non habere*: quod Latini simili locutione dicunt, *missum aliquid facere*. Ita scholiastæ Græci passim τὸ ἀφίεναι exponunt per τὸ ἀμελεῖν, *curæ non habere*. Ita fumi hanc vocem apparet Matth. XV, 14. XVIII, 12. XXIII, 23. Marc. VII, 8. Itaque & ἀμαρτήματα ἀφίεναι, est *peccata missa facere*: quod alibi longius hanc translationem persequens scriptura vocat *peccata in mare projicere*. Mich. VII, 19. Sicut & Latini poëtæ ea, quæ extra curam poni significant, dicunt, *ventis tradi in mare raptanda*. Quare sicut opposita sunt, *missum aliquid facere & retinere*, ita opponuntur inter se ἀφίεναι τὰς ἀμαρτίας, *remittere peccata*, & κρατεῖν, *retinere*. Joh. XX, 23. *Missa ergo facere peccata*, ut & *delere peccata & tegere*, idem est quod alibi planius effertur, *non recordari*. Jerem. XXXI, 34. *Non recordari* autem, ut Latinum *ignoscere*, significat *punire nolle*. Quare sicut in illis vocibus non recordari, tegere, delere, retinere nolle, non est dominici juris, aut crediti significatio, ita nec in voce ἀφίεναι, *dimittere*. Sed quia vox ista, quæ *missum facere* significat, generalis est, ideo & ad ea, quæ in dominio habemus, & ad nomina, & ad res alias pari jure aptatur: Sic & vox χαρίζεσθαι, *condonare*, ad omne gratificandi genus pertinet. Christus cæcis τὸ βλέπειν ἐχαρίσατο, *visum gratificatus est*, Luc. VII, 21. ἐχαρίσθη, *donatum est vobis pro Christo pati*, Phil. I, 29. Ita & judex, qui in gratiam alicujus hominem condemnat, aut absolvit, dicitur eum alteri χαρίσασθαι, *condonare*. Act. III, 14. & XXV, 11. & 16. Quæ omnia declarant, nullum ea voce aut dominium, aut creditum necessario significari. De Latinis vocibus, quæ in hoc argumento usurpari solent *donandi, condonandi, remittendi*, minus nos necesse est esse sollicitos, cum in sacris litteris non existent. Et tamen earum quoque facile est rationem reddere. Accidit enim istis vocibus, quod aliis pluribus, immo ferme omnibus, ut a similibus ad similia producantur. Donare proprie est, quod suum dominio sit, id gratis alienum facere.

Pœna ergo proprie non donatur. Nam quod donatum est, antea existit & postea manet. Pœna nec fuit, antequam donaretur, & donando efficitur, ne existat.

§. XII.

Sed in eo est similitudo, quod sicut donator jus habet in re, ita rector in pœna: non tamen idem jus, aut æque liberum. Nam jus domini, ut ante diximus, est domini causa: jus puniendi boni communis gratia: cujus, ut aliarum rerum communium, dispensatio ad rectorem pertinet. Secunda convenientia in eo est, quod tum in donatione jus donantis, tum in impunitatis concessione jus, quod fuerat rectoris, ad puniendum tollitur. Tertia quod & donatio & impunitatis concessio nascitur ex eodem fonte benignitatis & alteri prodest. Neque hic tantum, sed & alibi sæpe donandi vox ad ea transfertur, in quibus jus dominicum locum non habet. Ita donari dicitur aliquis a magistratu civitate, vacatione, honore, præmio: ita SENECA moram donare dixit pro auferre moram in alicujus gratiam: ita tempus nostrum dicimur donare aliis. Remittere autem primigenio significatu est, ut græcum ἀφαιρῶν, *a se amovere*. Sic librum remittit arbor: eques frena. Sic aures remittuntur, & per translationem custodia, disciplina, animus: passimque opposita sunt remitti & intendi. Hinc creditum remitti dicitur, cum ejus nulla habetur ratio: nec aliter pœna. Neque ea vox pœnæ aptatur propter creditum, neque credito propter pœnam: sed utrique propter aliud, in quo illa inter se conveniunt. Addi potest, aliquo modo dici etiam posse pœnam deberi alicui. Non proprie: quia nemo hic est vere creditor: sed ob similitudinem quandam. Quia enim ut creditor jus habet sibi debitum exigendi, ita rector jus habet puniendi, & accusator pœnam flagitandi, propterea καταχρησινῶς, *per abusionem*, interdum dicimur pœnam debere, aut rectori ut Deo, aut accusatori, ut diabolo. Quamquam nec diabolo fiat injuria, si pœna non infligatur homini, neque cum Dei justitia

consistat, ut de pœna quavis in infinitum remittat: quorum neutrum in veris creditoribus locum potest habere.

CAPUT III.

Qualis sit Dei actus in hoc negotio, & ostenditur, esse legis relaxationem, sive dispensationem.

ΣΥΝΟΨΙΣ.

Actus Dei iudicis hic est punitio unius ad impunitatem alteri consequendam, cum temperamento, seu dispensatione se exserens. §. I.

Ubi proponitur Dei sanctio, seu lex de excommunicatione mortis æternæ, peccato opposita §. II.

Quæ lex nec habet rigidam executio-

nem, nec abrogationem; nec admittit interpretationem secundum æquitatem; sed ejus tantum fit dispositio, seu relaxatio §. III.

Ubi probatur, hanc legem esse relaxabilem, utpote positivam tantum §. IV. soluta objectione una §. V. & altera §. VI.

§. I.

EXaminatis partibus, quibus in hoc negotio Deus fungitur, facile erit nomen aliquod ipsi actui dare. Ac primum, cum Deus hic, quemadmodum probavimus, fit spectandus ut rector, sequitur, actum hunc esse *actum jurisdictionis* generaliter dictæ. Unde sequitur, non agi hic de acceptione, ut putat Socinus. Ille enim actus non est jurisdictionis. Propius ut designetur suum huic actui genus, potest is ipse actus considerari, aut cum relatione ad divinam sanctionem, sive, ut recentiores Jurisconsulti loquuntur, legem pœnalem, aut citra eam relationem: quod ideo adjicimus, quia, etiamsi lex nulla pœnam expressisset, naturaliter tamen ipse actus humanus, sive intrinsecam habens pravitatem ex rei natura immutabili, sive etiam extrinsecam ob contrarium Dei præceptum, eo ipso pœnam aliquam, & quidem gravem, merebatur: hoc est, par erat hominem peccatorem puniri. Hic si subsistamus, erit actus Dei, de quo agimus, *punitio unius ad impunitatem alteri consequendam*: de cujus actus justitiam

justitia mox agemus. Si vero præterea respiciamus sanctionem, sive legem pœnalem, erit actus ipse *via ad indulgentiam*, seu temperamentum ejusdem legis; quam indulgentiam hodie *dispensationem* vocamus: quæ definiri potest *actus superioris, quo legis manentis obligatio circa quasdam personas, aut res, tollitur.*

§. II.

Sanctio hæc est: Homo comedens de vetita arbore omnino morietur. Genes. II, 17. ubi per unam speciem peccati omne peccati genus indicatur, ut exprimit lex eadem clarius explicata: *Maledictus, qui non manserit in omnibus præceptis legis,* Deut. XXVII, 26. Galat. III, 10. *Mortis* autem & *maledicti* voce his locis intelligimus præcipue *mortem æternam.* Perinde ergo se res habet, quasi in hunc modum lex esset concepta, *omnis homo peccans pœnam ferat mortis æternæ.*

§. III.

Non est ergo hic legis istius exsecutio. Nam si legem Deus omnino exsequeretur, non posset quisquam peccator servari a pœna mortis æternæ. At nunc scimus, fidelibus non esse *κατάκριμα*, *condemnationem*, quia liberati sunt a morte. Rom. VIII, 2. redempti ab execratione Galat. III, 13. Non est etiam hic actus legis abrogatio. Nam lex abrogata vim nullam habet obligandi. At infideles adhuc obnoxii sunt eidem legi. Ideo scriptum est, quod *ira Dei manet ἐπὶ τῶς ἀπειθήντας*, *super incredulos*, Joh. III, 36. & quod *illos occupat ira Dei ad finem usque* 1 Thess. II, 16. Non est etiam interpretatio legis *κατ' ἐπιείκειαν*, *secundum æquitatem.* Nam ea interpretatio ostendit, aliquod factum, aut personam, sub legis obligatione nunquam fuisse comprehensam: sicut opera religionis & misericordiæ sub interdictione operandi in sabbatho nunquam fuerunt comprehensa. Matth. XII, 5. & 7. At vero omnes homines (quippe conclusi sub peccatum Rom. XII, 32. Gal. III, 22.) etiam hi, qui liberantur, natura, sive per se, filii sunt iræ, Ephes. II, 3. hoc est, obligati legis sanctione. Non ergo de-

clara-

claratur nulla esse obligatio: sed hoc agitur, ut ea, quæ fuit, tollatur: id est, ut relaxatio, seu dispensatio, legis contingat.

§. IV.

Quæri hic possit, *an lex ista pœnalis sit relaxabilis?* Sunt enim leges quædam irrelaxabiles, aut absolute, aut ἐξ ὑποθέσεως, *ex hypothesisi.* Absolute irrelaxabiles sunt, quarum oppositum immutabilem in se pravitatem continet, ex rei ipsius natura, ut puta lex quæ vetat pejerare, aut falsum testimonium contra proximum ferre. Sicut enim dicimus, *Deum non posse mentiri*, Hebr. VI, 18. *aut semet abnegare*, 2 Tim. II, 13. ita non minus recte dicemus, Deum non posse actiones per se pravas facere, aut approbare, aut jus ad eas concedere. ἐξ ὑποθέσεως, *ex hypothesisi*, vero irrelaxabiles sunt leges, quæ feruntur ex definito decreto, quod scriptura vocat τῆς βελῆς ἀμετάθετον, *immutabile consilii*, sive ἀμετανόητον, *non pœnitendum*, qualis est lex de damnandis his, qui nolunt in Christum credere. Hebr. III, 18. Leges autem positivæ omnes absolutæ sunt relaxabiles: neque ad necessitatem hypotheticam ex definito decreto confugiendum est, ubi nota talis decreti nulla exstat. Quod quidam verentur, ne si id concedamus, injuriam faciamus Deo quasi eum statuamus mutabilem, in eo multum falluntur. Nam lex non est aliquid internum in Deo, aut ipsa Dei voluntate, sed voluntatis quidam effectus. At voluntatis divinæ effectus mutabiles esse, certissimum est. Neque vero Deus legem positivam promulgando, quam aliquando velit relaxare, aliud se velle significat, quam reipsa velit. Serio enim Deus ostendit, velle se, ut lex rata sit atque obliget; salvo tamen jure relaxandi, quod legi positivæ suapte natura cohæret, neque ullo signo a Deo abdicatum potest intelligi. Immo, quod est amplius, nec abrogandi quidem jus Deus a se removet, ut exemplo legis ceremonialis apparet. Aliud sane est, si legi positivæ adhæreat, aut juramentum, aut promissio, quorum utrumque notatur, Heb. VI, 18. Nam juramentum signum est immutabilitatis rei, cui ad-

adjicitur. Psalm. XCV, II. CX, 4. Hebr. III, II. 18. VI, 17. VII, 21. *Promissio* autem jus dat parti, quod ab ea auferri sine injuria non potest. Quamquam ergo promittere est liberum, tamen liberum non est promissa frangere: ideoque id ad ea referri debet, quæ immutabilem in se pravitatem continent. Hoc ergo Deus non potest, qui fidelis propterea dicitur, quod promissa fervet. I Thess. V, 24. Videamus ergo, an in dicta lege pœnali insit aliquid, quod relaxationem plane repudiet.

§. V.

Ac primo objici potest, justum esse naturaliter, ipsos fontes puniri pœna tali, quæ delicto respondeat: ac proinde id non subiacere libero arbitrio, neque esse relaxabile. Ut huic objectioni respondeatur, sciendum est, non sequi injustum ex quavis negatione justī, etiam positīs iisdem circumstantiis. Quemadmodum enim non sequitur, si liberalis rex dicendus est, qui alicui mille talenta dederit, ideo, si non dederit, illiberalem fore: ita non est perpetuum, ut id, quod juste fiat, non nisi injuste omittatur. *Naturale* autem aliquid, ut in physicis, ita in moralibus, aut proprie, aut minus proprie, dicitur. Naturale in physicis proprie est, quod rei cuiusque essentiae necessario cohæret, ut animanti sentire: minus proprie vero, quod alicui naturæ conveniens & quasi accommodatum est, ut homini dextra uti. Sic ergo in moralibus sunt quædam proprie naturalia, quæ necessario sequuntur ex rerum ipsarum relatione ad naturas rationales, ut perjurium esse illicitum: quædam vero improprie, ut filium patri succedere. Quod ergo is, qui deliquit, pœnam meretur, & eoque punibilis est, hoc ex ipsa peccati & peccatoris ad superiorem relatione necessario sequitur, & proprie naturale est. Ut vero puniatur quivis peccator pœna tali, quæ culpæ respondeat, non est necessarium simpliciter & universaliter: neque proprie naturale: sed naturæ satis conveniens. Unde sequitur, nihil ob stare, quo minus lex hoc ipsum imperans sit relaxabilis. Nota definiti decreti, sive irrevocabilita-

litatis, in ea, de qua agimus, lege non apparet: neque est lex promittens. Ergo ne horum quidem quicquam relaxationem impedit. Neque enim admittendum est, ut comminatio promissioni adæquetur. Nam ex promissione jus aliquod acquiritur ei, cui facta est promissio: at comminatione apertius duntaxat declaratur meritum pœnæ in peccante, & jus puniendi in comminante.

§. VI.

Neque metuendum est, ne Dei veracitati aliquid dece-dat, si minas non omnes impleat. Omnes enim minæ, qui-bus non adest irrevocabilitatis signum, intelligendæ sunt ex suapte natura de jure comminantis ad relaxandum nihil im-minuere, ut antea expositum est, & divinæ adversus Nine-vitas clementiæ exemplo manifeste apparet. Non est hic o-mittendum, Philosophos veteres ex lumine rationis judicas-se, nullam esse materiam magis relaxabilem lege pœnali. I-taque ARISTOTELES τὸν ἐπιεικῆ, *virum æquum*, ait esse συγγνωμο-νικόν, *propensum ad ignoscendum*: & SOPATER in epistola ad DE-METRIUM sic ait: τὸ λεγόμενον ἐπιεικὲς δίκαιον τὴν αὐστηράν τῶν νόμων φωνὴν παραμυθόμενον, ἀμεμφὴς ἐμοὶ δοκεῖ χαρίτων ἀληθινῶν, ἢ ἐλευ-θερῶν πρόφασις. Τὸ μὲν γὰρ ἐπὶ τὰ συναλλάγματα τῆς δίκης ἐπανορ-θωτικὸν ἐκφεύγει παντελῶς τὸ τῶν χαρίτων γένος. τὸ δὲ ἐπὶ τοῖς ἐγκλή-μασι κείμενον ἢ ἀναίνεται τὸ πρᾶον ἢ φιλάνθρωπον τῶν χαρίτων πρόσω-πον. *Jus, quod æquum vocatur, severam legum vocem molliens, mihi videtur irreprehensibilis gratiarum genuinarum ac liberalium species: Justitiæ pars quidem illa, quæ contractus ad æqualitatem reducit, omnino respuit omne gratiarum genus. At ea pars quæ circa delicta versatur, non repudiat mitem & humanum vultum gratiarum.* Ex his, quæ huc usque dicta sunt, legem istam Dei positivam & pœnalem dispensabilem fuisse apparet. Sed hoc non obstat, quo minus rationes quædam fuerint, quæ hanc relaxationem possent (ut more humano balbutiam) dissuadere. Hæ autem peti possunt aut a natura legum universalium, aut ex propria legis materia. Legibus omnibus commune est, quod rela-
xando

xando aliquid videtur de auctoritate legis deteri. Proprium hujus legis, quod etsi ea lex, ut diximus, inflexibilem rectitudinem non habet, est tamen ipsi rerum naturæ atque ordini perquam conveniens. Ex quibus sequitur, non quidem omnino non relaxandam fuisse legem, sed non facile, neque levi de causa. Atque id secutus est solus ille πάνσοφος νομοθέτης, sapientissimus legislator. Causam enim habuit gravissimam, lapso in peccatum genere humano, legem relaxandi. Quia si omnes peccatores morti æternæ mancipandi fuissent, periissent funditus ex rerum natura duæ res pulcherrimæ, ex parte hominum religio in Deum, & ex parte Dei præcipuæ in homines beneficentiæ testatio. Neque vero Deus in relaxanda lege causas duntaxat, & quidem gravissimas, secutus est, sed & relaxationi modum adhibuit singularem, de quo infra agendi aptior erit locus.

CAPUT IV.

An injustum sit, Christum puniri ob peccata nostra; & ostenditur non esse.

ΣΥΝΟΨΙΣ.

Argumenta Socini, quibus sententiam evangelicam impugnat, confuse proposita recte ordinantur §. I.

Et demonstratur, injuriam Christo innocenti factam esse nec in perpersionum materia, fatente ipso Socino §. II. nec in earum forma, seu pœna, comparata ad peccata aliena, tanquam causam impulsivam. §. III.

Solvitur objectio e loco Ezechielis c. XVIII, 20. ne filius pro patre §. IV. nec non e loco ejusdem argumenti Deut. XXIV, 26. §. V.

Et refellitur exceptio Socini, nunquam

legi in scriptura, innocentes ob nocentum peccata puniri. §. VI.

Ac contra ejusdem concessionem, de conjunctione inter innocentem & punitum, ostenditur summa conjunctio inter Christum & homines §. VII.

Diluitur Socini exceptio, secundum scripturam non puniri innocentem ob culpas, quarum ipse nocens impunitatem tulerit §. VIII.

Et ostenditur, Socino non majus a recta ratione præsidium esse §. IX.

Ostenditur etiam discrimen inter pœnam & præmium §. X.

Et cum Socinus provocet ad omnium gentium judicia, auctor κατ' ἀντισπῶνον contrarium ex historia demonstrat §. XI.

Ac probat, Socinum non ponere justam differentiam inter pœnas pecuniarias, (quas concedit, ob alienum delictum irrogari posse) & corporales §. XII.

Ubi contra ipsum evincitur, pœna corporalis irrogationem ob peccata aliena non repugnare consuetudini gentium §. XIII. inprimis si accesserit consensus §. XIV. receditur

vero a sententia recentiorum §. Ctorum §. XV.

Præterea probatur, etiam pœnas, quæ sine consensu, ad solam personarum conjunctionem respiciunt, apud Romanos obtinuisse. §. XVI. & Zaleuci factum, quo se & filium, partitione pœnæ facta, altero oculo privaverit, fuisse ab aliis probatum §. XVII.

Sub finem formatur status questionis §. XVIII. cum applicatione ad Christum, ob ipsius vadimonium susceptum §. XIX.

§. I.

Argumenta, quibus Socinus hoc dogma it labefactatum, non satis recto ordine ab ipso posita, hoc modo nobis digerenda videntur, ut prima sit classis earum ratiocinationum, quæ id, quod factum defendimus, injustum fuisse colligunt: secunda earum, quæ causam negant fuisse ita faciendi: tertia, quæ id, quod asserimus, a Deo factum negant. Nam si res ipsa injustitiam continet, frustra ejus causa quæritur, cum injusti nulla possit esse rationabilis causa: frustra etiam, an factum sit, disputatur, cum nihil injusti a Deo possit fieri. Causæ quoque examinatio, cum natura facti antecedit quæstionem, prius quoque tractanda est. Ut ergo ad justum atque injustum veniamus quæstionem, primum separanda sunt ista, an justum fuerit Christum puniri ob peccata nostra, & an id aliquid facere potuerit ad veniam nobis impetrandam. Nam posterius hoc ad secundam classem referendum est, quæ de causa facti disputat: ad primam vero hanc proprie non pertinet. Nam etiamsi talis causa pœnæ non fuisset, non inde sequeretur, in ipsa pœna injuriam aliquam contineri. Injuria autem videtur quæri posse aut in ipsa materia, hoc est, in gravissimis afflictionibus & morte, comparatis ad ejus, qui ista

ista patiebatur, *innocentiam*; aut in *forma*, hoc est, in *pœna*, comparata ad peccata aliena, tanquam causam meritoriam. Ostendemus ergo, *in neutro esse injuriam*.

§. II.

Primum ergo non fuisse injustum, ut Christus innocentissimus a Deo gravissimis cruciatibus ipsaque morte afficeretur, fatetur Socinus lib. III. cap. 9. & 10. ut hinc nullum subsidium ipsius causæ possit accedere. Idemque res ipsa manifestissime demonstrat. Nam gravissima passum esse Christum, mortuum quoque, sacra historia ostendit. Hoc ipsum a Deo factum, non minus clare scriptura loquitur. Nihil autem a Deo injuste fieri, sine contumelia divini numinis negari non potest.

§. III.

Ad alteram ergo partem transgrediens affirmo, contra Socin. lib. V. cap. 3. non esse simpliciter injustum, aut contra naturam pœnæ, ut quis puniatur ob peccata aliena. Injustum cum dico, manifestum est, me loqui de injustitia, quæ ex rebus oriatur, non quæ ex jure positivo, ut quo nequeat imminui divina libertas. Dictum probo: Exod. XX, 5. & XXXIV, 7. *Deus visitat parentum iniquitates in filios, nepotes & abnepotes. Patres nostri peccaverunt, & nos pœnas eorum ferimus.* Thren. V, 7. Ob factum Chami execrationi subicitur Canaan Genes. IX, 25. Ob factum Saulis suspensi sunt filii ejus & nepotes, Deo approbante, 2 Sam. XXI, 8. 14. Ob factum Davidis pereunt LXX. millia, & exclamat David, *Ego peccavi, & inique feci: hæc oves quid fecerunt?* 2 Sam. XXIV, 15. & 17. Sic ob factum Achanis filii puniuntur, Jos. VII, 24. & ob factum Ferobeami posteritas ipsius. 1 Reg. XIV, 10. Hi loci manifeste ostendunt, puniri aliquos a Deo ob aliena peccata. Videat, si cui otium est, CHRYSOSTOMUM Homil. 29. in Genes. cap. IV. TERTULLIANUM adversus MARCIONEM.

§. IV.

Objicit Socinus illud apud Ezechielem cap. XLIX, 20. *A-*

nima, quæ peccavit, ipsa morietur. Filius non portabit iniquitatem patris, neque pater portabit iniquitatem filii: Sed his verbis Deus, non quid necessario sibi faciendum sit, docet, sed quid facere libere decreverit. Non magis ergo hinc sequitur, iniquum omnino esse, ut filius ullam paterni delicti poenam ferat, quam iniquum esse, ut non moriatur peccator. Locutus ipse evincit, non agere hic Deum de *jure perpetuo & immutabili*, sed de *ordinario providentiæ suæ cursu*, quo se posthac adversus Judæos usurum profitetur, ut omnes calumniæ anfas abrumpat.

§. V.

Neque magis ad rem facit, quod scriptum est Deut. XXIV, 16. *Ne morte afficiuntur patres pro filiis, neque filii pro patribus: sed quisque ob peccatum suum morte afficitur.* Cujus etiam fit mentio 2 Reg. XIV, 6. Lex enim hæc est ex parte positiva, lata hominibus a Deo, qua Deus non adstringitur, ut qui eam sibi nusquam tulerit, neque vero ulla lege possit adstringi. Manifesta quoque est rationis diversitas. Quia potestas hominum arctior est, quam Dei. Quod infra clarius explicabitur, ut jam taceam in hominibus metui abusum potestatis, in Deo non metui.

§. VI.

Excipit Socinus, *nusquam in scriptura reperiri innocentes ob nocentum peccata punitos.* Sed hæc exceptio ad rem non facit. Nam cum legamus, punitos aliquos non ob sua tantum peccata (quorum ratione nocentes erat) sed insuper ob aliena, sequitur punitos etiam, qua non erant nocentes. Si autem ex parte aliquis potest puniri, qua non est nocens, quo minus & in totum possit, natura non obstat. Partium enim & totius jus est idem. Adde jam, quod posteri Saulis omnino erant innocentes, quoad peccatum illud, ob quod puniebantur. Si autem potest quis puniri, qua innocens est, poterit & innocens. Ac si quis recte advertat, innocentia non magis obstat punitioni, quam afflictioni: immo illi neutiquam

quam, nisi propter hanc. Quare distinctio nocentis & innocentis ad quæstionem illam pertinet, an affligi quispiam jure possit? non autem ad hanc, an afflictio ejus vim possit habere pœnæ? Concesso enim, non esse de essentia pœnæ relationem ad peccatum proprium; concesso etiam innocentem posse affligi (ut a Deo ad tempus posse fieri fatetur Socinus) nihil plane afferri potest, cur ex ipsa rerum natura (nam de lege positiva hic non agimus) injustum sit, innocentem ob noxam alterius tali afflictione puniri; præsertim si ipse ad pœnam talem sponte se obligaverit, ejusque suscipiendæ in se potestatem habuerit. Quod infra tractabitur.

§. VII.

Urget Socinus, saltem inter *nocentem*, & eum, qui *punitur*, conjunctionem aliquam debere esse; quam agnoscit inter patrem & filium: inter Christum autem & nos non agnoscit. Dici hic posset, non esse hominem homini alienum, naturalem esse inter homines cognationem & consanguinitatem, carnem nostram a Christo susceptam: sed longe major alia inter Christum & nos conjunctio a Deo destinabatur. Ipse enim designatus erat a Deo ut *caput* esset *corporis*, cujus nos sumus membra. Atque hic observandum est, perperam a Socino eam conjunctionem, quæ ad pœnas alteri ob alterius peccata irroganda sufficiat, ad *carnem solam* restringi: cum *mystica conjunctio* vim non minorem hic habeat. Quod in exemplo regis & populi maxime apparet. Supra citata est historia populi Israelitici ob culpam Davidis puniti. Qua de re sapienter differens auctor vetus quæstionum & responsionum ad orthodoxos, quæ JUSTINI nomine circumferuntur, sic ait: *Sicut homo ex anima & corpore constituitur: ita regnum ex rege, & eis, qui reguntur, coagmentatur. Et quemadmodum si homo peccatum manibus committens, tergo pœnas pendat, non ini- que, qui in eum animadvertit, agit: ita non injuste Deus facit, principum delicta populi pœna coërcens.*

§. VIII.

§. VIII.

Tandem huc Socinus devenit, ut dicat, hoc saltem non inveniri in scripturis, punitum innocentem ob eas culpas, quarum ipse nocens impunitatem tulerit. Sed hoc quoque ad rem non facit. Nam cum per se & universaliter injustum non sit nocenti impunitatem dare (quod fatetur Socinus) neque sit injustum, punire aliquem ob peccata aliena, ne in his quidem conjunctis injustitia esse poterit. Immo id ipsum injustum non esse, manifestum facit scriptura Achabi exemplo, qui ipse suorum peccatorum accepit impunitatem, quorum poena de filio ac posteritate ejus exacta est. 1 Reg. XXI, 29. 2 Reg. VIII. IX. & X. Sed hoc accuratius examinabitur, ubi ad illam veniemus quaestionem: Ecqua causa Deum moverit, ut Christum ob peccata nostra poenis afficeret?

§. IX.

Neutiquam ergo stant a Socino sacrae litterae, quae id a Deo factum ostendunt, quod ipse injustitiae immerito accusat. Sed neque majus illi a recta ratione praesidium, quam mirum est toties ab illo jactari, monstrari nusquam. Sed ut omnis hic error dematur, notandum est, esse quidem *essentiale poenae*, ut infligatur ob peccatum, sed non item *essentiale ei esse*, ut infligatur ipsi, qui peccavit: idque similitudine *praemii, gratiae, & ultionis* manifestum est. Nam praemium saepe in bene meriti liberos, aut cognatos, & gratia in propinquos ejus, qui beneficium contulit, & ultio in ejus, qui offendit, amicos conferri solet: neque eo desinunt esse, quod sunt, praemium, gratia, ultio. Huic illud accedit, quod si *contra naturam* esset *poenae*, infligi ei, qui non peccavit, jam hoc ipsum non injustum esset dicendum, sed impossibile. Atqui vetat Deus, ob patris delictum puniri ab hominibus filium, non vetantur autem impossibilia. Praeterea injustitia proprie non accidit relationi (qualis est punitio) sed ipsi actioni, qualis est materia punitiois.

§. XI.

§. X.

Et hic verum discrimen quæri necesse est, cur non æque sit omnibus liberum, punire aliquem ob alienum peccatum, atque est, præmio afficere, aut gratia ob alterius meritum, aut beneficium. Actus enim, cui inest præmium, aut gratia, est actus beneficus, qui sui natura omnibus permittitur. At actus, cui pœna inest, est actus nocivus: qui nec omnibus, nec in omnes, concessus est. Quare ut pœna iusta sit, requiritur, ut actus ipse pœnalis sit in potestate punientis: quod tripliciter contingit, aut antecedenti jure ipsius punientis, aut justo ac valido consensu ejus, de cujus pœna agitur, aut ejusdem delicto. Cum per hos modos actus factus est licitus, quo minus deinde ordinetur ad pœnam peccati alieni, nihil intercedit, modo inter eum, qui peccavit & puniendum aliqua sit conjunctio. Conjunctio autem hæc est aut *naturalis*, ut inter patrem & filium; aut *mystica*, ut inter regem & populum; aut *voluntaria*, ut inter reum & fidejussorem.

§. XI.

Provocat Socinus ad omnium gentium judicia. Sed primum ad Deum quod attinet, non dubitarunt Philosophi, puniri ab ipso in liberis parentum peccata: quod PLUTARCHUS facunde explicans libro *περὶ τῶν ὑπὸ θεῶν βραδέως τιμωρῶμένων*, de his, qui sero a numine puniuntur, sic ait: Est nimirum etiam genus a principio pendens uno, vim & quandam communionem continuam habente, neque quod inde nascitur, tanquam opificium ab opifice, a procreante liberatur; ex ipso enim, non ab ipso natum est: Itaque aliquam a sua origine partem in se habet & trahit, sive pœna, ut par est, sive honore afficiatur. Et mox: Nihil mirum, neque absurdum est, si, illorum cum sint, habeant, quæ illorum sunt. Addit deinde non dissimile quid ab eo, quod ex scriptore christiano modo citavimus: Ridiculus enim sit, qui injuste fieri dicat, quod coxendicibus laborantibus pollices uruntur. VALERIUS autem MAXIMUS de DIONYSIO SICULO agens: Tametsi debita tot sacrilegiis supplicia non exsolvit, dedecore tamen filii mortuus pœnas repen-

rependit, quas vivus effugerat. Similes sunt loci sexcenti apud historicos & poëtas. Sic & populum a Deo puniri ob peccatum regis, non minus recepta fuit sententia ab HESIODI usque temporibus, qui dixerat *δίκην, justitiam*, Jovis esse filiam, quæ Jovem interpellat:

Ut pendat populus regum pro crimine pœnas.

§. XII.

Puniri alios ob aliorum delicta, non audet negare Socinus. Est enim in pœnis pecuniariis res manifesta. Satisfactorem pro reo pœna pecuniaria plecti, ait ULPIANUS L. *si quis reum* D. de cust. & exhib. reorum. In pœnam furti recte accipi fidejussorem, ait CAJUS, quia pœnam ob maleficia solvi magna ratio suadeat. L. *si a reo* D. de fidejuss. Atque hoc ipsum sufficit, ut appareat, non esse de natura pœnæ, ut is & solvat, & necessario plectatur, qui deliquit. Cur autem in corporalibus pœnis idem jus non sit, hanc adfert rationem Socinus lib. III. cap. 3. quia pecunia alterius effici possit: atque ideo pro alio soluta brevis manus fictione videatur donata delinquenti, ac deinde ab ipso numerata: corporalis autem vexatio alterius effici nequeat. Sed hoc subtiliter magis, quam vere dicitur. Nam ista ratio non nihil facit ad pariendam ipsi reo liberationem. Verum ut alteri infligatur pœna, quam alter sit commeritus, ista ratio non efficit. Nam ea si valeret, sæpe ne præmium quidem bene meriti solvi posset conjunctæ personæ: quia scilicet res, in qua præmium consisteret, non posset fieri ejus, qui bene esset meritus: sive quia is esset mortuus, sive quia res ipsa esset incorporalis. Athenienses bene meritorum filios publice educabant. Romani veteranorum filiis privilegia indulserunt decurionum: Perfectissimorum (quos vocabant) & nepotes & pronepotes quæstionibus noluerunt subjici. Memoriam parentum liberis ad impunitatem profuisse, in Græcis Romanisque historiis legimus. At educatio, privilegium, impunitas liberorum, non potest effici educatio, privilegium, aut impunitas paren-
tum

tum mortuorum. Immo si verum esset, quod dicit Socinus, jam a fidejussore, nolente reum forte absentem ab obligatione pœnæ pecuniariæ liberari, pœna non posset exigi. Hæc ergo quod ad hanc quæstionem attinet, non est vera differentia inter pecuniarias pœnas & corporales. Veriorem mox indicabimus.

§. XIII.

Illud vero maxime miror, quod Socinus dicat, omnium gentium ac sæculorum legibus & consuetudinibus probatum, non posse corporalem pœnam, quam unus debeat, ab altero persolvi. Nam apud Persas sane antiquitus ob unius noxam peribat propinquitas, teste MARCELLINO: Apud Macedonas devota erant capita eorum, qui sanguine perduelles contingerent, CURTIO narrante. In Græciæ civitatibus mos fuit cum tyrannis tyrannorum liberos occidi, ut HALICARNASSÆUS & CICERO notant. Non sunt quidem hæc probanda; sed evincunt tamen, illud de omnium gentium consensu non esse usquequaque verum. Et in his quidem exemplis ad pœnam sufficere videbatur citra consensum ullum sola personarum conjunctio. Quod merito a Romanis repudiatum notat HALICARNASSÆUS.

§. XIV.

Ceterum ubi *consensus* aliquis antecederet, ferme ausim dicere omnium eorum, quos paganos dicimus, neminem fuisse, qui alienum ob alterius delictum puniri injustum duceret. Ostendit hoc jus occidendorum obsidum, humanissimis etiam populis usitatum. Thessali olim ducentos quinquaginta obsides interfecerunt, ut narrat PLUTARCHUS. Romani Volscos trecentos securi percussere: Tarentinos dejecerunt de saxo Tarpejo, ut est apud LIVIUM. Gothorum, Dacorum, Anglorum similia exstant exempla. Et ut recte notarunt viri doctissimi, ita jus esse creditum est. Sic & in capitalibus judiciis vades capite plecti solitos, si rei se non sisterent, unde Græcis ἀντίψυχοι, vicem animæ præstantes, appel-

lantur, tum aliunde, tum ex nobili illa Damonis & Pythiæ historia satis apparet. Neque sane mirum est, ita ab illis judicatum. Nam quia credebant, unicuique homini non minorem esse potestatem in vitam suam, quam in res alias, ut docet frequens atque adeo decantata apud Græcos, Romanos, aliasque gentes *αὐτοχρησία*, *suimet interfectio*, unde & illud in tragœdia: *Jus vitæ ac necis meæ penes me est*: plane consequens erat, ut crederent, vitam quoque non minus, quam cetera, valide posse obligari. Priore enim posito posterius, concedi erat necesse. Ac sane si quis omne hoc negotium, qua oportet, diligentia excusserit, inveniet verum discrimen, cur ex consensu minus aliquis ad pœnam corporalem, quam ad pecuniariam teneatur, hoc esse, quod consentiens parem in corpus ac pecuniam potestatem non habeat.

§. XV.

Neque tamen recentioribus Jurisconsultis assentior, ex ULPIANI quodam responso hoc probantibus, qui dixerit, dominum membrorum suorum neminem videri, L. *liber homo* D. ad legem Aquil. Domini enim vocem stricte sumit ex usu juris civilis, quatenus servo opponitur. Nam quia lex Aquilia districte de servo loquitur, directam actionem, quæ verbis legis respondeat, negat libero homini vulnerato posse accommodari: ita tamen ut ex paritate rationis dandam putet utilem. Et ut vere dicam, quod sentio, quanquam Romanorum æquitatem, in moderanda hac pœnarum extensione, maxime mirer; induci tamen non possum, ut credam, ab illis existimatam esse rem plane & per se injustam, unum ob alterius noxam corporaliter plecti. Neque eo moveor, quod fidejussiones sub pœna capitali ab ipsis interdictæ fuerunt. Vetari enim solent multa, non quod omnino injusta putentur, sed quod periculosa, ut fidejussiones mulierum omnes, aliorum etiam pro dote. Hoc ergo juris fuit civilis: quod cum esset inter populos externos, ideo in obsidibus aliter ab ipsis Romanis observatum est. Quid quod tanto post
chri-

christiani imperatores statuerunt, ut commentariensis, reo per familiæ suæ culpam carcere elapso, pœnam ipsius ferret. *L. ad commentariensem C. de custod. reor.* Quid quod hodie quoque, aut non ita pridem, nobiles juris magistri tradiderunt regulam hanc, ne quis obligare se posset ad pœnam capitalem, cessare, si lex, aut consuetudo, eum morem firmaverit?

§. XVI.

Ad eas vero pœnas quod attinet, quæ non consensum aliquem, sed solam personarum conjunctionem respiciunt, quamquam vetant leges Romanæ filium paternæ pœnæ successorem constitui, aut ulla ob patris crimen macula notari; hoc ipsum tamen, non ab initio, sed ab eo tempore, quo SP. CASSIUS tyrannidis damnatus est, obtinuisse, notat HALICARNASSÆUS. Quare nec ipsi quidem Romani hoc jus putarunt ex perpetua quadam & immutabili justitiæ regula descendere: quippe cum ARCADIVS & HONORIUS imperatores eorum, qui majestatem læsissent, filiis vitam videri voluerint non ex juris necessitate, sed imperatoria lenitate concedere, cum alioqui, ut ipsi loquuntur, paterno debuissent perire supplicio *L. quisquis C. ad L. Jul. Majest.* Omitto jam, quod mortem perduellium liberis irrogatam non a TIBERIO tantum & SEVERO, sed & a THEODOSIO, ex historicis probari potest. Notandum præterea, in eadem ARCADII & HONORII lege filiis perduellium auferri jus omne ab intestato, aut ex testamento cuiquam succedendi, infamiam ipsis inuri, vetari ne ad honores, aut sacramenta perveniant: deinde addi: *Sint postremo tales, ut his perpetua egestate sordentibus sit & mors solatium & vita supplicium.* Exclusio ab honoribus circa liberos eorum, qui in rempublicam peccassent, jam pridem Romanis a Syllanis temporibus erat usitata. Ut autem scelera parentum filii sua egestate luant, CICERO ait & antiquum esse, & OMNIUM civitatum; ac nominatim addit, THEMISTOCLIS liberos eguisse. Quæ eo duntaxat adferuntur, ut appareat,

non eum fuisse consensum gentium, quem pro se adducit Socinus: neque vero Romanos, quorum inter omnes populos conspicua maxime æquitas fuit, id discrimen respexisse in pœnis, quod pecunia possit fieri alterius, corporalis pœna non possit. Nam nec egestas filiorum, nec infamia, nec ab honoribus exclusio, potuit fieri parentum egestas, infamia aut exclusio ab honoribus, nisi forte per fictionem quandam, quæ patrem & liberos pro uno eodemque homine habet.

§. XVII.

Illud quoque mirari libet, quod de Zaleuci factō, cujus historia est apud DIODORVM SICVLVM & AELIANVM, ita pronuntiat Socinus, ut dicat, eum pessime audire, ejusque nomen inter impotentes & temerarios principes ac populorum judices censerī. Antiquitas sane omnis ZALEVCVM, tum ob leges sapientissimas, tum & istius facti nomine maxime laudavit, ut & ex his, quos dixi, scriptoribus, & PLVTARCHO aliisque apparet. Neque puto, ullum scriptorem veterem de eo factō aliter judicasse. In oculis est omnium VALERII MAXIMI sententia: *Nihil illis etiam justitiæ exemplis fortius. Zaleucus urbe Locrensum a se saluberrimis atque utilissimis legibus munita, cum filius ejus adulterii crimine damnatus, secundum jus ab ipso constitutum, utroque oculo carere deberet, ac tota civitas in honorem patris pœnæ necessitatem adulescentulo remitteret, aliquamdiu repugnauit. Ad ultimum precibus populi euictus, suo prius, deinde filii oculo eruto, usum videndi utrique reliquit. Ita debitum supplicii modum legi reddidit, æquitatis admirabili temperamento, se inter misericordem patrem & justum legislatorem partitus. Ac profecto si, quemadmodum exsulandi, ita oculum sibi eruen- di, libera esset homini potestas, nihil posset isto Zaleuci factō præclarius reperiri. Præsertim cum legis præcisa obligatio, aut propter ipsius principatum, aut propter populi consensum cessauerit. Erravit ergo ZALEVCVS, ut pagani ferme omnes, quod jus sibi in corpus suum majus vero asseruit. Ceterum factum illud, tantopere celebratum testi-*
moni-

monium præbet contra notitiam illam, quam hominum mentibus impressam Socinus putat, non posse quenquam alieni delicti in se pœnam suscipere.

§. XVIII.

Ut quæstionem hanc concludamus, non hoc quæritur, an cuilibet judici liceat cuivis pœnas quascunque alieni criminis infligere? Nam iudicibus inferioribus lex superiorum hanc potestatem adimit. Neque hoc quæritur, an summæ inter homines potestati in quavis pœna, & in quemvis hoc ipsum liceat? Obstat enim interdum aut lex divina, aut naturalis ratio: sed hoc proprie quæritur: *an actus, qui sit in potestate superioris, etiam citra considerationem delicti alieni, possit ab ipso superiore ordinari in pœnam alieni delicti.* Hoc injustum esse negat scriptura, quæ Deum hoc sæpius fecisse ostendit; negat natura, quia vetare non probatur; negat aperte consensus gentium. Et ut res nudior ponatur ob oculos, quis injustam putet decimationem usitatam in Romanis legionibus, ubi is, qui deliquit, & cui posset ignosci, non minus, quam alteri, punitur non pro suo tantum, sed pro omnium delicto? quis injustum putet, si summa potestate legem relaxante vir aliquis reipublicæ utilis, sed ob culpam exilium meritus, retineatur in republica, alio tamen sponte sua se ad exilium obligante, ut exemplo satisfiat? Quis injustum putet, si reipublicæ summus rector honores, quibus sustinendis alii æque pares reperiuntur, perduellium liberis, alioqui non indignis, neget? Nihil profecto hic iniqui est. Nam in prima facti specie delictum puniti proprium, in secunda consensus validus ejus, cujus res agitur, in tertia rectoris, libertas permittebant, id fieri, quo rector in pœnam utitur.

§. XIX.

In facto nostro habuit Deus potestatem affligendi Christum innocentem ad mortem usque temporariam, fatente Socino, jure scilicet dominico. Habuit & Christus concessione divina, immo ut Deus ipse, potestatem, quam nos non habet.

habemus, *in vitam & corpus suum.* Ego, inquit Christus, ἐξουσίαν, hoc est, ius & potestatem, habeo ponendi animam meam. Joh. X, 18. Nihil ergo iniquitatis in eo est, quod Deus, cujus est summa potestas ad omnia per se non injusta, nulli ipse legi obnoxius, cruciatibus & morte Christi uti voluit ad statuendum exemplum grave adversus culpas immensas nostrum omnium, quibus Christus erat conjunctissimus, natura, regno, *vadimonio.* Quod quam non modo iuste, sed & sapienter a Deo sapientissimo ac justissimo fuerit institutum, sequenti capite magis apparebit, ubi divini hujus consilii causam indagabimus.

CAPUT V.

An sufficiens causa fuerit, quæ Deum moveret ad Christum pro nobis puniendum? & ostenditur fuisse.

ΣΤΝΟΨΙΣ.

Socinus frustra postulat, ut causa detur, cur Christo pœna pro nobis fuerint pendenda §. I.

Quæ postulatio eo est iniquior, quominus ipse, negata satisfactione, cruciatuum & mortis Christi causam idoneam adfert §. II.

Evangelici autem morti ejus e scripturis sufficientem & gravissimam adsignant causam §. III.

Id quod uberius declaratur §. IV. & ostenditur, impunitatem prudentiæ & justitiæ repugnasse §. V. Deum vero justitiæ & gratiæ temperamentum adhibuisse §. VI. & in hoc, tanquam legis relaxatione, adhibi-

tam esse commutationem, exemplis biblicis illustratam §. VII. & ad Christum applicatam §. VIII.

In Socini vero placitis varii dereguntur errores: v.g. is, quo negat, justitiam vindicem in Deo residere §. IX. nec non is, quo actum Dei in remissione peccatorum judicat ex actu hominum, qui de jure suo decedunt. §. X.

Porro is, quod respublica salva justitia nocentem possit absolvere §. XI. is, quando negat, præter Dei & ipsius Christi voluntatem, legitimam mortis Christi causam reddi posse §. XII.

§. I.

SOcinus libro III. cap. I. noluisse Deum, ut Christus pœnas pro nobis penderet, sæpe hoc argumento probare nititur, quod, cur Deus ita vellet, nulla caussa appareat. Non utemur hic Jurisconsultorum perfugio, qui negant, omnium, quæ a majoribus sunt constituta, rationem reddi posse: quamquam nobis hoc multo justius, quam ipsis, patere debebat, cum humanæ voluntatis causas hominibus indagare, ob communitatem naturæ non sit adeo difficile; divinæ autem voluntatis causæ ipsa sui sublimitate sæpe nos lateant. *Quis mentem Domini novit, a consiliis ipsi quis fuit?* Rom. XI, 34. Itaque sæpe sunt ἀνεξεχνήτατοι ἢ ὁδοὶ αὐτοῦ, *inpervestigabiles viæ ejus*, Rom. XI, 33. Addi poterat, sæpe voluntatem Dei ipsam sibi pro caussa sufficere. Nam his exemptis, quæ certam & ad unum determinatam rectitudinem in se continent, quæ Deus vult, quia justa sunt, hoc est, quia naturæ suæ congruunt; in ceteris omnibus, quæ vult, justa efficit volendo. *Sic cujus vult miseretur, & quem vult, indurat* Rom. IX, 18. Sed ad ista nos confugere nihil necesse est, cum causas nobis sui consilii Deus ipse satis aperte patefecerit. Illud duntaxat præfari nos convenit, non recte Socinum postulare, ut talis caussa reddatur, quæ evincat, Deum aliter agere non potuisse. Talis enim caussa in his, quæ libere Deus facit, non requiritur. Liberam autem esse hanc actionem qui dixerit, habiturus est ad stipulatorem AUGUSTINUM L. XIII. de civit. cap. X. qui non alium modum possibilem nos liberandi Deo defuisse, sed sanandæ miseræ nostræ convenientiorem modum alium non fuisse, nec esse potuisse, profiteatur. Sed & ante AUGUSTINUM ATHANASIVS serm. III. contra Arianos dixerat, ἡ δύνατο καὶ μὴδ' ὅλας ἐπιδημήσαντος αὐτοῦ μόνον εἰπεῖν ὁ Θεὸς καὶ λύσαι τὴν κατὰραν. ἀλλὰ σκοπεῖν δεῖ τὸ τοῖς ἀνθρώποις λυσιτελεῖν, καὶ μὴ ἐν πᾶσι τὸ δυνατόν τε θεῷ λογίζεσθαι. *Poterat Deus illo nequaquam præsentem, loqui solum, & solvere maledictum, sed oportet considerare, quid hominibus utile sit, & non inquirere in*

omnibus, quid Deo sit possibile. NAZIANZ. epist. ad Trident. *Possibile fuit Deo etiam sine incarnatione (Christi) nos salvare, sola voluntate sua.* BERNHARDVS epist. CXC. contra Pel. & Basl. *Quis nescit omnipotenti ad manus fuisse alios atque alios modos nostræ redemptionis, justificationis, liberationis; verum hoc non præjudicat ejus, quem e multis eligit, efficacie.*

§. II.

Eo autem iniquior est ista Socini postulatio, quod ne ipse quidem cruciatuum & mortis Christi causas reddit, quæ aliquam secum necessitatem trahant. Nam ad sanctitatis viam nobis monstrandam poterant sufficere oracula & miracula: poterat & Christus sine morte & mors sine Christo. Nam Prophetarum quoque & Apostolorum afflictiones & mortes, Christi quoque vita hunc usum abunde nobis præstare poterant. Potuit & Christus post vitam hic innocenter actam, ut Enoch, aut Elias, in cælum sine morte transferri, & inde majestatem suam terris ostendere. Hæ enim sunt causæ, quibus Christi mortem Socinus adscribit, ut cuivis apparet, cum isto effectu nulla necessitate connexæ. Quod si ipsi sufficit causas allegare non cogentes, ut ita dicam, sed invitantes & suadentes, ut aliis secum disputantibus durior legem ferat, æquitas non patitur.

§. III.

Sufficientem autem causam, & quidem gravissimam, ex scripturis adsignare nobis non erit difficile, siue id quæramus, cur Deus nobis remittere voluerit pœnas æternas, siue cur aliter, quam Christo punito, remittere easdem noluerit. Prius illud causam habet in bonitate, quæ proprietatum Dei maxime Deo propria est. Ubique enim Deus semetipsum hoc maxime attributo describit, quod *benignus sit & clemens.* Exod. XXXIV, 7. Jon. IV, 4. 2 Chron. XXX, 9. Psal. LXXXVI, 5. & 15. Psal. CIII, 8. CXI, 4. 5. CXLV, 8. Esai. LV, 7. Jerem. XXXI, 20. Joel II, 13. Luc. VI, 36. Rom. II, 4. Propensus ergo est Deus ad juvandum beandumque hominem; at hoc non potest fa-
cere

cere manente illa horribili æternaque pœna. Accedit, quod, si mors æterna cunctis incumberet, felicitatis desperatione religio tota perierat. Magnæ ergo parcendi causæ. Altera ex parte causam Deo, cur Christo pœnam imponeret, illa scripturæ testimonia jam ante nobis adducta evincunt, quæ Christum *ob peccata nostra* traditum, passum, mortuum, loquuntur. Hæc enim loquendi genera, ut ibi ostendimus, causam impulsivam notant.

§. IV.

Ex his vero, quæ de fine diximus, intelligi potest, non modo causam fuisse aliquam, sed & quæ illa fuerit: nimirum quod tot & tanta peccata sine insigni exemplo transmittere Deus noluerit. Hoc autem ideo, quia omne peccatum vehementer Deo displicet, eoque vehementius, quo ipsum est gravius. Proverb. XI, 10. Psalm. V, 5. XLV, 8. Esai. LXVI, 4. Zach. VIII, 17. Rom. I, 18. Hebr. XI, 2. Cum vero Deus sit activus, & ratione utentes creaturas in id condiderit, ut suas proprietates magis testatas faceret; conveniens est illi, etiam quantopere sibi peccata displiceant, actu aliquo testari: actus autem ei rei convenientissimus est *pœna*. Hinc est illud in Deo, quod, quia aliud vocabulum significantius non suppetit, *iram* vocant sacræ litteræ. Exod. XXXII, 10. II. Num. XI, 1. XVI, 22. XXV, 3. & seqq. Psal. II, 5. VI, 2. Joh. III, 36. Rom. I, 18. II, 8. Ephes. V, 6. Coloss. III, 6. Apoc. VI, 16. Hac ira Deus se impediri testatur, quominus bene hominibus faciat. Genes. VI, 7. Jerem. V, 25. Esai. LIX, 2. Deut. XXXII, 29. 30.

§. V.

Præterea omnis peccati *impunitas* per se hoc habet, quod efficit, ut peccata minoris æstimentur, sicut contra ratio expeditissima arcendi a peccato est *formido pœnæ*. Hinc illud, *veterem ferendo injuriam invitas novam*. Ergo prudentia quoque hoc nomine rectorem ad *pœnam* incitat. Augetur præterea causa puniendi, ubi lex aliqua publicata est, quæ pœ-

nam minatur. Nam tunc omissio pœnæ ferme aliquid detrahit de legis auctoritate apud subditos. Hinc illud Politicorum præceptum τὰς κεμένους νόμους ἰχυρῶς διαφυλάττειν, *positas leges magno studio custodire*. Gravissimæ ergo Deo causæ puniendi, præfertim si & magnitudinem & multitudinem peccatorum expendere libeat.

§. VI.

Quia vero inter omnes Dei proprietates antestat amor humani generis; ideo Deus cum juste posset & moveretur ad punienda peccata omnium hominum digna & legitima pœna, hoc est, morte æterna, his, qui in Christum credunt, parcere voluit. Parcendum autem cum esset, aut aliquod exemplum, aut nullum, adversus tot & tanta peccata statuendo, sapientissime eam viam elegit, qua plures simul ipsius proprietates manifestarentur, nimirum & *clementia* & *severitas*, sive peccati odium, legisque servandæ cura. Sic ZALEVCI factum laudans AELIANVS causas ejus refert duas, ἵνα μὴ ὁ νεανίσκος τυφλωθῇ τελέως, *ne prorsus cæcus fieret adolescens*, & ἵνα μὴ διαφθαρή τὸ ἅπαξ κεκυρωμένον, *ne, quod semel ratum habitum erat, irritum fieret*: quarum causarum illa eo spectat, ut aliquid de lege *mutetur* per clementiam; hæc vero ne nimium *mutetur*.

§. VII.

Notant, qui de *legum relaxatione* scripserunt, eas esse *optimas relaxationes*, quibus annexa est *commutatio*, sive *compensatio*: quia scilicet eo modo & legis auctoritati minimum perit, & rationi ei, quæ causa est legis, aliquatenus mos geritur, ut si, qui rem teneatur tradere, pretium persolvendo liberetur. Proxima enim sunt idem & tantundem. Talis *commutatio* non modo inter res, sed interdum quoque inter *personas* admittitur, modo id fieri possit sine alterius injuria. Sic in carcerem filii patribus succedere permitti, ut Miltiadi Cimon. Et ne extra pœnalía judicia, & quidem divina, abeamus, exstant similis facti expressa in sacris litteris vestigia.

Davi-

Davidi homicidæ & adultero pronuntiatur Dei mandato a Nathane: *Tralatum est a te peccatum* (hoc est peccati pœna) *non es enim tu moriturus* (quod alioqui lex postulabat;) *sed, quia Dei inimicis occasionem omnino dedisti, Deo contentim obtreclandi, filius iste, qui tibi natus est* (tibi scilicet conjunctissimus, tuæque pœnæ vicarius) *omnino moriturus est.* 2 Sam. XII, 13. 14. Achabus & homicidio se & rapina inquinaverat: denuntiat ei per Eliam Deus futurum, ut canes lingant ejus sanguinem. Verumtamen mox conspecto ipsius pavore, & quadem divini numinis reverentia, dixit idem Deus: *Non inducam malum illud* (quod scilicet & ipse meruerat, & ego eram comminatus) *diebus ejus.* *Diebus filii ejus,* (qui scilicet præter suas, paternas quoque pœnas feret) *inducam malum illud super domum ejus.* 1 Reg. XXI, 20. Utrobique Deus relaxat legem, seu pœnæ comminationem, sed non sine compensatione aliqua, ipsam pœnam in alterum transferendo: atque ita simul & clementiam suam & severitatem, sive peccati odium testatum facit.

§. VIII.

Sic ergo Deus, credituris in Christum volens parcere, causas habuit sufficientes, justas, magnasque, cur a Christo volente, pœnas peccatorum nostrorum exegerit, nempe, ut verbis AELIANI utar, *ἵνα μὴ διαφθαῖν τὸ ἀπαξ κεκρυμμένον, ne, quod semel ratum habitum erat, irritum fieret,* & ne minoris penderentur peccata, si tot & tanta sine exemplo transmitterentur. Adde, quod hoc ipso Deus non tantum suum adversus peccata odium testatum fecit, ac proinde nos hoc facto a peccatis deterruit, (facilis enim est collectio, si Deus ne resipiscentibus quidem peccata remittere voluit, nisi Christo in pœnas succedente, multo minus inultos finet contumaces) verum insigni modo insuper patefecit summum erga nos amorem ac benevolentiam: quod ille scilicet nobis pepercit, cui non erat ἀδιάφορον, *indifferens*, punire peccata; sed qui tanti id faciebat, ut potius, quam impunita omnino dimitte-

ret, filium suum unigenitum ob illa peccata pœnis tradiderit. Plane ut *περὶ συγγνώμης, de indulgentia*, dictum est a veteribus, esse eam *ἢ κατὰ νόμον, ἢ κατὰ νόμον, ἀλλὰ ὑπὲρ νόμον, ἢ ὑπὲρ νόμον, neque secundum legem, neque contra legem, sed supra legem, & pro lege. Supra legem* est, quia nos non punimur. *Pro lege*, quia non omittitur pœna: & ideo fit remissio, ut in posterum legi divinæ vivamus.

§. IX.

His recte intellectis, concidunt omnia illa, quæ de causæ defectu objicit Socinus: ita ut per singula ire minime sit necesse. In quibus tamen non pauci notari possunt errores, ut cum capite primo lib. I. it. lib. III. cap. 7. tradit justitiam punientem non residere in Deo, sed esse effectum voluntatis ipsius. Punire sane effectus est voluntatis: sed *justitia* illa, sive rectitudo, ex qua nascuntur tum alia, tum pœnarum retributio, proprietas est in Deo residens. Scriptura enim concludit, Deum esse *justum*, quia pœnas reddat delictis, ex *effecto causam* colligens. Sed in hunc errorem inductus videtur Socinus, quod Dei proprietatum effectus quosvis esse credidit necessarios omnino, cum multi sint liberi, intercedente scilicet inter proprietatem & effectum actu libero voluntatis. Sic bonitatis Dei est effectus, bona sua communicare. At hoc ante creationem non fecit. Ejusdem bonitatis est, parcere fontibus: at parcere Deum iis, quos pœnis æternis punit, vix quisquam dixerit. Sunt ergo quædam Dei proprietates, quarum exercitium, tum quoad *actum*, tum quoad *tempus* & *modum* actus, immo etiam quoad *objecti determinationem*, pendet a libera ipsius voluntate; cui tamen semper præfidet sapientia. Neque ideo, quia liber est Deo proprietatum istarum usus, dici potest, cum iis utitur, sine causa facere, quod facit. Neque enim, quia licuit Deo mundum non condere, ideo frustra mundum condidit: neque, quia licuit Deo quosdam non punire (quod in iis præsertim, quorum Deus pœnitentiam non exspectat, verum esse fate-

tur Socinus) ideo, cum eos punit, sine caussa punit. Multa quippe *libere* fiunt; attamen ex *gravi caussa*.

§. X.

Alter error est supra quoque indicatus, quod Deum peccata remittentem plane idem vult facere, quod homines, qui de jure suo decedunt. Ostensum est a nobis, poenam non esse in dominio, aut credito, aut illis per omnia posse comparari. Suum *donare, creditum remittere*, nunquam non per se honestum est. *Per se* cum dicimus, ea quæ adfunt *κατὰ συμβεβηκός*, per *accidens*, excludimus, qualis est ipsius donantis indigentia: quæ præterea in Deo locum non potest habere. At *pœnam remittere* interdum non fuerit honestum: ne Deo quidem, ut Socinus agnoscit. Latum ergo hic discrimen est. Origo autem discriminis inde, quod juris dominici & crediti proximum fundamentum est relatio quædam, *rei ad personam*: poenæ autem, relatio *rei ad rem*, nimirum æqualitas delicti cum nocumento aliquo, conveniens ordini & bono communi.

§. XI.

Quare ne illud quidem verum est, quod ut certissimum posuit Socinus lib. III. cap. I. Rempublicam nihil commissuram injusti, si nocentem absolvat, nisi sius proprium privati alicujus simul lædat, aut Dei legem infringat. Nam aut *rei publicæ* voce multitudinem intelligit eam, quæ regit, aut eam, quæ regitur. Multitudo, quæ regitur, ut jus legum ferendarum, ita & temperandarum non habet. Multitudo autem, quæ regit, ut senatus in statu optimatum, aut major pars comitiorum in statu populari, non plus potest, quam alii summi rectores, puta in regno reges liberi & respectu familiæ patres. At justitiæ rectoris pars est servare leges etiam positivas & a se latas, quod verum esse tam in universitate libera, quam in rege summo, probant Jurisconsulti: cui illud est consequens, ut rectori relaxare legem talem non liceat, nisi caussa aliqua accedat, si non necessaria, certe sufficiens: quæ

itidem recepta est a Jurisconsultis sententia. Ratio utriusque est, quod actus ferendi, aut relaxandi legem non sit actus absoluti dominii, sed actus imperii, qui tendere debeat ad boni ordinis conservationem.

§. XII.

Illud quoque reprehensione indiget, quod dicit Socinus lib. III. cap. 10. *præter Dei & ipsius Christi voluntatem non posse ullam legitimam causam reddi mortis Christi*, nisi dicamus, Christum meritum fuisse, ut moreretur. Nam inest quidem in antecedente causa meritum, ut supra cap. II. diximus, sed impersonaliter. Merebantur enim peccata nostra, ut poena exigeretur. Quod vero poena in Christum collata fuerit, hoc ita ad Dei & Christi voluntatem referimus, ut ea quoque voluntas causas suas habeat, non in merito Christi (qui, peccatum cum non nosset, a Deo peccatum factus est) sed in summa Christi aptitudine ad statuendum insigne exemplum: quæ tum in maxima ipsius nobiscum conjunctione, tum in incomparabili personæ dignitate consistit. Socini autem illa collectio manifestis scripturæ testimoniis refellitur. Cur mortuus sit infans Davidis, causa antecedens aperta redditur: quia David gravissime peccando occasionem impiis dederat, contumeliose insultandi divino nomini. Est ergo hic meritum, sed non infantis. Et in Achabi posteritate punienda, præter meritum proprium, respexit Deus ad merita peccatorum Achabi: unde apparet, causam antecedentem poenæ esse quidem *meritum*, sed non semper *meritum personæ*, quæ punitur.

CAPUT VI.

An Deus voluerit Christum punire? & ostenditur, voluisse: simulque satisfactionis natura explicatur.

ΣΥΝΟΨΙΣ.

Ostenditur e scripturis, Deum peccatorum poenam in Christum transtulisse §. I.

Cui sententiæ Socinus perperam opponit exempla biblica de condonatione

ne culpæ sine pœna §. II. & promissiones de gratia pœnarum §. III. ubi ostenditur differentia sacrificii Christi ac Levitici §. IV.

Nec favent Socino loca, quæ de remissione peccatorum agunt, cum lytrum Christi supponant §. V.

Et cum Socinus statuatur, remissionem pugnare cum quavis solutione antecedente, refutatur. §. VI. §. VII. VIII.

Ac demonstratur, ipsum in parabola Matth. XVIII, 22, 23. comparationem ultra scopum suum extendere §. IX.

Et frustra adversus satisfactionem subsidium aliquod querere in verbo

Græco χαρίσας §. X. & Latino condonare §. XI. nec non in locis de imitatione Dei & Christi nobis commendata §. XII.

Ineptum quoque ejus est argumentum, quod a Dei liberalitate desumit, clementiam pro liberalitate habens §. XIII. & magna sermonis intemperantia perpetuam ecclesiæ sententiam impietatis damnans §. XIV.

Indicatur, quem in finem Deus filium in mortem tradiderit, & quidem sine ulla credulitate, quod ipse Socinus fatetur §. XV.

Et additur, obedientiam Christi in satisfactione esse non solum passivam, sed etiam activam §. XVI.

§. I.

Absolutis duabus quæstionibus, an juste potuerit Deus Christum volentem ob peccata nostra punire, &, an causa aliqua sufficiens fuerit, cur id Deus faceret, restat tertia, an revera etiam hoc fecerit, aut, quod eodem recidit, facere voluerit Deus. Id enim negat Socinus, tum alibi passim, tum ex professo lib. III, cap. 2. Nos cum scriptura defendimus, voluisse hoc & fecisse Deum. Traditus enim, passus, mortuus dicitur Christus ob peccata nostra, Rom. IV, 25. 1 Corinth. XV, 3. 1 Petr. III, 18. Esai. LIII, 5. Imposita est Christo castigatio pacis nostræ; Deus coniecit in Christum peccata nostra, id est, pœnas peccatorum, quæ ita exactæ sunt, ut ipse eo nomine affligeretur. Tulit Christus peccata nostra, hoc est iterum, pœnas peccatorum, Esai. LIII, 5. 6. 7. 11. 1 Petr. II, 24. Christus se peccatum fecit, & Deus Christum fecit peccatum & maledictum, hoc est, pœnæ peccatorum obnoxium, Esai. LIII, 10. 2 Cor. V, 21. Gal. III, 13. Christi sanguis effusus est in remissionem peccatorum,

ita ut ea remissio non obtigerit sine sanguinis effusione, sed per eam, Matth. XXVI, 28. Hebr. IX, 22. & alibi passim.

§. II.

Opponit hic multa Socinus: *exempla* quædam & *promissiones* ante Christum: *dicta* quædam de his, quæ per Christum se dare dixit Deus: vocem *remittere* & *condonare*, & ipsam *liberalitatis naturam*, ex quibus consequi arbitratur, velle Deum impunitatem nobis resipiscentibus concedere, nulla a quoquam pœna eo nomine exacta. Ad *exempla indulgentiæ* quod attinet (præterquam quod ex iis nihil universale recte concluditur) notandum est, ea aut pertinere ad *pœnas temporarias*, aut ad *æternas*. Si ad *temporarias* tantum, ut in Achabo, manifestum est discrimen. Nam, ut vulgo dici solet, quod differtur, non aufertur. Adde jam, quod in ipso Achabi facto, ut & in facto Davidis, contrarium ejus apparet, quod inferre vult Socinus, illa ipsa pro se allegans. Pœna enim temporaria ita ablata est a Davide & Achabo, ut *in alios* sit translata. Et in ipsa lege non remittuntur peccata, nisi fuso victimarum sanguine, ut infra explicabitur. Si vero de pœnæ æternæ remissione agitur, nullo argumento probat Socinus, eam esse factam cuiquam citra respectum Dei ad Christum.

§. III.

De *promissionibus* idem statuendum, quod de exemplis: obiterque notandum, cum Deus resipiscentibus promittit, gratiam se facturum pœnarum temporalium, non id semper intelligendum de *totis* pœnis, sed de *tantis*. Sæpe enim Deus etiam resipiscentes solet punire, sed paterne & leniter. Sic a Babylonica captivitate populum pœnitentia ductum in patriam restituit Deus, sed pristinam libertatem & regni gloriam non reddidit. Ad pœnas vero æternas quod attinet, nulla est remissionis promissio, quæ Christi respectum excludat. Huc pertinent illa sacræ scripturæ effata, quæ sine ullo temporis discrimine Christum ostendunt *pro omnibus* *gustasse* *mor-*

mortem, dedisse se ἀντίλυτρον, redemptionem pro omnibus. Heb. II, 9. 1 Tim. II, 6. multoque magis illa, quæ per comparationem additam omnem temporis restrictionem repudiant, ut cum omnes dicuntur peccasse, & justificari per redemptionem in Christo Rom. III, 23. & cum per unum Christum ita dicitur in omnes (quotquot scilicet justificantur) venisse justitia, quemadmodum per unum Adamum in omnes venit condemnatio Rom. III, 12. V, 17. 18. (Vide ad hunc locum ad Rom. explicationem CYRILLI adv. ANTHROP. cap. IX.) 1 Cor. XV, 22. Hinc est, quod Christus dicitur agnus mactatus a jacto mundi fundamento, Apoc. XIII, 8. quem locum a Socini interpretatione lib. II. cap. 26. satis vindicant tum ipsa verborum series, tum similis Petri locus, ubi redemptio dicitur facta per sanguinem Christi, agni inculpati & immaculati, præcogniti ante jacta mundi fundamenta, manifesti autem facti ultimis temporibus, 1 Pet. I, 19. 20. Quare alibi Christi mors dicitur incerscessisse ad redemptionem etiam earum transgressionum, quæ sub priore pacto fuerant Hebr. IX, 15. & per sanguinem ipsius justitia Dei demonstrata dicitur ob dissimulationem peccatorum præcedentium, quæ Deus tolerasse interim & sustentasse ostenditur, ipsa justitiæ demonstratione in Christi tempus dilata, Rom. III, 25. Accedit illustris ille ad Hebræos locus c. IX, 25. & seqq. Non ut sæpius offerret seipsum, sicut princeps sacerdos in sacrarium intrat quotannis cum alieno sanguine (alioqui oportuisset eum sæpe passum fuisse a jacto mundi fundamento) sed nunc semel in consummatione sæculorum ad peccatum per immolationem sui ipsius e medio tollendum factus est manifestus. Et sicut statutum est hominibus, semel mori, deinde judicium: ita & Christus semel oblatus, ut sursum ferret multorum peccata, &c.

§. IV.

Cujus loci tota series si recte attendatur, & præsertim conferatur Petri ille locus 1 Petr. I, 19. ubi de re eadem iisdem prope vocibus agitur, apparebit, hoc differre *Christi sacrificium a Levitico*, quod hujus vis esset limitata annuo tempore, illius vero vis se per omnia sæcula extendat: quippe cujus

passio apud Deum ante omne ævum pro peracta sit habita, & sic decretum Dei nobis apertissime sit revelatum. Ni vero ita esset, oportuisse Christum sæpius subire passiones, non postquam cœpit prædicare, sed ab ipsa mundi origine. Quæ voces nullam plane habent significationem, nisi vis mortis Christi ad omnia peccata se extendat, quæ ab ipsa mundi origine hominibus unquam remissa fuerunt: plane sicut iudicium post mortem ad omnia ea peccata se extendit, quæ vita durante homo commisit. Contraria vero Socini interpretatio lib. II. cap. 26, non modo voces reddit inanes, sed argumentum quoque scriptoris enervat. Non enim sequitur, posito Christum sæpius offerendum fuisse, debuisse eum pati non tantum sæpius, sed etiam sæpius a jacto mundi fundamento, nisi simul ponas, Christum sæpius offerendum fuisse a jacto mundi fundamento. Hæc enim inter se connexa sunt, Quia non latius porrigitur effectus oblationis, quam immolationis dignitas. At offerri debuisse Christum sæpius a jacto mundi fundamento, posita, quam scriptor epistolæ ad Hebræos oppugnat, paritate sacrificii Christi & Levitici, non aliunde sequeretur, quam quia effectus oblationis Christi ad ea peccata porrigitur, quæ a jacto mundi fundamento unquam sunt commissa & remissa. Nam si Levitico par esset (hoc est virtutis certo tempore limitatæ) certe a tempore, quo mortuus est Christus, efficacia ejus ad antiquissima peccata non posset pertingere, sed opus plane fuisset, inter utrumque tempus multos ejus generis actus interponi.

§. V.

Ad ea nunc testimonia ut veniamus, quæ ad Christi & novi fœderis tempus Socino videntur proprie pertinere, dicit quidem Jeremias cap. XXXI, 34. Deum propitium fore peccatis: sed non negat id, quod dicit Paulus, Rom. III, 28. hanc propitiationem fieri in Christi sanguine: sive Christum a Deo respici, immo omnes Prophetæ (in quibus & Jeremias) testimonium præbent, remissionem peccatorum per no-
men,

men, hoc est vim atque virtutem Christi, accipi Act. X, 43. Et liberatio per Christum obtigisse nobis dicitur juxta fœdus illud, quod cum patribus Deus fecerat, & juxta ea, quæ per Prophetas prænuntiaverat. Luc. I, 68. 70. 71. 72. 73. 74. Baptista quoque divino mandato pœnitentia ductis remissionem pollicetur, eamque propter viscera misericordiæ Dei nostri Luc. I, 77. sed idem Christum esse dixit agnum, qui tollat peccata mundi, per mactationem scilicet, quod exprimit Apocalypsis, aut per sanguinem, ut Petrus loquitur. Quibus locis agni itidem facta mentio clare monstrat, quo Baptista respexerit. Vox remittendi, quam urget Socinus, in Græco est ἀφίνααι, quod vetus interpres κατὰ πόδας, *verbotenus*, transtulit *dimittere*. Supra autem ostendimus, neque Græcæ, neque Latinæ vocis eam esse vim, quæ juris proprii cessionem omnimodam necessario includat, cum origo & primitiva vocis significatio opposita sit τῷ κρατεῖν, quod est *retinere*, aut *adducere*: unde porro similitudine quadam tum ad pœnas, tum ad credita transferri cœpit. Nec ad illa tantum, sed & alia. Nam ἀφίσιν, *dimissionem*, Græci vocant etiam rei infontis in judicio factam absolutionem. Ostendimus etiam supra, quantum intersit inter remissionem crediti & remissionem pœnæ: & in pœnæ remissione, quæ a rectore fiat, nullam esse juris talis proprii ac privati, quale Socinus indicat, domini scilicet absoluti, aut crediti, abdicationem. Hæc igitur illinc peti possunt.

§. VI.

Nunc illud duntaxat addendum est, non esse verum, quod vult Socinus, remissionem pugnare cum quavis solutione antecedente. Quod ut intelligatur, descriptionem quandam ponemus remissionis debiti, quæ species illas duas, nempe crediti & pœnæ, sub se contineat: idque juxta ejus vocis usum tum in jure civili, tum in sermone communi. *Remittere ergo debitum est actus aut creditoris, aut rectoris, pœnæ, seu crediti, obligatione reum liberantis.* In gratiam eorum, quibus mi-

nus sunt cognita juris vocabula, explicationem fusio-
 rem adhibebimus. *Obligationis destructio* in jure *liberatio* dicitur. Hanc
 præcedere potest solutio, sequi non potest. Quia actus nul-
 lus versari potest circa id, quod non existit amplius. Con-
 tingit ergo liberatio, interdum antecedente solutione aliqua,
 interdum citra omnem solutionem. Sed alia solutio ipso
 facto liberat, alia non ipso facto. Ipso facto liberat solutio
 rei plane ejusdem, quæ erat in obligatione. Perinde autem est,
 utrum ipse reus solvat, an alius pro eo hoc animo, ut ipse libe-
 retur. Quod ideo notandum est, quia si alio animo alius i-
 dem solvat, liberatio non contingit. L. si pœnæ. L. in summa D.
 de cond. indeb. L. Cassius D. de solut. Ubi ergo idem solvi-
 tur, aut a debitore, aut ab alio nomine debitoris, nulla con-
 tingit remissio. Nihil enim circa debitum agit creditor, aut
 rector. Quare si quis pœnam pertulerit, quam debet, libe-
 ratio hic erit, remissio non erit. Ac talis liberationis pro-
 fessionem in jure crediti proprie ac stricte ἀποχὴν, *apocham*,
 vocant Juriscons. L. Si accepto §. 1. D. de Acceptil. Alia vero
 quævis solutio ipso facto non liberat, puta si aliud, quam
 quod in obligatione est, solvatur L. 1. §. 2. D. de reb. cred. Sed
 necesse est, actum aliquem accedere creditoris, aut rectoris,
 qui actus recte & usitate remissio appellatur. Talis autem
 solutio, quæ aut admitti, aut recusari potest, admissa in jure
 speciale habet nomen *satisfactionis*, quæ interdum solutioni
 strictius sumtæ opponitur. L. Satisfactio D. de solut. Atque
 hinc vera causa petenda est, cur pœnæ corporalis vicarius
 ipso facto reum, solvendo pœnam, nequeat liberare: hoc
 enim accidit primo & per se, non quia alius solvit, (id quip-
 pe liberationem non impedit, dum ea sit solventis voluntas)
 sed quia solvit aliud, quam quod est in obligatione. Est e-
 nim in obligatione afflictio ipsius, qui deliquit: unde dici
 solet, noxam caput sequi. Quod in aliis quoque obligatio-
 nibus ad factum mere personalibus videre est, ut in spon-
 salium contractu, & in obligatione operarum officialium L.

operæ D. de operis libert. In his enim omnibus, si alius solvat, ipso facto liberatio non sequetur, quia simul aliud solvitur. Quare, ut ex pœna unius alteri liberatio contingat, actus quidam rectoris debet intercedere. Lex enim ipsum, qui deliquit, puniri imperat. Hic actus respectu legis est *relaxatio*, sive dispensatio, respectu debitoris *remissio*. Liberatio vero citra solutionem aut fit substitutione novæ obligationis, aut omnimoda ejus peremptione. Substitutione novæ obligationis quæ fit liberatio, novatio dicitur, & si persona debentis mutetur, delegatio. Illa autem liberatio, quæ citra ullam solutionem debitum plane perimit, si circa creditum verbis quibusdam solennibus peragatur, in jure civili *acceptilatio* dicitur. Circa pœnam autem nomen proprium (quod solutionem qualemcumque & quantamcumque necessario excludat) non habet, sed communi nomine vocatur, *gratia*, *venia*, *indulgentia*, *abolitio*.

§. VII.

Bis ergo fallitur Socinus, cum ad eam remissionem, quam nobis Deus concedit, desumptam ex jure vocem *acceptilationis* applicat. Primum enim illa vox, etiam cum solutio nulla antecessit, ad jus crediti aptari potest, ad pœnas nec potest, nec solet. Nemo enim unquam legit ab ullo veteri scriptore indulgentiam criminum acceptilationem vocari. Nam accepto fertur ea res, quæ accipi potest. Ad pœnam corporalem rector revera exigit, sed non accipit, quia nihil ex pœna ad ipsum proprie pervenit. Deinde vero acceptilatio opponitur qualicumque solutioni: unde figurate definitur solutio imaginaria. At *Christus λύτρον*, *redemptionem*, dedit vitam suam pro nobis, Matth. XX, 28. Et pretio emti, hoc est, solutione aliqua liberati sumus, 1 Cor. X, 20. & VII, 23. de qua infra latius. Non est ergo hic acceptilatio. Non est etiam solutio rei ipsius debitæ, quæ ipso facto liberet. Nostra enim mors, & quidem æterna, erat in obligatione. Non est etiam novatio, aut delegatio. Neque enim post nos libera-

beratos aliud simile debitum, aut debitor alius succedit: sed
 4 est remissio antecedente satisfactione: quæ inter se pugnare
 male arbitratur Socinus, cum contra omnis satisfactio (hoc
 est solutio recusabilis) ideo admittatur, ut remissioni sit locus.
 Cum vero dicimus, satisfactionem antecedere, id intelligendum
 est aut actu ipso, ut in peccatis christianorum contingit; aut
in decreto certo & irrevocabili, ut in peccatis sub lege com-
 missis & remissis. Quod enim Deus facere decrevit, pro
 4 jam facto habetur, & dum debitum vere solvatur, nihil re-
 fert, quo tempore id fiat, præsertim apud eum, qui omnia,
 4 quæ certo futura sunt, compertissima habet, & ea, tanquam
 4 præsentia, perpetuo videt atque intuetur, quæ est ipsius So-
 cini confessio lib. II. cap. 26.

§. VIII.

Quæ ergo adfert Socinus, ut probet, non posse satisfa-
 ctionem sequi post remissionem, aut omnino simul contin-
 gere, neque vero hic ullam esse novationem, aut delegatio-
 nem, item liberationem esse aliquam posse, ubi non sit re-
 missio, frustra dicuntur, neque ad nostram quæstionem per-
 tinent. Illud vero, quod dicit, satisfactione omnino & sta-
 tim tolli debitum, ad rem quidem pertinet, sed verum non
 est, nisi satisfactio contra juris usum sumatur pro ipsius rei,
 4 quæ debetur, ab ipso, qui debet, facta solutione: de qua
 nos non agimus. At ubi alius solvit pro debitore, & ubi
 aliud solvitur, quam quod debebatur, hic ad liberationem
 actus voluntatis requiritur. Nam & qui solvit, hoc velle
 debet, ut debitor liberetur, alioqui non contingit liberatio,
 ut supra ostendimus, & alterius rei pro altera solutionem de-
 bet creditor, aut rector, velle admittere. Quare cum unus-
 quisque actui ex sua voluntate pendentem legem possit impo-
 nere, sicut id, quod pure debetur, novari potest sub condi-
 tione. L. *quoties* D. de Novat. ita etiam possunt, is qui solvit
 pro alio, & is, qui rei alterius pro altera solutionem admit-
 tit, pacisci, ut aut statim sequatur remissio, aut in diem, item
 aut

aut pure, aut *sub conditione*. Fuit autem & Christi satisfaci-
entis, & Dei satisfactionem admittentis hic animus ac vo-
luntas, hoc denique pactum & foedus, non ut Deus statim
ipso perpeffionis Christi tempore poenas remitteret, sed ut
tum demum id fieret, *cum homo, vera in Christum fide ad Deum
conversus*, supplex veniam precaretur, accedente etiam Chri-
sti apud Patrem advocacy, sive intercessione. Non ob-
stat hic ergo satisfactio, quo minus sequi possit remissio. Sa-
tisfactio enim non jam sustulerat debitum, sed hoc egerat, ut
propter ipsam debitum aliquando tolleretur.

§. IX.

Voci *remissionis*, per se inefficaci, fulcrum addit Socinus
ex parabola Matth. XVIII, 22, 23. idque duplici argumento, pri-
mum quod Deus comparetur regi pecuniam debitam
servulo remittenti, nulla addita cujusquam satisfactionis men-
tione: deinde quod nos tacite jubeamur idem facere, quod
Deus: minime vero nos oporteat ita in nos delinquentibus
ignoscere, ut poenas ab amicis ipsorum expetamus. Sed fa-
cilis est responsio, comparisonem *ultra id tendi*, quo respi-
cit: quod in omni argumento a similitudine ducto vitiosum
est. Confert se Christus furi, nos vero quæstori de alieno
largienti: non quod aut ipse rem alienam subtrahat invito
domino, aut quod nos idem facere oporteat: sed se quidem
furi, quod superveniat improvius: nos vero quæstori isti, quod
nos de nostro facere oporteat, id quod ille fecit de non suo.
Sic in ista parabola Matth. XVIII. commendatur nobis *beni-
gnitas* in proximum, quia Deus in nos benignus sit. In hoc
conveniunt rex ille in parabola & Deus, quod benigni sint
in eos, qui longe infra se sunt positi. Hanc benignitatem
Deus testatur poenas remittendo: rex ille remittendo pecu-
niam debitam. Ut *aliud debendi* genus, ita & *aliud remitten-
di*. Disconveniunt quidem in eo rex & Deus, quod rex *citra
satisfactionem*, Deus *non citra satisfactionem* remittit: sed in eo
sita non est comparatio. Ratio quoque est alia. Nam de

credito, quod jus ad utilitatem creditoris comparatum est, *statuendi* quisque habet *liberrimam potestatem*: & quo minus exigit, eo est liberalior. Exigendo autem nullum actum virtutis exercet. At de *pœna*, quæ ad bonum commune & ad ordinem pertinet, habet quidem rector potestatem, sed quæ in infinitum non exeat. Et cum *pœnam exigit*, virtute quadam utitur, quæ dicitur *justitia ἀνταποδοτική*, *retributiva*, ut supra ostendimus. Ad alteram vero comparisonem quod attinet, quæ inter Deum & nos in parabolæ ἐπιμυθία instituitur, nihil aliud inde inferri potest, quam æquum non esse, ut duriores simus in parem, quam Deus tanto superior est in nos miseros homunciones. Hinc sequitur, non debere nos magis vindictam expetere, quam pœnam Deus expetat. Deus autem nos a pœna liberavit. Debet ergo & nobis abesse vindictæ cupiditas. Quomodo autem Deus istam liberationem peregerit, ibi non dicitur, nec ad institutum pertinet. In eo enim non similitudo est, sed dissimilitudo: Deus enim *judex* est: *nos privati*. Judici convenit sollicitum esse de exemplo: privatos ea cura non spectat. *Judicis* officio continetur *puniendi potestas*: eadem *privatis* adempta est. Quod si nimirum prematur ista comparatio (ut fit a Socino) sequeretur, homines quoque judices non debere a fontibus ullis pœnas exposcere.

§. X.

Remissionis vocem non satis esse validam ad omne genus solutionis, sive satisfactionis, excludendum, Socinus aliquatenus agnoscens, aliquanto plus subsidii sperat ab altera voce *χαρίζεσθαι*, *condonare*, quam in hoc argumento Paulus ter usurpat Coloss. II, 13. & III, 13. & Ephes. IV, 32. cujus vocis non aliam esse vim supra indicavimus, quam ut aliquod beneficium, præsertim vero indebitum, ea indicetur. Quod vero Socinus ut certissimum ponit, ad ejus vocis significationem hoc quoque requiri, ut quisquam sibi aliquid adimat, suoque se commodo privet, id plane verum non est. Ut enim omit-

tam

tam omnia illa, quæ *περὶ τῶν χαρισμάτων τῷ Θεῷ, de donis Dei*, passim in scripturis occurrunt, sicut inter alia, exempli causa cum nobis dicitur *χαριθῆναι, donatum esse*, in Christum credere & pro Christo pati: Jesus cæco *ἐχαρίσατο τὸ βλέπειν, visum gratificatus est*: Numquid, id cum faceret, ullo se privavit commodo? Hominem insontem in gratiam cujusquam qui condemnat, is illum ipsum hominem dicitur alteri *χαρίζεσθαι, condonare*, Actor. XXV, 11. & 16. qui tamen proprius damnantis non erat. Paulus apostolicæ animadversionis severitatem in reum incesti distrinxerat, non ipse læsus, neque ullo suo commodo. Hanc remittens *χαρίζεσθαι, condonare*, se dicit 2 Cor. II, 10. Corinthios quoque admonens, ut eundem hominem in pristinae amicitiae jus admittant, hoc quoque *χαρίζεσθαι, condonare*, appellat, ibid. v. 7. & 10. Ex his aliisque plurimis tum novi testamenti, tum aliorum quoque scriptorum locis liquido apparet, ad vocis *χαρίζεσθαι, condonare*, significationem sufficere, ut ad patientem aliquid *commodi non debiti*, perveniat, etiamsi agenti nihil decedat. Accedit, quod supra ostendimus, rectorem in pœna nihil proprium atque privatum a se abdicare: idque in hoc argumento eo est manifestius, quia, non Deo tantum tribuitur *τὸ χαρίζεσθαι, condonare*, sed & Christo Ephes. IV, 32. At peccati injuria propria in Deum fertur, ita ut si eo nomine Deus remittens peccata dicendus sit suum sibi adimere, idem tamen de Christo qua mediatore dici nequeat. Neque magis verum est, quod ex illo ante posito deducit Socinus, nempe *τὸ χαρίζεσθαι, condonare, pugnare omnino cum satisfactione quavis. Neque enim pugnat cum ea, quæ & libere admittitur, cum posset repudiari, & ad quam is, qui beneficio afficitur, nihil ipse contribuit: quorum utrumque accidit in Christi pro nobis satisfactione.*

§. XI.

De Latina voce *condonare*, cum eo sermone nihil scribi curaverit Spiritus Sanctus, frustra solliciti simus. Quod si

tamen hæc quoque in sacris litteris appareret; tamen, cum in pœna donatio proprie dicta locum non habeat, neque inusitata sit ejus vocis translatio, nihil hinc quoque inferri posset contra satisfactionem, quando *condonari*, quemadmodum, & *remitti* aliquid, recte dicetur, etiam ubi *solutio accedit*, sed talis, quæ sine actu voluntatis vim non habeat pariendæ liberationis. Nam & principes cum capitalium criminum reis veniam concedunt, solent & *multæ* aliquid, & publicam quandam culpæ *deprecationem* illis indicere. Neque tamen eo minus *condonare dicuntur* crimina. Quanto ergo justius ea vox hic usurpari poterit, ubi requisita satisfactio a nobis non procedit, sed *liberatio* contingit plane *gratis quoad nos*, etsi non *gratis absolute*: quod scriptura indicat, cum justificatos nos dicit *gratis*, & confestim addit διὰ τῆς ἀπολυτρόσεως τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, *per redemptionem, quæ est in Jesu Christo*, & quæ sequuntur. Rom. III, 24. Certe cum scriptura non uno loco *redemptos* nos dicat, & quidem *pretio*, & *Christum se*, aut *carnem suam*, dedisse ad nos liberandos, harum vocum vim omnem evertere, condonationis τὸ ῥητόν, *verbum*, supra quam usus vocis desiderat, urgendo, æquitas nulla patitur.

§. XII.

Ad aliud vero Socini argumentum, quod ab imperata nobis Dei & Christi ἐν τῷ χαρίζεσθαι, in *condonando*, imitatione depromitur, nihil aliud opus est responderi, quam quod ad parabolam Matth. XVIII. jam diximus: *imitandam nobis proponi rem, non omnem modum rei*. *Res est ipsa benignitas*, etiam post peccatum: & ex hac sequens remissio, sive (si ita loqui libet) condonatio: *modus diversus: in Deo antecedente satisfactione: in nobis sine illa*. Neque mirum, cum *judex sit Deus*, *nos privati*. Quod si quis rem subtilius intueatur, reperiet forte, ne ab ea quidem, quæ nobis præcipitur, condonatione, omnem omnino satisfactionem removeri, sed eam duntaxat, quæ pro ratione personæ, paris scilicet, non superioris, modum superet. Nam ipsa culpæ confessio & deprecatio

tio (quam expeti non vetat Christus. Luc. XVII, 4.) adeo a satisfactione non abhorret, ut hoc ipsum Latini elegantiores proprio quasi vocabulo, *satisfacere*, appellent. Sic & Paulus vocem *χαρίζεσθαι*, *condonare*, de Corinthio usurpat, cum tamen præcessisset *ἐπιτιμία ὑπὸ τῶν πλειόνων*, *objurgatio, quæ sit a pluribus*, 2 Cor. II, 7. Et proximis post Apostolos sæculis sci- mus lapsis publice *pacem*, (quam vocabant) ecclesiæ non *da- tam*, nisi post quosdam *demissionis actus publicos*, quos propter- ea *satisfactiones* vocabant.

§. XIII.

Ducta a *liberalitate* ratio fragili fundamento innititur. Nam, ut ante ostendimus, ea virtus, qua Deus in remitten- dis peccatis utitur, non est *liberalitas*, sed *clementia*, quam SENECA recte definit *lenitatem superioris adversus inferiorem in constituendis pœnis*: CICERO, nomen generis pro specie ponens, hanc ipsam clementiam lenitatem vocavit, eamque definiit, *justitiam positam in moderatione animadvertendi*, justitiæ nempe voce tam late sumta, ut & pietatem & fidem & amicitiam complectatur. Hæc ergo clementia ad eam virtutem perti- net, quam ARISTOTELES in Ethicis vocat *πραότητα*, *mansuetu- dinem*. Est enim clementia τῷ ἀρχοντος πραότης, *principis man- suetudo*. Multum autem disjuncta sunt *πραότης*, *mansuetudo*, & *ἐλευθεριότης*, *liberalitas*. Scriptura hanc Dei clementiam nomine aliquanto generaliori vocat *χρηστότητα*, *beneficentiam*, Rom. II, 4. & XI, 22. Tit. III, 4. *ἐλευθεριότητα*, *liberalitatem* au- tem nunquam. Immo quod amplius est, vox *ἐλευθεριότητος* five *liberalitatis*, ne in aliis quidem rebus, quæ dari & accipi solent, de Deo usurpatur: sed hæc quoque virtus caritas po- tius Dei dicitur. Quia liberalitatis proprie est ita dare ali- quid, ut danti pereat.

§. XIV.

Quod autem Socinus magna sermonis intemperantia *perpetuam ecclesiæ sententiam* impietatis damnat & sacrilegii, id- eo quod ipse, ut dicit, duplicem agnoscat Dei liberalitatem,

nos autem simplicem duntaxat, in ea re magnam veritati injuriam facit. Nam duplicem Dei non liberalitatem (ea enim vox ab hoc argumento aliena & scripturæ inusitata est) sed beneficentiam, nostra quoque sententia agnoscit, & quidem majorem multo, quam ista nuper nata Socini opinio. Prior est beneficentia, quod, cum Deus magno odio contra peccatum incitaretur, possetque tam nobis parcere omnino nolle, quam peccatoribus angelis parcere omnino noluit, tamen ut nobis parceret, non modo solutionem talem, quam admittere non tenebatur, admiserit, sed ipse quoque ultro eam repererit. Hoc certe beneficium multo est majus atque illustrius, quam si Deus plane judicans nihil referre, exemplum statueretur aliquod nec ne, peccata nostra reliquisset impunita, quod vult Socinus. Non ergo *clementia Dei pœnæ solutione* evertitur, cum talem solutionem admittere, multoque magis invenire, ex sola clementia processerit.

§. XV.

Altera beneficentia est, quod filium suum sibi carissimum, imaginem sui, & (si ita loqui licet) alterum se morti dederit, non tantum ut doctrinæ veritati testimonium redderet, & sic ad resurrectionem perveniret (intra quæ sistit se Socinus) verum vel in primis ut eam solutionem, sive satisfactionem, perageret, pœnas peccatorum nostrorum ferendo: in qua profecto parte fateri debet Socinus, multo se Christo minus debere velle, quam nos debeamus: immo & Dei caritatem a nobis majorem prædicari, vel hoc evincat, quod beneficia non ex solo impendio, sed præcipue ex utilitate, quæ ex impendio ad beneficio affectum manat, par est æstimari. Nos autem præter utilitates, quas nobiscum Socinus confitetur, unam eximiam, quam ille abnegat, grato animo agnoscimus. Neque dicimus, a Deo impensum esse filium, ut ipse Deus suum reciperet, ac si Deum sordidum facimus, quod nobis exprobrat Socinus; sed ideo id factum a Deo dicimus, ut *peccati meritum suumque* adversus peccata

odium

odium palam testata faceret, & simul, quantum ejus nobis parcendo fieri poterat, rerum ordini, legisque suæ auctoritati consuleret. Neque illud minus iniquum, &, ut ipsius voce utar, immane est, quod a nobis immanem Deum dicitur statui. Nam finis iste satisfactionis superadditus nihilo graviores Christi perpeffiones facit: quas *sine ulla crudelitate* ipsi a Deo inflictas Socinus cogitur fateri. Immo quo fines sunt plures, eo a crudelitatis specie longius absceditur. Nam crudelis est, qui frustra aut levi de causa aliquem torquet. Adde jam, quod finis hic satisfactionis suæ pœnæ ferendæ, multo apertius, immo multo etiam certiore nexu cum morte Christi cohæret, quam isti fines, quos agnoscit Socinus. Nam testimonium doctrinæ satis atque abunde præbere poterant *miracula*: gloria quoque cælestis conferri Christo non interveniente morte facile potuit: At pœnæ luendæ mors, talis præsertim, proprie accommodata est, & pœna ipsa pariendæ liberationi.

§. XVI.

Quanquam vero hætenus ostendimus, *Christi pœna* Deo satisfactum, negare tamen nolumus *vim satisfactionis* esse etiam in *ipsa Christi actione*. Solet enim sæpe etiam actio grata admitti velut in pœnæ compensationem. *Beneficium superveniens*, inquit SENECA, *injuriam apparere non patitur*: de benef. lib. 6. cap. 5. quo loco ostendit, *reddere* esse rem pro re dare, & solutione non idem solvi, sed tantundem. Quamvis autem beneficium accipere Deus *ἀνευδὸν*, *nullius rei indignus*, non potest, ipsius tamen summa bonitas quaecunque obsequium quasi pro beneficio accipit. Sic Achabus pœnam temporalem lucrificavit Deum simpliciter venerando. Neque tantum, sua actio alicui ad impunitatem solet prodesse, sed & alterius, quo cum ipse conjunctus est. Sic posteris Davidis propter ipsum Davidem pœna remissa est, 2 Reg. VIII, 19. Non tantum ob promissiones Davidi factas, verum etiam quia Davidis actiones Deo benigne eas æstimanti placuerant, 1 Reg. II, 13.

II, 13. 2 Reg. VIII, 19. & XX, 6. Sic AESCHYLUM narrat AELIANVS a pœna liberatum, quia frater ipsius AMYNTAS pro patria fortiter fecisset. Sic apud Romanos TITO QUINTIO accusato profuit patris CINCINNATI memoria. LIVIVS de APPIO, *majorum merita in rempublicam commemorabat, quo pœnam deprecaretur.* Plautio Laterano (inquit TACITVS) *mors remittitur ob patri egregium meritum.* Et in universum SALLVSTIVS: *Si deliquere, vetus nobilitas, majorum facta fortia præsidio adsunt.* CICERO: *Oportebit eum, qui, sibi ut ignoscatur, postulabit, majorum suorum beneficia, si qua exstabant, proferre.* QUINTILIANVS: *Periclitantem commendant merita majorum.* IOSEPH. *Oportet majorum beneficia deprecationem pœnæ posterorum peccato debite esse.* Sicut autem opera temporaliter bona valeat ad temporalem impunitatem, ita Christi opus perfecte & spiritualiter bonum ad liberationem a pœna æterna valuit. Quo illud spectat: *per obedientiam unius justi constituuntur multi*, id est justificantur contra Socin. lib. II. cap. 25. habentur quasi infantes Rom. V, 19. Et alterum: *Propter nomen ejus* (Christi scilicet, solius enim Christi, non autem Dei mentio præcesserat, fatente Socino, ac præterea hoc ipsum evincit similis sententia Act. X, 43.) *remittuntur nobis peccata.* I Joh. II, 10. Certum enim est, hac phrasi *propter nomen alicujus*, denotari causam impulsivam: neque ullo scripturæ loco diversum Socinus evincit. Quod vero de *satisfactione* jam diximus, eam primo quidem *pœnæ*, deinde vero ipsi etiam *actioni* obsequiosæ tribui, idem de placatione Dei, de redemptione nostra, & de expiatione intelligi debet, ad quæ explicanda jam accingimur.

CAPUT VII.

De placatione & reconciliatione per Christi mortem facta.

ΣΥΝΟΨΙΣ.

Socinus cum satisfactionis voce etiam rem ipsam rejicit, §. I.

Et cum quatuor sint classes scripturæ testimonium de re satisfactionis ipsa,

*ipsa, prima continet loca de ire a-
versione §. II. quorsum pertinent ea
de placamine & placamento. §. III.
Quæ ex mente Socini de peccatorum
destructione intelligi nequeunt. §.
IV.*

*Eadem est vis verbi reconciliationis,
uti apud scriptores profanos §. V.
sic etiam apud sacros, apud quos
vox satisfactionis accipi nequit de
conversione §. VI. VII.*

*Illustratur locus 2 Cor. V, 18. §. VIII.
& vindicatur ab objectione Socini
§. IX. addita interpretatione v. 20.
§. X.*

*Porro illustratur locus Ephes. II, 16. §.
XI. nec non is Col. I, 20. §. XII.*

*Et solvitur objectio Socini de eo, quod
Christi missio indicio sit, Deum
jam antea fuisse placatissimum §.
XIII. XIV.*

§. I.

NE quis arbitretur, de sola voce disputationem institu-
tam, satis cavit ipse Socinus, cum passim profitetur,
a se non *vocem nudam satisfactionis*, sed *rem ipsam ea vo-
ce expressam*, oppugnari, lib. II. cap. 26. Itaque hæc omnia:
*Christus morte sua nobis Deum reconciliavit; Christus nos e mani-
bus justitiæ divinæ, sanguinem suum redemptionis nostræ pretium illi
dans, liberavit; Christus scelera nostra sua obedientia compensavit;
Christus, ut remissionem peccatorum nobis Deus largiretur, digne
commeritus est; Christus vitæ jactura Dei iram nobis placavit, non
minus, quam ipsam satisfactionis vocem, repudiat. Neque
tamen si de voce instituta esset disputatio, æquum foret, ec-
clesiam scripturas interpretandi libertate fraudari, in qua hoc
quoque est comprehensum, ea, quæ aut Prophetæ Hebraicis,
aut Apostoli Græcis vocibus, Hebraismum plerumque aut
Syriasmum redolentibus elocuti sunt, in alios sermones quam
commodissime transferre, aut, quæ ad idem argumentum
pertinentia diversis locis tradidit scriptura, perspicuo ver-
borum compendio in summam redigere. Sic, quod scri-
ptura dixit ob peccata morti traditum Christum, & peccata, id
est, poenas peccatorum, tulisse, fustumque sanguinem, ad re-
missionem peccatorum, Latine & significanter exprimitur satis-
faciendi vocabulo. Nam ea dictio in jure & usu communi*

M

signi-

significat *facti alicujus, aut rei exhibitionem*, ex qua non quidem ipso facto, sed accedente voluntatis actu liberatio sequatur; soletque non tantum in pecuniariis debitis, sed & in delictis hoc sensu usurpari: quod linguæ ex Romana depravata appellant, *aliquem contentare*. Ut autem appareat, idem valentes locutiones, immo illas ipsas, quas rejicit Socinus, in sacris litteris reperiri, ad ea, quæ supra in prima sententiæ hujus explicatione ex sacro codice deprompta sunt, addeamus alia quædam testimonia, eaque referemus ad *classes quatuor*. *Prima classis* erit earum locutionum, quæ *iræ aversionem* designant. *Altera* earum, quæ *liberationem per redemptionem*, seu pretio dato factam, indicant. *Tertia* earum, quæ *subrogationem* innuunt. *Quarta* earum, quæ *morti Christi vim* adscribunt *sacri expiatorii*.

§. II.

Ad *primam classem* ut accingamur, notissimum est, *iram alicujus avertere*, id dici Græce ἰλάσκειν, εἰρηνοποιεῖν, καταλλάσσειν, ἀποκαταλλάσσειν, Latine *placare, pacare, conciliare, aut reconciliare*, item *propitiare*. Tum actus ipse, tum id, quo proprie actus peragitur, Græcis ἱλασμός, Latinis *placamen* dicitur. In Deo *ira*, ut supra diximus, appellatur ἀνθρωποπάθος, per *affectionem humanarum passionum*, puniendi quasi *affectus*: quam Apostolus ait *retegi*, aut *revelari, cælitus in omnem impietatem hominum, ut qui veritatem in injustitia detineant*, hoc est, cognitis Dei mandatis reluctentur. Nemo autem excipitur, cum omnes simus natura filii iræ, hoc est iræ divinæ obnoxii. Hæc *ira super quosdam manet*, Joh. III, 36. Super quos non manet, ab iis avertitur.

§. III.

Hanc *aversionem Christus sua morte impetrat, ideoque placamen rectissime dicitur*. Sic eum bis appellat Johannes Apostolus, cum dicit: *Si quis peccarit, advocatum habemus apud patrem, Jesum Christum illum innocentem: Et ipse est ἱλασμός, placamen, pro peccatis nostris: neque vero pro nostris tantum, sed & pro peccatis totius mundi*. Epist. I. cap. II. vers. 1, 2. Item: *In eo sita est*

est dilectio, non quod nos Deum dilexerimus, sed quod ipse dilexerit nos, & filium suum miserit ἱλασμόν, placamen, pro peccatis nostris, cap. IV. vers. 10. Cum quo loco conferendus est iste Paulinus: Commendat Deus suam caritatem, quod, cum peccatores adhuc essemus, Christus pro nobis est mortuus Rom. V, 8. Uterque enim, tam Paulus, quam Johannes, eodem argumento probant, non priores nos dilexisse, sed dilectos a Deo: &, quod Paulus dicit, mortuum esse, hoc Joannes vocat placamen esse factum. Addendus præterea locus ille Pauli: *Iustificamur gratis per redemptionem in Christo Jesu, quem Deus proposuit ἱλαστήριον, placamentum, per fidem in sanguine ipsius. Rom. III, 24.* Factus est ergo Christus ἱλασμός, placamen, sive ἱλαστήριον, placamentum, in sanguine suo. Quod quid est aliud, quam id ipsum, quod negat Socinus placatum a Christo Deum? Nam quod ἱλασμόν, placamen, apud Joannem expiationem interpretatur, libr. II. cap. 20. expiationis autem voce peccati destructionem intelligit, id facit nulla de causa, nullo munitus exemplo. ἱλάσκειν apud Græcos scriptores omnes, Poëtas, historicos alios, est placare, soletque construi cum accusativo designante personam, cuius ira avertitur. Nec aliter apud LXX. interpretes, & Luc. XVIII, 13. usurpatur. Uno duntaxat loco, qui est Hebr. II, 17. dicitur Christus summus sacerdos constitutus εἰς τὸ ἱλάσκειν τὰς ἁμαρτίας τῆς λαῆς, ut repropitiaret peccata populi, ubi est enallage ex Hebraismo veniens ἱλάσκειν τὰς ἁμαρτίας, repropitiare peccata, cum usitate dici debuerit ἱλάσκειν Θεὸν περὶ τῶν ἁμαρτιῶν, repropitiare Deum pro peccatis. Ita Hebræi ἡὲν usurpant, ἐξιλάσκειται τὰς ἁμαρτίας, expiat peccata, in ecclesiastico: ἐξιλατεύειν πάσαις ταῖς ἁμαρτίαις, propitiari omnibus peccatis. Ps. CIII, 3. Significat ergo ibi expiationem, sed eam, quæ fit placando. Alioqui hic vocis usus nihil haberet commune cum natura vocis ac perpetua ejusdem significatione.

§. IV.

Quare talem expiationem, qualem Socinus comminiscitur lib. II. cap. 16. id est peccati destructionem, quæ fit sine placamento, ista quidem vox ἱλάσκειν, placare, & inde deri-

vata ἱλασμός, *placamen*, denotare non potest: ἱλαστήριον, *placamentum*, autem apud Paulum interpretatur Socinus id, in quo se Deus placatum ostendit. Non negamus, posse hanc significationem voci congruere, ac tali aliqua ratione tegmen arcæ apud scriptorem ad Hebræos vocari ἱλαστήριον, *placamentum*. Contra Socin. lib. II. cap. 2. Sed cum ejus terminationis vocabula proprie vim quandam *effectivam*, improprie vero *declarativam* indicent, a proprietate nos hic discedere, nulla ratio patitur. Apparet enim Christum ita apud Paulum dici ἱλαστήριον, *placamentum*, ut apud Joannem ἱλασμόν, *placamen*. At ἱλασμός omnino significat *placamen*, non *placationis testimonium*: Quare scriptura scripturam interpretante, vox quoque ἱλαστήριον, *placamenti*, de Christo active, non declarative exponenda est. Accedit, quod hoc ipsum ostendit vox adjuncta *sanguinis*, cui placandi vis tribuitur: quia χωρὶς αἵματεκχυσίας ἂν γίνεται ἄφεσις, *sine sanguinis effusione non fit remissio*. Hebr. IX, 22. Trita sunt,

Sanguine placastis ventos & virgine cæsa.

Et similia apud Poëtas, de quibus infra accuratius agendi erit locus.

§. V.

Contra Socinum lib. I. cap. 8. Similis placandi voci est vox καταλλάσσειν & ἀποκαταλλάσσειν, *conciliare*, five *reconciliare*, quam in hoc ipso argumento usurpat Paulus Rom. V, 10. & II. & 2 Cor. V, 18. & Ephes. II, 16. & Coloss. I, 20. Opponit Socinus, scriptum esse, non *Deum nobis conciliatum*, sed *nos Deo*, idque idcirco, quia non Deus nobis iratus, ideoque placandus, sed nos a Deo aversi fuerimus. Verum quod sibi sumit, eum reconciliari, qui infesto sit animo, non autem ipsi alterum, id minime verum est. Nam *reconciliandi* vox, ut & *placandi* vox, promiscue utrivis parti, tum quæ infensa est, tum quæ neutiquam, aut minus, infensa est, modo dativum, modo accusativum assignat. Idem ergo valet nos *Deo conciliari* & *Deum nobis*. SOPHOCLES AJACE:

ἀλλ' οἶχεται τοὶ πρὸς τὸ κέρδιον τραπεὶς
 γνώμης, θεοῖσιν ὡς καταλλαχθῇ χόλῃ.
Sed optimam conversus ad sententiam
Ajax diis placandis iratus abit.

Ubi chorus id exprimit, quod ante AJAX dixerat:

ἀλλ' εἰμι πρὸς τε λῆτρα ἢ παρακτίῃς
 λειμῶνας, ὡς ἂν λύμαθ' ἀγνίσας ἐμὰ,
 μῆνιν βαρεῖαν ἐξαλεύσομαι θεῶς.
Verum ad lavacra vado & littus maris
Februa mearum sordium ut faciam probe,
Iram deæ fugiens mihi gravissimam.

Videmus hic manifeste, καταλλάσσεισθαι θεοῖς, diis conciliari, idem esse, quod iram ipsorum effugere.

§. VI.

Et sane de hac reconciliatione, hoc est, divinæ iræ aversione, aut certe etiam de hac agi, nemo negabit, qui locos ipsos modo citatos diligentius inspexerit. Nam Rom. V. Paulus suo more bis idem exprimens, quod ante dixerat, *pro impiis & pro peccatoribus mortuum esse Christum*, vers. 6. & 8. mox his verbis enuntiat, *cum hostes essemus, reconciliatos nos Deo per mortem filii ipsius*, vers. 10. Esse autem hoc beneficium prius ipsa conversione, ex opposito membro apparet: *scilicet hæc*, inquit, *ita se habent, multo magis nunc iustificati per ipsum ab ira servabimur* vers. 9. item: *multo magis reconciliati servabimur in vita ipsius*, v. 10. A majori procedit Apostolica argumentatio. Si tam bonus ergo nos, nec dum conversos, Deus fuit, quis futurus erga conversos? Non potest hic vox *reconciliationis* in membro priore *conversionem* denotare. Singulare enim aliquid in Christo Apostolus notat. Tale autem non est, peccatores convertere. Neque enim convertuntur unquam, nisi peccatores: sed rarum planeque singulare est pro peccatoribus mori, & conciliare per mortem peccatores, cum paucissimi semper fuerint, qui pro amicis viris bonis mortem oppeterent vers. 7. Deinde *conversio* rectius vitæ Christi glo-

riosa, quam morti, fertur accepta. At *reconciliatio* ista morti tribuitur distinctæ atque discriminatæ a vita gloriosa, ut ostendit dictionis τὸ ἀντίστοιχον, *oppositum*. Præterea ex posteriore beneficio, quale sit prius, datur intelligi. Posterius, quod conversis contingit, est *pacem habere apud Deum*, vers. 1. *servari ab ira Dei* vers. 9. & 10. Hoc ipsum appellat Apostolus *accipere reconciliationem* vers. 11. Quid hic est aliud accipere reconciliationem, quam accipere *remissionem peccatorum*, ut Scriptura loquitur Act. X, 43. & XXVI, 18. At *conversionem accipere* ignotum est loquendi genus. Si ergo in posteriori membro accipere reconciliationem est accipere peccatorum reconciliationem, ipsoque effectū ab *ira*, sive a *pœna*, liberari, in priore quoque membro *reconciliari* significationem habere debet ἀνάλογον, *æquepollentem*: ut prius beneficium sit *jus ad rem*, posterius ejusdem *rei exhibitio*.

§. VII.

Adde his omnibus, quod non possit, nisi incommode, aut inepte etiam, dici caritas Dei ex eo colligi, quia nos ab odio Dei discefferimus. Nam etiamsi de conversionis nostræ beneficio agere voluisset Apostolus, erat id alia plane voce exprimendum, quæ non nostram, sed Dei actionem significaret. Nostra vero interpretatione nihil planius, nihil Apostoli proposito convenientius. Quod autem Socinus objicit, *satisfactionis* mentionem non esse hic appositam, immo caritatis laudem per eam imminui, vanum est. Non enim satisfactionis fit mentio, quatenus pœna est, sed quatenus modus nos liberandi. Neque potest, ut supra probavimus, ulla ratione manifestius ostendi Dei caritas adversum homines, quam quod iratus, id est, pœnas expetens, nostra tamen impunitati viam, Christo in id impenso, invenerit.

§. VIII.

In loco 2 Cor. V. circa finem, ut in illo ad Romanos, *duplicis* invenitur *reconciliationis* mentio. Prior reconciliatio est, qua Deus omnia, sive mundum, sibi reconciliavit per Chri-

Christum, five in Christo vers. 18. 19. *Posterior* est, ad quam Apostoli, ut ministri reconciliationis, quibus impositus est reconciliationis sermo, homines adhortantur Dei ac Christi nomine, vers. 18. 19. 20. *Prior* ergo illa non potest esse ipsa *conversio*. Est enim antecedens & materia præcipua ejus sermonis, per quem fit conversio. Deinde Paulus ipse ostendit, eam consistere in *non imputatione peccatorum*, id est in *decreto non imputandi*. *Non imputare* autem peccata & *remittere* idem valent. Rom. IV, 6. 7. 8. Quomodo autem hoc non imputandi decretum in Christo fundatum est? Dicit Paulus: *Eum enim, qui peccatum non noverat, pro nobis Deus peccatum fecit.* 2 Cor. V, 21.

§. IX.

Quod objicit Socinus, non imputationem peccatorum pugnare cum isto reconciliandi modo per satisfactionem, caret ratione. Nam, ut supra explicatum est, *præcedit satisfactio*; sequitur deinde remissio, five non imputatio: ut jam taceam, non absolute dici, Deum non imputare peccata, sed non imputare *ipsis*, hoc est peccatoribus. Posse autem & huic peccatum remitti, five non imputari peccatum, & alteri ob exemplum imputari, five alterum eo nomine affligi atque puniri, tum ex multis, quæ supra allegavimus, tum imprimis ex eo, quod Davidi contigit, latis apparet. Neque vero, quia non verbis *ἀμέσως*, *immediate*, cohærent, *non imputans peccata*, &: *eum, qui non noverat peccatum, peccatum fecit*, ideo non ad eandem rem ista pertinent. Coniunguntur enim ista inter se per voculas *συνδετικὰς*, *copulativas*, *καί*, *καὶ*, & *γὰρ*, *enim*. Neque ullus novus, & ab hoc argumento alienus sermo intercedit: sed hoc dicitur, Deum beneficii a se præstiti legatos & ministros fecisse Apostolos: in hoc scilicet missos per orbem terrarum, ut ejus beneficii fidem hominibus prædicatione sua infererent. Ei autem fidei faciendæ argumentum validissimum est a traditione Christi in mortem. Mimine enim credibile est, voluisse Deum filium carissimum & in-

nocen-

nocentissimum tam graviter affligi, nisi egregio aliquo fine sibi proposito. Hic autem finis, proprius inquam, & cum isto facto proxime cohærens, Scriptura ubique, & ipsa ratione aliquatenus κατ' ἐπαγωγὴν, *per inductionem*, testante, alius esse vix potest, quam impetrandum *jus veniæ* per antecedentem satisfactionem.

§. X.

Illud vero, *rogamus pro Christo, reconciliamini Deo*, v. 20. quamquam ex vocis natura potest significare, aut odium in Deum abjicite, aut accipite remissionem peccatorum (per pœnitentiam scilicet, ut ostenditur Marc. I, 4. Luc. III, 3. Actor. III, 19. & V, 31.) ex rei tamen natura, de qua agitur, posteriorem sensum rectius admittit. Neque enim solet infirmior rogari, ut potentior in gratiam recipiat: & illa verba Pauli exprimunt ipsum reconciliationis ministerium, quam reconciliationem jamjam non imputatione peccatorum descripserat. Sic Christus ipse missum se dixit κηρύξαι αἰχμαλώτοις ἄφεσιν, *prædicare captivis remissionem*, Luc. IV, 18. Et Apostolis præcipit κηρύσσειν ἐν ὀνόματι αὐτοῦ ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, *prædicare in nomine ejus remissionem peccatorum*, Luc. XXIV, 47. Sic ipse Paulus dixit, se καταγγέλλειν ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, *annunciare remissionem peccatorum*, Actor. XIII, 38.

§. XI.

4 Ephes. II, 16. scribitur de Christo, ἵνα ἀποκαταλλάξῃ τὰς ἀμφοτέρους (Judæos & Gentes) ἐν ἐνὶ σώματι τῷ Θεῷ, *ut reconciliet ambos in uno corpore Deo*. Hic dativus Θεῷ, Deo, non potest regi, nisi a verbo ἀποκαταλλάξῃ, *reconciliet*. Socini autem interpretatio, ut Deo hic per se subsistat, aut reconciliare Deo sit reconciliare ipsos inter se, ut Deo serviant, distorta est, dura & sine exemplo. Neque valet argumentum inde ductum, quod eo loco Paulus proprie agat de pace facta inter Judæos & Gentes. Neque enim sequitur ab hoc argumento alienam esse mentionem pacis, quæ utrisque cum Deo comparata est. Duo enim diversa quæ junguntur, ita junguntur

inter se, ut prius ac potius jungantur ipsi vinculo: neque enim junguntur inter se, nisi per & propter vinculum. Amici ergo facti inter se Gentes & Judæi per amicitiam cum Deo. Ac mirum est, hoc non agnoscere Socinum, cum dicat ipse, Coloss. I, 20. 21. 22. Apostolum instituto sermone de parta inter creaturas concordia, statim *καὶ ἀμέσως, & immediate*, subicere mentionem reconciliationis ejus, qua homines amici Deo sunt facti, & quidem interjecta voce *καὶ, &*, quæ non solet res nullo modo cohærentes connectere. Unde manifestum est, esse hæc inter se conjuncta, ita ut recte Paulus, isto quo de agimus ad Ephesios loco, reconciliationem hominum cum hominibus ad reconciliationem hominum cum Deo, tanquam effectum ad causam suam, retulerit. Illud addendum est, nominari eo ipso in loco sanguinem Christi, tanquam per quem effecta sit reconciliatio. At *sanguini Christi* passim scriptura subjungit, tanquam effectum maxime proprium, *peccatorum remissionem* Matth. XXVI, 28. Eph. I, 7. Coloss. I, 14. Hebr. IX, 22. Rom. III, 24. 25. Rom. V, 9. 1 Joh. I, 7. 1 Petr. I, 2. Apoc. I, 5. per vim scilicet placatricem 1 Joh. II, 2. & IV, 10.

§. XII.

Isti ad Ephesios loco persimilis mihi videtur is, cujus jam injecta est mentio, ad Coloss. I, 20. plane ut ad explicationem istius hunc potius adferendum existimem, quam illum Ephes. I, 9. 10. Plurima enim congruunt. Quod illic separatim dicitur *per sanguinem, & per crucem*, hic dicitur conjunctim *per sanguinem crucis*. Ibi est *ποιῶν εἰρήνην*, *faciens pacem*: hic *εἰρηνοποιήσας*, *pacificans*. Ibi *ut reconciliaret ambos Deo*: hic *reconciliare omnia in se ipsum*, hoc est, in Deum. Hoc interest, quod ibi duntaxat mentio fiat de hominibus inter se conciliatis, quia conciliati erant Deo; hic vero de hominibus conciliatis & inter se & cum Angelis, ideo quia homines conciliati erant Deo. *Εἰς αὐτὸν*, omnino est *in sese*, Deum scilicet, ut & Syrus interpretatur *הָל*, hoc est *sibi*.
N
Nam

Nam si hoc vellent istæ voces, quod Socinus vult, *in unum*, scribendum fuerat εἰς τὸ αὐτὸ, aut saltem εἰς αὐτὸ, non εἰς αὐτὸν, *in sese*, aut εἰς αὐτὸν, *in eum*, quod ad personam certam necessario refertur. Neque novum est, præpositionem IN cum accusativo poni vice dativi, cum apud Hebræos frequentissima sit particularum כ & ל permutatio. Quid quod, ipso Socino fatente, usitata est apud Græcos phrasis καταλλάττειν τινα πρὸς ἕτερον, *reconciliare aliquem ad alium*? At εἰς, *in* cum accusativo, in Apostolico sermone poni vice τῷ πρὸς, *ad*, negare nemo poterit, qui vel paucos locos diligenter inspexerit, quales sunt Matth. XV, 24. Actor. XVI, 40. Ephes. III, 19. Earundemque vocum commutatio in profanis quoque scriptoribus non raro occurrit. Quare verisimile non est, quod vult Socinus, hoc commate de sola agi creaturarum inter se conciliatione: sequenti autem commate de conciliatione hominum cum Deo. Contra enim quod universim dicitur vers. 20. id 21. ad Colossenses speciatim applicatur: quod notat vox καὶ ὑμεῖς, & vos, hoc est, *quin vos etiam*, five vos quoque ipsos. In hoc vero commate non id dicitur, quod ait Socinus, reconciliationem factam nos inculpatos reddendo: sed reconciliatos nos, ut redderemur inculpati. Socinus ex *sine modum* fecit, sane prælicenter. Passim indicat Scriptura, remitti nobis peccata, ut in posterum sancte vivamus tanto beneficio obligati, Luc. I, 74. Et notandum, in hoc quoque commate *corporis Christi* fieri mentionem, quod quidem pro nobis fractum est, in remissionem peccatorum, I Cor. XI, 24. Matth. XXVI, 28. & *mortis*, cui similiter remissionem, tanquam effectum, passim tribui jam ante ostendimus. Quod autem addit Apostolus, *reconciliatos nos esse, cum alienati & inimici mente essemus*, simile est ei, quod alibi dixit, *Christum pro nobis, cum peccatores & impii essemus*, mortuum esse Rom. V, 6. 8. Quare, hic quoque de eodem agi beneficio, eo justius creditur, quia initium, quo in hunc sermonem Apostolus devenerat, hoc fuit, habere nos in Christo redemptionem, peccato-

catorum scilicet remissionem. Et profecto non potest rectius intelligi, quantum nos Deus amaverit, & Christus, quantumque nos Deo & Christo debeamus, quam si consideremus, nobis sub ira adhuc Dei constitutis, & peccatorum reis, remissionem peccatorum primo impetratam, deinde & applicatam; quæ duo plerumque conjungit Scriptura.

§.XIII.

Quod autem alio loco dicit Socinus lib. I. cap. 7. oportuisse Deum nobis esse placatissimum minimeque iratum, antequam Christus mitteretur ad fœdus pangendum: id quam sit a vero alienum, alibi ipse videtur agnovisse lib. I. cap. 8. cum Deum statuit eo ipso momento, cum ad amicitiam redintegrandam nobis condiciones offerret, fuisse animo non *placato*, sed *placabili*. Et profecto hoc ipsa dictat ratio. In omnibus enim conditionatis conditionalia priora sunt absolutis. Neque vero conditio offerri, sed & impleri debet, antequam sequatur actus absolutus. Quare pacem apud Deum habere nos dicit Scriptura, postquam per fidem sumus justificati, Rom. V, 1. Antea sumus *iræ filii*, Ephes. II, 3. Peccata enim nostra causa sunt separationis, hoc est, Deum a nobis aversum faciunt, Esai. LIX, 2. Hæc ira excludit pacem, sive amicitiam: non autem qualemcunque dilectionem, generaliter dictam: ut apparet Joh. III, 16. & I Joh IV, 10. Et sane peccata remitti hominibus ante pœnitentiam, ne Socinus quidem sentit. Placatus autem actu, aut qua voce Socinus utitur, placatissimus, dici non potest, qui adhuc imputat peccata.

§.XIV.

Quæ res ut clarius intelligatur, distinguenda sunt omnino tria, ut ita dicam, *momenta divine voluntatis*. Primum est, *ante Christi mortem*, positum aut re ipsa, aut in Dei decreto & præscientia. In hoc momento iratus peccatori est Deus, sed ita, ut non aversetur omnes iræ deponendæ vias ac rationes. Secundum momentum est *posita jam morte Christi*: in quo

Deus jam non constituit tantum, sed promittit iram se depositurum. *Tertium* est, cum homo *vera fide* in Christum credit, & Christus ex fœderis formula credentem Deo commendat. Hic jam Deus deponit iram, hominemque in gratiam recipit. Cum vero verba activa & passiva iisdem respondentia duplicem soleant habere significatum, aut ut intra vim atque efficaciam consistant, aut ut effectum, scilicet ultimum, simul includant, sequitur, in *primo momento* neutrum horum locum habere. Itaque ejus respectu Deum dici posse tantum *placabilem*, in secundo & tertio recte dici eum *placari*, distinctis duobus, quos jam indicavi sensibus. In priore sensu dicitur, *Deus mundum sibi in Christo conciliasse*: 2 Cor. V, 19. &, *nos Deo reconciliati, cum hostes essemus*: Rom. V, 10. id posteriore illud, *conciliamini Deo*: 2 Cor. V, 20. &, *reconciliationem accepimus*, Rom. V, 11. Eademque vocum redemptionis & expiationis, & ejus locutionis, qua Christus interdum pro omnibus, interdum pro aliquibus, mortuus dicitur, est ratio. Illud postremo notandum est, vocem *reconciliationis* non excludere *satisfactionem*, sive *præstationem omnem* & *impendium*. Nam apud LIVIUM est: *Ut eo munere reconciliaret sibi civium animos*: & alibi passim similia occurrunt: ut eo quidem nomine nihilominus reconciliator noster Christus dici debeat: quod ipsum quoque monstrat Scriptura, cum *reconciliationi* addit mentionem *sanguinis*.

CAPUT VIII.

De redemptione nostra per Christi mortem facta.

ΣΥΝΟΨΙΣ.

Exhibetur hic altera testimoniorum classis, habens loca de redemptione, §. I.

Ubi duplex occurrit locutio, una de redemptione delictorum, §. II. altera de redemptione personarum §. III.

Et redemptionis vocem proprie esse accipiendam, adposita vox mortis & sanguinis confirmat §. IV.

Ubi vocis proprietates contra Socinum vindicatur, frustra provocantem ad com-

comparationem Moſis & Chriſti. §. V.

Urgetur contra Socinum juſta lytri definitio, cum propria vocis acceptione §. VI.

Et hac illuſtratur ex uſu inde derivata vocis Latinae, luſtrum, luſtrare §. VII.

Contra uſum vocis proprium de notione compensationis Socinus nullum locum ex ullo profano, aut ſacro auctore proferre poteſt §. VII.

Vera autem vocis ſignificatio confirmatur e voce ἀντιλύτρε & addita mentione pretii in ſanguine §. IX.

Id quod contra vana Socini effugia vindicatur §. X. XI. XII. XIII.

Colligitur argumentorum vis in ſummam adverſus Socinum §. XIV.

Præterea vindicatur genuina ſignificatio vocis mediator §. XV.

Et contra Socinum probatur, perſonæ punitæ dignitatem omnino multum ſacere ad pænæ æſtimationem §. XVI

§. I.

Contra Socin. lib. II. cap. 1. 2. 3. Ad ſecundam teſtimoniorum claſſem, quæ de redemptione eſt, ut veniamus, ante omnia ponendum eſt extra controverſiam, *redemptionem* ſimilesque voces in ſacris litteris aptari *ad liberationem* noſtram a pænâ *commerita*: quod ita eſſe apparet Galat. III, 13. Rom. III, 24. & præcipue Eph. I, 7. & Coloff. I, 14. neque diffitetur Socinus. Quin & illi loci, qui nos *ab iniquitate & vana converſatione dicunt redemptos*, ut Tit. II, 14. & I Petr. I, 18. eodem pertinent, cum *peccatum* pro *peccati pænâ* poni, ſit receptiſſimum: idque in loco ad Titum addita vox καθάρσιον, id eſt, *expiare*, quam infra cap. X. explicabimus, & in Petri loco *agni*, hoc eſt, *viſtimæ* mentio apertum faciunt. Hanc *redemptionem morti* Chriſti, tanquam cauſſæ, adſcribi, cum paſſim teſtetur ſcriptura, ut Eph. I, 7. Rom. III, 24. Hebr. IX, 12. ne id quidem inficiari potuit Socinus. Sed *quomodo cauſſa redemptionis ſit mors Chriſti*, id eſt, de quo quæritur. Nos enim, ideo cauſſam redemptionis eſſe mortem Chriſti dicimus, quod ea Deum moverit, ut nos a pænâ liberaret. Id ipſum vero negat Socinus. Quamquam vero, ſi quid eſſet ambigui in his teſtimoniis, in quibus redemptionis ſit mentio, ſatis eſſet iis interpretandis alia ejusdem argumenti loca afferre, qualia mul-

ta citavimus, quæ Christum *ob peccata nostra mortuum, pœnas pro nobis tulisse*, & sic impetrasse peccatorum remissionem, Deo scilicet per ipsius mortem placato, non obscure significant: confidimus tamen, eandem sententiam satis aperte ex iis etiam locis, quæ redemptionis vocem similesque alias usurpant, posse comprobari.

§. II.

Duplex autem in scriptura *Φράσις*, locutio, occurrit, altera, quæ *delictorum redemptionem* nominat, altera quæ *nostram*, diverso loquendi genere, at significato eodem. Prior illa *Φράσις*, locutio, *Hebr. IX, 15.* ubi Christi mors dicitur peracta *εἰς ἀπολύτρωσιν τῶν παραβάσεων*, in *redemptionem delictorum*. Hoc autem loquendi genere *ἀπολυτρῆν τὰς παραβάσεις*, aut Latine, *culpas, delicta, crimina redimere*, non tantum significari causam moventem ad liberandum, sed talem etiam, quæ *compensationem*, aut *satisfactionem*, includat, tam manifestum est, ut fateri id quoque debuerit Socinus. Cum hæc ergo istius locutionis usitatissima sit significatio, non licet inde nobis recedere, nisi duo probentur, interdum, etsi minus frequenter, aliud ea locutione significari, & causam hic esse justam, cur infrequentior significatio frequentiori præferri debeat. Horum neutrum a Socino probatur. Nullum enim adfert locum aut sacri, aut profani scriptoris, ubi *ἀπολυτρῆν τὰς βαρβάσεις*, *redimere peccata, culpas, offensas*, aliud quippiam ab eo, quod diximus, designet. In gnoma Salomonis Prov. XVI, 6. est Hebræa *רפא*, quæ voci Græcæ *ἀπολυτρῆν*, *redimere*, proprie non respondet: quod ipsum quoque Socinus agnoscit, cum ait expiationem potius, quam redemptionem ea voce designari. Addi potest, nativam maxime significationem ejus vocis esse *obtegere*, atque inde ad alia similitudine quadam produci. Neque vero sequitur, si vox *רפא*, quæ apud Hebræos, ut multæ aliæ, ob primitivarum vocum in ea lingua penuriam, est *πολύσημος*, *multa significans*, ita ut cum alia, tum *ἀπολυτρῆν*, *redimere*, quoque possit significare, ideo & vicissim

Græ-

Græcum ἀπολυτρεῖν omnes habere significationes, quas habet רפד: cum vocis ἀπολυτρεῖν simplex fit usus apud Græcos origini suæ respondens, alias autem significationes vocis רפד aliæ Græcorum voces exprimant. Apud Daniele IV, 24. ex vox Hebræa רפד, quæ voci Græcæ ἀπολυτρεῖν minime ἰσάδυναμει, *equipollet*: sed & proprie & frequenter significat conterere, frangere, avellere: & propter hoc postremum, etiam liberare. Quamquam, etiamsi *redimere* hoc loco cum veteribus interpretemur, nihil nos cogat, hanc vocem sumere extra eam, quam defendimus, significationem. Movetur enim Deus pœnitentiæ fructibus, ut inhibeat pœnas temporales, ut antea quoque notatum est.

§. III.

Altera vero locutio, quæ *personam redemptam* indicat, sæpiissime in sacris litteris nostro argumento accommodata invenitur, ut Rom. III, 24. Ephes. I, 7. & alibi. In Græco est verbum λυτρεῖν & ἀπολυτρεῖν, *redimere*, & hinc verbale λύτρωσις & ἀπολύτρωσις, *redemptio*. Quæritur, hic actus Christo proprie, an improprie tribuatur. Redemptionem, hoc est, ἀπολύτρωσιν (nam alioqui vox redimendi Latinis est πολύσημος, *multa significans*) propriam, definit Socinus, *liberationem captivi* e manibus detinentis, *pretio* detinenti dato: nimis anguste. Nam vocis & natura & usus non ad captivitatem solam restringitur, sed ad omne genus incommodi, ut & liberationis vocabulum. Rectius ergo definias: ἀπολύτρωσις, sive *redemptio*, est liberatio alicujus ab incommodo, λύτρω, *pretio*, *intercedente*. Sic MARO redemptionis vocem proprie usurpavit cum dixit:

Si fratrem Pollux alterna morte redemit.

Liberatur Castor a morte perpetua λύτρω redemptionis pretio, intercedente morte fratris alterna.

§. IV.

Improprie vero ἀπολύτρωσις & *redemptio* qualemunque liberationem significat, etiam cui λύτρω, *pretium*, non intercedit

dit. Sed, ut Socinus fatetur, & jura nos docent, non est nisi
 4 gravibus de causis recedendum a verborum proprietate. In
 4 dubio ergo ἀπολύτρωσις, *redemptio*, intelligenda est fieri λύτρω,
 4 pretio, intercedente. Sed nunc ne dubitandi quidem est lo-
 4 cus, cum scriptura ipsum λύτρον, *redemptionis pretium*, aperte
 4 nominet. *Venit enim filius hominis dare animam suam λύτρον, re-*
 4 *demptionis pretium, pro multis*, Matth. XX, 28. Marc. X, 45. cum
 quibus locis illi conjungendi sunt, qui per *mortem*, aut in *san-*
guine, factam testantur redemptionem, ut Hebr. IX, 12.

§. V.

Hi loci cum valide Socino refragarentur, nihil aliud
 comminisci potuit lib. II. cap. 2. quam ut diceret, λύτρον, sive
pretium, hic dici improprie. Proprie autem dictum λύτρον, seu
pretium definit, id quod a detinente accipitur. Hic primum
 id, quod modo diximus, repetendum est, non debere deferri
proprietatem, nisi res urgeat. At causas comminiscendæ im-
 proprietatis Socinus si quas attulit, eas a nobis cap. 4. 5. & 6.
 solutas confidimus. Nam Mosis cum Christo instituta col-
latio responsione vix indiget, cum omnis similitudo certos
habeat terminos, quos extra protendi nequeat. Comparan-
 4 tur illi, qua *liberatores*, non ob *liberandi modum*. Neque ma-
 4 gis ex eo sequitur, Christum satisfaciendo nos non liberasse,
 4 quia Moyses id non fecerit, quam Christum nos liberasse per
 4 hostium mortem, quia id fecerit Moyses. Quod si ad modum
 quoque liberandi comparatio pertineret, ea ut rectius proce-
 deret, dicendum esset, Christum nos liberasse miraculis (ut
 Moyses) non autem sua morte suoque sanguine, quod Mosi
 nec adscribitur, nec adscribi potest. Sed præcipuum est, quod
 4 vox λύτρα, *pretii*, de cuius vi hic agimus, liberationi per Chri-
 4 stum partæ additur a scriptura, liberationi per Moysen partæ
 4 nusquam additur. Quid quod ne ex Socini quidem senten-
 tia modus liberandi idem est? Nam Moyses, Josuæ & alii libe-
 rarunt, non aliquid faciendo circa liberandos, (quod Chri-
 sto Socinus tribuit) sed amovendo eos, qui libertati obstabant,
 hostes scilicet.

§. VI.

Retinenda est ergo ἡ κυριολογία, *propria locutio*, definitio-
ne tamen Socini nonnihil correctā: ut proprie λύτρον sit *res*,
aut factum, quo movetur quispiam, ut aliquem incommodo aliqui
affecturus, eo liberari patiatur. Quod λύτρον definimus factum,
aut rem, in eo nobis cum Socino non disconvenit, qui fate-
tur, proprie dici λύτρον, sive pretium, non pecuniam modo,
sed omne id, quo alteri satisfit. Sed immerito ille λύτρον,
pretium, ad solam captivitatem restringit, cum & servituti,
& exilio, & morti, & omni incommodo, a quo liberari pos-
sumus, ea vox conveniat. Nam & origo, λύω, *libero*, scili-
cet, ad ea quoque pertinet, & communis usus non refraga-
tur. Illud quoque non probamus, quod λύτρον, *pretium*,
proprie dictum omnino velit ab aliquo accipi. Nam si vox
accipiendi rigide sumatur, ut in definitionibus fieri solet, a-
ptari *factis* non potest, sed *rebus* solis. At factis quoque pot-
est satisfieri & liberatio impetrari. Atque hoc præcipue ap-
paret in ea liberatione, quæ fit per *pœnæ translationem*. Pœ-
nam enim proprie non accipi a quopiam, ex iis apparet,
quæ supra dicta sunt, ubi ostendimus, in pœna neminem es-
se proprie & naturaliter creditorem. Præterea acceptionis
vox proprie sumpta, si non domini translationem, certe u-
tilitatem aliquam accipientis, indicat. At in pœna non spe-
ctatur propria utilitas punientis, sed bonum commune & or-
do rerum. Acceptor ergo hic nullus est, nisi libeat admo-
dum improprie acceptorem dicere *judicem*, tanquam juris &
æqui ac boni communis curatorem. Λύτρον, *pretium*, nihilo-
minus proprie locum habet & in pœna. Ita Zaleuci oculus
λύτρον, *pretium*, fuit oculi filii. Et in decimatione qui puni-
untur, λύτρον sunt totius legionis.

§. VII.

Latini veteres, quorum lingua tota Græcæ erat deprava-
tio, littera una interposita, λύτρον, *lustrum* dixere, & λυτρεῖν,
lustrare. Ita ENNIUS, quod Græce est ἔκτορος λύτρα, Latine

Hecloris lustra inscripsit. Ut & SCALIGER docuit ad 466. catalecta. *Lustrare* ergo urbem est eam a pœna liberare per *lustrum*, hoc est, per pœnam succedaneam, quod & piaculum dicitur. APPIANUS civilium libro 5. περιφέρουσιν ἀνὰ τὸν σόλον τὰ κατάρσια, συμπεριπλεόντων αὐτοῖς τῶν στρατηγῶν, ἢ ἐπαρομένων ἐς, τὰ δὲ τὰ καθάρσια ἀντὶ τῆς σόλης τὰ ἀπαίσια τραπῆναι. *Circum classē lustramina circumferunt, navigantibus una ducibus, comprecantibusque, ut in ea lustramina a classe avertantur infausa omina.* Sic, ex fatua Gentium opinione, DECII lustrarunt Romanum exercitum: Thebas olim Menœceus, de quo mater apud PAPINIUM:

*LUSTRALEMNE feris ego te, puer inclyte, Thebis,
Devotumque caput, vilis ceu mater alebam.*

Ad quem locum LUCTATIUS, aut quisque ille est Scholiastes vetus: *Lustrare civitatem humana hostia Gallicus mos est. Lustrare* dixit, quod Cæsar dixerat *placare Deorum immortalium numen.* Est ergo idem, in pœnis *placamen & lustrum*, Græce ἱλασμός & λύτρον: quæ ut Pagani in re falso credita, ita in re vere credita Apostoli sensu eodem usurpant. Itaque in epistola ad Hebræos pro eodem ponuntur λύτρωσις, *redemptio*, & καθάρσιμος, *expiatio*, ut apparet cap. IX. vers. 14. 15. 22. 23.

§. VIII.

Neque vero ex eo tantum infertur, λύτρον, *pretium*, in hoc argumento sumendum proprie, quia nulla efficax ratio nos cogit ad improprietatem descendere, sed hinc etiam multo magis, quod neque ex profano, neque ex sacro scriptore locus ullus profertur, in quo λύτρον, *pretii*, significatio extra descriptionem a nobis positam porrigatur. Vide Jes. XLIII, 3. E Græco locum nullum profert Socinus, ex Hebræo unum duntaxat, Prov. XIII, 8. in quo est כפר. Sed præterquam quod latius potest patere כפר, quam λύτρον, quia λύτρον est a λύειν, quod *liberare* significat, cum כפר, ut supra diximus, verbum sit πολύσημον, *multa significans*, non potest ullo argumento probari, isto in loco voce כפר aliud designari, quam id, quod nociturum movere

vere potest, ne noceat, sive ille potentiam & affectum nocendi tantum habeat, sive insuper jus etiam & potestatem. Simile enim est Salomonis istud: רַב־כֶּסֶף , aut si ita placet, $\lambda\acute{\upsilon}\tau\rho\nu$, *redemptio*, *viri sunt divitiæ ejus*, isti sententiæ apud Jobum II, 4. *quicquid habet aliquis, id pro vita sua daturus est*. Est enim hic inter cetera divitiarum usus, quod multorum iram, aut justam, aut injustam, possunt placare, atque ita noxam imminentem avertere: juxta illud:

Munera crede mihi PLACANT hominesque Deosque.

Ac plane est in ista gnoma commodorum, quæ secum fert utraque fortuna, elegans comparatio: Dives habet, quo placet iratum: Pauper iræ alienæ minus est obnoxius.

§. IX.

Quod si maxime verum esset, $\lambda\acute{\upsilon}\tau\rho\nu$ accipi posse pro qualicunque *impendio*, etiam quo ad liberandum nemo moveatur, (quod nullo exemplo probatum est) tamen vox $\alpha\nu\tau\iota\lambda\acute{\upsilon}\tau\epsilon\varsigma$, *redemptionis*, qua Paulus utitur 1 Tim. II, 6. significatior est, quam ut tam frigidam interpretationem admittat. Vox enim $\alpha\nu\tau\iota$, in compositione, aut *contrarietatem*, aut *commutationem* significat. Hic contrarietas locum non habet: significatur ergo compensatio. Neque alia forma Græce dicuntur $\alpha\nu\tau\iota\psi\upsilon\chi\alpha\iota$, *vicem animæ præstantes*, qui pro altero mortui se devovent, ut ipsum liberent. Sic $\alpha\nu\tau\iota\lambda\upsilon\tau\rho\nu$ est tale $\lambda\acute{\upsilon}\tau\rho\nu$, *pretium*, in quo liberator simile quiddam subit ei malo, quod ei imminebat, qui liberatur: estque egregia ejus vocis quasi περίφρασις , *circumlocutio*, Galat. III, 13. *Christus ἐξηγόρασεν, redemit nos ab execratione, factus pro nobis execratio*: de cujus loci sensu supra egimus. Ad hæc accedit, quod *sanguinem*, Christi Petrus auro & argento comparat, tanquam majus quiddam eo ipso, qua pretium est, 1 Pet. I, 18. Solent autem aurum & argentum esse vere pretium, non figurate. Quare & sanguis æque, aut multo etiam magis, vere sit pretium, necesse est. Est autem *pretium* id, cujus impendio res, aut jus aliquod, acquiritur: eaque est pretii natura, ut sui volore, aut æ-

stimatione alterum moveat ad concedendam rem, aut jus aliquod, puta *impunitatem*. Addi his possunt illi loci, qui ostendunt, *a Christo datam carnem suam*, aut seipsum, pro vita mundi, & ut nos liberaret, Joh. VI, 51. Tit. II, 14. Est enim hæc phrasis, *dare aliquid propter aliquid*, vero pretio accommodatissima.

§. X.

Socinus hæc, aliaque loca plura, in quibus mors, aut sanguis Christi, pretium liberationis nostræ vocantur, aliter eludere non potest, quam ut dicat, esse quidem effectum mortis Christi liberationem nostram a pœnis, (de liberatione enim a servitute peccati hic agendi non est locus) sed quo ad nos, non quo ad Deum: id est, non Deum per eam adduci, ut nos liberet, sed nos, ut ad liberationem perveniamus. Sed hoc effugium tum ea, quæ diximus, tum alia multa ei præcludunt. Primum enim vox *λύτρωσις*, *pretii*, multoque magis *ἀντιλύτρωσις*, *redemptionis*, ejus sunt naturæ, ut rem denotent, cuius prior sit effectus circa *liberatorem*, quam circa *liberatum*. Deinde quamquam emere interdum sumitur pro acquirere simpliciter, ut vendere pro mancipare, tamen addita voci emtionis vox *pretii* (ut I Cor. VI, 20. & VII, 23.) propiorem similitudinem requirit. Est enim pretii maxime proprium, ut ab aliquo tanti æstimetur, quanti res. Præterea Apostolus *ἀπολύτρωσις*, *redemptionem*, exponit per *ἱλασῆγιον*, *placamentum*, Rom. III, 24, 25. Est autem *ἱλάσκειν*, *placare*, actus, qui versatur circa *liberatorem* prius, quam circa *liberandum*. Et alibi Hebr. c. IX, 12. seqq. *λύτρωσις* exponitur per *καθαρισμόν*, id est, *expiationem*. De cujus vocis vi postea agemus.

§. XI.

His adde, quod cum effectus alicui rei tribuitur admodum frequenter, atque ita ut nusquam inveniattributus rebus aliis (quemadmodum effectus redemptionis ad mortem & sanguinem Christi refertur, Gal. III, 13. Matth. XX, 28. Marc. X, 45. Tit. II, 14. Hebr. IX, 15. Apoc. V, 9. Act. XX, 28. Rom. III, 24. Ephes.

Ephes. I, 7.) tum necesse est, finem proprium magis & propinquum, quam communem & remotum intelligi. At circa nos effectus liberationis & multis gradibus est remotus a morte Christi, & adeo non proprius, ut aliis rebus, quibus adscribi non solet, multo magis conveniat. Quidquid enim Socinus de nexu liberationis nostræ cum morte Christi loquitur, ita summatim explicari potest. Liberatio (ut ipse sentit) ex sanctimonia vitæ sequitur: sanctimonia ex spe præmii: spes primo ac potissimum ex resurrectione nascitur: morte autem tribuitur, aut qua via est ad resurrectionem, aut qua resurrectioni conjuncta ac comparata spem eandem confirmat. Unde sequitur, fatente etiam Socino lib. II. cap. 3. multo magis liberari nos resurrectione Christi, quam morte. Immo, si verum agnoscimus, mors isti effectui non nisi per accidens cohæret: quia resurrectio fidem non facit, nisi qua est pars gloriæ Christi: at gloria summa Christo etiam non mortuo potuit contingere. Quod autem Christus patiundo exemplum nobis, quod sequeremur, præbuit, id ad remissionem peccatorum, quæ Christo non contigit, aptari omnino non potest. Quo ergo illa toties repetita *mortis mentio* in hoc redemptionis negotio?

§. XII.

Duo adfert Socinus: primum, quia in morte est impendium aliquod, quod non est in resurrectione, ideoque mortis mentio redemptioni est aptior: deinde quia caritas Dei & Christi in morte magis indicatur. Ad primum quod attinet, eodem relabimur. Nam si ex morte Christi per se liberationis nostræ effectus non est consecutus (quæ est ipsius Socini lib. III. c. 3. clavis verbis edita professio) nihil opus erat, Christum & Apostolos aut redemptionis, aut pretii, meminisse, præsertim toties: cum liberatio aliis verbis commodius posset explicari. Altera vero illa consideratio, ut ad illas pertineat sententias, quæ caritatem Dei commemorant, ad alias certe, quæ non hoc agunt, & ad ipsam redemptionis

vocem explicandam parum commode adfertur. Omitto jam, quod ne ostenditur quidem caritas ea re, quod boni nostri non tam causa fuerit, quam nuda occasio.

§. XIII.

Putat se Socinus nostram sententiam premere, cum dicit, ita de redemptione per Christi mortem facta agere Scripturam, ut quiddam apertum ante oculos ponat, non autem ut occultam quandam indicet virtutem, qualem esse eam putat, quam nos ex Scriptura deducimus, sed hoc cum dicit, nos non vulnerat, & in se potius telum subministrat. Ea enim, quæ sunt Dei, quis novit, nisi spiritus Dei, & cui ille voluerit revelare?
 4 i Cor. II, 10. 11. At mortem Christi in hoc a Deo procurari, ut de
 4 ipso pœnæ peccatorum nostrorum exigerentur, & ipse λύτρον
 4 nostrum fieret, dixerat multo ante Jesaias, dixerat Christus
 4 ipse, nec aliud adumbrarant sancti ritus in prisco fœdere: ita
 4 ut, qui ad ista attenderet, non posset Dei circa hoc negoti-
 4 um voluntatem ac decretum ignorare; ut jam taceam, ipsam
 4 quodammodo naturam loqui, mortem esse peccati stipendi-
 um. Hac Dei voluntate ex oraculis cognita, colligitur de-
 inde ingens Dei erga nos caritas, ut Joh. indicat i Epist. IV, 10.
 & Paulus Rom. V, 8. Nec aliud est, quod voce μαρτυρία,
 4 *testimonii*, indicatur i Tim. II, 6. ut ex his, quæ antecedunt
 vers. 4. promptum est cognoscere. Et hæc quidem sine ullo
 quærendi labore ipsa verba sacræ scripturæ simpliciter intel-
 lecta secum ferunt: cum istam liberationis ex morte conse-
 quentiam, quam per tot gradus, ac tam varie deducit Soci-
 nus, adeo ex ipsis Scripturæ verbis nemo possit colligere, ut
 ne ex Socino quidem facile possit intelligi, quem esse in istis
 locutionibus proprium scripturæ sensum velit.

§. XIV.

Probata ergo est a nobis vera *redemptio*, sicuti modo pro-
 bata est vera *placatio*. Utrovis autem horum probato, pro-
 4 batum est id, quod intenditur, nos scilicet *liberatos pœna Chri-*
 4 *sti*, quam ob peccata nostra pependerit: non quod omnis re-
 dem-

demptio, aut reconciliatio talis sit, sed quod subjecta materi-
am aliam non admittat. Inane ergo est, & abs re alienum,
quod aliquoties dicit Socinus, tum placari aliquem posse, etsi
nihil præstetur, tum redimi aliquem vere posse, qui nihil de-
beat, ac proinde citra solutionem. Nos enim de ea agimus,
placatione & redemptione, quam rei alicujus præstatione,
morte scilicet, fieri scriptura indicat, & de redemptione, qua
nos a pœna commerita liberari eadem scriptura testatur. Ta-
lis autem præstatio, quæ debitorem pœnæ a pœna liberet, &
recte & proprie satisfactio appellatur. Quod videns Socinus,
ut satisfactionem tolleret, placationem quoque & veram re-
demptionem sustulit.

§. XV.

Libet hic obiter in alia quædam animadvertere, quæ
non quidem, dum argumentum tractat redemptionis, ad hoc
tamen argumentum pertinentia, alibi differuit lib. I. cap. 7.
Μεσίτης, *mediatoris*, vocem in sacris litteris nihil aliud vult si-
gnificare, quam *Dei interpretem*. Mihi aliud plane persuadent
loci duo: alter 1. ad *Timoth. II*, 5. ubi unus dicitur *Μεσίτης*, *me-*
diator, Dei & hominum Jesus Christus, qui se dederit *ἀντίλυ-*
τρον, *redemptionis pretium*, pro omnibus. Alter vero *Hebr. IX*,
15. ubi novi fœderis *μεσίτης*, *mediator*, dicitur Christus, ut mor-
te intercedente ad redemptionem transgressionum, vocati vi-
tam æternam adipiscerentur. Quibus merito addatur tertius
Hebr. XII, 24. de quo infra agetur. Apparet hic, τὸ *μεσίτευμα*,
intercessionem, statui in ipsa redemptione, aut etiam in ista. Ne-
que vox repugnat. Nam ad *μεσίτης*, *mediatoris*, officium non
minus pertinet hominum vice apud Deum fungi, quam Dei
vice apud homines. Neque apud ineruditos tantum, sed &
apud eos, qui elegantius loquuntur, *μεσίτης* dicitur is, qui pla-
cat aliquem. Unde *SVVDAS* eam vocem voce *εἰρηνοποιῶ*, *paci-*
ficanis, interpretatus est.

§. XVI.

Alibi dicit Socinus (lib. III. cap. 4.) personæ dignitatem
nihil

nihil facere ad pœnæ æstimationem, atque adeo divinam Christi naturam & summam ipsius perfectionem ad pœnæ valorem nihil afferre ponderis. Nos vero aliter credimus: nempe pœnam hanc inde fuisse æstimandam, quod is, qui pœnam ferebat, erat Deus, etsi eam non ferebat, qua Deus. Huc enim spectat illa locutio, qua *Deus dicitur acquisivisse ecclesiam PROPRIO sanguine*. Actor. XX, 28. Quomodo & alibi *Dominus gloriæ crucifixus* dicitur 1 Cor. II, 8. Personæ quoque totius, hoc est, Christi dignitas non parum ad hanc æstimationem contribuit. Ideo ἐμφοτικῶς, *efficaciter*, in scriptura dicitur *sanguis Domini* 1 Cor. XI, 27. *sanguis Christi* Hebr. IX, 14. *sanguis Jesu Christi filii Dei* 1 Joh. I, 7. Venit in eandem æstimationem & perfectissima Christi innocentia ac sanctitas. Hinc *pretiosus* dicitur *sanguis*, utpote *agni inculpati*, 1 Petr. I, 19. allusione facta ad morem, non Hebræis tantum, sed & Gentibus receptum, ut sacris adhiberentur pecudes candore omnique corporis forma præstantes: quæ, quod a toto grege eximerentur, inde vocabulo nato in sacris, sed mox ad profana translato, *eximie* dicebantur. Eodem & ista pertinent: *Iustificabit servus meus justus multos*. Esa. LIII, 11. *Eum qui peccatum non novit, fecit peccatum*, 2 Cor. V, 21. Quod autem Socinus argumentatur, quia divinitas ipsa non patiatur, ideo hanc in pœnæ considerationem non venire, perinde est, ac si dicas, nihil referre privatum, an regem, item ignotum, an patrem verberes, quia verbera in corpus dirigantur, non in dignitatem, aut cognationem; cui crasso errori jamdudum occurrit ARISTOTELES Ethic. Nicomach. lib. V. c. 8. εἰ ἄρχοντα ἐπάταξεν, ἔ πληγῆναι μόνον θεῖ, ἀλλὰ κολαθῆναι: Si quis eum, qui magistratum gerat, pulsaverit, non modo verberandus sed etiam castigandus est. Commune etiam iudicium a Socino dissentit. Nam populi, quorum instituta maxime laudantur, pœnas æstimarunt ex personarum dignitate, & attributis aliis. Quare ex Romanorum legibus, quas constat æquitatis esse plenissimas, pœnæ variantur pro conditione personarum, atque ea vera æqualitas

tas creditur, si inæquales inæqualia patiantur. *L. moris. §. istæ.* *L. in servorum.* & *L. Aut facta. §. persona.* *L. Capitalium §. ult. D. de pœnis. L. 1. §. ult. & L. Qui cedem. D. Ad L. Corneliam de fidei-juramentis. L. ult. §. 1. D. de incendio. L. 3. D. de Privilegiis. vet. L. ult. D. de sepul. viol. L. 1. & ult. D. de furib. balneariis.*

Neque aliter statuisse gentes alias sapientiæ nomine celebratas, ab his, qui de Republica scripserunt, abunde demonstratum est; probantque id ipsum juris Romani interpretes.

CAPUT IX.

Quid sit, Christum pro nobis esse mortuum.

ΣΥΝΟΨΙΣ.

Tertia locorum classis de satisfactione exhibet loca, quæ surrogationem indicant §. I.

Ubi locutionum proprietates contra Socinum urgetur, ostenso usu particulae ἀντὶ. §. II. occluso ereptoque ejus effugio. §. III.

Eadem est notio particulae ὑπὲρ, pro §. IV. V.

Id quod illustratur ex Caipha dicto Joh. XI, 50. ubi substitutio unius hominis pro toto populo indicatur. §. VI.

§. I.

CONTRA Socin. lib. II. cap. 8. In tertia classe posuimus ea testimonia, quæ *subrogationem* indicant, ut cum Christus dicitur *pro omnibus mortem gustasse*, Hebr. II, 9. *mortuus pro populo*, Joh. XI, 50. *passus pro nobis*, 1 Pet. II, 21. *pro nobis impiis & peccatoribus mortuus*, Rom. V, 7. 8. *unus pro omnibus mortuus*, 2 Cor. V, 14. Receptum est in omni lingua, ut cum aliquis aliquid fecit, aut passus est *vice ac loco alterius*, id *pro illo*, passus, aut fecisse, dicatur. Sic apud TERENTIUM est: *Pro illo te ducam: Ego pro te molam.* Apud VIRGILIUM:

Melio rem animam pro morte Daretis

Persolvo

Item:

Unum pro multis dabitur caput.

Neque hæc phrasis personis tantum accommodatur, sed & rebus.

rebus. Dicitur enim hoc pro illo dari, poni, haberi, quod ejus vice ac loco datur, ponitur, aut habetur.

§. II.

Declinat hanc interpretationem Socinus ambiguitate voculae *pro*, quæ sæpe utilitatem duntaxat alterius significat: quod de Latina voce verum est, ut & de Græca ὑπὲρ. Sed vocula ἀντὶ, quæ reperitur apud Matth. XX, 28. & Marc. X, 45. hanc significationem plane repudiat: & *commutationem* requirit. Sic dicitur reddi κακὸν ἀντὶ κακῆς, *malum pro malo*, 1 Pet. III, 9. Rom. XII, 17. ὀφθαλμὸς ἀντὶ ὀφθαλμοῦ, ὀδὸς ἀντὶ ὀδόντος, *oculum pro oculo, dentes pro dente*, Matth. V, 38. Sic dari ὄφις ἀντὶ ἰχθύος, *pro pisce serpentem*, Luc. XI, 11. τὰ πρωτοτόκια ἀντὶ βρώσεως μιᾶς, *jus primogeniturae propter unam escam*, Hebr. XII, 16. κόμη ἀντὶ περιβολαίης, *coma pro velamine*, 1 Cor. XI, 15. Quoties vero personis applicatur ea particula, significat alterum *successisse* in alterius locum. Sic Archelaus in Judæa regnasse dicitur ἀντὶ Ἡρώδου τῆ πατρὸς αὐτοῦ, *pro Herode patre suo*, hoc est, ipsi in regnum successisse, Matth. II, 22. Sic Petrus jubetur dare staterem *pro se* & Christo, Matth. XVII, 27. quia ipse unus in ea actione duorum vicem sustinebat. Neque aliter apud profanos scriptores εἷς ἀντὶ πολλῶν, *unus pro multis*, & similia.

§. III.

Constrictus hic Socinus, negare non audet illo ἀντὶ πολλῶν, *pro multis*, commutationem quandam indicari: sed misere effugium quærit. Cum de redemptione agitur, inquit, locus est isti præpositioni ἀντὶ, etiam si captivus nihil pro redemptione debeat. Verum hoc est, sed præter rem. Non enim ex voce ἀντὶ directe inferimus solutionem: sed inde colligimus, *vice nostra Christum mortuum*, hoc est nisi Christus esset mortuus, nos fuisse morituros, & quia Christus mortuus est, nos non morituros morte æterna. Omnino enim vox ἀντὶ juncta personæ, & verbo δῶναι, *dare*, requirit, ut persona in genitivo indicata idem in genere aut specie datura fuerit, quod nunc alius dedit. Neque refert, jurene, ut in nexu ob debitum, an injuria, ut in capto a prædonibus. Hoc vero posito, futurum scilicet, ut nos morte afficeremur, si mortuus esset Christus, solutio deinde recte colligitur ex ipsa rei natura. Aut enim injuria eramus morte afficiendi, aut jure. Non injuria. Mortem enim commeriti eramus. Jure igitur. Si jure, eramus igitur mortis debitores. Ab hoc debito liberationem nobis Christus implet, *trahit aliquid dando*. Dare autem aliquid, ut per id ipsum alter a debito liberetur.

beretur, est solvere, aut satisfacere. Commutationem ergo illa locutio *δὲναι ἀντὶ πολλῶν*, dare pro multis, veram indicat, ut semper: non metaphoricam, quam Socinus sine exemplo comminiscitur.

§. IV.

Ad alteram vero præpositionem *ὑπὲρ*, pro, quod attinet, primum notandum est, illam quoque non quidem semper, at sæpe idem valere, quod *ἀντὶ*. Optat Paulus *ἀνάθεμα*, anathema, esse *ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν*, pro fratribus, hoc est, vice Judæorum, quos alioqui perseverantes in incredulitate sciebat futuros *ἀνάθεμα*, Rom. IX, 3. Apostoli *ὑπὲρ χριστοῦ πρεσβεύουσι*, pro Christo legatione funguntur, hoc est, legati sunt ipsius Christi vice, 2 Cor. V, 20. Quare cum *ἀντὶ* necessario commutationem designet, *ὑπὲρ* autem pro eodem poni nonnunquam soleat, quid vetat vocem notationis dubiæ ex certa interpretari, præsertim cum eodem de argumento agitur? Inprimis vero eam interpretationem videtur requirere locus ille 2 Cor. V, 15. *Si unus pro omnibus mortuus, omnes ergo mortui.*

§. V.

Deinde vero etiamsi non vox per se ambigua *ὑπὲρ* iis in locis esset usurpata, sed aperte esset dictum, Christum bono nostro mortuum, hoc ipso tamen commutatio illa non excluderetur, immo collatis aliis locis includeretur potius. Nam & qui in hoc moritur, ut eo ipso alterum a morte liberet, ejus bono moritur. Neque potest hic sensus rejici, quia alicubi Christi factum nobis in exemplum proponitur. Nam ad exemplum sufficit, generalem quandam esse similitudinem, etsi differentia sit in modo speciali, cujus tamen mentio fit interdum rei certius denotandæ gratia. Quod manifesto liquet ex Petri adhortatione. 1 Pet. II, 19. seqq. Vult nos patientes esse in tolerandis afflictionibus, quas insontes patimur. Adfert Christi exemplum: qui, inquit, & ipse passus est. Satis hoc erat ad comparisonem. Sed addidit, *ὑπὲρ ἡμῶν*, pro nobis, quod ad comparisonem non pertinet, sed rem ipsam, hoc est, Christi passionem clare designat. Commune ergo est patientia: modus ille differt. Alioqui frustra Paulus quæreret, an Paulus pro fidelibus esset crucifixus. 1 Cor. I, 13. Poterat enim & ipse pro ecclesia, hoc est, in usum ecclesiæ crucifigi, sicut pati se dixit pro ecclesia Coloss. I, 24. & postea magno ecclesiæ bono ipse gladio percussus est, Petrus, aliique Apostoli crucifixi. Sed eo modo, quo Christus, crucifigi, poenas vice nostra ferendo, nec Paulus poterat, nec alius quisquam. Vox ergo illa pro peculiare hic aliquid denotat, quod Apostolis communicari non potest. Posset autem, si mortis Christi utilitas gradu tantum a morte Apostolorum, non etiam sine

proprio segregaretur. Sic in epistola ad Hebr. II, 10. exemplum in eo est, quod Christus per passiones ad gloriam pervenit: modus specialis in eo, quod Christus passus est *ὕπὲρ πάντων*, *pro omnibus*, vers. 9. Ut autem illis in locis patientia, ita aliis in locis caritas nobis commendatur eodem Christi exemplo: modus autem specialis factum Christi apertius designat. Quamquam si eos locos penitus expendere libeat, videbimus, non tam actum mortis, quam periculum mortis illic respici. Nam *τιθέναι ψυχὴν*, *ponere animam*, quo solus Ioannes utitur X, ii. 15. & I Joh. III, 16. ut & Joh. XIII, 37. 38. item Joh. XV, 13. non est ibi proprie amittere vitam, sed eam quasi oppignorare, hoc est, mortis periculum subire. Atque ideo illis locis, etiam id quod nobis præscribitur, non solam utilitatem alienam, sed & commutationem quandam continet, eo nimirum sensu, quem HORATIVS illis verbis expressit:

Paratus omne Caesaris periculum

Subire, Mæcenas, tuo.

§. VI.

In Cajaphæ autem dicto Joh. XI, 50. non tantum qua ignaro vaticinium excidit, sed & ex ipsius sententia vera quædam *substitutio indicabatur*. Fingebat enim ille inevitabile excidium Judæorum, si Christus vivere permitteretur: & contra, si Christus occideretur, incolumitatem certam ob hoc ipsum obtinendam. Vere ergo mortem Christi excidio alioquin imminenti substituere voluit. Atque ita idem in genere Christo voluit accidere, cum eo quod alioqui populo erat eventurum; & mortem Christi liberationis populi causam propinquam & per se idoneam credidit. Quod perinde est ac si dicas: loco populi alioqui (hoc est, sub contraria conditione) perituri, perire Christum voluit. Notandum hic obiter, Cajapham mortis Christi effectum primum non circa Judæos posuisse, quorum liberationi consulebat, sed circa rectores Romanos, quorum iram volebat effugere: ita ut, si verum est, quod urget Socinus, eam sumendam verborum Cajaphæ interpretationem, quæ simul & Spiritus sancti & ipsius menti respondeat, omnino illud mori pro populo, incolumitatem ab altero impetrandam significet: ille autem alter ex mente Spiritus sancti nemo esse potest, nisi Deus: unde sequitur actum hunc Christi prius circa Deum, quam circa homines versari, quod præfracte abnuvit Socinus. Ea autem, quæ de commutationis significatione in particula *pro* a nobis hætenus dicta sunt, ex sacrificii expiatorii natura multum illustrantur. Nam in iis dari sanguinem pro anima scriptura & communis gentium opinio testatur. Quod jam nunc apertum fiat,

CAPUT X.

De expiatione facta per mortem Christi.

Σ Τ Ν Ο Υ Ι Σ.

Ultima testimoniorum pro satisfactio-
ne classis est in locis de morte Chri-
sti, tanquam sacrificio expiatorio
§. I.

De cuius vero sensu Socinus valde dis-
sensit ab universa ecclesia §. II. cu-
jus sententia probatur e naturam sa-
cerdotii, a natura officii prophetici
differentis §. III.

Instituitur collatio sacrificiorum Levi-
ticorum & Christi: ubi ostenditur,
legem Leviticam considerari dupli-
citer §. IV.

Primo carnaliter, ut instrumentum rei-
publice Judaicae, carnis puritati ser-
viens §. V.

Ubi tamen Deus legem suam de morte
per iudices delinquentibus inferenda
relaxavit per substitutionem victi-
marum §. VI.

Quae vero relaxatio fuit limitata, & ad
graviora delicta non extensa. §. VII.

Ipsa autem surrogatio vindicatur a du-
plici objectione Socini §. VIII. IX.

Deinde lex Levitica consideratur spiri-
tualiter respectu antitypi in Christo
§. X.

Et hoc declamatur ex illis Scripturae lo-
cis, ubi Christus dicitur agnus im-
molatus §. XI.

Quae loca adversus Socini strophas vin-
dicantur §. XII.

Et satisfactionis necessitas ac natura
illustratur ab antiquissima omnium

gentium traditione & consuetudine
§ XIII.

Id quod adductis variorum auctorum
testimoniis fusius probatur §. XIV.
XV. XVI.

Et ostenditur, e qua opinione gentes
ad ipsam victimarum humanarum
immolationem sint prolapsae, & qui-
dem uti in Asia, Africa & Ameri-
ca §. XVII. sic etiam in Europa §.
XVIII - XX.

Id quod recto sensu ad victimam Chri-
sti applicatur §. XXI.

Subiunctis vindictis locorum ex Apoca-
lypsi, epistola Joannis & ea ad He-
braeos §. XXII. XXIII.

Additur, quam perverse neget Socinus,
Deum sacrificio Christi moveri ad
remissionem peccatorum §. XXIV.
XXV.

Socinus contra Scripturas negat, Deum
sacris expiatoriis placari §. XXVI.
XXVII.

Et falso patefactioni voluntatis divi-
nae expiationem tribuit §. XXVIII.

Vindicatur locus de sacerdotio Christi
in caelo §. XXIX. XXX. & ostenditur
in legali & Christi sacrificio distin-
guendum esse actum mactationis ab
actu ostensionis §. XXXI.

Conclusio de labe Socinianismi, in quo
a negata gloria persona procedatur
ad negationem gloriae officii. §.
XXXII.

§. I.

Restat quippe classis ultima testimoniorum, quæ Christi mortem *factum expiatorium* esse significant: quæ, quia Socini artificio lib. II. a cap. 9. ad cap. 23. plurimis nebulis involuta sunt, postremo loco reservavimus, ut ex his, quæ ante dicta sunt, aliquid lucis acciperent. Constat nobis & Socino de voce: *Christi mortem fuisse sacrificium expiatorium, sive victimam pro peccato*, id ipsum clare testante divina ad Hebræos epistola, in primis cap. IX.

§. II.

Sed de ejus vocis vi propria aliter Socinus, aliter sentit *Christi ecclesia*. Dissensus breviter ac perspicue sic explicabitur, si dicamus, juxta Socinum *expiationis effectum* primo ac proprie versari *circa peccata futura*; quia fidem ingenerando mors Christi a peccatis nos abstrahat: quo ad *peccata vero præterita* non nisi secundario, & eatenus quoque omnem hanc actionem *circa nos* versari, non circa Deum, hoc est, *non Deum* moveri ad remittendum, sed nos parari ad accipiendam remissionem, per vitæ scilicet emendationem: juxta sensum vero *ecclesie*, qui Scripturis congruit, *expiationis effectum* proprie versari *circa peccata præterita*, & actionem primam esse *circa Deum*, qui ad remittendum moveatur.

§. III.

Actionem primam esse circa Deum, non circa homines, probatur ex *natura sacerdotii*. Sacerdos enim ὑπὲρ ἀνθρώπων καθίσταται τὰ πρὸς τὸν Θεόν, *pro hominibus constituitur in iis, quæ sunt ad Deum*, Hebr. V, 1. non autem ὑπὲρ Θεοῦ τὰ πρὸς τὸν ἄνθρωπον, *pro Deo in iis, quæ sunt ad hominem*, quod est Prophetæ. Cum autem sacrificium, præsertim expiatorium, sit actus sacerdotis, *qua talis*, statuitur enim in id Pontifex, ut offerat θυσιάς ὑπὲρ ἁμαρτιῶν, *sacrificia pro peccatis*. Hebr. V, 1. VIII, 3. sequitur sacrificium esse eorum, *quæ fiunt pro homine apud Deum*.

§. IV.

Sed tota res manifestior fiet *collatione sacrificiorum legis veteris cum hoc sacrificio*, cujus collationis auctor est nobis scriptor Epistolæ ad Hebræos, & alibi Prophetæ atque Apostoli. Lex vetus dupliciter spectatur: aut carnaliter, aut spiritualiter. Carnaliter, qua instrumentum fuit πολιτείας, *reipublicæ Judaicæ*. Spiritualiter, qua σκιάν εἶχε τῶν μελλόντων, *umbra habebat futurorum*. Hebr. X, 1.

§. V.

Contra Socin, lib. II. cap. 9. *Quod ad priorem considerationem attinet, sacri.*

sacrificia legis expiatoria sanctificabant ad carnis puritatem, Hebr. IX, 13. quod quale sit, explicabimus. Lex Dei hanc habuit sanctionem: *Exsecrabilis est, quisquis non manserit in omnibus verbis legis*, Deut. XXVII, 26. Galat. III, 10. Reus ergo poenae erat quisquis vel minimum a lege deflexisset, ut ostendit Jacob. II, 10. Poena hæc juxta carnalem sensum erat mors violenta: quod ex contrario liquet, quia Legem implenti vita promittitur. Levit. XVIII, 5. Gal. III, 12. Sicut autem in omni republica recte instituta Rex poenas exigit per judices suos, & hi si cessent, per se ipsum: ita & in Hebraica republica, quam Θεοκρατία, *Dei imperium*, recte dixit IOSEPHVS, (quia Deus erat rex ejus, Judic. VIII, 23. 1 Sam. VIII, 7.) Deus ordinarie poenas legis per judices exigebat: ita tamen, ut ipsemet exigere poenas easdem, si judices in officio cessarent. *Populus, inquit, obruunt eum lapidibus, aut ego opponens iratam faciem viro illi exscindam illum*, Levit. XX, 3. Neque hoc tantum comminatus est, sed & præstitit sæpe, ut multis exemplis veteris testamenti apparet.

§. VI.

Sed quia legislatori licet suam legem, præsertim poenalem, nonnihil relaxare, Deus rex Hebræorum in quibusdam delictis victimas expiatorias admisit vice ipsius peccatoris, & per illas ac non aliter peccatorem a mortis poena liberare voluit. Temere jurans mortem merebatur ex lege Exod. XX, 7. sed per victimam expiari poterat Levit. V, 6. *Expiabit eum sacerdos*, inquit lex, & remittetur ei, Levit. V, 6. 13. Sic qui fidem depositi, aut societatis, fefellisset, aut alium dolo decepisset, aut furatus esset quippiam, reus erat, inquit lex Levit. VI, 4. Ex edicto nimirum, quod exstat Exod. XX, 15. 16. 17. sed idem reus præter damni restitutionem, ad quam tenebatur læso, victimam data expiabatur, & remittebatur ei, quod fecerat. Levit. V, 26. Et passim conjunguntur ista, expiatio & remissio. Num. XV, 28. Levit. IV, 20. V, 13. 18. 26. In quibusdam ergo delictis quod ad poenam carnalem attinebat, admittebatur placamen, redemptio, satisfactio, compensatio denique mortis bestiæ cum morte hominis aliqui debita.

§. VII.

In universum autem pro delictis omnibus lex talem relaxationem poenæ carnalis non admittebat. Quo respiciens Paulus, dixit, per Jesum remissionem peccatorum (spiritualem scilicet) annuntiari: & credentem justificari in ipso ab omnibus, a quibus Judæi in lege Moysi justificari (etiam carnaliter) non potuerant, Act. XIII, 38. quod ita explicat scriptor sane vetustus Responsionum ad Orthodoxos, quæ IUSTINO solent adscribi: *In delictis*

vero

vero aliis, quæ consuetudini civili damnum (grave scilicet & minus tolerabile) aut vitæ hominum adferunt, veniam non dat (lex scilicet) neque per baptismos, neque per irrationalium victimarum oblationes: sed justam atque dignam per jus æquum talionis delinquentibus refert compensationem: Animam, inquit, pro anima, oculum pro oculo, dentem pro dente. Ilbi vero æquum retributionis jus minus convenienter administrari potest, ibi peccantibus igne, vel saxo, vel ferro, mortis infertur supplicium. Nam filiam sacerdotis fornicantem igne comburit; popularis autem viri lapidibus enecat, nuptam vero gladio percutit. Neque aliquam habet lex potestatem, ut ejusmodi criminis reum quenquam per benignitatem baptismo, lustrationibus, & rebus divinis faciendis salvet. Neque male observarunt Hebræorum magistri ad Psalm. LI, 18. *Davidem pro homicidio atque adulterio victimam non polliceri*, quia lex nullam pro istis delictis expiationem prodiderat. Quod autem supra diximus, in expiatione mortem pecudis morti hominis subrogari, id ipsum manifestum quoque est ex eo, quod Deut. XXI. constituitur, ut homicida non reperto populus expiatur pecude cæsa: ubi & expiandi vox explicatur: *Expiat populum tuum Deus, & ne imputes sanguinem innocentem.* v. 8. Alioqui vero non poterat terra expiari a sanguine effuso, nisi per sanguinem effusoris, ut ait lex Numer. XXXV, 33. Huic loco addatur alter Levit. XVII, 11. *Anima culeque carnis in sanguine; ego vero destinavi vobis eum in altari, ad expiationem faciendam pro animis vestris.* Nam sanguis est, qui pro anima expiationem facit. Item tertius Levit. X, 17. ubi victima dicitur reorum iniquitates portare, cujus phraseos vim alibi explicavimus.

§. VIII.

Hanc subrogationem Socinus lib. II. cap. 10. non vult agnoscere, neque fateri, per victimas ullo modo Deum motum, ne peccata puniret. Idque ut probet, duo hæc adfert: non potuisse errata hominum in bestiis puniri, quia nulla inter homines & bestias sit speciei communio. Neque Deo dari quicquam posse, qui est omnium Dominus: quorum prius falsum est. Nam quemadmodum differentia individualis (ut loquuntur) non impedit, quo minus alter possit luere poenas peccati alieni, modo ipsa mali inflictio per se injusta non sit (ut supra ostensum est:) ita nec speciei diversitas impediet, quo minus bestia, quæ alioqui etiam juste poterat occidi, impendatur exemplo, ut in ipsius morte appareat, quid homo sit commertus. Neque conjunguntur homo & bestia solo genere animantis, verum ea quoque relatione, quæ est inter possessorem & rem possessam. Est enim bestia in universum sub humano dominio: & specialiter expiandus de suo dare victimam jubebatur, Levit. V, 6, 7.

§. IX.

§. IX.

Alterum vero nihil ad rem pertinet. Neque enim sequitur, si Deo nihil accedit per sacrificium, ideo Deum sacrificio non moveri. Hoc ipso enim *ἐναρπίζεσθαι θεός*, placatur Deus, quod homo re sibi concessa in honorem divini numinis semet ipse defraudat. Solere autem satisfieri, ut per poenam, ita per aliquam actionem gratam ac placentem, alibi commonstratum est. In victimis sane non rem solam spectari, sed & offerentis animum, cum sacra scriptura indicat, tum gentes ipsæ crediderunt. *Ne in victimis quidem*, inquit SENECA, *licet optimæ sint, auroque præfulgeant, Deorum est bonos, sed in pia ac recta voluntate venerantium.* Unde & de Christi morte agens scriptura, modo caritatis, modo obedientiæ, facit mentionem. Ex his, quæ diximus, perspicuum jam est, quomodo victimæ pro peccato in veteri foedere peccata expiarint, nimirum Deum movendo, ut poenam carnalem remitteret, idque per satisfactionem quandam.

§. X.

Quod autem typi præstiterunt carnaliter, hoc ὁ ἀντίτυπος, exemplar, Christus præstat spiritualiter, & quod typi in quibusdam duntaxat delictis, id Christus in omnibus, Deum scilicet movendo, ut spirituales poenam remittat, idque per satisfactionem perfectissimam. Plus enim non minus semper est in re typo designata, quam in typo; ut ratio monstrat. Commune est sacrificio expiatorio legali, & sacrificio Christi illud, quod *sine sanguinis effusione* non sit remissio, Hebr. IX, 22. Hanc impetrationem remissionis per sanguinem ibidem divinus scriptor appellat modo *ἁγιασµὸν*, sanctificationem, v. 13. modo *καθάρσιµον*, expiationem, vers. 14. 22. & 23. Sed in veteri lege victimæ erant pecudes, vers. 12. in hoc nostro Christus ipse non Sacerdos tantum, sed & *victimæ*. vers. 14. & 24. Legalis illa expiatio hujus cælestis sive spiritualis *ὑπόδειγμα* 23. & *ἀντίτυπον*, exemplar, 24. quomodo? quia illa præstabat carni munditiem, 14. id est, reatus ablationem: non autem spiritui, sive conscientiæ 9. hæc autem conscientiæ 14. Quia quod in veteri lege erat mors temporalis, hoc in novo foedere est mors æterna. Heb. X, 29. ac proinde illic liberatio erat temporalis, hic vero *αἰώνιος λύτρωσις*, æterna redemptio, Hebr. IX, 12. Quare sicut eodem loco ab effectu legalis victimæ ad affectum hujus per spiritum oblatae argumentum producit: *Quanto magis, &c.* vers. 14. sic & nobis licet hunc in modum certissime argumentari: Victima legalis reatum carnalem sustulit, Deum movendo ad remissionem; ergo multo magis reatum spirituales, Deum itidem ad remissionem movendo, tollit oblata per spiritum victimæ,

§. XI.

Eodem respiciunt loci, in quibus *Christus agnus* dicitur. Neque multum ad rem faceret, etiamsi non soliti essent in lege agni pro peccato immolari. Nam etiam sic licuisset viris sanctis pro pecude pecudem alteram nominare, ut simul & in generali pecudis significatione comparatio confisteret, & tamen agno potius, quam ariete, aut capra, nominato innocentia victimæ exprimeretur. Ideo enim & Petrus addidit ἀμώμῃς καὶ ἀσπίλῃς, *immaculati & incontaminati*, 1 Petr. I, 19. potuitque simul & quodam verborum compendio respici ad vaticinium Esaïæ LIII, 7. in cuius interpretatione Græca erat vox ἀμνός, *agni*, ut apparet Actor. VIII, 32. contra Socin. lib. II. cap. 9. Verum insuper liquet, *agnum* in contaminationibus expiandis fuisse usurpatum, Levit. XIV, 12. Num. VI, 12. quæ quidem contaminationes in lege veteri peccato eousque æquabantur, ut & peccati nomen acciperent. Unde & agnus ille in reatum, sive delictum, offerri utrobique dicitur: & altero loco diferte additur, *quia peccavit circa cadaver*, Num. VI, 11. Effectus quoque idem aliquatenus. Nam *contaminati non admittebantur ad societatem πολιτείας, reipublicæ, Judaicæ, nisi per talem expiationem*. Quin & *Paschalis victima* (quam plerumque agnum fuisse, constat, Exod. XII, 5.) in prima institutione aliquid habuit expiatorii. Ait enim Deus, se respicientem ad ejus sanguinem aversum ab Hebræis id exitium, quod alioqui cum Aegyptiis (quorum imitatione se contaminaverant) habituri erant commune, Exod. XII, 13. Hebr. XI, 28. CYRILLVS ALEXANDRINVS libro, quod unus est Christus: *Quod quidem etiam in Mosaicis libris optime veluti in umbris delineatum fuisse veteribus comperias. Ovis enim mactatio Israelitas a morte atque interitu exemerat, & interfectorem placavit. Atqui res hæc Christi typus ac figura erat &c.* Sed & pro peccato, puta, temerarii juramenti, agnam offerri solitam, ostendit lex, Levit. V, 4. 6. *Agnus autem cum dicitur Christus, sacrificium notari, non tantum Petrus ostendit, redemptos nos dicens agni sanguine*, 1 Petr. I, 18. 19. sed & Joannes in Apocalypsi multis locis, atque inter ceteros, ubi mactatum eum dicit Apoc. V, 6. 9. 12. XIII, 8. *Sacrificium autem aliud, quam pro peccato, intelligi non potest, quia Petro teste, fuit redemptorium.*

§. XII.

Contra Socin. lib. II. cap. 17. Tale est solum sacrificium pro peccato. Unde plus quam manifestum est, cum dixit Baptista, *Christum esse agnum, qui auferret mundi peccata*, Joh. I, 29. de peccatis ibi præteritis agi, non de futuris; & de auferendo reatu per remissionis impetrationem apud Deum, non autem

autem per fidei ingenerationem. Neque verum est, quod dicit Socinus, solum sacerdotem summum Christi, solamque anniversariam expiationem (aut certe sola, quæ pro populo fierent sacra sacrificii ipsius figuram gessisse. Quamquam enim in summo sacerdote, & illo solenni sacro figura quædam fuit excellentior, quam propterea singulari cura Spiritus sanctus in epistola ad Hebræos persequitur; negari tamen non potest, quin & sacerdotes alii, & sacra alia expiatoria obscurius eodem respexerint. Monstrat hoc eadem illa epistola cap. IX. vers. 13. ubi omnis carnalis per victimas purificatio cum spirituali per Christum purificatione confertur, multoque magis vers. 22. & sequentibus, ubi cum dictum esset universaliter, *omnia ferme in lege sanguine purgari*, neque aliter, quam fuso sanguine, contingere peccatorum remissionem, subjungitur deinde, ἀνάγκη ἐν ταῖς μὲν ὑποδείγματά τῶν ἐν τοῖς ἁγανοῖς τέτοις καὶ ἀγίζεσθαι, *necesse est ergo exemplaria celestium his mundari*. Sic & cap. X. vers. 11. quotidiana sacrificia cum Christi sacrificio comparantur: cujus loci sententiam evertit Socinus lib. II. cap. 16. *quotidie exponens quotannis*, nullo exemplo. Nam quod locum Hebr. VII, 27. adfert huic interpretationi firmandæ, frustra est, cum falso sumat sacerdotem in solo anniversario sacrificio pro se offerre debuisse. Contra enim offerre pro se debuit, quoties peccati sibi erat conscius, Levit. IV, 3. Paschale quoque sacrificium sacrificii a Christo perfecti figuram fuisse, ostendit Johannes XIX, 36. & Paulus I Cor. V, 7.

§. XIII.

Quamquam autem hæc sufficere poterant, libet tamen ex *communi gentium notitia*, aut potius ex *vetustissima traditione* per omnes terras diffusa, *sacri expiatorii naturam paulo uberius explicare*. Quin ante legem Moysi sub statu legis naturalis, qui dicitur, sacrificia fuerint, dubitari non potest, quorum ritus a Deo traditos hi, qui diluvio superfuere, per terras omnes dispersi ad posteros transmiserunt: mansitque aliquamdiu non tantum apud Semi, sed & apud Japheti, (forte & Chami) posteros incorrupta religio, donec plurium ideoque falsorum Deorum cultus in ejus locum succresceret. Sed tunc quoque Deo *mutato mansere ritus* & ceremoniæ a pio usu ad impium translatae, magnum adversus ipsos testimonium acceptæ veritatis, sed per injustitiam detentæ; ut inquit Apostolus Rom. I, 18.

§. XIV.

Persuasissimum ergo habebant Gentes istæ, delictis hominum offendi & irasci Deos. Ex hac ira sequi solere magnas calamitates, qua privatas, qua publicas. Videatur egregius PLUTARCHI libellus περὶ τῶν ὑπὸ θεῶν βραδέως τιμωρῶμένων, *de his, qui sero a numine puniuntur*, in quo si pro Diis

Deum rescribas, plurima invenies digna, quæ a christiano dicantur. *Ira* ista colligebatur ex *causis*, aut *effectis*. Ex *causis*, si qua facinora ad notitiam pervenissent. Ex *effectis*, portentis, prodigiis, signis cælestibus. Videatur CICERO de Haruspicum responsis. Lucanus I. Pharsaliæ. historici Græci, Romanique passim. Iram tamen hanc sperabant averti posse quibusdam *victimis*. His dicebatur *placari numen*, reus ipse, aut homo, aut populus *purgari*, sive antiquo verbo *februari*, peccatum ipsum *piari* atque *lustrari*. Quare eadem sacrificia dicebantur ἱλαστικά, ἀγνιστικά, καθαρτικά; Latine, *placamina*, *februa*, *piamina*. Vox ἱλάσκεσθαι, *placare*, ad victimas ab HOMERO, aliisque sæpissime aptatur. Ἀγνίζειν τὴν πόλιν καθαρμοῖς, *purificare civitatem expiationibus*, est apud PLUTARCHVM in Romulo. Hoc ἀγνίζειν, *purificare*, ἀγίζειν, *sanctificare*, quoque & ἀγιάζειν dicitur. Apud HERODOTVM lib. I. Phryx Adrastus homicidio pollutus καθαρσίῃς ἰδέσθαι, *opus habuit sacro expiatorio*: Cræsus ipsum ἱκάθηρε, *expiavit*. Similem autem dicit esse καθάρσιν, *expiandi rationem*, apud Lydos & Græcos. Apud HERMOGENEM est, μηδέ καθηράμενος ἀπὸ τῶν ἀσεβημάτων, *neque a sceleribus expiatus*. PLATO 2. de Rep. pro eodem ponit λύσεις, *liberationes*, & καθαρμὸς ἀδικημάτων, *expiationes scelerum*. PLUTARCHVS in Romanis καθάρσιαι interpretatur ἀποτρόπαια, hoc est, *averrunca*, *iram divinam avertentia*. Placandi voce apud VIRGILIUM aliosque in sacris nihil frequentius: cuius vim HORATIVVS ita expressit:

Maculata veniet mitior hostia.

LIVIVS sæpe: *Pacem Deos exposcere*. PLINIVS: *pecori gratiam esse ait in Deorum placamentis*. OVIDIVS Fastorum primo per victimas ait, homini Deos CONCILIARI: quam vocem cum placandi voce idem valere supra ostendimus. *Purgare & purificare* ex Græco ἀγνίζειν translatus inde sumitur, quod reatus immunditia quædam videtur. *Purificandi* vox est apud SVETONIUM & PLINIUM. *Purgare mænia lustris*, dixit LUCANVS: sed receptius est *lustrare*, de cuius origine supra diximus. Sic exercitum suovetaurilibus *lustrare* est apud LIVIUM. OVIDIVS per expurgare exposuit XIII. Met.

Ego lustror ab illis,

Expurgante nefas novies mihi carmine dicto.

SERVIVS apud VIRGILIUM, *Lustramurque Jovi*, 3. Aen. exponit, *purgamur, piatur*. Victimam putabant λύτρα τῆς σφῶν ψυχῆς ἀντίψυχα, ὥσπερ ψυχὴν ἀντὶ ψυχῆς, *Lustra suarum animarum vicem præstantia*, *tanquam animam pro anima*. Sic EVSEB. Apod. lib. I. Moses docet ἀντὶ τῆς ἀνθρώπινης

ψυχῆς

ψυχῆς τὸ τῶν σφαγιαζομένων ζώων αἷμα ἐξιλάσκεισθαι, *pro anima humana sanguinem mactatorum animalium placare*, ideo, qui offerebat, caput tenebat victimæ. SENECA in Troadibus, *lustrale sacrum*, explicat ipse, quo *piantur rates*. Et PAPINIVS MENOECIA dixit, *caput lustrale*, quod sic exponit:

Terrigenam cuncto patriæ PRO SANGVINE poscunt:

Item:

- - - *Date gaudia Thebis,
Quæ pepigi, & toto quæ SANGVINE prodigus EMI.*

Lustrale ergo sacrum est, quod sanguinem emit, hoc est, redimit sanguine. Quod pertinet ad ea comprobanda, quæ de redemptione superius a nobis sunt disputata.

§. XV.

Notandumque imprimis, sæpissime, cum de sacris expiatoriis agitur, *sanguinis* fieri mentionem, quia ex vetustissima Dei lege Noacho data Genes. IX, 4. atque inde ad populos omnes propagata, *sanguis* est vice *animæ*, ac propterea animæ nomine appellatur. Hinc illud VIRGILII:

Sanguine querendi reditus, animaque litandum:

Quæ verba explicans ex Trebatio MACROBIUS eas hostias ait animales fuisse appellatas. Adde ARNOBIUM VII. adv. gentes. SERVIVM ad II. æneidos. *Piari* proprie dicuntur ipsa peccata, hoc est, *lui*: sive solvendo pœnam debitam, sive aliud, quod pœnæ debitæ in locum succedit. Ut ecce apud VIRGILIUM:

- *Et culpam miserorum morte piabunt:*

Hoc est, efficient, ut luantur. PLINIVS: *Luxum populi expiare solent bella*. CICERO: *Tua scelera Dii immortales in nostros milites expiaverunt*. Apud eundem sæpe est *scelera supplicio expiare*. Et apud SALVSTIVM, *cadem cade, sanguinem sanguine expiare*. Immo & *supplicii* vox primum in sacris fuit, unde ad pœnas translata est. Contra Socin. lib. II. cap. 13. Sed in sacrificiis *piare*, est *luere per successionem rei alterius in locum pœnæ debitæ*. Hinc PLAVIVS Epidico:

*Men' piacularem oportet fieri ob stultitiam tuam,
Ut meum tergum stultitiæ tuæ subdas succedaneum.*

Hinc auctori distichorum, quæ CATONIS nomen præferunt, ait:

Cum sis ipse nocens, moritur cur victima PRO TE?

Ubi *pro te* est *tuo loco*. Atque ibidem eos, qui victimas offerunt, ait, morte alterius suam salutem sperare. Hinc *piacula* proprie ipsa *sacrificia*: *Ea prima piacula sunt*. Virg. 6. *Teque piacula nulla resolvent*. HORATIVS: quæ & *piamina* OVIDIVS:

Februa Romani dixere piamina patres:

Cujus vocis vim ipse mox exprimit, *quo crimina nostra piuntur*; Et piamenta PLINIO, improprie *piacula* crimina, propter quæ piacula debentur, ut recte SERVIVS ad illud Virgilii:

Distulit in seram commissa piacula mortem.

§. XVI.

Quamquam autem, ut diximus, *piare* proprie est *luere*, ideoque de ipsa pœna, aut peccato, id est reatu & debito, proprie dicatur; coepit tamen sumi pro significationis propinquæ vocibus *pacare* & *lustrare*. Sic CERERIS numen expiandum, dixit CICERO. Sic LIVIVS: *Ut cades manifesta aliquo piaculo lueretur, imperatum est patri, ut filium expiaret*, id est, lustraret. Sic SENECA in Troadibus dixit, *piare rates*, id est, classem lustrare. Prodigia quoque *piare*, dixit TACITVS, pro facinoribus, ob quæ orta ira prodigiis indicabatur. Locus est, ubi de Judæis agit: *Evenerant prodigia, quæ neque hostiis, neque votis piare, fas habet gens superstitioni obnoxia, religionibus adversa*. Ubi obiter notari potest, quod supra diximus, non esse ad quamvis iram divinam placandam in lege Judæorum piamenta prodita. Ex his manifesto apparet, *sacra lustralia*, sive piamenta, pertinuisse ad placandum numen, & sic impetrandam *impunitatem* ante commissorum. Quod PLINIUS ita exprimit: *Vetus priscis temporibus opinio obtinuit, februa esse omnia, quibus malefactorum CONSCIENſIÆ PURGARENTUR DELERENTURQUE PECCATA*. Neque vero omittendus est insignis de expiatoriis sacrificiis PORPHYRII locus; Πάντες γὰρ ἐν τῷ αὐτῷ ὁμολόγησαν οἱ θεόλογοι, ὥς ὅτε ἀπτεόν ἐν ταῖς ἀποτροπαίοις θυσίαις τῶν θυομένων, καθαρσίαις τε χρητέον. μὴ γὰρ ἴοι τις εἰς αὐτοῦ, μὴδ' εἰς οἶκον ἰδίον, μὴ πρότερον ἐσθῆτα καὶ σῶμα ποταμοῖς ἢ πηγῇ ἀποκαθήρας, φασίν; Omnes enim in eo consentiunt Theologi, in sacris piacularibus non tangendas a sacrificantibus victimas, & purificatione utendum; neque enim, ajunt, quis in urbem eat, aut domum redeat, nisi prius vestem & corpus omne aqua flumineâ, aut fontana, abluerit. Quod ait, convenire Theologis iis, qui attigerint victimas expiatorias, lavanda esse vestimenta, plane cum lege per Moſen Hebræis tradita congruit, ut apparet Levit. XVI, 26. & 28.

§. XVII.

Quia vero Gentes istæ non ignorabant naturæ ductu, quo majus esset, quod daretur Deo, eo facilius posse veniam impetrari, præsertim si ἀντιλύτρη, redemptionis, cum eo, quod redimeretur, aliqua esset æqualitas, ideo a pecudum mactatione in piaculis faciendis ventum est ad *mactationem hominum*. Causam explicat Cæsar de Gallis agens: *Pro vita hominum nisi vita homi-*

hominis reddatur, non posse Deorum immortalium numen PLACARI, arbitrantur. Primi omnium hoc factitasse reperiuntur *Cananei*, hoc est, Phoenices. Nam de his in sacris litteris legimus, solitos esse *Molochum* placare liberorum suorum mactatione. Is Molochus fuit *Saturnus*, ut Hebræorum magistri recte explicant. Phœnicum historiam, a *Sanchuniathone* conscriptam, plenam fuisse ejusmodi sacrificiorum narrationibus, narrat is, qui apud interpretem PHILONEM BYBLIVM legit, Porphyrius. Pars horum fuerunt Tyrii, apud quos antiquitus usitatum, ut ingenuus puer Saturno immolaretur, Narrat CVRTIVS lib. III. Idem recte notat, Carthaginienses, colonos Tyriorum, id lacrum a conditoribus accepisse: de quibus est illud ENNII:

Ille suos Divis mos sacrificare pueros.

Narrat idem de Pœnis DIODORVS & IVSTINVS his verbis: *Homines ut victimas immolabant, & impuberes aris admovebant, PACEM eorum SANGVINE eorum exposcentes*, lib. XVIII. SILIVS ITALICVS solitos eos dicit, *poscere cade Deos VENIAM*. LACTANTIUS ex Pescennio Festo narrat, Carthaginienses, *IRATUM* sibi *DEUM* putantes, ut *PIACULUM SOLVERENT*, immolasse ducentos nobilium filios. Meminit & MINVTIVS FELIX: & TERTVLLIANVS Apologetico, qui *Saturnum* propterea appellatum ait *tumulum filiorum*, & PLVTARCHVS libello de superstitione. In Aegypto quoque homines, & quidem formæ exquisitæ, sacrificatos fuisse antiquitus, scripsit MANETHOS, addiditque, servatum morem ad Amosis tempora, qui pro hominibus cæreas imagines substituerit. Et de Heliopoli traditum, diligenter ibi inquisitum, an mundi essent, qui mactandi destinabantur. In Cypro similiter homo mactatus ad Diphili Regis tempora, qui bovis immolationem subrogavit. Idem factum olim in Rhodo, Chio, Tenedo, Salamine: item Laodiceæ: & apud Arabas Dumathios. Persæ vivos defodiebant. De Albanis hoc specialiter proditum, solere ab ipsis immolari eum, quem crederent sanctimonia maxima pollere. Jones, teste Pausania, virginem & puerum immolabant, ut iratam Dianam placarent. De Blemys, Massagetis, Tauris, Neuris, & in universum de Scythis similia legimus: quæ pro *Asia Africaque* possunt sufficere. Quibus addi potest, eundem ritum repertum tum in veteri *India*, (de qua idem jam olim Mela tradiderat) tum in *Americano orbe* ab his, qui illas aras notitiæ hominum reddiderunt. In Canariis quoque insulis non diu esse, cum id fieri est desitum.

§. XVIII.

Ad *Europam* ut veniamus, olim in Creta Saturno pueros, Lacedæmone hominem Marti immolatum, Ister & Apollodorus tradiderunt. Quin Græcis

cis communiter omnibus morem fuisse eundem, Phylarchus tradidit, PLINIO assentiente, exstantque exempla etiam belli Persici temporibus. Romæ etiam quotannis mactati Græcus & Græca, Gallus & Galla: Latiaris quoque Jupiter humana victima colebatur: nec minus Diana Aricina. Olimque usitatissima fuisse per Italiam & Siciliam id genus sacrificia, narrat PLINIVS: neque Romæ abrogata ante annum urbis sexcentesium quinquagesimum septimum. Nec aliam habent originem Deciorum devotiones, quibus antiqui, ut CICERO ait de natura Deorum tertio, *PLACATOS* Deos censebant: LIVIVS vocat Decios *piacula omnis Deorum IRAE*: item *piacula LUENDIS periculis publicis*. LVCANVS: *LUSTRALES bellis animas* - Nec omittendus insignis IVVENALIS locus:

*Plebeje Deciorum animæ, plebeja fuerunt
Nomina: PRO totis legionibus hi tamen, & PRO
Omnibus auxiliis, atque omni plebe Latina
SUFFICIUNT Dis infernis, terraque parenti:
PLURIS enim Decii, quam qui servantur ab illis.*

§. XIX.

Quo in loco primum is conspicitur usus particulæ, *pro*, quem nos supra frequentem admodum esse indicavimus, & hujus argumenti quasi proprium, ut idem sit, quod, *loco alterius*. Apparet deinde, creditum a Romanis, sacrificii æstimationem ab ejus, qui mactatur, dignitate augeri. Postremo ex collatione auctorum manifestum fit, ista ἐσθδυναµεῖν, *aquipollere*: Deum placari aliqua victima: Deorum iram expiari; aut animam cujuspiam diis sufficere pro aliorum animis. Gallorum mos ex Cæsare est notissimus, de quo supra attigimus: quem mansisse ait PLINIVS ad Tiberii principatum. (Vide de Massiliensibus notas ad Salvianum.) De iisdem CICERO: *Galli humanis hostiis Deos PLACANT*. *Placare Deos*, dixit CICERO, ut & Cæsar: LVCTATIVS, *lustrare civitatem*. Idem Cæsar interpretatur, *pro vita vitam reddere*. Sic Thraces Zamolzin, sic Germani Mercurium, Deosque alios colebant: de quibus ita LVCANVS:

*Et quibus immitis PLACATUR sanguine diro
Teutates.*

§. XX.

In Britannia quoque celebrata hujus generis sacra, TACITVS & PLINIVS prodiderunt. Procopius ad sua, hoc est, ad Justiniani usque tempora, idem factitatum scribit in Thule insula. Alias vero per gentes non exolevisse eum morem ante Adriani imperium, Porphyrius scriptum reliquit. De Massiliensibus specialiter memoriæ est proditum, quoties pestilentia laborarent,

rent, solere pauperem ali publicis sumtibus, qui verbenis ornatus & sacris indutus vestibus, per urbem duceretur cum execrationibus, ut in ipsum omnia civitatis mala reciderent: & sic diis immortalibus immolaretur. Queis omnibus in unum collectis, videbimus, haud immerito de his sacris PLINIVM exclamasse: *Adeo ista toti mundo consensere quanquam discordi & sibi ignoto.* Et hæc quidem de humanis victimis obiter dicta sunt: in quibus non ideo tantum peccarunt gentes, quod diis falsis sacra fecerunt, verum etiam, quod divinum numen ista ratione colendi mandatum nullum habebant, quale Abrahamus habuit. Ceterum mos ille gentium in expiandis peccatis hominum, aut pecudum, mactatione, non parum adfert lucis ad intelligendam ipsam *sacrificii expiatorii* naturam, & vocabula propria ejus argumenti. Eoque minus sperni potest hic labor, quod dicat Socinus lib. II. cap. 9. Baptistam, cum Christum agnum Dei appellavit, ad sacrificia in universum respexisse, quibus non solum apud Hebræos, sed & apud gentes peccata expiari credebantur. Neque vero dubitandum est, cum in hoc ipso sacrificii expiatorii argumento voces Græcas *καθαρίσκειν*, mundare, & *ἀγιάζειν*, sanctificare, sæpissime ulurpat divinus scriptor ad Hebræos, quā eo sensu usurpaverit, quem Græca lingua receperat.

§. XXI.

Unde jam promptum est intelligere, quid illud significet, quod *Christus sacrificium pro peccato*, sive expiatorium, dicitur. Nam cum tres interpretationes afferat Socinus lib. 2. cap. 16. 17. *primam*, quod Christi mors fidem nobis ingenerando nos a peccatis in posterum retrahat: *alteram*, quod mors ipsa antecedens sit quiddam ad peccatorum remissionem consequendam: *tertiam* lib. II. cap. 20. quod ipsi remissioni, aut decreto de ea facto, testimonium quasi præbeat; ex his tribus sola *secunda* huc pertinet: non quod non alia quoque illa Christus fecerit, & quidem multo, quam Socinus opinatur, efficacius, sed quia ista ad sacrificium pro peccato non pertinent. *Similitudinem* enim legalium sacrificiorum pro peccatis (quibus conjungi possunt familia sacrificia gentium, non secundum rem, sed secundum gentium opinionem considerata) & sacrificii a Christo peracti, fatetur Socinus (lib. II. cap. 10.) consistere in *ipsa expiatione*. At sacrificia illa non abstrahabant a peccato, præsertim fidem alicujus rei faciendo: neque etiam remissioni peractæ, aut certo decretæ, testimonium præbebant, sed, ut ipse Socinus agnoscit, erant aliquod antecedens requisitum ad remissionem. Quod ostendunt illa legis verba: *Expiabit & remittetur.* In hoc ergo versatur comparatio, planeque necesse est idem significare *expiationem*, cum *sacrificiis legalibus*,

& cum Christo applicatur, quia utramque deducit scriptor ad Hebræos ex eodem decreto, nempe ut *sine sanguinis effusione remissio non fiat*, sed expiatio fiat in sanguine, Hebr. IX, 22. Non obstat, quod dicatur ad Hebr. X, 4. *feri non posse, ut sanguis taurorum & hircorum tollat peccata*. Repetendum enim est ex superiori κατὰ τὴν συνείδησιν, *juxta conscientiam*, ut manifesto apparet, si cum hoc loco similes conferas cap. IX, 9. & 14. *Sanguis pecudum tollebat peccata*, id est reatum temporalem, non autem *tollebat reatum spirituale*: ut supra ostensum est.

§. XXII.

Contra Socinum lib. II. cap. 17. Neque in Apocalypsi illud λέσαντι ἡμᾶς ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν, *qui lavit nos a peccatis nostris*, v. 5. sine insigni detorsione interpreteris, *qui lotos nos declamavit*, aut 1 Joh. I, 7. ubi est, *Sanguis Christi καθαρίζει ἡμᾶς ἀπὸ πάσης ἁμαρτίας*, *emundat nos ab omni peccato*, exponere licet, *mundos nos esse declarat*. Repugnat enim manifeste & verborum proprietas, & perpetuus Scripturæ usus in hoc argumento. *Immunditiæ nomine significari passim reatum*, fatetur Socinus. Hinc καθαρίζειν, *mundare*, & ἁγιάζειν, *sanctificare*, est eum reatum tollere, sive efficere remissionem, ut ipse scriptor ad Hebræos exponit vocem καθαρίζειν, *mundare*, IX, 22. Christus per se ipsum fecit hunc καθαρισμόν, *hanc mundationem*, Hebr. I, 3. Christus καθαρίζει, *mundat*, *conscientiam ab operibus mortuis*, Hebr. IX, 14, hoc est, ipso Socino (lib. II. cap. 15.) interprete, a reatu & poena, poenæque timore conscientiam liberat. In veteri quoque Testamento ἁγιάζειν eundem habet sensum. Psalm. LI, 9. *Quod autem his in locis est καθαρίζειν, mundare*, hoc ipsum simili ratione dicitur ῥαντίζειν, *aspergere*, X, 22. & λέγειν, hoc est *lavare* vers. eodem: quo respicit etiam vaticinium Zachariæ XIII, 1. Cur ab hoc sensu discedatur duobus illis locis Apostoli Joannis, ratio plane nulla est. Non enim, si Jesus testis fidelis dicitur Apoc. I, 5. ideo *lavare* illud ad testimonium referri debet. Non enim coherent ἀμέσως, *immediate*, illud μαρτυρῶ ὁ πιστός, *testis fidelis*, & ἔλκεν, *lavit*, sed intercedit mentio primogenituræ mortuorum, regni, deinde charitatis: ut vel cæco appareat, multa officia ac beneficia Christi ad illustrandam ipsius dignitatem una conjungi, contra Socin. lib. II. cap. 13.

§. XXIII.

In Epistola autem Joannis omnino absurdum est καθαρίζειν, *mundare*, de declaratione mundationis, non de ipsa mundatione interpretari, cum paulo post jungantur ἀφίεναι, *remittere*, & καθαρίζειν, *mundare*, v. 9. Argu-

men-

mentatur Apostolus a conjunctis: *Si in luce ambuletis, habetis mundationem*, hoc est, *remissionem per sanguinem Christi*: quia nemini in luce ambulanti imputantur peccata. Baptistæ vero prædicatio, Christum agnum nominantis, qui mundi peccata tollat, cum sacrificia expiatoria respiciat tum Hebræorum, tum gentium, agnoscente Socino lib. II. cap. 9. plane non permittit nos, *tollere peccata*, aliter interpretari, quam *reatum tollere*. Hoc enim faciebant expiatoria sacrificia, non autem abstrahabant a peccando. Neque aliud est eis ἀθέτησις ἀμαρτίας, ad destitutionem peccati, Hebr. IX, 26. quam πρὸς τὸ καθαρίσθαι ἡμᾶς, ut vos mundaremini, πρὸς τὸ γίνεσθαι ἡμῖν ἄφεσιν, ut nobis fieret remissio, ut ex vers. 22. apparet. Illa autem ἀθέτησις ἀμαρτίας, destitutio peccati, facta est διὰ τῆς θυσίας αὐτοῦ, per victimam ejus. d. vers. 26.

§ XXIV.

Quanquam vero Socinus quosdam locos vero sensui conatur eripere, tamen multis aliis convictus agnoscit, indicari in Christi sacrificio expiationem factam, quæ antecedit remissionem peccatorum, tanquam requisitum aliquod. Attamen negat, Deum isto sacrificio moveri, ut remittat, sed nobis fidem quandam ait ingenerari, qua, perducti ad emendationem vitæ, porro remissionem peccatorum consequamur lib. II. cap. 10. in quo primum parum meminit ejus, quod dixerat, figuram cum figurato congruere debere in eo, in quo fit collatio. Neque ejus, quod ostendit Scriptura, illud πάντα καθαρίζεται ἐν αἵματι, omnia in sanguine mundantur, eodem modo ad legalia sacrificia, & ad Christum pertinere, Hebr. IX, 22. Sacrificia autem legalia plane talem fidem non ingenerabant. Neque tolerabilis est illa vocis expositio, *expiare*, esse aliquid facere, quod ad remissionem requiratur. Contra enim voces istæ omnes καθαρίζειν, mundare, & ἁγιάζειν, sanctificare, & similes, quibus utuntur Apostoli, suapte natura & usu perpetuo non solum ordinis antecessum, sed & efficaciam quandam designant.

§. XXV.

Alia quoque evertendæ huic a Socino repertæ interpretationi certissima argumenta nobis Scriptura suppeditat. Dicit enim, opus fuisse novo sacerdote ex ordine Melchisedech, Hebr. VII, II. At fidem in Deum prædicare, immo & prædicationem hanc morte confirmare potuerant etiam Leuitici sacerdotes. Quare si nihil præterea efficit Christi sacerdotium (quod vult Socinus) sequitur, eo opus non fuisse. Præterea hoc ipsum, Christum esse mortuum pro peccatis nostris, ad salutem creditur, I Corinth. XV. vers. 2. & 3. Non ergo Christi expiatio ad hoc primo comparata est,

ut ad credendum adducat aliquem, cum ipsa sit inter credenda. Contra Socinum lib. IV. cap. 10. Quod enim ad fidem duntaxat alicujus rei faciendam inseruit, id a re credenda diversum sit, necesse est. Præterea *post insistentiam* demum *fidem* expiatio Christi in nobis effectum habet. Christus enim Pontifex est constitutus ad expianda peccata populi sui, id est, credentium, Hebr. II, 17. Non potest ergo, expiare, esse ad fidem perducere. Accedat illud ad Hebræos XII, 24. ubi *sanguis Christi purgatorius* dicitur *melius loqui, quam sanguis Abel*. Sanguis Abel clamabat ad Deum pro vindicta. Sanguis Christi clamat ad Deum pro remissione.

§. XXVI.

Negat Socinus, placari Deum sacris expiatoriis. At contrarium testantur scriptores supra a nobis allegati, qui placandi vocem ad exprimenda ea sacra usurpant: unde & illa nata est phrasis dicto loco ad Hebræos posita, *ἱλάσασθαι ἁμαρτίας*, placare peccata, id est, placando Deum peccata expiare. Satisfactionem nullam Socinus in sacris expiatoriis agnoscit. Atqui vox ipsa *piandi*, sive *expiandi*, nihil aliud proprie significat, quam *luere*; passimque auctores a nobis citati cum *expiare* volunt *περιφράζειν*, circumloqui, dicunt *dare sanguinem pro sanguine, vitam pro vita, animam pro anima: sanguine aliquid emere, morte alterius salutem consequi*.

§. XXVII.

Neque voces Hebrææ hinc dissident. Contra Socin. lib. II. cap. II. Nam *קָדַם* non modo est *tegere*, sed & *redimere*, Exod. XXI, 30. Psal. XLIX, 8. & *placare* Genes. XXXII, 29. atque inde porro expiare. *נָדַם* est *luere* Genes. XXXI, 39. unde & hoc coepit ad expiationem significandam usurpari. Tribuitur autem *expiatio* primo *victimis*, ut apparet Hebr. IX, 13. & 23. deinde *sacerdoti* propter victimas, quas exhibet, ut sæpe in Levitico: postremo etiam *Deo* istam luitionem admittenti. Sicut autem *redimendi* vox improprie pro quavis liberatione coepit usurpari, ita & expiatio dici coepit ob similem effectum, etiam ubi luitio nulla intercedit Ps. LI, 9. Christo autem *expiatio* tribuitur, ut *victimæ*, ideoque additur vox *sanguinis*: sanguis autem in victimis, ut supra probatum, datur vice animæ peccatoris. Unde non potest hic non proprie sumi vox expiationis. His adde, quod si verum esset, quod vult Socinus, expiationem multo magis fieri per resurrectionem ac ascensionem in cælos, quam per mortem & fusionem sanguinis, (quia illa aptiora sint persuadendæ nobis fidei, quam mors ipsa) saltem aliquo scripturæ loco istis actibus expiatio tribueretur: quod nusquam fit.

§. XXVIII.

§. XXVIII.

Falsum est, quod ait Socinus (lib. II. cap. 20.) patefactioni divinæ voluntatis *expiationem*, aut καθαρισμόν, tribui: neque hoc evincunt loca allegata. Nam Hebr. I, 3. Christus omnia verbo suo portare dicitur, quia illius imperio omnia parent: sicut vox ῥῆμα, *verbum*, eodem sensu invenitur cap. XI. vers. 3. & Lucae V, 5. capite vero X. vers. 26. & 29. non pro eodem ponuntur cognitio veritatis & sanctificatio per sanguinem, sed plura beneficia conjunguntur, ut eo spectabilius sit crimen hominis ingrati. Adjicitur quidem aliquando sanguini foederis mentio; sed sæpius multo τῆς θυσίας, *sacrificii*. Quare ea sumenda est interpretatio, quæ ista conjungat. Hoc autem fiet, si foederis illam spectemus partem, qua Christus stipulatus est, si mortem subiret, fore, ut remitterentur peccata in se credentibus, Deus aut id ipsum promisit, ut apparet Esaia LIII, 10.

§ XXIX.

Quod vero Christus dicitur *in cælo offerre sanguinem*, hoc est, Patri mortem suam ostendere, & quasi ejus Deum ἀναμνησκειν, *memorem reddere*, quod insuper interpellare pro nobis legitur, hæc *expiationem in cruce peractam non tollunt*. Expiatio enim in cruce peracta Deum movet ad remittendum, & jus nobis acquirit, sed sub certa conditione & modo: in quibus comprehenditur ex parte Christi interpellatio, ex parte nostra fides vera, ut explicatum est, cum de satisfactione ageretur. Pugnat autem cum Scriptura Socinus manifeste, (libro II. cap. 13. & 15.) cum *expiationem* negat esse factam, antequam Christus cælum ingrederetur. Passim enim Scriptura τὴν ἀπολύτρωσιν, τὸν καθαρισμόν, τὸν ἁγιασμόν, τὴν ἀθέτησιν τῆς ἁμαρτίας, *redemptionem, expiationem, sanctificationem, destitutionem peccati*, tribuit morti, eaque ipsa jam peracta indicat: Contra Socinum lib. II. cap. 21. Oblatio vero in cælo quidem facta est, sed ita, ut nec morti in terris peractæ eum titulum denegare debuerit Socinus contra clara verba Pauli Ephes. V, 2. ubi Christus se dicitur tradidisse pro nobis προσφοράν, *oblationem*. Solam verborum seriem inspexisse, ipsius interpretationem abunde refutasse est. Ibidem merito conjunguntur προσφορά, *oblatio*, & θυσία, *sacrificium*. Peragi autem θυσίαν, *sacrificium*, tunc, cum morti datur hostia, omnes Græcorum, omnes Latinorum libri indicant. Unde evenit, ut *maclare* tum *sacrificare* significet, tum etiam a sacrificiis ad alia porrecta significatione quovis modo *interficere*. Hinc AMMONIVS θύειν & σφάττειν, *maclare & interficere*, distinguit, ut appellationes generis & speciei. θυέσθαι,

enim est in honorem Dei, σφάττεσθαι vero in quamcunque causam occidere. Et PLUTARCHVS Gallis & Scythis ait creditum, θεὸς εἶναι χαίροντας ἀνθρώπων ΣΦΑΤΤΟΜΕΝΩΝ αἵματι, ἢ ταύτην τελειοτάτην ΘΥΣΙΑΝ; Deos mactatorum sanguine delectari, & hoc perfectissimum SACRIFICIUM esse. Est ergo θυσία ἐν τῷ σφάττεσθαι, in mactatione sacrificium. Neque aliter in hoc argumento loquitur Scriptura. Iussus Abraham offerre filium, Genes. XXII, 2. parat eum occidere, vers. 10. atque adeo, quia mactationem etsi non manu, animo jam peregerat, obtulisse filium dicitur Hebr. XI, 17. Est & ubi θύειν simpliciter & extra sacrificium mactare significat, ut Job. X, 10. Et Joanni Christus dicitur ἀμνίον ἐσφαγμένον, agnus ille mactatus, sive occisus Apoc. V, 6. 12. XIII, 8. quod Paulus sic enuntiat, πάχα ἡμῶν ἐτύθη χριστός, Pascha nostrum immolatus est Christus. 1 Cor. V, 7. non solebat autem Pascha in adytum inferri. Est ergo ἐτύθη, immolatus est, idem quod ἐσφαγίθη, occisus est, ut πάχα, Pascha, idem quod ἀμνίον, agnus. Et apparuit Christus in cælo apud Patrem διὰ τῆς θυσίας, per hostiam, Hebr. IX, 26. Præcessit ergo sacrificium, secuta est apparitio. Sic alibi in eadem epistola dicitur Christus in sanctuarium cæleste intrasse per sanguinem suum αἰωνίαν λύτρωσιν ἐυρόμενος, id est, reperta æterna redemptione, Hebr. IX, 12. & sedisse ad dextram divini solii καθαρισμὸν ποιησάμενος τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν, facta peccatorum nostrorum expiatione c. I, 3. quibus in locis voces antea dicti temporis ostendunt, factam redemptionem, aut expiationem, priusquam Christus cælestem regiam intraret.

§. XXX.

Contra Socinum lib. II. cap. 23. Quamquam ergo Christus ejusmodi est Pontifex, qui non in terra manere, ut sacerdotes Levitici Hebr. VIII, 4. sed cælum penetrans ipso cælo cellior debuit evadere, Hebr. IV, 14. VII, 26. quippe cujus sacerdotium debuit esse æternum & ἀπαράβατον, perpetuum, c. VII, 24. verus tamen Sacerdos fuit & vera victima, jam tum cum in terris morti se traderet. Ideoque dicitur venisse in mundum Hebr. X, 5. (hoc est, in orbem terrarum, ipsa Scriptura interprete, Joh. XVIII, 37. 1 Tim. I, 15.) ut voluntatem Dei faceret, vers. 7. & 9. hoc est, ut corpus suum a Deo aptatum, id est sanctificatum vers. 5. offerret Deo vers. 10. pro peccatis vers. 8. & 12. Quo loco observandum simul est, sanctificatos nos dici oblatione ἐφάπαξ, semel: cum interpellet Christus toties, quoties opus est nobis: ita ut hic non interpellatio, sed mactatio, sit intelligenda.

§. XXXI.

§. XXXI.

Est ergo *duplex*, ut *legalium* quarundam *victimarum*, ita *Christi oblatio*: prior *maestationis*, altera *ostensionis*. *Legalium* victimarum prior peracta in templo, altera in ipso *penetrati*: *Christi* prior in *terris*, posterior in *caelo*: prior tamen illa non sacrificii preparatio, sed sacrificium: posterior non tam sacrificium, quam *sacrificii facti commemoratio*. Quare cum apparitio & interpellatio non sint actus proprie sacerdotes, nisi quatenus peracti sacrificii virtute nituntur, sacrificium illud, qui tollit, ne sacerdotium quidem Christo verum relinquit, contra manifestam Scripturæ auctoritatem, quæ distinctam a prophetica & regia pontificiam dignitatem Christo adsignat: non figurate dictam, sed maxime veram: quippe cum sacerdotium ipsius Levitico sacerdotio, quod verum fuit sacerdotium, opponatur, ut ejusdem generis species perfectior alteri speciei minus perfectæ. Neque recte inferri potuerit, necesse fuisse, ut haberet, quod offerret Christus. Hebr. VIII, 3, nisi ex veritate ejus, in quod constitutus erat, Sacerdotii d. vers. 3.

§. XXXII.

Sed profecto minime mirum est, si qui Christo gloriam naturalem, hoc est, veri nominis Deitatem, sustulerunt, iidem & officia ipsius imminuunt, & beneficia ipsius præcipua recusant agnoscere. Tibi, Domine Jesu, ut vero Deo, ut vero redeintori, ut vero sacerdoti, ut veræ pro peccatis victimæ cum Patre & Spiritu, uno tecum Deo, sit honos & gloria.

TESTIMONIA VETERUM.

JUSTINVS *ad Diognetum*: Αὐτὸς τὸν ἰδίον υἱὸν ἀπέδοτο λύτρον ὑπερ ἡμῶν. ὃ τῆς γλυκείας ἀνταλλαγῆς; *Proprium ipse filium pretium redemptionis pro nobis dedit. O dulcem permutationem!*

Αὐτὸν ἐξέθετο τῆς ἀκρας περὶ τῆς ἀφάνιζων τὸ παράπτωμα, διὰ δὲ τῆς μὴ χρεωστμένῃ θανάτῳ καταργῶν τὸ ὀφειλόμενον: *Per sanctissimam vitam delens peccatum, per mortem autem indebitam debitum extinguens.*

JUSTINVS *Respons. ad Orthodoxos ad quæst. XCIX.* Ὅτι δὲ ὡς τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν ἔταως προσέφερε τῷ Θεῷ ὃ τὸ αἷμα τῶν ἀλόγων προσενέγκας, μαρτυρεῖ ἡ θεία γραφή: *Brutorum autem sanguinem oblatum pro eo fuisse, quasi offerentis anima offerretur, testantur sacra litteræ.*

IRENAEVS *lib. V. cap. 1.* Neque enim carnem ac sanguinem, quibus nos redemit, vere habuisset, nisi veterem Adami fictionem in sese instaurasset.

Quem

Quem locum ex Irenæo Græce citat Theodoretus Dialog. II. cap. 26. Οὐδὲ γὰρ ἦν ἀληθῶς σὰρκα καὶ αἷμα ἰχνηῶς, δι' ὧν ἡμᾶς ἐξηγοράσατο. Neque enim vere carnem & sanguinem habuisset, per quæ nos redemit.

TERTULLIANVS *adversus Judæos cap. 13.* Christum oportebat pro omnibus gentibus fieri sacrificium, qui tanquam ovis ad victimam ductus est, & velut agnus coram tondente se sine voce, sic non aperuit os suum.

ORIGENES *in Leviticum homil. 3. pene initio.* Si quis bene meminerit eorum, quæ dicta sunt, potest nobis dicere, quia sacrificium, quod Pontificem pro peccato diximus obtulisse, figuram Christi tenere posuimus, & conveniens non videbitur vero Christo, qui peccatum nescit, ut pro peccato dicatur obtulisse sacrificium, licet per mysterium res agatur. Et idem ipse Pontifex, idem ponatur & hostia. Vide ergo si & ad hoc possumus hoc modo occurrere, quia Christus peccatum quidem non fecit, peccatum tamen pro nobis factus est, dum, qui erat in forma Dei, in forma servi esse dignatur; dum, qui immortalis est, moritur, & impassibilis patitur, & invisibilis videtur, & quia nobis hominibus vel mors vel reliqua omnis fragilitas in carne ex peccati conditione superducta est: ipse etiam qui in similitudinem hominum factus est, & habitu repertus ut homo, sine dubio pro peccato, quod ex nobis susceperat, quia peccata nostra portavit, vitulum immaculatum, hoc est, carnem incontaminatam, obtulit hostiam Deo.

ORIGENES *homil. 4. in Numeros.* Si non fuisset peccatum, non necesse fuerat, filium Dei agnum fieri, nec opus fuerat eum in carne positum jugulari, sed mansisset hoc, quod in principio erat, Deus verbum. Verum, quoniam introiit peccatum in hunc mundum, peccati autem necessitas propitiationem requirit, & propitiatio non fit nisi per hostiam, necessarium fuit provideri hostiam pro peccato.

In Matth. cap. XVI. Tractat. 2. Homo quidem non potest dare aliquam commutationem pro anima sua, Deus autem pro animabus omnibus dedit commutationem, pretiosum sanguinem filii sui. Nec enim emti sumus corruptibili argento, vel auro, sed pretioso sanguine agni immaculati.

In Epist. ad Rom. lib. II. cap. 2. Fatemini sine dubio, verum esse, quod scriptum est in epist. Petri: *Quia redempti sumus non corruptibili pretio argenti & auri, sed pretioso sanguine unigeniti.* Si ergo pretio emti sumus, ut etiam Paulus adstipulatur, ab aliquo sine dubio emti sumus, cujus eramus servi, qui & pretium poposcit, quod voluit, ut de potestate dimittat, quos tenebat. Tenebat autem nos diabolus, cui distracti fueramus peccatis nostris. Poposcit ergo pretium nostrum, sanguinem Christi. Verum donec

Jesu

Jesu sanguis daretur, qui tam pretiosus fuit, ut solus pro omnium redemptione sufficeret, necessarium fuit, eos, qui instruebantur in lege, unumquemque pro se velut ad imitationem quandam futuræ redemptionis sanguinem suum dare: & propterea nos, pro quibus completum est pretium sanguinis Christi, non necesse habemus pro nobis ipsis pretium, id est, sanguinem circumcisionis offerre.

ORIGENES *contra Celsum lib. I.* Annon videbant, inquit, discipuli hunc non ita pridem crucifixum sponte eam mortem pro humano genere subiisse, non absimiliter his, qui sponte se morti devoverunt, ad averruncandam grassantem in sua patria pestilentiam, aut agri sterilitatem, tempestatemque arcen-tem navigationibus? Ita enim natura comparatum videtur occultis quibusdam & indeprehensibilibus rationibus, ut unius justi mors, sponte suscepta pro salute populi, avertat malorum dæmonum vim sævientium pestibus, sterilitatibus, tempestatibus, vel similibus malis. Respondeant igitur, qui nolunt credere, Jesum pro humano genere in cruce mortuum, utrum abrogaturi sint fidem etiam Græcorum, barbarorumque multis historiis, prodentibus de aliquot, qui ultronea morte obita pro republica totos populos, totasque gentes liberarint a calamitatibus? An illa quidem facta sunt; nec tamen est verisimile, eum, qui homo sit habitus, mortuum, ut profligaretur magnus dæmon, princeps cæterorum dæmonum, subjugator animarum omnium, qui unquam in terris visi sunt, hominum.

Mox: Hi qui dudum in peccatis fuerant, servatoris passione sanati hæc dicunt, apud Jesaiam c. LIII. Cum peccatum non nosset, tradidit eum, utpote purum, Deus pro omnibus, qui peccaverant.

CYPRIAN. *epist. 8. ad Clement. & plebem.* Orabat ille pro nobis, cum peccator ipse non esset, sed nostra peccata portaret.

Idem epist. 63. ad Cecilium §. 9. Nos omnes portabat Christus, qui & peccata nostra portabat.

Idem lib. ad Demetrianum §. 22. Hanc gratiam Christus impertit, hoc munus misericordiæ suæ tribuit, subigendo mortem trophæo crucis, redimendo credentem pretio sanguinis sui, reconciliando hominem Deo, Patri, vivificando mortalem regeneratione cœlesti.

Idem, sive alius potius scriptor libri de cardinalibus Christi operibus ad Cornelium Papam, serm. 7. qui est de ratione Circumcisionis. Tantæ dignitatis illa una redemptoris nostri fuit oblatio, ut una ad tollenda mundi peccata sufficeret, qui tanta auctoritate in sancta introivit in sanguine proprio, ut deinceps nulla supplicantium postulatio sanguine indigeret alieno.

Idem serm. XVI. qui est de ascensione Christi: Qui pro nobis triginta argenteis appretiat, intelligi voluit, quanta fuerit in pretio, quod pro eo datum est, & in eo, quod ipse dedit, pro mundo dissimilitudo, cum ipse exiguo argento emtus & venditus, tanto pretio damnatos redimeret: ut dubium esse non possit, quin pretii magnitudo superaret negotium, nec æquari posset damnum, quod omnino damnatio iusta meruerat, obedientiæ Christi, quæ gratis usque ad mortem progressa est, & ultro solvit, quod non debebat.

LACTANTIUS de beneficiis Christi:

Quisquis ades mediique subis in limina templi,
Siste parum, insontemque tuo pro crimine passum
Respice me, &c. & mox:

Te propter vitamque tuam sum virginis alvum
Ingressus: sum factus homo, atque horrentia passus
Funera, &c.

EVSEBIUS Casariensis lib. X. de demonstr. Evangel. in prefat. Oportebat enim agnum Dei, qui a maximo pontifice assumptus fuerat, pro reliquis cognatis agnis, & pro omni humano grege, Deo victimam offerri. Nam quoniam per hominem mors, per hominem etiam resurrectio a mortuis.

Idem lib. X. cap. 1. Atque ut, dum unum membrum patitur, simul omnia cum eo membra patiuntur, ita multis patientibus & peccantibus membris, ipse quoque, tanquam qui una pateretur (quandoquidem, cum Dei verbum esset, ei placuit, & formam servi accipere, & communi omnium nostro domicilio copulari) patientium membrorum labores in se ipse assumfit, & nostros morbos suos fecit, & pro suo in homines amore pro omnibus nobis & dolores & labores sustinuit. Cæterum non his modo rebus Dei agnus, verum etiam pro nobis tormenta passus, supplicioque affectus, quo ipse quidem dignus minime erat, sed nos ipsi propter multitudinem peccatorum, ut peccata nobis dimitterentur, auctor exstitit: utpote, qui pro nobis & mortem subierit, & verbera & probra & contumelias, quibus nos digni eramus, in se transtulerit, & execratio pro nobis factus, execrationem, quam nos ferre damnati eramus ad se ipsum attraxerit. Et quid vero aliud ille, quam pro animis nostris pretium? Itaque ex persona nostra Oraculum ait: Livore ejus nos sanati sumus, &, Dominus tradidit eum peccatis nostris.

EVSEBIUS de demonstratione evangelica lib. I. cap. 10. Et respexit Deus ad Abel, & ad munera illius: ad Cain vero, & ad sacrificia ejus non attendit.

dit. Ubi jam illud considerabis, quod Deo acceptior dictus sit, qui animalia sacrificaverit, quam is, qui ab agro sacrificium obtulerit? Etiam Noe protinus de cunctis pecoribus mundis & de cunctis volucris mundis obtulit victimas super altare: odoratusque est Dominus odorem suavitatis. Abraham quoque sacrificasse scribitur: ut, si divinæ scripturæ testimonium sequimur, primum omnium de animalibus sacrificium priscis Deo amicis viris excogitatum fuerit: quam sane excogitationem temere existisse, aut humano more exortam, putandum non est, sed divino potius nutu insinuatam. Etenim, cum morum sanctitate præstarent, Deoque penitus addicti essent, & ob eam rem quasi divino Spiritu illustrati, viderent magno sibi opus esse obsequio, si sua ipsorum humana delicta abluere vellent, pretium pro salute sua ei, qui vitam atque animam præbuisset, se debere putabant. Sed cum nihil præstantius, aut pretiosius anima sua haberent, quod dicarent, pro hac interim brutorum animalium vitam offerebant, quæ suæ ipsorum animæ vicem præstaret; neque se in hoc aut delinquere, aut injuste facere, arbitrabantur: quippe qui hominum rationalis atque intelligentia præditæ animæ neutiquam similem brutorum animam esse didicissent, neque aliud quicquam, quam illorum sanguinem vitalemque in eo vim esse eam, edocti essent, hocque unum præbere se, quasi animam Deo pro anima offerentes. Hoc autem ipsum Moses Lev. XVII, 10, 11. planissime indicat, ubi ait: Anima omnis carnis sanguis ejus est, & ego dedi vobis sanguinem in altari ad expiandum pro peccatis vestris: sanguis enim eorum pro anima expiabit. Idcirco dixi filiis Israel, omnis anima ex vobis non comedet sanguinem. Attende igitur diligenter, quomodo in his dictum sit illud: Ego dedi vobis in altari expiare animas vestras, sanguis enim pro anima piaculum erit. Plane enim pro humana anima mactatorum animalium sanguinem piaculum offerri dicit. Hoc idem etiam lex de sacrificiis monet, si quis modo consideratius attenderit: nam capiti victimæ unumquemque, dum sacrificat, manus habere injectas imperat, & ad sacerdotem animal ipsum adducere capite comprehensum atque detentum, quasi qui pro suo ipsius capite hostiam exhibeat: dicit igitur de unoquoque: Adducet illud ante Dominum, & imponet manus suas in caput muneris; quod sane in omni victima observatum est, cum aliter nullum sacrificium offeratur. Ex quibus utique verbis sermo divinus illud intelligi vult, humanarum animarum pretium, quæ sacrificarentur animalia, exhiberi solita esse.

Christus τὸ τῆς κόσμου καὶ θάρσιον, τὸ τῶν ἁμαρτολῶν ἀντίψυχον, mundi piaculum & redemptionis pretium pro animabus peccatorum. Infra: ἀντίψυχον ὑπὲρ πάντων ἡμῶν προέμενος ἑαυτὸν, qui se pro omnibus nobis, ut nostrarum vice animarum fungeretur, dedit.

ANTONIVS *Eremita epist. II.* In quo & creaturarum Genitor visceribus motus pro plaga nostra, quæ sanari non poterat, nisi per solam ipsius bonitatem, misit unigenitum nobis, ut per servitutem nostram servitutis assumeret formam, traderetque se pro peccatis nostris. Et peccata quidem nostra humiliaverunt eum, sed livore ejus nos omnes sanati sumus.

MACARIUS, *episcopus Hierosolymitanus, lib. II. act. concil. Niceni.* Sed venit ipse salvator omnium, & a nobis debita supplicia in sua carne nomine nostro suscepit.

ATHANASIUS *de incarnatione verbi Dei.* Quandoquidem igitur debitum pro omnibus solvendum erat; debebatur autem, ut jam dixi, ut omnes morerentur, quæ causa illi potissima fuit in hanc vitam veniendi, idcirco divinitate sua per opera prius ostensa, tum deinde pro omnibus sacrificium obtulit, pro omnibus templum suum morti tradens, quo omnes immunes, & liberos a veteri transgressione efficeret, seque declararet mortis victorem, suumque corpus immortale redditum, primitias publicæ omnium resurrectionis exhiberet.

Et mox: Morte enim opus fuit, & mortem pro omnibus inferri necessum erat, ut, quod ab omnibus debitum erat, lueretur: quamobrem (ut dixi) Verbum, quoniam mori non potuit, utpote immortale, corpus sibi sumsit, quod mori poterat, illudque ut suum pro omnibus obtulit, ut corporis ingressu pro omnibus passus aboleret eum, qui habet mortis imperium, hoc est, diabolus, & liberaret illos, quotquot formidine mortis per omnem vitam servituti erant obnoxii; certe communi omnium salvatore mortuo pro nobis, non jam ulterius, sicuti olim secundum legis comminationem, morte morimur, quotquot in Christo Jesu confidimus.

Idem ibidem: Atque hoc mortis genere omnium salus comparata, omnisque creatura redempta est: hic est omnium vita, qui, ut ovis, pro omnium salute vicarium succedaneumque suum corpus in mortem tradidit.

Idem in pass. & cruc. Domini. Sed cum videret malitiam intolerabilem, neque mortale genus idoneum esse, quod morti resisteret, neque pœnam suorum malorum persolvere posse (nam excessus malitiæ transcendebat omne supplicium) vidensque simul patris bonitatem, & se quam idoneus esset & potens; (Christus enim Dei potentia ac sapientia) motus fuit suo erga homines amore & misertus nostræ imbecillitatis, illam ipsam imbecillitatem induit: siquidem ipse (ut propheta dicit) nostras infirmitates sustulit, & languores gestavit; & miserans nostram mortalitatem, ea ipsa mortalitate circum amictus est. Paulus enim dicit: Humiliavit se ipsum usque ad mortem, idque

idque ad mortem crucis. Vidensque simul, quam non ad solutionem pœnæ sufficeremus, illam ipsam pœnam in se transtulit; siquidem Christus factus est pro nobis maledictio: atque ita humana carne amictus & circuminductus, per se, quæ nostra erant, patri obtulit, ut ipse patiens hominem patientem illæsum redderet, & parva magnis pensaret.

HILARIUS PICTAVIENSIS *in cap. XIV. Matth. XIV.* Dominus solus passurus pro omnibus omnium peccata solvebat.

Hymno de Epiphania:

Iesus refulsit omnium

Pius redemptor gentium, &c.

Felix Joannes mergere

Illum tremiscit flumine,

Potest suo qui sanguine

Peccata mundi tergere.

OPTATUS MILEVITANUS *de schismate Donatistarum adversus Parmenianum lib. III.* Cum dicitis, redimite animas vestras: unde illas emistes, ut vendatis? quis est, nescio qui angelus, qui nundinas facit animarum, quas ante ejus adventum diabolus possidebat? Has sanguine suo Christus Salvator noster redemit, Apostolo dicente: Emti estis pretio magno. Constat enim, sanguine Christi omnes redemptos

VICTOR ANTIOCHENUS *ad cap. XV. Marci.* Et cur, inquis, universorum Dominus & opifex nostri causa homo effectus, tantam ignominiam, tantaque supplicia pertulit? Nobis ille assimilatus est, nostrasque in se miseras, & cruces suscepit, quo naturam nostram per peccatum collapsam erigeret, & in pristinum dignitatis gradum denuo revocaret. Commoda itaque, quæ per illius cruciatus in nos defluerunt, sunt permulta. Ipse enim nostra pro nobis debita luit, ipse peccata nostra tulit, ipse nostri causa & doluit, & gemit.

CYRILLUS HIEROSOLYMITANUS *Catechesi 13.* Liberavit autem omnes sub peccato detentos, & totum genus humanum redemit. Et ne te subeat admiratio, si mundus universus redemptus fuerit; non erat enim nudus homo, sed unigenitus Dei filius, qui pro eo mortem oppetebat. Potuit equidem unius viri Adam peccatum mundo mortem inferre; si itaque ob unius delictum mors imperium obtinuit in mundum, quomodo non multo magis per unius justitiam vita imperium obtinebit. Et si tunc temporis ob lignum, de quo comederant, ejecti sunt e paradiso, nonne nunc facilius per lignum Jesu in paradisum introituri sunt credentes? Si primus ille

de terra formatus generalem attulit mortem, nonne qui eum de terra formavit, vitam affert æternam, ipse cum vita sit? Si Phinees ægre ferens turpe patrantem, iram Dei placavit; Jesus non alium perdens, sed se ipsum in redemptionis pretium offerens, nonne illam adversus homines iram dissolvit?

BASILIVS *homilia in Psalm. XLVIII.* Unum inventum est, rebus omnibus præstantius, quod in pretium redemptionis animæ nostræ datum est, sanctus nimirum & pretiosus Domini nostri Jesu Christi sanguis.

GREGORIUS NAZIANZENSIS *Oratione XLII. quæ secunda est in Pascha.* Magna illa, & sacrificari nescia (ut ita loquar) quantum ad primam ejus naturam attinet, victima, sacrificiis, quæ e lege descendunt, quasi immixta est; illa inquam victima, qua non aut exigua orbis terrarum portio, aut ad breve tempus, sed qua omnium, qui ubique sunt hominum peccata & in omne præterea ævum abluerentur.

Idem ibidem. Guttæ sanguinis perpaucae orbem universum refingunt, fiuntque omnibus id, quod est lacti coagulum, colliguntque omnes, & quasi congregant.

Et eadem: Potest ergo hoc disquiri, quod, plerisque neglectum, ego vel præcipuo studio dispicio. Cui enim & quam tandem ob rem effusus est ille, qui pro nobis effusus est, magnus & celebris illius & Dei simul, & magni sacerdotis & victimæ sanguis? Possidebamur enim sane a malo sub peccato venundati, accepta invicem, quæ vice pretii esset, quanta e malitia percipi solet, voluptate. Porro si pretium, quod cui redimendo impenditur, ad neminem pertinet, nisi ad eum, qui hunc, qui redemitur, possidet; quæro: cui hic sanguis solutus sit, & quam ob causam? malo enim si solutus est, o factum indigne! Si non a Deo tantum latro, sed Deum quoque ipsum redemptionis pretium accipit, mercedemque ita supra fidem magnam, ob quam & nobis parci justum fuit, suæ tyrannidis percipit. Sin Patri solutus est, primum quomodo? neque enim ab hoc possidebamur: Deinde quæ est ista ratio, quæ faciat delectari patrem filii unigeniti sanguine? cum præsertim nec Isaacum a patre oblatum acceperit, imo vero mutaverit victimam ariete dato pro humana hostia? An potius patet, patrem accipere hoc pretium, non quo id aut flagitarit, aut eo indigeat, sed quod id ita administrari ex usu fuit, quodque eo, quod in Deo humani fuit, sanctificari hominem oportuit, quo nos ipse eriperet, vi victo tyranno, ad seque reduceret, filio hæc conciliante, & in patris honorem, cui omnia, ut apparet, concedit, hoc quoque administrante.

GREGORIUS NYSSENSIS *ad Olympium Monachum de perfecti nominis*

nis forma. Christum redemptionem esse cum diximus, qui se, quo nos redimeret, pretium dederit: monemur hac voce, ut intelligamus, eum, præstita nobis, quasi animæ cuique suæ pretio immortalitate, quos per vitam a morte redemerit, hos suos fecisse.

AMBROSIVS *lib. de Tobia cap. X.* Ecce venit hujus mundi princeps & in me suam nihil invenit. Nihil debebat, sed solvebat pro omnibus, sicut ipse testatur dicens: Quæ non rapui, tunc exsolvebam.

Idem lib. de Joseph. Patriarcha cap. IV. Venditus est Iosephus in Aegypto, quia Christus venturus erat ad eos, quibus dictum est: Peccatis vestris venditi estis. Et ideo suo sanguine redemit, quos propria peccata vendiderant. Sed venditus Christus conditionis susceptione, non culpæ, peccati-que pretio non tenetur, quia peccatum ipse non fecit. Pretio igitur nostro debitum, non suo ære contraxit: chirographum sustulit, fœneratorem removit, exuit debitorem, unus exsolvit, quod ab omnibus debebatur.

AMBROSIVS *de Esau, sive de fuga seculi cap. VII.* Deus ideo suscepit carnem, ut maledictum carnis peccatricis aboleret: & factus est pro nobis maledictum, ut benedictio absorberet maledictionem, integritas peccatum, indulgentia sententiam, vita mortem. Suscepit enim mortem, ut impleretur sententia, satisfaceret iudicato per maledictum carnis peccatricis usque ad mortem. Nihil ergo factum est contra sententiam Dei, cum sit divinæ conditio impleta sententiæ. Maledictum enim usque ad mortem, post mortem autem gratia.

Idem lib. IX. epist. LXXI. Veniens Dominus Jesus, peccatum omnibus, quod nemo poterat evitare, donavit, & chirographum nostrum sui sanguinis effusione delevit. Hoc est quod ait: Superabundavit peccatum per legem: superabundavit autem gratia per Jesum. Quia postquam totus mundus subditus factus est, totius mundi peccatum abstulit.

Lib. I. epist. II. Vide, ne ista sit hostia salutaris, quam verbum Deus in se ipso obtulit, atque in suo immolavit corpore.

Et paulo post: Quod vero ad altare effundit sanguinem, intelligere licet ablationem mundi, remissionem omnium peccatorum. Etenim sanguinem illum ad altare quasi hostiam effundit ad multorum exhaurienda peccata. Agnus enim hostia est, sed agnus non irrationabilis naturæ, sed divinæ potentiæ: de quo dictum est: Ecce agnus Dei, ecce, qui tollit peccata mundi. Non solum enim mundavit sanguine delicta universorum, sed etiam divina potestate donavit.

Idem super Lucam lib. VII. cap. XII. Adversarius tanquam captiva mancipia

cipia viliori pretio æstimationis addicit. At vero Dominus tanquam speciosa servitia, quæ ad imaginem & similitudinem sui fecit, idoneus operis æstimator, magno pretio nos redemit: sicut Apostolus dixit: Emti enim estis pretio magno. Et bene magno, quod non æstimatur ære, sed sanguine. Quia pro nobis mortuus est Christus, qui pretioso nos sanguine liberavit, &c. Et bene pretioso, quia immaculati corporis sanguis est, quia sanguis est filii Dei, qui non solum de maledicto legis, sed etiam de impietatis morte perpetua nos redemit.

Idem lib. X. super Lucam in illud cap. XXII. Peccavi quod tradiderim sanguinem innoxium. Pretium sanguinis est pretium dominicæ passionis. Ergo pretio sanguinis emitur mundus a Christo.

Lib. III. de virginitate sub finem: Eramus oppignorati malo creditori peccatis: contraximus chirographum culpæ, poenam sanguinis debebamus. Venit Dominus Jesus, suum pro nobis sanguinem obtulit. *Et mox:* Ergo & tu dignum te gere tali pretio, ne inveniat Christus, qui te mundavit, qui te redemit, & si te in peccato invenerit, dicat tibi: Quæ utilitas in sanguine meo? Quid profeci tibi, dum descendo in corruptionem?

Lib. I. de Apologia Davidis cap. XIII. Præclare Apostolus ait: Quia donavit nobis peccata Dominus Jesus, delens chirographum decreti, quod erat contrarium nobis, & ipsum, inquit, de medio tulit affigens illud cruci. Delevit sanguine suo atramentum Hevæ, delevit hæreditatis obnoxia obligationem.

In epist. ad Hebræos cap. IX. Sed illius fuit tota veteris testamenti corporalis mundatio: nunc autem spiritualis est mundatio sanguinis Christi. Ideo dicit: Hic est sanguis novi testamenti in remissionem peccatorum. In illis quidem in superficie adspergebatur, & iterum diluebatur adpersus: neque enim cruentatus semper deambulabat populus. In anima vero non ita est, sed ipsius essentiæ commiscetur sanguis, fontem illum faciens mundum & inenarrabilem pulchritudinem producens. Propter hoc agni occisio fuit & sanguis ejus super liminaribus liberandorum illitus est. Propter hoc etiam omnia sacrificia veteris testamenti leguntur, ut hoc unum sacrificium designarent; per quod vera est remissio peccatorum, & mundatio animæ in æternum.

Idem, seu potius scriptor comment. in Epist. Pauli Ambrosio tributorum in 1 ad Cor. cap. VI. Quia caro pretio emti sumus, propensius Domino nostro servire debemus, ne offensus, a qua nos redemit, morti nos reddat. Quam enim carissimo pretio nos emit, ut sanguinem suum daret pro nobis!

Idem

Idem in ejusdem Epist. cap. XI. Nos calicem mysticum sanguinis ad tuitionem corporis & animæ nostræ percipimus, quia sanguis Domini sanguinem nostrum redemit, id est, totum hominem salvum fecit. Caro enim Salvatoris pro salute corporis, sanguis vero pro anima nostra effusus.

Idem in epist. ad Cor. II. cap. V. Quoniam oblatus est pro peccatis, non immerito peccatum factus dicitur, quia & hostia in lege, quæ pro peccatis offerebatur, peccatum nuncupabatur, ut nos essemus justitia Dei in ipso, qui peccatum nesciebat, dicente Jesaia: Qui peccatum non fecit, nec dolus inventus est in ore ejus, quasi peccator occisus est, ut peccatores justificarentur apud Deum in Christo.

EPIPHANIVS *Hæresi LV.* Primum quidem se ipsum obtulit, ut sacrificium testamenti veteris aboleret, perfectius aliud vivumque pro toto orbe offerens. Ipse hostia, ipse victima, ipse sacerdos, ipse altare, ipse Deus, ipse homo, ipse rex, ipse pontifex maximus, ipse ovis, ipse agnus, omnia in omnibus pro nobis factus, ut omni modo vita ad nos perveniret, & sacerdotii sui immutabile fundamentum jaceret.

ANDREAS CAESAREENSIS *ad cap. 1. Apoc.* Illum, inquit, decet honor, gloria, & imperium, qui, ardente caritate incensus, sua morte genus nostrum a mortis vinculis liberavit, sanguinisque vivifici, & aquæ effusione a peccatorum sordibus nos abluit, ac in regium sacerdotium cooptavit.

PRUDENTIVS *in Rom. Mart. - -* Hæc illa crux est omnium nostrum salus: Romanus inquit, hominis redemptio est.

CHRYSOSTOMVS *proœmio Comment. in Esaiam.* Quam multæ est Deus erga nos clementiæ? Filio non pepercit, ut parceret servo: unigenitum tradidit, ut redimeret servos plane ingratos, sanguinem filii sui luit in pretium.

Idem Eccles. post. II, 27. VIII. ad Romanos. Alii etiam ut pro nobis orerent, efficit, ut nobis gratiam largiatur: quod in Moyse accidit. Huic enim, Mitte me, inquit, & delebo eos: quo eum impelleret, ut pro iis oraret.

Mox: Idcirco sæpe ob Davidem & illum & illum dicit se cum iis in gratiam redire, id ipsum rursus efficiens, ut & reconciliationi accedat forma.

ELEAZAR *in sermone Maccabaico Deum rogat pro populo.* Piaculum illorum fac sanguinem nostrum, & pro animabus eorum sume animam meam.

HIERONYMVS *lib. 1. adversus Pelagianos.* Cumque ait, voluerit intrare, offerat vitulum pro peccato & arietem in holocaustum, duosque hircos accipiat ab universo populo: unum ex iis offerat pro peccato suo, & unum pro peccato populi, & arietem in holocaustum. Alter hircorum cuncta peccata suscipit populi, in typum Domini Salvatoris, & effert in solitudinem: & sic placatur Deus omni multitudini.

Idem in Esai cap. LIII. Despectus erat & ignobilis, quando pende-
T in

in cruce, & factus pro nobis maledictum, peccata nostra portabat, & loquebatur patri, Deus meus, quare me dereliquisti?

AUGUSTINVS de Trinitate lib. XIII. cap. XIV. Quæ est iustitia, qua victus est diabolus? Quæ, nisi iustitia Jesu Christi? Et quomodo victus est? Quia cum in eo nihil morte dignum inveniret, occidit eum tamen. Et utique iustum est, ut debitores, quos tenebat, liberi dimittantur in eum credentes, quem sine ullo debito occidit. Hoc est, quod justificari dicimur in Christi sanguine. Sic quippe in remissionem peccatorum nostrorum innocens sanguis ille effusus est.

Et mox: Pergit inde ad passionem, ut pro debitoribus nobis, quod ipse non debebat, exsolveret. *Et cap. proximo:* Tunc sanguis ille, quoniam ejus erat, qui nullum habuit omnino peccatum, ad remissionem nostrorum fusus est peccatorum, ut, quia eos diabolus merito tenebat, quos peccati reos conditione mortis obstrinxit, hos per eum merito dimitteret, quem nullius peccati reum immerito poena mortis affecit. Hac iustitia victus & hoc vinculo victus est fortis, ut vasa ejus eriperentur, quæ apud eum, cum ipso & angelis ejus fuerant vasa iræ, & in vasa misericordiæ verterentur.

Idem in Joannem tract. XLI. Non reconciliamur, nisi ablato peccato, quod est medium separans: sed mediator est reconcilians. Ut ergo tollatur maceria separans, venit ille mediator, & factus est sacrificium sacerdos ipse.

Lib. VII. de Civ. Dei cap. XXXI. Deus misit nobis verbum suum, qui est ejus unicus filius, quo pro nobis in assumpta carne nato atque passo, quanti Deus hominem penderet, nosceremus, atque illo sacrificio singulari a peccatis omnibus mundaremur, ejusque spiritu in cordibus nostris dilectione diffusa, omnibus difficultatibus superatis in æternam requiem veniremus.

Enarratione in Psal. XCV. Tenebantur homines captivi sub diabolo, & dæmonibus serviebant; sed redempti sunt a captivitate. Vendere enim se potuerunt, sed redimere non potuerunt. Venit redemptor, & dedit pretium, fudit sanguinem suum, & emit orbem terrarum. Quaritis, quid emerit? Videte, quid dederit, & invenite, quid emerit. Sanguis Christi pretium est. Tanti quid valet? Quid, nisi totus orbis? Quid, nisi omnes gentes? Valde ingrati sunt pretio suo, aut multum superbi sunt, qui dicunt, aut illud tam parvum esse, ut solos Afros emerit: aut se tam magnos esse, pro quibus solis illud sit datum. Non ergo exsultent, non superbiant, pro toto dedit, quantum dedit. Novit, quid emerit, quia novit, quanti emerit, & quanti dederit.

In Psal. CXXIX. Sacerdos noster a nobis accepit, quod pro nobis offerret. Accepit enim a nobis carnem. In ipsa carne victima factus est, holocaustum factus est, sacrificium factus est.

Lib. IV. contra duas Pelagianorum Epist. cap. IV. Sed Pelagiani quomodo

do dicunt, solam mortem ad nos transiisse per Adam? Si enim propterea morimur, quia ille mortuus est, ille autem mortuus est, quia peccavit, poenam dicunt transire sine culpa, & innocentes parvulos injusto iudicio puniri trahendo mortem sine meritis mortis. Quod de uno solo mediatore Dei & hominum homine Christo Jesu catholica fides novit, qui pro nobis mortem, hoc est, peccati poenam, sine peccato subire dignatus est. Sicut enim solus ideo factus est hominis filius, ut nos per illum Dei filii fieremus: ita solus pro nobis suscepit sine malis meritis poenam, ut nos per illum sine bonis meritis consequeremur gratiam. Quia sicut nobis non debebatur aliquid boni, ita nec illi aliquid mali.

Lib. XIV. contra Faustum Manich. cap. IV. Suscepit Christus sine reatu supplicium nostrum, ut inde solveret reatum nostrum, & finiret etiam supplicium nostrum.

Idem Sermone octavo de tempore. Duplex principaliter causa est, ob quam Dei filius factus est filius hominis. Una est, ut secundum hominem, omnia patiendo pro nobis, a peccatorum nos vinculis liberaret. Sic enim Esaias Propheta prædixerat: Hic peccata nostra portavit, &c. Altera vero causa est dominicæ passionis, ut nos, quos sanguine suo redemit, a vitiis atque criminibus, non solum doctrinæ auxilio & gratiæ, sed etiam exemplo suo ad studium sanctitatis accenderet.

De temp. serm. CI. Mors nisi a morte superari non poterat: ideo mortem Christus sustituit, ut injusta mors justam vinceret mortem, & liberaret reos juste, dum pro eis occidebatur injuste.

Et serm. CXLI. Dominus noster Jesus Christus communicando nobiscum sine culpa poenam & culpam solvit & poenam.

De serm. Domini in Luc. serm. XXXVII. Culpa est, quod injustus es: poena est, quia mortalis es. Ille ut esset proximus, suscepit poenam tuam: non suscepit culpam tuam: & si suscepit, delendam suscepit, non faciendam. *Et mox:* suscipiendo poenam & non suscipiendo culpam, & culpam delevit & poenam.

CYRILLVS in Leviticum lib. X. Tunc clamavit omnis populus, ut Barabam dimitteret, Jesum vero morti traderet. Ecce habes hircum, qui dimissus est in eremum vivus peccata populi secum ferens, clamantis & dicentis, crucifige, crucifige. Ille est ergo hircus vivus dimissus in eremum, & ille est hircus, qui Domino oblatus est hostia ad repropitianda peccata, & veram propitiationem in se credentibus populis fecit.

Idem contra Julianum lib. IX. Vide igitur sacramentum & quomodo in duobus hircis bene delineatur. Caper enim, hoc est, hircus pro peccatis sacerdotis & populorum occidebatur, secundum quod in lege jubebatur. Quoniam autem pro peccatis nostris immolatus est Christus, hirco assimilatur.

Nam sic dicit Propheta Jesaias: omnes sicut oves erravimus, homo via sua erravit, & Dominus tradidit ipsum pro peccatis nostris. Nam duo hirci assumuntur, non quod duo Christi, hoc est duo filii secundum aliquos, sed magis quod oportebat videri etiam occidendum pro nobis, & morientem quidem secundum carnem, viventem autem secundum spiritum.

Idem in Joan. lib. II. cap. I. Unus pro omnibus agnus occiditur, ut omne genus hominum Deo Patri offerat. Unus pro omnibus, ut omnes lucrifaciat, ut omnes non ulterius sibi ipsis, sed Christo, qui pro omnibus mortuus est, & pro omnibus resurrexit, vivant. Nam quoniam in peccato eramus, atque idcirco morti atque interitui debebamur, filium suum pater in redemptionem pro nobis dedit. Unum pro omnibus, quoniam & omnes sunt in ipso, & omnibus ipse melior est.

Idem Homil. Ephesi in Nestorium dicta. Revera (impii hi hæretici) perditionis sunt filii, & semen iniquum, qui Dominum, a quo sunt emti, negent: Emti enim sumus pretio, non quidem corruptibili, puta auro & argento, sed pretioso sanguine, tanquam agni immaculati & incontaminati, Christi. Quomodo fuisset autem sanguis vulgaris hominis similis nobis orbis redemptio?

Exegesi ad Valerianum de verbi incarnatione: quæ exstat concil. Ephes. T. VI. cap. 17. Qui corporis expers erat ut Deus, corpus sibi aptatum fatetur, quo eo pro nobis oblato, suo nos omnes livore, juxta Prophetæ vocem, sanaret. Quo pacto autem unus pro omnibus mortuus justum pro omnibus pretium exsolvere potuit, si perpeffionem illam puri cujuscumque hominis fuisse dicamus? Quod si vero verbum secundum humanam naturam passum propriæ carnis perpeffiones, quasi proprias, in se transtulit, sibi que vindicavit, tunc demum unius mortem secundum carnem omnium hominum vitæ præponderasse rectissime asserimus.

THEODORETUS Quest. IX. in Num. Solus enim Dominus Christus, etiam ut homo, macula caret, & hoc prævidens propheta Esaias proclamat: Qui peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus. Unde factum est, ut aliena peccata assumeret, cum propria non haberet. Ille siquidem peccata nostra tulit, & pro nobis afflictus est. Et Joannes ille magnus: Ecce agnus Dei, qui tollit peccata mundi. Propterea dicitur inter mortuos liber, tanquam qui mortem injuste passus sit.

Idem Serm. X. de providentia sit Dominum inducit loquentem: Debitum enim pro humano genere persolvi; qui mortem non debui, mortem sustinui: quique morti subjectus non eram, mortem suscepi. Insons cum essem, fontibus adscriptus sum: quique a debitis omnibus liber eram, in debitorum ordinem constitutus sum. Naturæ ergo debitum persolvi; & dum mortem immeritam sustinui, meritam dissolvo: quique juste detenti fuerant, ipse injuste

juste correptus e carcere dimitto. Vide chirographum, quod naturam apprehendit, ut intra ejus aliquando fines consisteret, o amara mors! Vide illud ipsum cruci affixum, & sublatas ex eo peccatorum notas adspice. Vide ut malitiæ subscriptionem jam non habet. Hujus ergo corporis oculi oculorum, qui male spectaverant, solverunt debitum, hujus aures pro inquinatis satisfacere auribus: similiter & lingua, manus ac membra reliqua pro membris, quæ peccata qualiacunque commiserunt. Debito igitur persoluto, convenit, ut qui propter illud carceribus inclusi fuerunt, carceribus liberentur, & pristina libertate fruantur, ac ad patrios locos redeant.

PROCLVS CONSTANTINOPOLINANVS *Homil. de Christi nativitate.* Multum homines ob peccata cum deberent, solvendo ei debito non erant. Erant enim omnes per Adamum conscripto chirographo falsi se peccasse: detinebat nos diabolus in servitute: is se emisse nos jactabat, scripturaque ad eam rem utebatur, videlicet corpore nostro multis passionibus obnoxio. Imminebat dirus ille falsarius, vibransque in nos chirographum exposcebat ad supplicium. Alterum ergo necesse erat, aut damnatos omnes ad mortem trahi, cum omnes peccassent, aut ejusmodi pretium in compensatione dari, quo soluto, jure omnia possent recusari. Homo igitur servare non poterat; erat enim eidem debito, quod e peccato oriebatur, obstrictus. Nec vero angelo ulli facultas fuit redimendi humanum genus, neque enim erat ulli angelo, quo redimeret. Reliquum erat, ut Deus peccare nescius pro his, qui peccaverant, moreretur. Id enim unum supererat mali remedium. Quid ergo? qui naturam universam ex iis, quæ non sunt, ut esset, efficit, cuique nihil difficile est præstare, idem & damnatis vitam certissimam & morti remedium aptissimum invenit; factusque est homo e virgine, quod qua ratione factum sit, ipse novit: oratio quidem nulla est, quæ id miraculum explicare possit. Deinde, quæ ejus pars nata erat, eadem obiit, & qua antea existit, ea nos & redemit, juxta illud Pauli: In quo habemus redemptionem per sanguinem ejus, remissionem transgressionum. O rem magnam! aliis immortalitatem peperit, erat enim ipse immortalis.

LEO *de pass. serm. XII.* Quam sibi in hujus sacramenti præsidio spem relinquunt, qui in Salvatoris nostri corpore negant humanæ substantiæ veritatem? Dicant, quo sacrificio reconciliati, quo sanguine sint redempti? Quis est, qui tradidit semetipsum pro nobis oblationem & hostiam in odorem suavitatis? Aut quod unquam sacrificium sacratius fuit, quam quod Pontifex verus altari crucis per immolationem suæ carnis imposuit? Quamvis enim in conspectu Domini multorum sanctorum pretiosa fuerit mors, nullius tamen infantis occisio propitiatio fuit mundi. Acceperunt justi, non dederunt coronas, & de fidelium fortitudine exempla nata sunt patientiæ, non

dona iustitiæ. Singulares quippe in singulis mortes fuerunt, nec alterius quisquam debitum suo funere solvit, cum inter filios hominum solus Dominus noster Jesus Christus exstiterit, in quo omnes crucifixi, omnes mortui, omnes sepulti, omnes etiam sunt suscitati.

CLAUDIANVS MAMERTVS *de statu anime lib. II.* Pictavus Hilarius inter complura præcellarum disputationum suarum, quiddam secius sentiens, duo hæc veris adversa disseruit. Unum quod nihil incorporeum creatum dixit. Aliud, nihil doloris Christum in passione sensisse. Cujus si vera passio non fuit, redemptio quoque nostra vera non esse potuit.

ANASTASIUS SINAITA, *Episc. Antiochenus de rectis fidei Catholicæ dogmatibus lib. IV. de passione & impassibili Deitate Christi.* Effusus est sanguis ejus, qui multis redimendis sufficeret: forsan melius fuerit dicere omnibus; sunt siquidem & omnes multi.

PROCOPIVS GAZÆVS *in Exodi cap. XXIV.* Cum Christus natura sit conjunctus Patri, si ejus participes facti fuerimus per Spiritum, connectemur per ipsum quoque Patri, in divinæ naturæ societatem venientes. Nec aliter illi contenderant in montem, quam prius exercitati sanguine Christi, qui dedit semetipsum pretium redemptionis pro nobis, offerens carnem suam, ut irreprehensibile sacrificium Deo & Patri.

GREGORIUS M. *lib. III. Moral. cap. XIII.* Alius ad Paradisum conditus divinæ potentiae similitudinem superbe rapere voluit, sed tamen culpas hujus superbiæ sine culpa mediator exsolvit. Hinc est, quod patri quidam sapiens dicit: Cum sis justus, juste omnia disponis: eum quoque, qui non debet puniri, condemnas. Sed pensandum est, quomodo justus sit, & omnia juste disponat, si eum, qui non debet puniri, condemnat. Mediator enim noster puniri pro se ipso non debuit, qui nullum culpæ contagium perpetravit. Sed si ipse indebitam mortem non susciperet, nunquam nos a debita morte liberaret. Pater ergo cum justus sit, justum puniens omnia juste disponit: quia per hoc cuncta justificat, quod eum, qui sine peccato est, pro peccatoribus damnat.

ISYCHIVS *in Levitici cap. XVI.* Lex filios Israel reos maledicto & morti constituit, ut propterea necessariam haberent expiationem, & pro eis quidem principaliter unigeniti immolatur sacrificium. Immolatur autem & pro omnibus hominibus, ita ut Caiphas diceret: Oportet, ut unus homo moriatur pro populo, & non tota gens pereat. Quodque dictum erat confirmans, simulque & corrigens Evangelista Joannes, addidit: Hoc autem a semetipso non dixit, sed cum esset pontifex anni illius, prophetavit, quia moriturus esset Jesus pro gente, & non solum pro gente, sed ut filios Dei, qui dispersi erant, in unum colligeret: gentes videlicet. *Et paulo post: Pro*
sensi-

sensibili Israël Jesus immolatus, & pro omni humano genere ad expiationem immunditiarum nostrarum obtulit.

ANTIOCHVS in *Exomologesi*. Verbum tuum nulla prorsus aspergine peccati decoloratum, quem per tuæ viscera misericordiæ misisti, suum ut plasma revocaret in viam, caro factus, nostri causa passus est crucifigi, & abolevit, quod adversum nos erat, chirographum, peccatorum nostrorum factus propitiatio.

SOPHRONIVS **HIEROSOLYMITANVS** *epist. ad Sergium Constantinopolitanum Patriarcham*. Pro hominibus Christus mori dignatus est, & pro eorum redemptione suum divinum sanguinem fudit, & munus præ omni dignitate divinius suam animam posuit.

ELIAS **CRETENSIS** *ad Orat. I Nazianzeni*. Christus dictus est redemptio, ut nos, peccato venditos, in libertatem asserens, & quia pro totius orbis expiatione tanquam redemptionis pretium seipsum dedit.

NICEPHORVS **CONSTANTINOPOLITANVS** *Epist. ad Leonem III. quæ exstat apud Baronium tom. IX. annal. pag. 587. edit. Mor. II.* Credo, eum crucifixum esse, non in qua splendet cum patre substantia, etsi Dominum gloriæ crucifixum fuisse dicitur, in sermone retributionis, sed in terrena nostra natura, in qua terrestrem nostram massam suscepit, & maledictum pro nobis factus est, ut benedictionis, quæ ab eo est, socios nos efficeret, & malefactorum secundum carnem sustinuit mortem pati, ut mortis aculeum mortem sustinendo condemnaret in carne sua, & destrueret hunc, quia habebat mortis imperium, hoc est, diabolus.

MARCVS **EREMITA** *lib. de his, qui putant se operibus justificari c. XX.* Christus & secundum essentiam Dominus, & Dominus secundum œconomiam: quod & fecit nos cum non essemus, & peccato mortuos sanguine suo redemit, hisq; qui ita crediderint, gratiam largitus est.

THEODORVS **ABVCARA**, *Episcopus Carum diss. XV. cap. V.* Deus justo judicio suo a nobis omnia exigebat, quæ in lege scripta sunt: quæ, cum solvendo non essemus, idcirco pro nobis Dominus noster illa persolvit: & maledictionem condemnationemque, cui obnoxii eramus, assumpsit, ultroque in se recepit: quæ pati debueramus, illa ipse pertulit.

Idem ibidem: Jam mihi, quinam sint hostes illi quinque, ediffere, a quibus nos Christus liberavit. A. Mors, diabolus, legis maledictio atque condemnatio, peccatum, & infernus. B. Quod ad mortem quidem attinet, eam Christi obedientia destructam esse dixisti: sic etiam quonam modo nos a diaboli servitute liberavit: eloquere jam, qui nos a legis maledictione redemerit, factus pro nobis maledictio? *Et post pauca*: A. Justo suo judicio Deus a nobis omnia illa exigebat, quæ in lege scripta sunt, quæ, cum solvendo non essemus, idcirco pro nobis Christus Dominus noster illa persolvit, & maledictionem, condemnationemque, cui obnoxii eramus, assumpsit, ultroque in se recepit, & quæ pati debueramus, illa ipse pertulit, flagellatus, sputis conspersus, percussus, colaphis cæsus, crucifixus, & pro nobis mortuus est.

THEOPHYLACTVS *in cap. I. ad Hebr. verba illa: Per se ipsum faciens purificationem peccatorum nostrorum.* Cum locutus esset de majestate divinitatis verbi, deinceps de cura ipsius, quam in homines per carnem gerit, differit, quod multo majus est, quam quod omnia ferat. Duo autem hic ponit, tum quod mundavit nos a peccatis, tum quod per se ipsum

hoc fecerit. Nam per crucem & mortem, quam ipse sustinuit, purgavit nos, non solum, quod mortuus sit pro peccato nostro, cum ipse omni peccato vacaret, quodque pœnas luerit, quas ipse tamen nobis non debebat, ac solverit naturam, quæ simpliciter ob Adami peccatum ac transgressionem condemnata erat, &c. *Ad cap. IX.* Eam ob rem mortuus est Christus, ut nos mundaret, ac in testamento reliquit nobis condonationem noxæ ac usum paternorum bonorum, mediator factus Patris nostri. Pater enim noluit nobis dimittere hæreditatem, sed irascebatur ut filiis rejicientibus ipsum & abalienatis. Christus itaque mediator factus reconciliavit nobis ipsum. Quomodo? Quod nos oportebat pati, (mori enim debuissimus) hoc ipse pro nobis sustinuit, nosque dignos testamento reddidit.

ANSELMVS *de concept. Virginis & pecc. orig. cap. XXI.* Dicit aliquis, si non habent singuli peccatum Adæ? quomodo asseris, nullum salvari sine satisfactione peccati Adæ? Nam qualiter iustus Deus exigit ab illis satisfactionem, quod non habent? Ad quod dico: Deus non exigit ab ullo peccatore plus, quam debet: sed quoniam nullus potest reddere, quantum debet, solus Christus reddidit pro omnibus, qui salvantur, plus quam debetur.

BERNARDVS *Epist. CXC. ad Innocentium.* Homo, qui debuit, homo qui solvit. Nam si unus, inquit, pro omnibus mortuus est, ergo omnes mortui sunt: ut videlicet satisfactio unus omnibus imputetur, sicut omnium peccata unus ille portavit, nec alter jam inveniatur, qui forefecit, alter qui satisfecit: quia caput & corpus unus est Christus. Satisfecit ergo caput pro membris, Christus pro visceribus suis.

ARNOLDVS CARNOTENSIS *opusc. de septem verbis novissimis a Christo in cruce prolatis, Tract. I.* De ieritur cum derelictis, & pro natura, quam assumerat, tributum solvit, & evecturus secum genus suum ultra hujus seculi pelagus, piratis rapacibus naulum carnis suæ protulit, inviscatisque dentibus eorum illudit voracibus, & tam se, quam prædam suam, abstraxit, & evexit. Pro debitoribus debitorem se objecit, & quod ex se non debebat, ultro debere non abnuvit, ideoque totius debiti summam ab eo, qui pro omnibus se tradebat, exactor exegit.

NICETAS CHONIATES *in annalibus, in Joanne Commeno.* Christus extensis in cruce manibus, naturæ nostræ ruinam suo casu erexit, & parvis guttis totum mundum univit.

NICOLAUS DE CVSA, *Cardinalis Excitationum lib. X.* Propter nostram justificationem sic actum est per Christum. Nam nos peccatores in ipso infernales pœnas, quas iuste meremur, exsolvimus.

RABBI ALBO *cap. XXV. Orationis III. libri de מִצְוֹת*, Præterea solent sapientes in semet ipsis tolerare pœnas & supplicia multitudini peccatorum debita. Sic enim invenimus, Deum iussisse Ezechielem prophetam recumbere in latus suum, & sustinere supplicium in se ferendo iniquitatem domus Israel: itaq; mirandum non est, si ob peccatum populi puniatur sacerdos.

VARRO: LUSTRUM nominatum a *luendo*, id est, solvendo, quod quinto quoque anno vectigalia & tributa per Censores solvebantur.

LYCANVS: Hic redimet sanguis populos, hac cæde luetur

Quicquid Romani meruerunt pendere mores.

IVLIUS FIRMICVS: Ut mitigata offensa hominem cum Deo prospera conciliatione componeret.

Non defuisse Deo alios redimendi modos. IOH. ARN. *libro II. p. 480.*

Sapient. contr. Causas, cur ita redimendum fuerit genus humanum, nondum in hac infirmitate cernimus, sed postea discendæ erunt in omni æternitate.

Piaculi vox usurpata Livio de Deciiis.

Lustrari est offensa Deorum liberari. *Servius ad Æn. III. Vide not. Theol. IV. 18. & seqq.*

PLINIUS *lib. III. Epist. IX* Postremo, ne potentissimi, vilissimo quoque quasi piaculari dato, alienis pœnis elaberentur.

SALV. Regimen esse non potest, nisi fuerit iustum in rectore iudicium. 27.

OVIDIUS: Hanc animam pro meliore damus.

3.

IDEA
SYSTEMATIS APOSTOLICI
ET EVANGELICI
DE
SALUTIS OECONOMIA
IN CHRISTO,

IN CATENATO XXIV. PROPOSITIONUM
NEXU DELINEATA,

ET
NOVO AC FALSO SYSTEMATI
DIPPELIANO,

SUBJUNCTA EJUSDEM ANATOME,
OPPOSITA,

CONSPECTUS XXIV. PROPOSITIONUM.

- I. In Deo est essentialis gratia ac iustitia.
- II. Genus humanum, tanquam gratiae ac iustitiae divinae objectum, vi contractae labis, versatur in duplici ingenti malo: uno culpae, reatu suo ad poenam ducentis; altero damni inhererentis; Et quidem non solum privativi, in jactura imaginis divinae; sed etiam positivi, in inhabitatione indolis plane contrariae.
- III. Gratia Et iustitia Dei erga objectum suum, genus humanum, in peccata pro lapsum, exserit sese in admirando temperamento: cui uti ratione intellectus divini dirigendo quasi praest sapientia cum omniscientia; sic in exercitio suo pondus addit omnipotentia.
- IV. Admirandum illud gratiae ac iustitiae temperamentum, tanquam principium evangelii ac legis, eam salutis oeconomiam ratione fundamenti ac ordinis constituit, quae uti Deo digna est, sic restituendo generi humano est convenientissima.
- V. Oeconomia salutis, vi temperamenti inter gratiam Et iustitiam constituta, exseruit sese primum in protevangelio. Genes. III, 15.
- VI. Protevangelio, Et in eo oeconomiae salutis, secundum gratiae ac iustitiae temperamentum patefactae, accommodatus fuit ritus sacrificialis, statim post lapsum ab ipso Deo ordinatus.
- VII. Momentorum in ritu sacrificali precipuorum primum erat substitutio, seu usus victimae vicarius, quo ea ipsius offerentis locum obtinebat, etiam impositione manuum declaratum.
- VIII. Momentorum in re sacrificali secundum erat in victimarum vicariarum inactatione, per effusionem sanguinis facta, nec non in istarum immolatione, cum effusi sanguinis adspersione conjuncta.
- IX. Momentorum in re sacrificali precipuorum tertium erat in expiatione, per sanguinis effusi sparsionem Et victimarum immolationem effecta.
- X. Momentorum in re sacrificali precipuorum quartum erat peccatorum remissio, ad quam expiatio cum momentis antecedentibus sub ratione meriti tendebat.
- XI. Scopo sacrificiorum haecenus delineato, in peccatorum expiatione Et remissione posito, subordinatus erat ille de offerentium ἐαυτοθυσία, seu consecratione spiritali, ad renovationis negotium necessaria.
- XII. Tota res sacrificialis fuit typica: cujus antitypus a Deo intentus est in sacerdotio Christi Et ejus victima.

XIII,

- XIII. Momentorum precipuorum primum in sacerdotio Christi, pro analogia typi & antitypi, est substitutio, seu actus vicarius, quo Christus locum generis humani sustinuit.
- XIV. Momentorum sacerdotii Christi precipuorum secundum, pro analogia typi & antitypi, est in ipsa morte ejus vicaria, inter alia saepe mentione effusi sanguinis notata.
- XV. Momentorum sacerdotii Christi precipuorum tertium, pro analogia typi & antitypi, est in expiatione, per sanguinis effusionem & mortem piacularem facta.
- XVI. Momentorum sacerdotii Christi precipuorum quartum, pro analogia typi & antitypi, est peccatorum remissio, tanquam momentorum antecedentium finis, fructus & effectus.
- XVII. Justificatio, sub memorata peccatorum remissione nobis insinuata, & quam plurimis in locis etiam expresse nobis commendata, habet sensum forensem, notans justae declarationem, quae sit per litteri a Christo soluti, & a credente per fidem expetiti applicatiue, imputationem.
- XVIII. Scopo & fructui sacerdotii Christi, in satisfactione & justificatione posito, subordinatus est ordo salutis cum toto renovationis negotio, & speciatim cum expiatorum & justificatorum ἐαυτοδυσία spirituali.
- XIX. Universum renovationis negotium, & in eo ἐαυτοδυσία, seu consecratio nostri, sustentatur ac augetur illa sacerdotii Christi parte, quae vi satisfactionis se in intercessionem & benedictionem exserit, & charismatum expiatione promeritorum thesaurum confert.
- XX. Charismatum, tanquam beneficiorum, usus, seu digna collocatio, exserit se in praxi officiorum inde promotorum, secundum utramque decalogi tabulam, lege sic per evangelium etiam inhaesive instaurata.
- XXI. Beneficiorum usus & officiorum praxis continent totius christianismi θεῖον, promota ambulatione coram Deo in FIDE secundum evangelium, ac CARITATE secundum legem.
- XXII. Fides vera adversus evangelii abusum in digna charismatum applicatione ab imaginario fidei simulacro suis se characteribus distinguit.
- XXIII. Vera fides ad avertendum evangelii abusum, pro indole sua viva recte considerata, in renovationis ordine etiam obstat duobus istis erroribus theoretico-practicis, de ludicrarum aliarumque vanarum actionum ἀδιὰφωρῃ, & de ἀδυναμία perseverantiae in vita integritate.
- XXIV. Quomodo modum gratia ac iustitia Dei, in suavissimo temperamento suo posita primum sunt principium systematis hujus hactenus delineati: sic eiusdem nexum in singulis ipsius partibus constituunt satis manifestum.

PROPOSITIO I.

In Deo est essentialis gratia ac justitia.

DEMONSTRATIO.

§. I. Quandoquidem tantum solitarie admissio *gratiae*, seu caritatis, attributo, *justitiae*, sanctitatem continentis, attributum a novi systematis auctore negatur; hoc in Deo esse, nunc demonstrandum est: & primum quidem ex ipsa natura & jure Dei; deinde e statu humani generis; tertio e potestate Dei legislatoria & judiciali; quarto ex innumeris fere Scripturae dictis; quinto ex inductione exemplorum, & sexto denique ac septimo e dictamine conscientiae, & e necessitate ad avertendum solitariae gratiae abusum.

§. II. *Primum* justitiae argumentum merito desumo ab ipsa *Dei natura*. Quae cum perfectissima sit, nec sine summæ perfectionis idea mente concipi possit; quis credat, *justitiae*, *sanctitatem* in se comprehendentis, perfectionem ab ea abesse posse? Si Deus *justus* non est; ergone erit *injustus*? Et si justitiae proprium est *suum cuique tribuere*; quid quæso naturæ Dei esse potest convenientius? Ad perfectionem vero naturæ divinæ accedit *jus*, quod Deus ex opere creationis & conservationis ac providentiæ in res creatas habet summum: cujus vero vix datur notio sine attributo justitiae.

§. III. *Secundum* argumentum pro justitia Dei nobis exhibet *status humani generis*, ita comparatus, ut Deo non minus rectore egeat, quam creatore. Rectorem vero universi humani generis, jam adhuc generatim considerati, sine attributo *justitiae* ponere, est ponere non-ens, certe divinum numen, cujus rectio justa destituitur auctoritate. Sed hoc ipsum argumentum mox secundum speciales suos respectus peculiari propositione illustrabitur.

§. IV. *Tertium* argumentum nobis subministrat *potestas Dei legislatoria & judicialis*, e jure in genus humanum summo, quod Deus, ipsi etiam lumine & jure naturæ dictante, e creatione & providentia habet, resultans. Ultraque vero illa potestas sine justitia directrice & vindice ne quidem cogitari potest. Nec sine ea locum habere posset *obligatio*; quæ tamen erga legislatorem & judicem summa est. Huc accedit potestatis illius praxis omnium solennissima in *judicio extremo*: id quod, negata justitia Dei vindice, & cum ea potestate ejus legislatoria & judiciali proprie dicta, penitus concideret.

§. V. *Quartum*, idque admodum multiplicatum, argumentum habemus in *scripturae locis* ac *dictis* fere innumeris, certe quam copiosissime occurrentibus, partim in concreto de Deo, tanquam *justo*, partim in abstracto de ejus *justitia* ac de ejusdem *judicio*, tum perpetuo omnium temporum, tum universa-

versali illo & extremo: quæ ut hic secundum librorum Scripturæ seriem adponam, nemo in doctrina, vel ipsis lectionis biblicæ tironibus notissima, requirit. Conf. GROTIUS c. I. §. XXII. seqq.

§. VI. *Quintum* pro justitia Dei, eaque vindice, argumentum nobis præbent *exempla* ejusdem in immissis gravissimis Dei judiciis, tanquam propriè dictis *peccatorum poenis*. Ubi nemo ignorat, quid obvenerit *spiritibus defectoribus*, in diem judicii graviore adhuc poenæ servatis 2 Petr. II, 4. Jud. v. 6. hominibus *diluvio peremptis*, Gen. c. VII. *regioni pentapolitane*, seu hominibus in ea flamma sulphurea ad internecionem deletis, c. XIX. *Gero & Onani*, ordinis divini in propagatione generis humani violatoribus nefariis, ideo supplicio ab ipso Deo ἀμείσως immissio interemptis. Gen. XXXVIII, 7, 12. *Pharaoni & Aegyptiis*, post varia & horrenda in ipsos judicia edita, tandem ultricibus rubri maris undis justè submersis. Exod. V - XV. *Nadabo & Abihuo*, filiis Aaronis, ob thymiama contra expressum Dei legislatoris mandatum alieno igne oblatum, igne ultore consumtis Lev. X. *Mirjamæ* ob antilogiam suam lepræ plaga affectæ, Num. XII. *Turbæ Corachi* ob seditionis crimen terræ hiatu absorptæ Num. XVI. *Israelitis* Deo & Mosi sæpius obmurmurantibus, & partim violenta, partim etiam præmatura morte ideo in Arabiæ deserto absumtis. Superfedeo recensione longiore, & lectorem remitto ad *Oeconomiam judiciorum divinorum*, quam B. D. IO. HENRICVS MAIVS diversis Tomis per singulas omnium temporum periodos deduxit.

§. VII. *Sextum* denique argumentum pro *justitia Dei vindice* est in *diastamine conscientie*, ex omnium sanioris mentis hominum sensu cognito, & inter alia Rom. I, 32. II, 15. indicato: nec non *septimum* in *necessitate ad avertendum gratiæ abusum*, in quem non posset non sola gratiæ & caritatis commendatio, a consideratione justitiæ & sanctitatis sejuncta, degenerare. Hæc hætenus de eo, quod *in sereno meridie sol luceat*, h. e. quod *in Deo sit essentialis justitiæ attributum*. Quod etsi ad ipsius etiam theologiæ naturalis prima clementa pertinet, & alias in nullo sanioris theologiæ naturalis & revelatæ systemate unquam negatum est, demonstrandum tamen fuit adversus eum, qui pro suis systematis novi tenebris, pro mera luce habitis, lucem negat in meridie.

Confectaria.

I. Vocum ac locutionum de justitia Dei vindice complurium ratio ita comparata est, ut de Deo in sensu proprio accipi nequeant, sed, ἀνθρωποπαθῶς positæ, de Deo θεοπρεπῶς intelligendæ sint, omni imperfectione ab eo penitus sejuncta: at, ob ἀνθρωποπαθῆσαν

istam, ipsam Dei justitiam vindicem negare, est ob umbram, a corpore solis radios intercipientem jactam, ipsum solem in meridie negare.

2. Quod si ob locutiones, ἀνθρωποπαθείας, & secundum eam alicujus mutationis & turbationis, notionem habentes, neganda est ipsa Dei justitia vindex; certe etiam ex eodem, h. e. nullo, fundamento neganda est Dei gratia, seu caritas, quia hæc passim sub *humana viscerum misericordiae commotione*, immo etiam sub *pœnititudinis idea*, describitur.

3 Erroneum est illud systema, quod, negata Dei justitia vindice proprie dicta, e solo gratiæ, seu caritatis divinæ attributo deducitur.

PROPOSIO II.

Genus humanum, tanquam gratiæ ac justitiæ divinæ objectum, vi contractæ labis, versatur in duplici ingenti malo; uno culpæ, reatu suo ad pœnam ducentis; altero damni inherens; & quidem non solum privativi, in jactura imaginis divinæ; sed etiam positivi, in inhæensione indolis plane contrariæ.

DEMONSTRATIO.

Cum posterius malum a contradicente non negetur, sed potius urgeatur quam maxime, at præpostere tamen; illud non eget hic probatione. In culpæ etiam malo hære genus humanum, notum est ex ejus *delicto*; tum eo, quod in protoplastis cœpit, & sibi ab iis, tanquam fœderato capite & stemmate, contraxit secundum Rom. V, 12. seqq. tum isto, eoque multiplici, cujus unusquisque, teste conscientia, ipso actu reus est. Jam vero culpa reatu suo ducit ad pœnam, justitia Dei vindice secundum *potestatem* ipsius *legislatoriam & judicalem* sic exigente: siquidem κρίμα, crimen, seu reatus eo contractus, transit εἰς κατάκριμα, in condemnationem, seu pœnam Rom. V, 16. Posita itaque culpa, & admissa justitia Dei vindice, ponitur pœna. Atque ita cum culpa negari haud possit, & justitia Dei vindex ex abundanti demonstrata sit, nulla amplius probatione eget hæc propositio.

SCHOLIUM.

Pœna, avertendo lapsui per comminationem denunciata, posita erat in morte, cum emphasi sic dicta, h. e. totum hominem, corpore & anima immortalis constantem, invasura, atque ita in *temporali, spiritali, & æterna*. Genes. II, 17. Conf. Rom. I, 32. V, 12. VI, 23. VIII, 13.

PRO-

PROPOSITIO III.

Gratia ac justitia Dei erga objectum suum, genus humanum, in peccata lapsam, exserit sese in admirando temperamento: cui, uti ratione intellectus divini dirigendo quasi præest sapientia cum omniscientia; sic in exercitio suo pondus addit omnipotentia.

DEMONSTRATIO.

§. I. Si Deus *memm gratiam* sine ulla justitia erga genus humanum exsereret, *gratia* ista *solitaria* cederet respectu Dei in præjudicium justitiæ, respectu hominum in abusum peccandique licentiam, & peccatorum excusationem atque extenuationem, vana spe de universali omnium hominum salute inde concepta. Si vero *sola* obtineret *justitia* vindex, illa esset cessura in præjudicium gratiæ divinæ, & homines in universum omnes, tanquam æternum damnandos, adactura ad desperationem.

§. II. Inter *duo hæc extrema*, uti naturæ ipsius Dei, ita etiam humanæ rationi maxime adversa, datur *sapientissimum & admirandam temperamentum*, in quo circa generis humani restitutionem *gratia* sese non exserit *sine justitia*, nec *justitia sine gratia*: quemadmodum e sequenti propositionum serie multo adhuc evidentius constabit. Interea hic in antecessum meditationem meretur curatorem locus illustris Rom. III, 25, 26. de justitiæ & gratiæ demonstratione; justitiæ in cruento lytro, gratiæ in eodem ad remissionem peccatorum imputando. Gratiam vero ac justitiam in exercitio suo a *sapientia* dirigi, & ab *omnipotentia* pondus suum accipere, res ipsa indicat, nec quisquam negabit. Conf. GROTIUS c. III.

Consectarium.

Quandoquidem attributa gratiæ ac justitiæ in sapientissimo temperamento circa generis humani restitutionem versantur, illa sunt in Deo & exserunt se a Deo *sine ulla pugna & mutatione*, aut imperfectione.

PROPOSITIO IV.

Admirandum illud gratiæ ac justitiæ temperamentum, tanquam principium evangelii ac legis, eam salutis œconomiam ratione fundamenti ac ordinis constituit, quæ uti Deo digna est, sic restituendo generi humano est convenientissima.

DEMONSTRATIO.

§. I. Cum propositio hæc tria habeat membra, primum, quod *in gratia ac justitia temperamento sit evangelii ac legis principium*, sic probo: *Gratia* Dei est fons evangelii; utpote quod est concio gratiæ de salute nostra per Chri-

Christum & in Christo restituenda: quemadmodum *justitia* est fons *legis*; siquidem Deus pro *justitia* sua est legislator, quid nostri sit officii, præscribens ac requirens, cum obligatione ad obsequium præstandum, aut, eo intermisso, ad pœnam subeundam. Jam quemadmodum in Deo, tanquam *evangelista* & *legislatore*, summa est inter *gratiam* & *justitiam* harmonia: sic hæc ipsa etiam est inter *evangelium* & *legem*, evangelio legem instaurante, & lege evangelii necessitatem indicante, dignamque ejus applicationem dirigente.

§. II. Hoc gratiæ ac justitiæ temperamentum ad constituendum *salutis fundamentum ac ordinem* influere, uti habet secundum propositionis membrum, inde jam a priori liquet, quia gratia & justitia sunt illa Dei attributa, quæ quam maxime circa generis humani restitutionem versantur, juxta Proposit. II. restitutio autem ista certum requirit fundamentum ac ordinem. Utrumque profluxisse ex isto utriusque gratiæ temperamento, a posteriori novimus e patefacta illa salutis œconomia, in qua gratia justitiæ, & justitia gratiæ, locum reliquit: quemadmodum sequens propositionum series pluribus exhibebit.

§. III. Et hæc ipsa salutis œconomia, e gratiæ ac justitiæ temperamento sic constituta, uti *Deo digna est*: sic *generi humano* restituendo est *convenientissima*; secundum tertium propositionis membrum. *Deo digna est*, quia per eam nec gratiæ, nec justitiæ, quidquam decedit, sed utraque ad dignam nominis divini celebrationem quam luculentissime se exserit. Nec minus *conveniens* illa est *generi humano* restituendo. Nam quemadmodum in eo, peccatorum reatu ac onere pressio, ex una parte *gratia* per *evangelium* desperationi medetur, & fiduciam ac spem vivam excitat: sic ex altera *justitia* fiduciæ imaginariæ speique vanæ ac peccandi licentiæ obstat, vitæ sanctimoniam per *legem* requirens.

PROPOSITIO V.

Oeconomia salutis, vi temperamenti inter gratiam & justitiam constituta, exseruit sese primum in protevangelio. Gen. III, 15.

DEMONSTRATIO.

§. I. Suppono hic ex universali & perpetua ecclesiæ christianæ confessione, nec non e prophetica & apostolica declaratione, ipsaque promissionis impletione luculentissima, in protevangelio agi de *Messia*, tanquam salvatore mundi, genus humanum redemptione sua salvaturo & regnum satanæ destructuro. Ista autem salvatio non potuit non convenire uti divinæ *gratiæ* ac *justitiæ*, secundum Propos. I. & III, sic etiam utriq; humani generis malo demendo, juxta

juxta Proposit. II. Quod si salvatio gratiæ ac justitiæ convenit, ea ita profluxit ex gratia, & ita cessit humano generi in salutem, ut tamen justitiæ nihil decesserit, sed huic factum fuerit satis. Id quod significatum fuit *lesione calcanei*; utpote qua ad mortem Christi piacularem, quæ in locum mortis, (humano generi, si peccando labem sibi esset attracturum, denunciata) esset successura, respectum fuisse, universa christianæ fidei analogia, in sacris litteris abunde declarata, quam liquidissime declarat. Immo, quod sensus litteralis evidentiae hic deest, non solum satis sufficienter tot aliis Scripturæ oraculis fuit declaratum, sed etiam procul dubio e principio revelationis, adhibito fidæ traditionis adminiculo, quantum ad salutem satis erat, fuit illustratum, & ad posteros, si non omnes, tamen multos, incorrupte propagatum.

§. II. Jam quemadmodum hunc protevangelii sensum, in modo salvationis per Messiam futuræ, merito e gratiæ ac justitiæ temperamento, a priori desumimus: sic eundem recte elicimus e *duplici illo malo*, quo e lapsu humanum genus laborat, juxta Proposit. II. Etenim quia hoc ob contractam culpam poenæ mortis, cum emphasi sic dictæ, per justitiam erat obnoxium, poena ista, vi voluntariæ sponsonis, in Messiam fuit devoluta. Quæ devolutio quod in salutem cederet generi humano, hoc erat *gratiæ per justitiam* sic temperatæ. Liberationem vero a poena nemini contingere posse, ex officio Christi *pro nobis* tunc adhuc præstando, & nunc jam dudum præstito, nisi in ordine isto, quo is etiam *in nobis ipsis* inhærentem labem, tanquam opus satanæ, magis magisque destruat, liquet, uti ex ipso hominis, isto malo laborantis, & ab eo per Messiam liberandi, statu; sic etiam ex istis protevangelii verbis de *inimicitia, satanam inter ac Christum* ejusque membra mystica ponenda; eum scilicet in finem, & eo cum effectu, ut sublata, quæ per peccatum cum satana contracta erat, amicitia, vigeret *inimicitia*, qua quis, in amicitiam, seu foedus & communionem cum Christo admissus, diabolo ejusque regno repugnaret. Prætereo uberiores hujus loci illustrationem & applicationem, cum sufficiat, sensum istum, quem ipsi temperamentum gratiæ ac justitiæ divinæ, circa humani generis restitutionem occupatæ, nec non status humani generis in peccatum prolapsi, a priori adferunt, a posteriori, seu ex universa salutis œconomia, abunde comprobari: quemadmodum sequens propositionum nexus ostendet.

PROPOSITIO VI.

Protevangelio, & in eo œconomiae salutis, secundum gratiæ ac justitiæ temperamentum patefactæ, accommodatus fuit ritus sacrificialis, statim post lapsum ab ipso Deo ordinatus.

DEMONSTRATIO.

§. I. Ritus sacrificalem statim post lapsum ab ipso Deo fuisse ordinatum, liquet primum ex eo, quod is in *familia Adami fuit usitatus*, & incredibile est, Adamum cum filiis suis hunc ritum ad divinum cultum *excogitare potuisse & voluisse*. *Non potuerunt*, quia sine respectu typico ad Messiae sacerdotium & victimam (qui respectus, ex hypothese negatae divinae institutionis, ipsis plane ignotus fuisset) illis nulla esse potuit excogitandi ratio. Quæ enim est consequentia: Deus est Spiritus, nullius rei indigens, sed sibi ipsi sufficientissimus. Ergo eget & delectatur ad sui cultum cruenta bestiarum mactatione & combustione, & nostrum est, hoc erga ipsum officio defungi. Item: Peccatum est res spiritualis in Deum injuriosa: ergo id expiabitur re mere corporali: aut: Deus dedit nobis varii generis pecudes; ergo requirit, ut ex iis ipsi in honorem præstantiores & selectas mactemus & comburamus. Sine idonea vero causa qui ipsis protoplastis tribuit inventionem rei sacrificalis, illis hac in re ipsam adimit sanio-rem rationem, eosque quasi in bruta convertit. Nec ullo modo probabile est, illos, (cum ipsis, per protevangelium rursus a lapsu erectis, & in sanctiori cum Deo commercio versantibus, facile e revelatione, aut ex idonea ratione, constare potuerit de modo, quo Deus coli velit,) *voluisse* eum ex *ἐθελοθρησκείᾳ* eo colere modo, qui non solum revelatione, sed omni etiam idonea ratione sit destitutus. Destitutus autem ea fuisset e supposita excogitatione. Quare cum neutrum cadat in ipsos, inde omnino jam a priori efficitur, cultum istum fuisse a Deo institutum, & idoneam fuisse hujus institutionis rationem, protevangelio accommodatam.

§. II. Idem constat *e fide offerentium*. Abel enim (uti procul dubio jam ante eum ipse Adam) fide in Deum sacrificium suum obtulit. Hebr. XI, 4. Fides vero, nimirum vera & Deo grata, & de Dei voluntate convicta, qualis pio Abeli omnino tribuenda est, supponit actionis, quæ ex ea suscipitur, divinum mandatum ac divinam promissionem; atque ita etiam in sacrificiis divinam mandati ac promissionis revelationem, *ἐθελοθρησκείᾳ* oppositam.

§. III. Idem porro manifestum est *e singulari Dei gratia & benevolentia*, qua is Abelis sacrificium excepit. Gen. IV, 4. Hebr. XI, 4. Quam quod Deus peculiari signo ignis, ad consumendam victimam e cœlo demissi, declaraverit, prudentes omnes omni tempore ex *ἐμπυρισμῷ* illo divino, quo alias etiam sacrificia Deo gratiora consumta sunt, non sine ratione recte collegerunt. Videantur exempla ejusdem generis in sacrificio Aaronis Lev. IX, 24.

Gideo-

Gideonis Jud. VI, 21. Manoæ c. XIII, 11. Davidis 1 Chron. XXII, 26. & Salomonis 2 Chron. VII, 1. ac Eliæ 1 Reg. XVIII, 38. Quis vero mentis est tam amotæ, ut crederet, Deum sacrificandi actum, ab hominibus ex ingenio suo sine ulla ratione inepte excogitatum, ad ἡθελοθρησκείαν, quam abominatur, sua auctoritate comprobendam, plane singulari & admirando favoris sui documento excepisse? Et quis non potius inde rationem desumeret gravissimam de scopo, quem Deus rei sacrificali universæ præfixerit, excellentissimo, serio cogitandi, eumque, quando is luculentissime revelatus exhibetur, pia veneratione amplectendi?

§. IV. Nec parum institutionem rei sacrificalis divinam deinceps comprobavit *sollemnissima totius cultus Levitici ordinatio*, ab ipso Deo in monte Sinai facta. Ad quem cultum cum tabernaculum, in certas distinctum partes, una cum vario vasorum sacrorum apparatu requireretur, hic autem cum isto, pro excellentia sua, humani ingenii acumen superaret, ideoque e solo mandato ac præscripto adaptari haud posset; Bezaleeli, totius operis directori, & ejus parastatæ, Ahaliab, aliisque pluribus artificibus, *peculiari opus erat Θεοπνευσία*, seu *Spiritus Sancti unctio*. Exod. XXXI, 2. seqq. XXXV, 30. seqq. XXXVI, 1. seqq. Quemadmodum vero tota ista structura ex unctio-
nis peculiaris principio profluxit: sic a posteriori etiam, quam sacrosancta illa res sit, cum consummata esset, Deus *gloriosissimo columna nubis & ignis*, super tabernaculum se expandentis & illud replentis, *documento* comprobavit. Atque ita Deus divinæ *constitutionis* suæ forma tam solenniter consummata satis superque declaravit, suæ etiam *institutioni* deberi ejus primitias, inde a temporibus lapsus in ecclesia ante & post diluvium usitatas. Hæc de primo propositionis membro. Ritus vero hunc rei sacrificalis divinitus institutum protevangelio, & in eo salutis œconomix secundum gratiæ ac justitiæ temperamentum, fuisse accommodatum, cæ, quæ sequuntur, propositiones evincent.

Confectaria.

1. Quod si ritus sacrificandi, qui jam in familia Adami viguit, ab ipso Deo est institutus, non nisi a mente improbe sceptica in dubium vocari potest, luculentum institutionis divinæ signum exstare in *mentionem pellium*, e quibus Deus protoplastis vestes paraverit Gen. IV, 21. Mosen vero expressam institutionis mentionem omisisse, eo minus est mirum, quo brevius is longissimi temporis antediluviani historiam est persecutus.

2. Ex institutione rei sacrificialis divina concidunt speciosæ & ineptæ Spenceri fictiones de inventione ejus humana per ἐθελο-
θρησκείαν facta, & de divina cultus Levitici accommodatione, ad
cultum reliquarum gentium idololatricum relata.

3. Divinæ institutionis, nec non continuatæ in ecclesia patri-
archarum praxeos, dignitas in re sacrificiali manifesto est indicio,
ei summi momenti scopum fuisse præfixum. Qui quis & qualis
sit, nunc in uberiori hujus doctrinæ deductione videbimus.

PROPOSITIO VII.

*Momentorum in ritu sacrificiali præcipuorum primum erat sub-
stitutio, seu usus victimæ vicarius, quo ea ipsius offerentis locum ob-
tinebat, etiam impositione manuum declaratum.*

DEMONSTRATIO.

§. I. Manifestum hoc est inter alia præcipue e loco Lev. XVII, 11. *Ani-
ma (vita) carnis (victimæ) in sanguine ejus: Et ego dedi illum vobis super
altare ad expiandum (ad expiationem faciendam) pro animabus vestris (LXX
interpretes περὶ τῶν ψυχῶν ὑμῶν) nam sanguis ille pro anima expiabit (Gr.
ἀντὶ ψυχῆς ἐξιλάσεται:)* Des Leibes (oder Opfer-Thiers) Leben ist in
seinem Blute: und ich habe dasselbe zum Altar gegeben, eine
Versöhnung für eure Seelen zu wege zu bringen: denn dasselbe
Blut soll eine Versöhnung für die Seele (nemlich des opfernden)
schaffen. Hic videmus, notari reatum offerentis, expiationis indigum,
& expiationem fieri debere sanguine super altare sparso. Cum vero Deus
noluerit ipsius hominis, victimam offerentis, sanguinem admittere, pro eo
substitui voluit sanguinem victimæ, ejusque mactationem & immolationem in
hunc ipsum substitutionis finem sancivit. Et cum hæc sacrificialis regula, de
victimis ex animantibus desumptis, sit generalis, ea ad singulas sacrificiorum
hujus generis species pertinet.

§. II. Proprietatem sacrificiorum vicariam comprobatur atque illustrat et-
iam sancita *impositio manuum*, ab offerentibus in victimam facta, & in Le-
vitico c. I. & seqq. identidem memorata. Hac enim offerentes in loco pu-
blico declarabant, se victimam ita e potestate sua dimittere, ut eam *suo loco*
Deo consecrarent. Et cum hæc manuum impositio non esset muta, sed vo-
calis, & conjuncta cum peccatorum confessione & in victimam translatione;
quemadmodum præter rem ipsam universalis Judæorum testificatio docet:
certe hic χειροθεσίας ritus officium victimæ vicarium, quo ea per substitu-
tio-

tionem offerentis locum sustinebat, non parum illustravit. Quod vero in aliis locis de peccatorum confessione & in victimam translatione, ex ipso impositionis ritu, & e consequenti, seu e peccatorum remissione, per se facile intelligenda ac intellecta, non ipsis verbis expressum erat, id etiam κατὰ πῆλόν expressum legimus Lev. XVI, 21. in ritu de capro piaculari & emissario; ubi hoc erat Dei mandatum: *Adducet Aaron hircum illum, qui vivus erit, nitensque ambabus manibus suis super caput istius hirci, qui vivus erit, CONFITEBITUR super ipsum omnes iniquitates filiorum Israel, & omnes defectiones eorum, ex quibusque peccatis eorum, & postquam IMPOSUERIT ILLA CAPITI istius hirci, emittet eum per hominem commodum in desertum. Nam portabit hircus ille super se omnes iniquitates eorum in regionem inhabitabilem &c.* conf. c. V, 5, 6. Quod hic de capro emissario dicitur, peccata populi, edita peccatorum confessione per χειροθεσίαν in istum esse translata, id de singulis victimis piacularibus intelligendum est; ea tantum cum differentia, ut in his, etiam pro singulis personis rite oblatis, pro emissionem in desertum, fieret ordinaria mactatio & oblatio in ara.

§. III. Huc, ad confirmandam ac illustrandam substitutionis ac loci vicarii proprietatem, in sacrificiis probe notandam, accedit offerentium *scopus*, una cum ipsius *oblationis actu & effectu*. *Scopus* in sacrificiis piacularibus erat agniti reatus, peccatis contracti, *quæ sita remissio: actus*, scopo isti respondens, positus erat in ipsa *expiatione*, mactatione & oblatione victimæ factus: & hinc resultans *effectus* in peccatorum remissione. Quæ tria momenta ita se habere, & in Levitico identidem commemorari, qui non agnosceret, is certe sudo coelo solem desideraret in ipso meridie. Jam vero si offerens quilibet victimam piacularem *pro se ipso* & suamet ipsius causa obtulit, & si effectus, ex oblationis actu resultans, *ad ipsum* offerentem rediit; quis non videt, victimam sustinuisse offerentis personam, & uti in ejus commodum, sic etiam ipsius locum vicario modo, seu facta substitutione, fuisse surrogatam ac oblatam? Quam substitutionem egregie nobis repræsentat *immolatio Isaaci*, in ipsa quidem ejus persona ab Abrahamo suscepta, at in victima vicaria ejus loco peracta.

§. IV. Lectori docili non ingratum erit, si ad confirmationem ac illustrationem eorum, quæ de officio victimæ *vicario* dicta sunt, huc transferam ex opere B. LUNDII, Jüdischen Heiligthümern, quæ ex antiquissimis Judaicæ gentis ritibus ac scitis maxima ex parte desumpta L. III. c. 46. n. 21. ita se habent: *Uch Zerr* (scilicet Judæi tradunt, dixisse Abrahamum de ariete in locum filii surrogato) *nimm diß in Gnaden an, als wäre es an mei-*

nem Sohn geschehen, als wäre mein Sohn getödtet, als wür-
 de meines Sohnes Blut vergossen, als würde meinem Sohn die
 Haut abgezogen, als würde mein Sohn zustrücket und zu Asche
 verbrannt! apud BOCHARTVM P. I. Hieroz. L. II. c. 49. p. 542. Gar schön
 schreibet auch hievon NACHMAN. apud HOTTINGER. de Jure Hebr. c. 49, p. 542.
 Das Fett und die Nieren werden verbrannt, weil sie die Werck-
 zeuge der Gedancken und Lüste sind. Die Schenckel sehen auf
 der Menschen Hände und Füße, damit er alle seine Wercke ver-
 richtet. Durch das Blut, damit der Altar besprenget wird, wird
 des Menschen Blut selbst angedeutet; also daß der Mensch, in-
 dem dieses geschiehet, bey sich selbst gedenccken soll, er habe mit
 seinem Leibe und mit seiner Seele sich an Gott versündigt,
 und sey wehrt, daß sein Blut vergossen und sein Leib verbrannt
 werde, wenn nicht die Barmherzigkeit des Schöpfers einen
 Tausch treffe, und das Opfer, als ein Löse-Geld von ihm anneh-
 me; welches Opfer-Blut an statt seines Bluts, des Opfers See-
 le, an statt seiner Seele, des Opfers fürnehmste Glieder an statt
 seiner Glieder wären. Fast dergleichen (ita suismet verbis pergit LVN-
 DIVS) schreibet e R. Menachim. Munster. Num. V. Daß, wenn einer das
 Opfer-Thier tödten und das Blut lassen siehet, soll er gedenc-
 cken, daß er selbst diß verdienet, und den Tod verschuldet hät-
 te, und nicht das Thier. Siehe auch ABARBANEL præfat. in Levit. c. 4.
 da er sonderlich auch unter andern schreibet: daß der das Opfer ge-
 bracht, dem Thier die Hand aufgelegt, und damit bekant, das
 Thier trete an seine statt, und werde für ihn und an seiner statt
 erwürget, und, da er selbst mit Recht sein Leben lassen, und sein
 Blut vergießen solte, da werde an dessen statt des Thiers Blut
 auf den Altar gesprengt. Conf. R. BECHAI apud KVTSCHE. Dissert.
 priore de Mess. hostia c. II. §. 24. Siehe auch BVXTORF. Synag. Jud. c. 25.
 wie die Juden noch heut zu Tage an ihrem Versühn-Fest bey
 Schlachtung eines Zahns die Gedancken haben müssen, daß der-
 gleichen in ihre Stelle trete, und leide, was sie verschuldet ha-
 ben. Alles, was dem Zahn wiederfahre, solte billig ihnen wie-
 derfahren. Id quod quidem Judaicæ ἐθελοθρησκείας documentum est;
 sed tamen ratione officii vicarii adscivit proditque illud, quod Mosaicæ, im-
 mo primæ & patriarchalis, est antiquitatis,

Confectaria.

1. In re sacrificali viguit *imputatio*, seu ejusmodi actus, quo reatus offerentium in victimam vicariam fuit translatus.

ILLUSTRATIO.

Quandoquidem hæc propositio, ut conclusio, ex antecedentibus rei sacrificalis momentis, tanquam e præmissis suis, per evidentem consequentiam resultat, probatione non eget; in imperitorum tamen gratiam illustranda adhuc est quam brevissime. Manifestum est ex jam dictis, peccata offerentium, adhibita manuum impositione, cum confessione in victimas fuisse translata. Jam vero hæc *translatio* non fuit *physica* & *effectiva*, ita ut peccata offerentium post *χεροθεσίας* & confessionis actum victimis, tanquam subjectis, e propria culpa inhæserint; sed *moralis*, in hominis offerentis, & Dei oblatum accipientis, *æstimatione* posita. Id quod hac in re ad imputationis formam & proprietatem pertinet.

2. Imputatio rei sacrificalis fuit *reciproca*, uti ratione reatus ab offerente in victimam, sic ex oblationis actu ratione meriti inde resultantis a victima in offerentem tendens.

ILLUSTRATIO.

Imputationem, quæ ab offerente ad victimam tendebat, alteram istam, quæ inde ad offerentem resultabat, pro fine & effectu habuisse, manifestum est ac notissimum vel tironibus rei sacrificalis. Jam vero posterior imputatio, secundum necessariam utriusque analogiam, respondebat priori: atque ita posita erat in ejusmodi æstimatione morali, qua offerentis reatus victimæ impositus, at per mactationis & oblationis actum, tanquam per commeritam ac susceptam poenam, ademptus & sublatus, a victima ad justitiam, seu ad absolutionis & impunitatis meritum, transibat in offerentem.

PROPOSITIO VIII.

Momentorum in re sacrificali præcipuorum secundum erat in victimarum vicariarum mactatione, per effusionem sanguinis facta, nec non in istarum immolatione, cum effusi sanguinis adspersione conjuncta.

DEMONSTRATIO.

Probatio in re manifestissima hic supervacua est. Quare ejus loco hic tantum attenta meditatione perpendendum est, inde a temporibus constituti
sub

sub Mose cultus Levitici (ne dicam inde a temporibus ipsius Adami) usque ad tempora Christi per quindecim fere secula, tantum victimarum mactatarum & immolatarum fuisse numerum, tantamque effusam esse sanguinis copiam, quæ cum isto plane stupenda est. Nam quemadmodum, ut numerus victimarum per myriadum recensionem ineatur, plane est *ἐκ τῶν ἀδυνάτων*: sic effusi sanguinis copia fuit tanta, ut si in unum collecta oculis posset subjici, mare aliquod haud exiguum essemus visuri. Id quod non nisi ab illo, qui in antiquitatibus Judaicis, & speciatim in re sacrificiali, hospes est, potest in dubium vocari.

Confectaria.

1. Multitudo hæc victimarum & effusi sanguinis copia tam stupenda, & tamen divinitus, uti hætenus demonstratum est, ordinata, oportuit fuisse typum, & in hoc ratione antitypi habuisse scopum effectumque longe excellentissimum, & admiranda ista typi repræsentatione dignissimum. Qui qualis fuerit, deinceps videbimus.

2. Totius rei sacrificialis centrum ratione ipsius actus formulæ, ad *expiationis* scopum tendentis, fuit in *morte* victimarum violenta & *vicaria*, uti per mactationem & immolationem, sic per sanguinis effusionem & adspersionem notata. Et ex hoc ipso fundamento emphatica *mortis vicariæ* notatio, quæ fit per vocem *sanguinis*, desumpta est.

3. Ex hoc propositionum, & inde per evidentissimam consequentiam resultantium confectariorum, nexu, tanquam a posteriori, demum intelligimus prius, quod habemus in divina mortis comminatione, avertendo humani generis lapsui opposita Gen II, 17. *Quo die comederis de eo (fructu arboris) utique moriturus es.*

ILLUSTRATIO.

1. Comminatio hæc data fuit toti homini: qui cum non solum constet corpore, sed etiam anima, intellecta fuit *mors* respectu totius hominis, uti ratione corporis corporalis, ita ratione animæ spiritualis, & hinc simul æterna. Quam horum verborum emphasin uti a priori hominis natura indicat; sic a posteriori experientia comprobat; utpote quæ, attestante sacro codice, satis superque docet, per labem peccati introductam esse non solum corpori mortalitatem, sed animæ
etiam

etiam mortem spiritualem, seu imaginis divinæ privationem, unde mors æterna, tanquam privatio omnis divinæ lucis, vitæque ac gloriæ, dependet.

2. Quæ cum sit divinæ comminationis, ante lapsum datæ, emphasis, luculentissimam institutæ rei sacrificialis rationem in ejus cum lege ista comparatione deprehendimus: scilicet ritu sacrificandi eo, cujus centrum erat in *morte* victimarum vicaria, identidem & quam abundantissime fuit declaratum, quid humana natura per peccatum commereatur, nempe mortem omnis generis, non nisi morte antitypica & itidem vicaria demendam: de qua deinceps, quando nos propositionum series ad eam deduxerit.

3. Jam quemadmodum e lege de morte lata a priori dari potest ratio, cur statim post lapsum instituta sint sacrificia, quorum centrum ratione actus ad scopum suum tendentis, erat in repræsentatione commeritæ mortis: sic a posteriori, a morte victimarum vicaria, recte retrogredimur ad illustrationem legis illius de morte, lapsui, si futurus esset, denunciata.

PROPOSITIO IX.

Momentorum in re sacrificiali præcipuorum tertium erat in expiatione, per sanguinis effusi sparsionem & victimarum immolationem effecta.

DEMONSTRATIO.

§. I. Nervum totius rei sacrificialis omnem fuisse in *expiatione* peccati & peccatoris, pro quo fiebat oblatio, tam manifestum est, ut nulla demonstratione egeat, universa fere ejus peripheria hoc ipsum etiam comprobante. Neque hoc negat novi systematis auctor, sed ipse concedit: negat vero, istam expiationem Leviticam fuisse typum expiationis Christi; &, quo minus hanc admittere cogatur, istam habet pro cultu absurdo, quem Deus non adumbrandi sacerdotii Messiani causa, sed per *συνκατάβασις* eum tantum in finem Judæis præscripserit, ut eos in cultu domestico redderet occupatissimos, & per eum ab idololatria reliquarum gentium avocaret. Quæ quam vana sint, jam vidimus & porro videbimus. Ut vero antitypi causa de typo, seu sacerdotio Levitico, constet, actum & scopum ejus primarium fuisse in *expiatione*, in gratiam imperitorum quam brevissime hic recensendæ erunt illæ locorum classes, quæ de ea agunt.

§. II. Istis vero omnibus merito præmittitur locus ille Lev. XVII, 10. 11. qui *sanguini* victimarum, sub cujus mentione ipsarum mors & immolatio

intelligitur, *expiationem* generatim tribuit. Nam post præceptum de prohibito esu sanguinis Deus: *Anima*, inquit, *cujusque carnis est in sanguine*; *ego vero destinavi eum vobis super altare AD EXPIATIONEM FACIENDAM PRO ANIMABUS VESTRIS* (pro vobis ipsis:) *nam sanguis is est, qui PRO ANIMA EXPIATIONEM FACIT*. Huc ergo pertinent loca de *victimarum sanguine* super altare spargendo, partim etiam ad ejus basin fundendo Lev. I, 5, 11, 15. III, 2, 8. IV, 5, 6, 7, 13, 25, 30, 34. &c.

§. III. Præterea primum hic merito notanda sunt loca illa, in quibus de sacrificiis verbum *כפר* *expiare* expresse positum deprehendimus, & ita quidem, ut pro diversitate respectuum tribuatur:

1. *Ipsis victimis*, & eorum sanguini Lev. I, 4. VI, 30 Num. XXVIII, 22, 30. &c. Conf. Exod. XXIX, 33, 36. &c.

2. *Sacerdotibus*, tanquam ministris Lev. IV, 20, 26, 31, 35. Conf. c. VI, 7. VII, 7 IX, 17. X, 17. XIV, 20, 21, 29, 31. &c. Huc pertinent loca, ubi *sacerdotes* dicuntur *portare*, seu portando & expiando auferre, *iniquitatem populi*, seu ejus reatum & poenam, Exod. XXVIII, 38, 43. Lev. X, 17. Conf. de hac phrasi Lev. XIX, 8. XX, 17, 19, 20. XXII, 19. XXIV, 15, 16. Num. V, 31. IX, 3. XIV, 33, 34. XVIII, 23. Conf. GROT. c. I. p. 10. seqq.

§. IV. Deinde idem comprobant sequentia rei sacrificialis momenta:

1. *Scopus offerentium*, qui a certo aliquo reatu, quem cum impositione manuum confitebantur, per expiationem liberari cupiebant.

2. *Effectus oblationis*, in remissione peccatorum, quam expiatio pariebat, positus. Unde Hebr. IX, 22. recte dicitur: *sine sanguinis effusione* (in qua erat expiatio Lev. XVII, 10, 11.) *non fit remissio*.

3. Expressa duarum inter victimas specierum *denominatio*, facta a reatu & peccato: unde dicebantur *חטאת*, victima pro peccato, ein *Sünd=Dopfer*, & *זבח*, victima pro reatu, ein *Schuld=Dopfer*. Quam denominationem hæc sacrificia traxisse a re expianda, & ista expiandi vim habuisse, manifestum est ex adjuncta sanguinis effusione & adspersione, quæ etiam virtutem reliquorum sacrificiorum piacularem notavit Lev. XVII, 10, 11.

4. *Notatio* sacrificiorum, ad expiationem a Deo acceptorum, admodum *emphatica* per locutionem *ריח ניחור* *ὁσμήν εὐωδίας*, odor bonæ fragrantiae, *süßer Geruch*: quæ in solo Levitico de iis decies sexies occurrit. c. I, 9, 13, 17. II, 2, 9, 12. III, 5, 16. IV, 31. VI, 14. VIII, 21, 28. XVII, 6. XXIII, 13, 18. XXVI, 31. Confer de eadem loca alia Gen. VIII, 21. Exod. XXIX, 18, 25, 41. Num. XV, 3, 7, 10, 13, 14. XVIII, 2, 6, 8, 13, 24, 27. XXIX, 2, 6, 8, 13, 36.

13, 36. &c. Cum carniū combustio nidorem excitaret ingrātum, Deus vero testaretur, eum sibi esse gratissimū, haud obscure significavit, sacrificia habere vim expiandi, eamque typicā.

§. V. Agmen argumentorum ac locorum hic merito claudit locus omnium maxime notabilis de anniversario illo ac sollemnissimo Judæorum festo, quod, ab expiationis scopo & actu præcipuo expressum EXPIATIONIS nomen gerebat, dictum **יום הכפרים**, ἡμέρα ἐξιλασµῶ, *dies expiationis*, *der Versöhn-Tag*, Lev. XVI. c. XXIII, 27, 28. in quo victimæ piacularis utriusque, scilicet juvenci & hirci, sanguis ad universalem omnium sancto sanctorum fuit illatus. Id quod ad expiationem factum esse, præter proprietatem sanguinis generalem & denominationem ipsius diei, etiam ex ipsius *expiationis* mentione, in descriptione sacrorum istorum *duodecies* facta, nimirum v. 6, 10, 11, 16, 17 (bis) 18, 20, 30, 32, 33, 34. liquet. Et hircum alterum, seu *emissarium* Asafel eidem expiationis scopo inserviisse, res ipsa indicat. Ad diem vero anniversariæ expiationis Paulum præcipue respicere in epistola ad Hebræos c. IX. X. collatio utriusque loci ad oculum ostendit.

SCHOLIA.

1. Probe hic notanda sunt Græca ista nomina & verba, quibus sacrificialis *expiatio* a LXX interpretibus fuit expressa: ἱλάσκομαι, ἱλασµὸς, ἐξιλάσκομαι, ἐξιλασµὸς, καταλλάσσω, καταλλαγή Lev. I, 4 VI, 30. XVI. XVII, 11. &c. Eadem quoque est significatio verbi ἀγιάζω Exod. XXIX, 33, 36. & καθαρίζω. c. XXX, 10. Lev. XVI, 30. Hebr. IX, 13, 14, 22. X, 2, 4. Et cum verbum כִּפַּר significet expiare per modum *redemptionis*, qua victima dabatur pro ipso offerente Lev. XVII, 11. ideo etiam nomen כִּפָּר notat יְיָ, הַכֶּנֶּז *redemptionem*, seu redemptionis pretium, λύτρον, ῥόση Geld Exod. XXI, 11, 30. Ps. XLIX, 8, 9. Cf. Num. III, 46, 49 & ut verbum Hebræum הִפָּק & הִנָּק, sic & Græcum λυτρόω, ἀπολυτρόω, cum nomine λύτρωσις, ἀπολύτρωσις, adhibetur de actu redemptionis, qui fit per substitutionem & compensationem Exod. XIII, 13, 15. c. XXI, 8. XXXIV, 10. Lev. XXV, 24, 25, 29. &c. XXVII, 13, 15. &c. Num. XVIII, 15, 16, 17. Jes. LII, 3. Eundem esse sensum verbi ἀλλάττω cum cognatis, ex eisdem locis constat, inprimis ex Exod. XIII, 13.

2. Sensus harum vocum sacrificialis, & simul is, qui notionem substitutionis habet, probe notatus haud exiguam affundit lucem locis, in quibus eadem cum cognatis de officio Christi sacerdotali & vicario in N. T. adhibentur.

3. Piacularis sacrificiorum scopus ac efficacia etiam non parum illustratur

stratur e ritu rei sacrificialis universali & perpetuo apud omnes gentes; utpote cujus nervus omnis ex ipsorum sententia fuit in *expiatione*. In qua etsi multis modis per ἐθελοθρησκείαν aberrabant; id tamen, quod totius rei caput erat, scilicet sacrificia habere vim expiandi, ex antiquissima servabant traditione: quam per Noachi filios & nepotes, tanquam omnium gentium conditores, ex ipsius Dei institutione esse enatam, supra est evictum. Confer, quæ de hoc argumento erudite tradidit GROTIUS in Dissertationis suæ cap. X.

Confectaria.

1. Expiatio, tanquam totius rei sacrificialis centrum, recte exprimitur per vocem SATISFACTIONIS, tanquam synonymum.

ILLUSTRATIO.

1. Per satisfactionem hic intelligitur ejusmodi actus solutionis debiti, qui fit per substitutionem, & per rei in locum debitoris ac debiti substitutæ compensationem. Qualem actum satisfactionis nomen maxime proprie convenire, eo est manifestius, quo magis creditori & judici per ejusmodi compensationem satis sit. Jam vero cum talis compensatio fiat in sacrificiis, ei recte competit vox satisfactionis.
2. Hoc ipsum ut aliis verbis declarem, notandum est, satisfactionem hic esse actum, quo peccator, tanquam reus & debitor, Deo justo judici, seu justitiæ ejus vindici peccatis læsæ, facit, seu præstat, quod ipsi satis est, seu ipsi adeo sufficit, ut in persona satisfaciente, ipsi conciliatus, remissa culpa ac poena lubens acquiescat. Qualem satisfactionem fuisse in expiatione sacrificiali, manifestum est. Hic enim aderat
a) Deus justus judex, peccatis læsus: b) homo peccator, delicta sua sub impositione manuum per confessionem in victimam succedaneam transferens: c) Actus satisfactionis in traditione sui in mortem, sed vicaria per substitutionem victimæ: d) effectus in Dei reconciliati acquiescentia, per solenne illud ריח נייר, ὁσμὴν εὐωδίας, odorem bonæ fragrantiae, nec non per obtentam remissionem peccatorum, declarata.

2. Expiatio continuit & ex se genuit MERITUM pro offerente, seu eo, pro pro facta est oblatio.

ILLUSTRATIO.

Cum per meritum hic nihil intelligatur aliud, quam jus beneficii, quod oblationi promissum & ea quæsitum erat, obtinendi; manifestum est, expiationis actum, tanquam centrum totius rei sacrificialis, continuisse

se & ex se genuisse meritum pro offerente, seu eo, pro quo facta erat oblatio. Quod si victimæ succedaneæ per aliquam sermonis figuram sermonem tribuamus, illa certe dicere potuisset: *Ego morte mea vicaria tibi mereor Dei gratiam ad remissionem peccatorum tuorum.* Sed de merito hoc sequenti propositione seorsum.

PROPOSITIO X.

Momentorum in re sacrificali præcipuorum quartum erat peccatorum remissio, ad quam expiatio cum momentis antecedentibus sub ratione meriti tendebat.

DEMONSTRATIO.

Propositionis hujus veritas jam patet e totius rei sacrificalis scopo, & eandem indicat expressa ac solennior illa formula: כִּפֶּר אֱלֹהִים הַכֹּהֵן וְנִסְלַח לָהֶם, ἡ ἐξιλάσεται περὶ αὐτῶν ὁ ἱερεὺς, ἡ ἀφεθήσεται αὐτοῖς ἡ ἀμαρτία, & expiationem faciet pro illis sacerdos & condonabitur illis, seu remissio obtinget illis, LVTH. und soll also der Priester sie versöhnen, so wirds ihnen vergeben. Lev. IV, 20. item 26, 31, 35. V, 10, 13, 16, 18. &c.

Confectaria.

1. In re sacrificali fuit *imputatio* reciproca: hoc est, quemadmodum offerentis peccata cum eorum confessione sub impositione manuum per imputationem transferebantur in victimam succedaneam: sic ex hac meritum, facta expiatione acquisitum, per imputationem ad remissionem peccatorum transibat in offerentem.

2. Quemadmodum offerentis *injustitia*, quæ ipsius reatui inerat, per imputationem transiit in victimam vicariam: sic ex hac *meritum*, peracta expiatione acquisitum, tanquam *justitia*, per imputationem transiit in offerentem.

3. *Justitiæ* hujus imputabilis *imputatio*, peccatorum remissionem complectens, erat ipsa *justificatio*, seu justi declaratio.

SCHOLIUM.

Quandoquidem antitypus typo multo est luculentior, res ipsa postulat, ut, quid in eo sit imputatio illa reciproca, quid justitia imputabilis & imputata, quid remissio peccatorum, seu justificatio, in œconomia evangelii nova multo luculentius traderetur: quod deinceps videbimus.

PROPOSITIO XI.

Scopo sacrificiorum haftenus delineato, in peccatorum expiatione & remissione posito, subordinatus erat ille de offerentium εαυτοθυσία, seu consecratione spirituali, ad renovationis negotium necessaria.

DEMONSTRATIO.

§. I. Manifestum hoc est e re ipsa, seu e statu hominis naturali ac corrupto, nec non e salutis œconomia, ei opposita. Etenim humana natura post lapsum laborat duplici illo ingenti malo, uno reatus, culpa sua ad pœnam ducentis, & altero inhærentis damni, seu labis, hoc est mortis spiritualis, seu ejusmodi privationis omnis spiritualis boni, quæ cum positione, seu inhæsiōe, omnis mali conjuncta est, juxta Propos. II. Cui malo demendo cum Deus pro sapientia sua sufficientem *salutis œconomiam* constituerit, facile potest colligi, ad hanc præter *culpæ*, seu peccatorum, expiationem & inde resultantem remissionem omnino etiam universum renovationis negotium, quod contracto & inhærenti damno medetur, pertinere; atque ita Dei *gratiam* non solum esse *forensē*, sed etiam *medicinalem*.

§. II. Et hoc ipsum non solum liquet e peccatorum *confessione*, ad oblationem requisita & seriam eorundem agnitionem ac detestationem supponente; sed constat etiam ex iis locis, quæ usum sacrificiorum spirituales requirunt, & declarant, sacrificia sine isto ordine oblata in applicatione nullius esse usus; nec Deo grata, sed potius adversa. Ps. LI, 9. CXLI, 2. Jes. I, 12. seqq. Hos. XIV, 13. &c. Conf. Rom. XII, 1. I Pet. II, 5. &c. Eandem renovationis repræsentationem habuit frequens & varia lotio ac mundatio Levitica. Nec sine pœnitentia locum habere expiationis applicationem ad remissionem peccatorum, cum emphasi Israelitis inculcatum est per eam diei expiationis qualitatem, quæ posita erat in *solenniari pœnitentia*, cum adjuncto *jejunio* sub excisionis pœna serio mandata. Levit. XVI, 29, 30, 31. cap. XXIII, 27 - 32. Et quemadmodum huc pertinent loca de *circumcisione spirituali* Deuteron. X, 16. XXX, 6. Jer. IV, 4. VI, 10. &c. & de *creatione cordis nova* ac *inscriptione legis* in corde perficienda Ps. LI, 12. Jer. XXXI, 21. Ezech. XI, 19. &c. sic idem requirit universa scripturarum veteris testamenti (ut de novo nunc nihil dicam) series, partim in præceptis, partim in promissionibus, nec non in sanctorum exemplis, verum Dei cultum, præcipue interiorem, una cum officiis, & principio gratiæ evangelico secundum legem Deo, nobis ipsis, & aliis hominibus debitis, commendans.

Confectarium.

Qui in V. T. a sacrificali ritu *ἐαυτοδυσίαν* & renovationis studium sejunxit, id fecit per manifestum istius abusum, ita ut genuino illius usui per hunc nihil decesserit.

PROPOSITIO XII.

Tota res sacrificalis fuit typica: cujus antitypus a Deo intentus est in sacerdotio Christi & ejus victima.

DEMONSTRATIO.

§. I. Cultum Leviticum universum fuisse typicum, & exhibuisse figuram rerum longe excellentiorum, jam a priori ipsa egena & umbratilis ac superficialia ipsius natura satis superque indicabat: siquidem inter istum, in se externe consideratum, ac naturam Dei divinumque cultum ei convenientem, nulla plane intercedebat analogia. Cum vero is a Deo quam solennissime esset sancitus, sanctio hæc manifestum præbebat indicium, rerum sublimiorum repræsentationem hic subesse. Id quod, præter expressas de futura abrogatione prædictiones Jer. III, 16. Dan. IX, 24. seqq. etiam indicabat illa cultus Levitici proprietas, qua is ad certum populum ac locum erat adstrictus, atque ita ad salutis œconomiam, inter omnes populos universalem, haud accommodatus. Et quod a priori constare poterat e prædictione, a posteriori ipse eventus abrogatione comprobavit.

§. II. Centrum vero typi fuit in *sacerdotii Christi* repræsentatione. Id quod quam certissimum esse, primum liquet ex ipso V. T. uti sequentia evincunt argumenta:

1. Loca, ubi Messia sub expresse *sacerdotis* nomine sacerdotium sensu antitypico & excellentissimo tribuitur Ps. CX, 3. Zach. VI, 13. quæ oracula de Messia agere, ipsi etiam Judæi antiquissimi cum recentioribus quam liberrime fatentur. Vid. *Causa Dei* tom. II. p. 643. seqq. Et cum prior iste locus summi hic esset momenti, eum de Christo ab illo ipso & ab Apostolis frequentius allegatum legimus Matth. XXII, 41. seqq. Marc. XII, 36. Luc. XXI, 42. Act. II, 34. 1 Cor. XV, 25. Hebr. I, 13. V, 6. VI, 20. VII, 17, 28. X, 12, 13.

2. Loca de nomine *Messia*, seu *uncti*, expresse, uti sacerdoti Levitico, præcipue summo, ita & Christo ratione officii sacerdotalis proprio Lev. V, 3, 5, 16. XVI, 32. XXI, 10. Ps. II, 2. Dan. IX, 25. &c. Quis vero negaret, eos, qui ratione officii sui idem gerunt nomen, versari in respectu typi & antitypi?

3. Loca

3. Loca de ipsa *unctione*, ad Messiae nomen ita relata, ut ab ea filius Dei in assumpta humana natura suum illud Messiae, seu *Christi*, nomen habeat. Ps. XLV, 8. Jes. XI, 1, 2. LXI, 1 &c. Jam vero *unctio* inprimis propria erat sacerdotibus Leviticis, praecipue summo illi Exod. XXIX, 7. XL, 13, 15. Lev. XVI, 32. XXI, 10. utpote qui ab unctione solenni *uncti* nomen habebat. Quis ergo non videt, immo vel manu quasi contrectat, hunc sacerdotem fuisse typum Christi & Christum esse antitypum?
4. Loca de *vestitu sacerdotali* Messiae tributo Ezech. IX, 2. seqq. Dan. X, 5, 6. Conf. Apoc. 1, 13.
5. Loca de ipsa *functione sacerdotali*, Messiae adscripta. Ubi instar omnium est illustris ille locus Jes. LIII. quem de Messia agere, ipsorum etiam Judaeorum, praeeunte paraphraste Chaldaeo, unanimis est confessio: de quo is etiam in N. T. quam sapissime allegatur: scilicet ad c. LII, 15. Rom. XV, 21. ad v. 1. Joh. XII, 38. Rom. X, 38. ad v. 4. Matth. VIII, 17. ad v. 5. 1 Pet. II, 24. ad v. 7. Matth. XXVII, 4. ad v. 8. 1 Cor. XV, 3. ad v. 9. 1 Pet. I, 22. ad v. 12. Marc. XV, 28. Luc. XXII, 37. XXIII, 33. Jam si hic locus agit de Messia, agit de ejus officio sacerdotali, tanquam sacerdotii Levitici antitypo. Id quod liquet
 - a) E sex *actionibus analogis & conjunctis*, quae Messiae, tanquam sacerdoti antitypico, tribuuntur, ad rei sacrificialis typum conformatae, uti sunt:
 - a) *Portatio iniquitatum populi* v. 4, 11, 12. quam sensu piaculari sacerdotibus Leviticis fuisse propriam, manifestum est ex Exod. XXVIII, 38, 43. Lev. X, 17. Conf. Lev. XIX, 8. XX, 17, 19, 20. XXII, 19. XXIV, 15, 16. Num. V, 31. IX, 13. XIV, 33, 34. XVIII, 22. XXX, 16. &c.
 - b) *Adpersio sanguinis proprii*, praeter Judaeos etiam ad reliquas gentes referenda c. LII, 1, 2. Conf. Act. XX, 28. 1 Pet. I, 2. Hebr. IX. X. Ritus vero adspargendi sanguinem sacrificalem in cultu Levitico piacularem fuisse, notum est.
 - c) *Oblatio sacrificii pro reatu*: quae v. 20. Messiae tribuitur, & ita quidem, ut ipsius anima se ipsam & in se reatum omnem omnium, qui vi sponsonis in ipsum fuerat conjectus, & quem lubens susceperat, v. 4, 6, 11, 12. satisfaciendo deposuerit v. 16. Conf. Lev. VII, 1, 7.
 - d) *Justificatio ex actibus istis piacularibus* resultans v. 11. Id quod sacerdotum Leviticorum fuisse proprium, inter alia videas e solenni illa & saepius repetita formula: *expiationem faciet sacerdos super ipso* (offerente) & *condonabitur illi*; es soll der Priester seine Sünde verjöhnen, so wirds ihm vergeben. c. IV.

- 1) *Intercessio pro peccatoribus piacularis* v. 12. Quam inter partes officii sacerdotalis Leviticis fuisse, & imprimis sub figura suffitus thymi-
amatum esse repræsentatam, notum est e ritu eo notissimo. Et
mutum non fuisse summum sacerdotem in suo in adytum facto in-
gressu anniversario, res ipsa indicat.
- 2) *Labor animæ defatigans* v. 11. ad expiationem & justificationem di-
rectus, & reliquas sacerdotales actiones omnes complectens. Conf. c.
XLIII, 24, 25. His verbis antitypici in typo respici ad functio-
nem summi sacerdotis continuatam & longe molestissimam, quæ
ipsi anniversario illo universalis expiationis die exantlanda erat,
quis, nisi in rebus divinis plane hospes, non observaret, aut in
dubium vocaret?
- b) Ex istis *proprietatibus*, quæ Messia, cum non solum sacerdos, sed i-
psa etiam *victimæ* futurus esset, tanquam victimæ tribuuntur, uti
sunt:
- a) Quod anima ipsius susceptum *reatum* deposuisse & hac ratione i-
pse Messias victimæ pro reatu factus esse dicitur. v. 10.
- β) Quod ipsi, tanquam victimæ, peccata aliena sunt imposita v. 6. at-
que ita factus est *victimæ vicaria*, in locum hominum peccatorum
surrogatus.
- γ) Quod ipse instar *victimæ piacularis*, & speciatim ovis ad lanienam
Leviticam ductus & durissime fuerit tractandus, & suo tempore
ita tractatus v. 4. & 7.
- δ) Quod instar victimæ, & speciatim hirci emissarii, imposita peccata
portantis & auferentis, peccata nostra sibi imposita esset portaturus,
& revera portaverit ac abstulerit. v. 4, 5, 6, 11, 12.
- ε) Quod instar victimæ piacularis, cum effusione sanguinis ad expiati-
onem mactatæ, effuso sanguine suo in mortem piacularem fuerit
traditus v. 6, 7, 8, 10, 12.
- ζ) Quod instar victimæ piacularis, quæ facta expiatione peccatorum
remissionem adferebat, morte ista sua piaculari nobis pacem & sa-
nationem acquisivit. v. 5. Confer GROTIUS c. I. §. XIV. seqq.

SCHOLIUM.

Cum ex integro capitis LIII. Jes. contextu manifestum sit, in eo agi
de officio Christi sacerdotali, inde constare potest, Matthæum in allegatio-
ne loci v. 4, 5. de sanatione morborum ac vulnerum nostrorum c. VIII, 17.
non loqui de adæquata prædictionis istius impletione, sed tantum de illo a-
nalogo, quod morbi corporis, tanquam fructus peccati, cum causa sua,

ipso peccato, tanquam morbo spirituali, habent. Atque ita evangelista indicat, Jesum morborum corporalium sanatione manifestare, se illum ipsum esse medicum, de quo vulnerum spiritualium sanatio praedicta sit. Et de hac ipsa locum Jesaiae directe intelligendum esse, Petrus 1 ep. c. II, 24. indicat, quando vulnerum nostrorum curationem ex oblato Christi sacrificio piaculari derivat. Et quid notius est, quam *morsus conscientiae* graviores, quos aliquis e reatu suo sentit, *vulnerum* notionem & nomen habere; & hinc, reatu per remissionem culpae ac poenae sublato, vulnera animae curari? Et ad morbos corporis quod attinet, etsi Christus eos non ipse suscepit, sed tantum abstulit; assumpsit tamen nostram morbis, & aliis infirmitatibus, obnoxiam naturam, ejusque fragilitatem in morte ita expertus est, ut etiam hoc respectu poenam peccati perferret. Et cum ad tollendos corporis morbos, in quibus per se nulla est *ἀνομία*, sufficeret *potentia*, ad animae morbos demendos, justitia vindex, supposita sponione & facta surrogatione peccatorumque imputatione ac susceptione, satisfactionem requisivit & accepit.

§. III. Jam quemadmodum a priori, seu ante ipsam impletionem, e tot oraculis V. T. luculentissimis jam tum liquidissimum est, totam rem sacrificalem fuisse typicam, & e directa Dei intentione sacerdotium Christi repraesentasse: sic idem multo adhuc luculentius patet a posteriori, ex ipsa impletionem, seu ex officio Christi sacerdotali, proprie & summa cum emphasi sic dicto: quemadmodum contra eos, qui occlusis mentis oculis solem negant in meridie, sequentia evincunt oracula:

a) Loca, in quibus Christus, cum directa applicatione typi Levitici ad antitypum, expresse vocatur *sacerdos*, nimirum *vicies quinquies* in *epistola ad Hebraeos* c. II, 17. c. III, 1. IV, 14, 15. c. V, 1, 3, 5, 9, 10, 20. VII, 3, 11, 12, 14, 15, 17, 21, 24, 26, 27, 28. VIII, 1, 4. c. IX, 11. X, 11, 12, 21.

b) Loca, in quibus filius Dei in assumpta humana natura, respectu habito ad unctionem sacerdotum Leviticam, & ad rem ipsam, ista unctione ratione antitypi adumbratam, vocatur *ὁ Χριστός*, unctus ille, *Christus*, ipsa hac voce a typo & usu LXX. interpretum desumpta. Occurrit ille in codice N. T. *quingenties sexagies & semel*.

c) Loca, illis de nomine Christi consentanea, de ipsa unctione Filii Dei, ut filii hominis, ad officium ejus mediatorium, inprimis sacerdotale vi typi referendum. Luc. IV, 18. Act. IV, 27. X, 38. Hebr. I, 6. Confer locum de *vestitu sacerdotali* Christo tributo Apoc. I, 13.

d) Loca de ipsa *functione sacerdotali*, quibus epistola ad Hebraeos in plerisque

risque capitibus abundat, ita comparatis, ut omnia referantur ad typum suum, speciatim ea de *victimâ piaculari*, a Christo in se ipso & per se ipsum oblata.

e) Loca de Christo, tanquam *agno Dei antitypico*; quod nomen, præter ea Joh. I, 29, 36. Act. VIII, 32. 1 Petr. I, 19. ipsi in sola Apocalypsi *vicies octies* tribuitur. Confer loca de Christo, tanquam *victimâ* Joh. XVII, 19. Eph. V, 2. Hebr. IX, 14.

f) Loca de *sanguine Christi piaculari*, itidem in sensu antitypico, ad typum sacrificalem relato: de quo conferenda sunt sequentia: Matth. XXVI, 28. Marc. XIV, 24. Luc. XX, 20. Joh. VI, 53, 54, 55, 56. XIX, 34. Act. XX, 28. Rom. III, 25. V, 9. 1 Cor. X, 16. XI, 25, 27. Eph. I, 7. II, 13. Col. I, 14, 20. Hebr. IX, 12, 14. X, 9, 29. XII, 24. XIII, 20. 1 Petr. I, 2, 19. 1 Joh. I, 7. V, 6, 8. Apoc. I, 5. V, 9. VII, 14. XII, 11. Ubi in plerisque locis scopus, efficacia & fructus sanguinis Christi, vocibus e re sacrificali desumptis, referuntur ad *expiationem*.

g) Loca de *morte Christi piaculari*, in quam is, instar victimæ, sit *traditus* & semet ipsum *tradiderit*. Matth. XX, 28. Rom. V, 6. seqq. c. VIII, 32, 34. 1 Cor. XV, 3. 2 Cor. V, 15. Gal. I, 4. II, 20. Col. I, 22. Tit. II, 14. Hebr. II, 14. &c. Quorum locorum emphasis, respectu ad typum sacrificalem habito, præcipue in effectu mortis Christi piaculari posita est.

SCHOLIUM.

Hæc hætenus de sacerdotio Christi antitypico generatim. Consideranda nunc speciatim erunt præcipua ejus momenta, iis, quæ supra de sacerdotio typico proposita sunt, consentanea: e quibus multo adhuc luculentius & quam abundantissimo confirmatur, in sacrificiis fuisse *directum* Christi sacerdotis & ejus victimæ piacularis *typum*.

PROPOSITIO XIII.

Momentorum præcipuorum primum in sacerdotio Christi, pro analogia typi & antitypi, est substitutio, seu actus is vicarius, quo Christus locum humani generis sustinuit.

DEMONSTRATIO.

§ I. Hoc manifestum est cum ex iis, quæ supra integra aliquot propositionum serie de re sacrificali, tanquam typo, dicta & evicta sunt; tum ex iis, quæ propositio proxime antecedens de antitypo & ejus nexu cum typo arctissimo habet. Et certe adeo hoc manifestum est, ut, tanquam confectarium, per evidentissimam consecutionis legem inde resultet, nec per se apud dociles ulla demonstratione egeat; quæ tamen in gratiam indocilium & mor-

rosorum est superaddenda. Quemadmodum enim substitutio victimæ in locum offerentis momentum rei sacrificialis, si non primum, tamen primum, & hoc respectu præcipuum erat, adeo ut sine eo reliqui actus sacrificales omnes fuissent irriti: sic istius applicatio in antitypo hujus cardinem constituit.

§. II. Jam quod hac ratione res ipsa quam clarissime subministrat, sequentia argumenta uberius confirmant ac declarant:

1. Loca, ubi Deus dicitur *peccata hominum*, ad scopum expiationis, in Christum coniecisse, ut Jes. LIII, 6. & 2 Cor. V, 21. ubi Christus cum emphasi dicitur a Deo *pro nobis peccatum factus*, h. e. victima pro peccato.
2. Loca, in quibus Christus dicitur vitam suam dedisse λύτρον ἀντὶ πολλῶν, in solutionis pretium pro multis, seu loco multorum: seu semet ipsum tradidisse ἀντίλυτρον ὑπὲρ πάντων, in vicarium redemptionis pretium pro omnibus Matth. XX, 28. 1 Tim. II, 6.
3. Loca, ubi Christus dicitur *peccata hominum* sibi imposita portasse Jes. LIII, 4. seqq. Joh. I, 29, 36. 1 Petr. II, 24. &c.
4. Loca, ubi Christus dicitur obtulisse victimam pro peccatis hominum, immo ipse factus esse victima Eph. V, 2. Hebr. IX, 12, 14, 26, 28 X, 12, 14, 16.
5. Loca, præcedentibus parallela, ubi Christus dicitur semet ipsum pro peccatoribus & ipsorum peccatis expiandis in mortem piacularem tradidisse, & pro ipsis, seu ipsorum loco, esse mortuus. Matth. XX, 28. XXVI, 28. Luc. XXII, 20. Rom. V, 6, 8. Rom. XIV, 15. 1 Cor. XV, 3. 2 Cor. V, 15. Si unus pro omnibus mortuus est, omnes mortui sunt. Gal. I, 4. c. II, 20. Col. I, 22. &c.
6. Loca sequentium propositionum; utpote quorum ratio ita est comparata, ut sine officio Christi vicario, seu ejus substitutione, nullum idoneum sensum admittant, recte autem intellecta istam egregie confirmant ac illustrent.

SCHOLIA.

1. Ex his rei sacrificialis, in typo & antitypo consideratæ, argumentis, & in specie ex eo de particula sensus vicarii ἀντὶ, pro, seu loco, vice, Matth. XX, 18. 1 Tim. II, 6. liquet, propositionem ὑπὲρ, pro, ejusdem esse significationis in locis de officio Christi sacerdotali, seu de perpeffionibus & de morte ejus: Luc. XXII, 19, 20. Joh. X, 11, 15. XI, 50, 51, 52. XVII, 19. XVIII, 14. Rom. V, 7, 8. VIII, 32. XIV, 15. 1 Cor. V, 7. XI, 24. 2 Cor. V, 15, 21. Gal. I, 4. II, 20. III, 13. Eph. V, 2, 25. 1 Thess. V, 10. 1 Tim. II, 6. Tit. I, 14. Hebr. II, 9. 1 Petr. II, 21. III, 18. IV, 1. 1 Joh. III, 16.

2. Eodem etiam sensu adhibetur præpositio *πρὸς*, pro Matth. XXVI, 28. Marc. XIV, 24. Conf. 1 Pet. III, 18.

3. Hæ præpositiones in sermone de morte Christi adhibentur non solum de hominibus *peccatoribus*, sed etiam de ipsorum *peccatis*, sensu ad peccatores ipsos ita relato, ut simul significetur traditionis in mortem & ipsius *mortis causa impulsiva meritoria*, quæ ad mortem impulerit, cum fine, ad reatus, qui in peccatis hominum est, & poenæ abolitionem directo. 1 Cor. XV, 3. Gal. I, 4. Hebr. X, 22. 1 Pet. III, 18. 1 Joh. II, 2. IV, 10. Hebr. X, 18, 26. XIII, 11. Conf. 1 Petr. II, 24. 1 Joh. III, 5. Hebr. II, 17. Qui expiationis & abolitionis finis cum ratione effectus sui in summum humani generis *commodum* cedat, videmus, sensum *commodi* sensui *substitutionis* & *expiationis* omnino esse subordinatum, & hunc isto non tolli, sed illustrari. Conf. Joh. VI, 51. Hebr. VI, 20. & GROTIUM c. I. §. IV. seqq.

4. Quando autem præpositio *pro* de *humano ministerio* pro hominibus, seu in commodum aliorum hominum adhibito, usurpatur, ut: Rom. XVI, 4. 2 Cor. XII, 15. Col. I, 24. 1 Joh. III, 16. &c. sensum ejus ostendit res ipsa, secundum regulam hermeneuticam: *Talia sunt predicata, qualia permittuntur esse a suis subjectis*. Quo observato concidunt ineptæ Socinianorum & Socinizantium objectiunculæ, ex his locis desumptæ.

Confectaria.

1. In sacerdotio Christi hætenus delineato viguit *imputatio*, seu ejusmodi actus, quo peccata hominum in ipsum, tanquam victimam vicariam, sunt translata.

ILLUSTRATIO.

Cum hoc confectarium, tanquam conclusio, ex antecedentibus propositionibus, præcipue ultima, per evidentem consequentiam resultet, nulla eget probatione. Eam tamen in gratiam imperitorum, partim etiam morose contradicentium, ex abundanti addam. Christus portavit peccata, eaque morte sua expiavit; *aut sua, aut aliena*.

Non vero sua, quia & ut filius Dei, & ut filius hominis simpliciter fuit *ἀναμάρτητος*, & cum emphasi sanctus natus & sic mortuus Jes. LIII, 9, 10. Luc. I, 35. Joh. VIII, 46. 2 Cor. V, 22. 1 Pet. I, 19. II, 22. seqq. III, 18. 1 Jo. II, 2. c. III, 5. Hebr. IV, 15. VII, 26.

Ergo aliena. Si autem aliena peccata portavit, ea in ipso non habuerunt locum, nisi per *imputationem*. Cujus imputationis fundamentum ex parte Christi est *sponsio* Hebr. VII, 22. Sponsor vero & mediator hic sunt

synonyma. Hebr. VIII, 6. IX, 15. XII, 24. 1 Tim. II, 5. Atque ita *imputatio* antitypica typica illi, quam propositionis VII. confectarium exhibet, exacte respondet.

2. *Imputatio* uti in typo fuit, sic etiam in antitypo est, *reciproca*, h. e. ita se habet, ut, quemadmodum hominum reatus in Christum est translatus, ita ejusdem expiatio ratione meriti a Christo in homines transeat.

ILLUSTRATIO.

Imputatio hæc non potest aliter concipi, quam reciproca: siquidem nulla dari posset ratio peccati ad expiationem in Christum translati, nisi pro fine habuisset inde exsurgentis meriti translationem in hominem peccatorem.

PROPOSITIO XIV.

Momentorum sacerdotii Christi præcipuorum secundum, pro analogia typi & antitypi, est in morte ejus vicaria, inter alia sæpe mentione effusi sanguinis notata.

DEMONSTRATIO.

§. I. Quemadmodum mortem Christi vere contigisse, ex ultimarum, quas ille sustinuit, perpeffionum historia est notissimum: sic eam, tanquam salutis nostræ causam, ab Apostolis identidem allegari, itidem e tot locis haud ignotis, & inter ea ex integro locorum nexu, quem epistola ad Hebræos in plerisque capitibus exhibet, est manifestum. Vidimus ea jam majori ex parte in antecedentibus allegata.

§. II. Et quæ *mortis*, eadem quoque est ratio *effusi* in mortem *sanguinis* Christi; de quo loca itidem jam supra allegata sunt, scilicet Matth. XXVI, 28. Marc. XIV, 24. Luc. XXII, 20, 24. Joh. VI, 53, 54, 55, 56. XIX, 34. Act. XX, 28. Rom. III, 25. V, 9. 1 Cor. X, 16. XI, 25. Eph. I, 7. II, 13. Col. I, 14, 20. 1 Pet. I, 2, 19. 1 Jo. I, 7. V, 6, 8. Apoc. I, 5. V, 9. VII, 14. XI, 11. Inprimis vero huc pertinet insignis pars epistolæ ad Hebræos, utpote in comparatione *sanguinis typici & antitypici* occupata c. IX, 7, 12, 13, 14, 18, 19, 20, 21, 22, 25. X, 4, 9, 29. XII, 24. XIII, 11, 20. Certe ratione intellectus non solum cæcum, sed plane bardum etiam, & ratione voluntatis plusquam Socinianæ & vere antichristianæ perversitatis oportet esse eum, qui summam & ab ipso Deo in negotio salutis intentam analogiam inter sanguinem sacrificalem & Christi videre aut non potest, aut non vult. Ad loca vero ista de *morte & sanguine* pertinent omnia illa, in quibus, sine mortis & sanguinis mentione, sola tantum *traditionis*,

tionis, scilicet in mortem, fit mentio, v. g. Joh. III, 16. c. VI, 51. X, 11, 15, 17, 18. XII, 32, 33. Rom. IV, 25. VIII, 32. Gal. II, 20. Eph. V, 2.

§. III. Mortem vero Christi vicariam fuisse, liquet uti e typo mortis vicariæ in victimis, sic ex illa ejus proprietate, quam ea secundum propositionem IX. in substitutione habet. Et hoc ipsum confirmant loca, in quibus de morte Christi, ratione objecti & finis atque effectus, adhibentur præpositiones ἀντὶ, ὑπὲρ & περὶ, jam paulo ante in propositionis XIII. scholiis allegata.

§. IV. Huc accedit locus illustris, ubi, præter notionis vicariæ particulam ὑπὲρ, substitutio ipsis verbis additis exprimitur, 2 Cor. V, 15. *Hoc judicamus, quod si unus pro omnibus mortuus est, igitur omnes mortui sint. Et pro omnibus mortuus est Christus, ut &c.* Quod idem est, ac si diceretur: quod si unus solvit pro omnibus, omnes solverunt, scilicet vi lytri pro ipsis soluti, ideo imputabilis & ipsis imputati.

Confectaria.

1. Officii Christi sacerdotalis centrum fuit in morte ejus vicaria.

2. Mortis Christi vicariæ notatio, etiam vocibus de effuso ejus sanguine facta, egregie respondet ejusdem typo, quem ea in sanguinis sacrificialis quam abundantissime effusi mentione frequentissima habet.

3. E morte Christi vicaria, tanquam antitypo, adhuc luculentius, quam e morte victimarum typica & vicaria, intelligitur emphasis comminationis divinæ, avertendo humani generis lapsui opposita Gen. II, 17. *quo die comederis de eo (fructu arboris) omnino moriturus es.*

SCHOLIUM.

Mortem vero Christi vicariam fuisse piacularem sequenti propositione seorsum demonstratur.

PROPOSITIO XV.

Momentum sacerdotii Christi præcipuorum tertium, pro analogia typi & antitypi, est in expiatione, per sanguinis effusionem & mortem piacularem facta.

DEMONSTRATIO.

§. I. Vis mortis Christi ἱλαστική, piacularis, jam a priori manifesta est ex
ejus

eius *typo*, morte victimarum. Cum enim hæc fuerit piacularis, ad expiationem relata, & in momento hoc præcipuo typum sustinuerit mortis Christi, non potest non etiam hæc ipsa esse piacularis.

§. II. Quod typus nobis jam a priori adumbravit, antitypus a posteriori ipso complemento suo quam luculentissime exhibet. Id quod etsi jam satis superque liquet e deductione propositionis XII. uberioris tamen convictionis gratia non supervacanea erit peculiaris probatio. In hac vero merito primum obtinet locum collatio diei istius *συνποσίτης*, quo Christus mortem in cruce obiit, cum anniversario magnæ expiationis die. Nam quemadmodum in hoc universa actionum sacerdotalium series adeo tota fuit in expiatione, Lev. XVI. duodecies memorata, ut dies ille inde nomen acceperit: sic actiones & perpeffiones, quas Christus inprimis ultimo isto die sustinuit, omnino habent efficaciam piacularem. Hunc vero diem isti, & in ea expiationem Christi expiationi Leviticæ, exacte respondisse, Paulus in epistola ad Hebræos tam luculenter, tamque copiose tradit, ut ne rei sacrificialis tironi quidem, si vel semel tantum atque iterum epistolæ illius lectionem cum capite Levitici XVI. conjunxerit, latere possit. Quamvis enim Apostolus ad universum cultum Leviticum in ea respexerit; præcipua tamen ejus tractatio in eo, quod in cultu isto erat præcipuum, hoc est, in anniversaria expiatione, ita occupata est, ut typum istum cum antitypo comparet. Speciatim vero huc pertinent sequentia:

1. *Oblatio summi sacerdotis* die isto facta primum pro se, deinde pro populo Lev. XVI. cum applicatione ad Christum Hebr. VII, 26, 27.
2. *Ingressus ad eandem oblationem* in sanctum sanctorum cum sanguine victimarum piaculari, addita applicatione ad Christum, cum proprio sanguine in adyti istius antitypum, acquisita redemptione ingressum, c. IX, 11 - 14.
3. *Notatio istius ingressus*, qui tantum quotannis *semel* factus est, cum applicatione ad ingressum Christi piacularem in adytum coeleste. c. IX, 24 - 26. Confer c. X, 1, 3, 4, 10. ubi eadem comparatio declaratur.
4. *Commendatio ingressus ejusdem typici* in sanctum sanctorum, cum applicatione ad ejus *fructum*, qui in patenti & libero aditu ad coelestia nobis parato consistat c. X, 19 - 23.
5. *Commemoratio sanguinis piacularis*, in sanctum sanctorum illati & victimæ piacularis extra castra elatæ & combustæ, e diei anniversariæ expiationis sacris desumta, cum applicatione ad mortem Christi piacularem, quæ extra Hierosolymam contigit, c. XIII, 10 - 15. Conf. c. I, 3. IV, 13, 16. V, 7, 8, 9, 10. VI, 19, 20. & VII, 29. ubi itidem ad eadem sacra respi-

respicitur. Et ad hæc ipsa etiam passim in aliis Scripturæ locis respici, rei analogia & phraseologia convenientia ostendunt, v. g. Rom. III, 25. de Christo, tanquam hilasterio (quod in sancto sanctorum erat & in festo expiationis adibatur) nobis in sanguine ipsius proposito: de ἱλασμῶ, expiatione, quæ κατ' ἐξοχήν in eodem a summo sacerdote fiebat 1 Jo. II, 2. IV, 10. Ceterum uti reliqua horum sacrorum omnia in antitypo ad Christum referenda sunt: sic eundem etiam *hirco* isto *emissario Asafel* fuisse repræsentatum, analogia ostendit, & collatio loci luculentissimi Jes. LIII. requirit. Qua de re ex instituto egi in *Bezaleel, seu Mystero Christi & christianismi in fasciis typicis* Parte III. cap. VII. p. 380. seqq.

§. III. Hisce præmissis eundem nunc est per *synonymiam biblicam* de *expiatione Christi*: quam nobis exhibent:

1. Loca, in quibus Christus dicitur *sacerdos*, jam supra Prop. XII. allegata. Sacerdotis vero proprium erat expiare populum: Prop. IX.
2. Loca, in quibus Christus dicitur μεσίτης, *mediator* inter Deum & homines 1 Tim. II, 5, 6. Hebr. VIII, 6. IX, 15. XII, 24. qualis in typo erat *sacerdos*. Et ad actum sacerdotii Christi piacularem hac voce respici, indicat locorum istorum contextus cum adjuncta voce *lytri*. Huc pertinent loca, in quibus *per Christum*, tanquam mediatorem, dicimur habere *aditum ad Deum* Joh. XIV, 6. Rom. V, 1, 2. Ephes. II, 18. IV, 12. Hebr. VII, 25. X, 19, 20.
3. Loca, in quibus Christus vocatur σωτήρ, *salvator*, quam plurima & notissima. Quæ vox etsi amplioris omnino est sensus & ad officium quoque propheticum & regium referenda est, maxime tamen & singulari cum emphasi ad sacerdotale, & ad actum expiationis pertinet: quemadmodum inter alia liquet ex illustri illo loco Matth. I, 21. ubi hujus nominis emphasis ponitur in præstita immunitate, seu *absolutione a peccatis*. Conf. Luc. I, 77. ubi salutis a salvatore præstitæ cognitio refertur ad remissionem peccatorum.
4. Loca, in quibus Christus dicitur ἱλαστήριον ἐν τῷ αἵματι, placamentum in sanguine suo Rom. III, 24. & ipse ἱλασμός, propitiatio, placatio 1 Jo. II, 2. IV, 10.
5. Loca, in quibus Christo tribuitur *solutio lytri*, λύτρωσις, ἀπολύτρωσις, h. e. talis redemptio, quæ fit soluto pretio, quod fuit in morte ac sanguine piaculari. Matth. XX, 28. Marc. X, 45. Luc. I, 68. II, 38. Rom. III, 24. Eph. I, 7. Col. I, 14. 1 Tim. II, 6. Tit. II, 14. 1 Pet. I, 18. Hebr. IX, 12, 15.

6. Loca, in quibus redemptionis, quæ fit soluto lytro, *synonyma* sunt verba ἀγοράζω, ἐξαγοράζω, περιποιέομαι & ῥύομαι, Germ. erkauffen, erwerben, erretten, Act. XX, 28. 1 Cor. VI, 20. VII, 23. Gal. III, 13. IV, 5. Col. I, 13. 1 Thess. I, 10. Apoc. V, 9. XIV, 3. &c.
7. Loca, ubi eadem expiatio, seu redemptio, verbis καθαρίζω, καθαρισμός, exprimitur: Tit. II, 14. Hebr. I, 3. IX, 14. 1 Jo. I, 7. In quibus locis proprietas istarum vocum piacularis imprimis observanda est ex Hebr. IX, 22. *omnia fere sanguine καθαρίζονται, purgantur*, i. e. expiantur. Vide omnino eandem locutionem de re eadem Lev. XVI, 30. Eadem est ratio verbi ἀγιάζειν, *sanctificare*, Hebr. X, 10. ubi dicimur *per oblationem corporis Christi semel sanctificati*, h. e. expiati, conf. v. 14. & c. X, 29. c. XIII, 12. Nec prætermittendus hic est Hebr. IX, 13. locus de *sanctificatione*, tanquam expiatione typica, quæ sanguini hircorum & vitulorum tribuitur.
8. Loca, ubi de Christo leguntur verba καταλλάσσω, ἀποκαταλλάσσω, ἀπαλλάσσω, καταλλαγή, *reconcilio*, ich verfühne, die Verfühnung, Rom. V, 10. 2 Cor. V, 18. Eph. II, 16. Col. I, 19, 20, 21, 22. Hebr. II, 15. Conf. Matth. XVI, 26. de notione redemptionis per compensationem.
9. Loca, ubi Christus dicitur factus iustitia nostra 1 Cor. I, 30. 2 Cor. V, 21. Phil. III, 9. Conf. Jes. XLV, 24. Jer. XXXIII, 5, 6. XXXIII, 16. Rom. V, 17. Item ubi is dicitur *nos liberasse ab ira Dei*, seu a pœna, quæ a iustitia ejus vindice alius inferenda erat. Rom. V, 9. 1 Thess. I, 10.
10. Loca, ubi Christus dicitur *se Deo obtulisse* in Πῶς ὁσμὴν εὐωδίας, *odorem bonæ fragrantie* Eph. V, 2. Quorsum pertinent loca illa, ubi Pater dicitur in Filio habere εὐδοκίαν, seu εὐδοκεῖν, h. e. respectu habito ad expiationis opus, cum benevolentia acquiescere Matth. III, 17. XVII, 5. 1 Pet. I, 17. Conf. Luc. II, 14. Eph. I, 5, 9. Huc pertinet illa sacerdotii pars antitypica, quæ posita est in piaculari & *meritoria intercessione*, in typo per thymiaturum suffitum & preces adumbrata: de qua vide *Causam Dei* Tom. I. p. 419 seqq. & p. 424 seqq. de huc itidem pertinente loco emphatico Hebr. V, 8, 9 ubi Christus in officio suo sacerdotali τελειωθείς, per omnes perpassiones consummatus, per obedientiam suam credentibus dicitur factus esse causa æternæ salutis.
- II. Loca de gravitate perpassionum Christi ultimarum in oliveo & in cruce

ce, secundum Matth. XXVI. & XXVIII. ac reliquos evangelistas tanta, ut sudorem emisit sanguineum, & in cruce de sui desertione fuerit conquestus. Jam nisi dicere velimus, Christum multo minus patientiæ & parrhesiæ exhibuisse, quam unquam boni martyres ipsius causa præstiterint; & Deum Filium suum innocentem non solum externe, sed interne etiam sine justa causa quam atrocissime afflixisse; fatendum omnino erit, Christum, tanquam sponsores & mediatorem, in suscepto totius humani generis reatu, præter temporalem mortem, quam maxime æternæ mortis sensum habuisse, quod Paulus Hebr. II, 9. vocat *pro omnibus mortem gustasse*. Quod si ita est, *mors* ipsius fuit uti *vicaria*, sic etiam *piacularis*, tota cum antecessoribus perpeffionibus in expiationis negotio occupata.

12. Ceterum doctrinam de expiatione Christi a posteriori egregie confirmat ea de ipsius effectu, qui est in *remissione peccatorum* gratuita, seu justificatione. Quemadmodum posita causa ista ponitur hic effectus; sic hoc posito ista simul evicta est. Sed de hoc effectu propositione sequenti.

SCHOLIA.

1. Loca de expiatione Christi habent ejusmodi phraseologiam, quæ e re sacrificiali Levitica desumpta est, & in ea partim patet, partim latet: quemadmodum e superiori tractatione constare potest, imprimis e Prop. IX. Plura hujus generis videantur in *Dissertationibus Anti Poiretianis* & in Tomo II. & III. *Causse Dei*.

2. Etsi nonnullæ istarum locutionum amplioris sunt sensus, & de ejusmodi liberatione a peccato agunt, quæ ad salutis ordinem & negotium renovationis pertinet; ideo tamen sensus istarum in aliis locis ad salutis fundamentum, in expiatione positum, relatus manet salvus. Ista vero significationis extensio tribuenda est analogiæ arctissimæ, quæ acquisitioni cum applicatione intercedit. Id quod citatis locis itidem pluribus est ostensum.

3. Cum doctrina de expiatione Christi in V. ac N. T. variis modis quam uberrime sit tractata, mirum non est, eam in ecclesia jam inde ab antiquissimis temporibus fuisse universalem, quemadmodum e sylloge testimoniorum supra a GROTIO exhibita constat; eandemque adhuc hodie in singulis ecclesiæ christianæ partibus esse confessionis universalis, etsi a Pontificiis per varios errores valde corruptæ, & inter *Reformatos* e negata universali redemptionis objecto non satis integræ.

Confectaria.

Confectariis Prop. IX. parallela.

1. Expiatio Christi, tanquam totius sacerdotii ejus centrum, recte exprimitur per vocem SATISFACTIONIS, tanquam synonymum.

ILLUSTRATIO.

Per *Satisfactionem* Christi intelligitur actus, quo is soluto lytro justitiæ Dei vindici pro humano genere fecit, quod ipsi *satis* erat, seu præstitit id, quod quidem ab eo jure requirebatur, ipsi vero erat impossibile. Qualis actus cum sit in expiatione, uti hætenus demonstratum est, quis dubitaret, expiationem esse ipsam satisfactionem, *Gesugthuung*, & hanc vocem de ea merito, ut synonymum, usurpari? Videantur, quæ supra in Confectario Prop. IX. de proprietate satisfactionis typicæ dicta sunt.

2. Expiatio Christi continuit & ex se genuit MERITUM, *Verdienst* / pro humano genere, ideoque hæc vox de officio Christi sacerdotali, & in eo de expiatione, recte adhibetur. Conferatur de hac materia GROTIUS c. VII. VIII. IX. X.

ILLUSTRATIO.

Per *meritum* Christi hic intelligitur jus obtinendi illius beneficii, quod oblationi piaculari ejus promissum, eaque intentum & acquisitum est. Quale jus ac meritum nisi inesset expiationi & inde redundaret, expiatio fuisset supervacanea. Et cum de victima piaculari in typo, etsi per figuram, recte tamen, affirmari potuerit, ac si dixisset: ego morte mea piaculari mereor tibi, pro quo, seu cujus loco, offeror, remissionem peccatorum: id de Christo jam tum in V. T. sine figura dictum legimus Jes. XLIII, 25. *Ego, ego deleo peccata tua mea causa* &c. h. e. morte mea piaculari mereor tibi remissionem peccatorum. Et quando Hebr. V, 9. is dicitur *caussa æternæ nostræ salutis*, quis non videt, eum esse causam meritoriam? Sed de hoc merito sequenti propositione seorsum.

SCHOLIA.

1. Quemadmodum ex integra tractatione, quæ hætenus de officio Christi sacerdotali instituta est, liquet, in eo se exseruit Christi *obedientia meritoria*; utpote quæ illi uti re ipsa, sic etiam expressa phrasi tribuitur Rom. V, 19. Phil. II, 8. Hebr. V, 8. quorsum inter alia pertinent loca, ubi Christus *servi Dei* nomen habet Jes. XLII, 1. LII, 13. LIII, 11, &c. Phil. II, 7.

2. Fuit

2. Fuit vero *obedientia* Christi non solum *passiva*, in susceptis perpeffionibus usque ad mortem, sed omnino simul *activa*: id quod per mentionem obedientiæ usque ad ipsam mortem extensæ indicatur Phil. II, 7. & præterea liquet, uti e re ipsa, cum tota Christi vita, & ultima etiam ejus periodus inter perpeffiones longe fuerit sanctissima: sic etiam ex illis scripturæ locis jam allegatis, ubi ipsi *obedientia* generatim tribuitur: quorsum etiam illa pertinent, quæ agunt de *impletione*, ab eo legi præstita Matth. V, 17, 18. Hebr. X, 7, 8, 9. coll. Ps. XL, 10. Gal. IV, 4, 5. ubi Christus dicitur *legi subditus*, scilicet generatim, non solum *ceremoniali*, sed etiam *morali*.

3. Et cum *lex moralis maledictionem* dictaret eam non perfecte servantibus, h. e. hominibus post lapsum omnibus, Deut. XXVI, 27. Jer. XI, 3. scilicet secundum perfectum & spirituale ejus sensum Deut. VI, 5. X, 12. Matth. XXII, 37. seqq. Rom. VII, 7, VIII, 3. 2 Cor. III, 7, 9. Christus legem perfecte implendo maledictionem eam sustulit, eamque in benedictionem convertit Gal. III, 10 - 14. Eph. I, 3.

4. Atque ita obedientia Christi *activa* non minus fuit *meritoria*, quam *passiva*; immo κατ' ἐξοχήν talis: utpote quæ sublata maledictione *benedictionem* attulit. Et hanc ipsam virtutem obedientiæ Christi activæ *meritoriam* Paulus indicat tum in epistola ad Hebræos c. V, 8. affirmans, Christum *per obedientiam suam nobis factum esse causam salutis*, scilicet meritoriam: tum in ea ad Romanos c. V, 19. ubi inobedientiæ Adami *obedientia Christi* ita opponitur, ut, quemadmodum *per Adami inobedientiam constituti sint peccatores*; sic *per Christi obedientiam constituentur justi*: scilicet in ordine participationis: qui ex parte Adami est in generatione naturali, ex parte Christi in regeneratione spirituali: in quo participationis ordine analogo *imputatio inobedientiæ & obedientiæ* locum habet.

5. Et hujus *meriti* in obedientia Christi activa summa fuit *necessitas*. Etenim genus humanum per lapsum hæret non solum in *culpa* ad poenam ducente, & per Christi obedientiam passivam sublata; sed etiam in *obligatione debiti*, per servationem legis perfectam, qualis ipsi vi imaginis divinæ incumbibat, *exsolvendi*. Ad quam legis servationem, seu obedientiam, cum amissæ sint vires, Deus autem jus suum persequatur, ideo is legem adeo non servantibus, ut eam multis modis violent, maledictionem denuntiat: a qua vero per Christi obedientiam, uti passivam, sic etiam activam, liberati sumus. Gal. III, 10 - 14. Atque ita de summa obedientiæ Christi necessitate & de virtute ejus meritoria facile potest constare. Conf. *Causa Dei* Tom. III. p. 424. seqq.

PROPOSITIO XVI.

Momentorum sacerdotii Christi præcipuorum, pro analogia typi & antitypi, quartum est peccatorum remissio, tanquam momentorum antecedentium finis, fructus & effectus.

DEMONSTRATIO.

§. I. Quandoquidem remissio peccatorum typica ex actu expiationis resultabat, secundum solenne illud: *sacerdos expiationem faciet, & condonabitur illi, seu illis, scilicet culpa* Lev. IV. &c. & istud generale Pauli effatum typicum: *sine sanguinis effusione non fit remissio* Hebr. IX, 22. ante omnia hic notanda sunt illa loca, in quibus peccatorum remissio ita cum Christi expiatione, seu morte ejus piaculari, & sanguinis effusione, conjungitur, ut inde derivetur.

Matth. XXVI, 28. &c. dicit ipse Salvator, *Sanguinem suum effundi in remissionem peccatorum.*

Rom. III, 25. dicitur Christus in sanguine suo fidei ut hilasterium proponi propter remissionem peccatorum. Conf. Rom. V, 10.

2 Cor. V, 19. *E reconciliatione Christi derivatur non-imputatio peccatorum.*

Eph. I, 7. *Redemptio Christi per sanguinem ipsius facta, tanquam causa, ratione applicationis declaratur per remissionem peccatorum, tanquam effectum suum proximum.* Idem legimus Col. I, 14.

Tit. II, 14. Christus dicitur *se tradidisse pro nobis, scilicet in mortem piacularem, ut nos redimeret ab omni iniquitate.*

Hebr. IX, 14. *Sanguis Christi pro nobis ad expiationem oblatus dicitur conscientiam nostram purgare ab operibus mortuis, scilicet ne ejus reatu inquietetur.* Sic v. 26, 27. Christus dicitur apparuisse, ut sacrificio suo peccatum aboleret.

Hebr. X, 19 - 23. Paulus remissionem peccatorum itidem ex actu expiationis Christi derivat.

Apoc. I, 5. Christus nos dicitur *lavisse suo sanguine* (qui erat piacularis, expiationis vim habens) *a peccatis nostris.* Conf. c. VII. ubi fideles dicuntur *vestes suas lavisse sanguine agni.* Et 1 Jo. I, 7. ubi *sanguini Christi* piaculari tribuitur *mundatio a peccatis.* Huc pertinent loca, in quibus fit mentio *oblationis pro peccatis*: ubi voce oblationis, aut simili, indicatur expiatio, addita vero peccatorum mentione simul notatur eorum remissio, ad quam expiatio culpæ tendat. Vide Rom. IV, 25. VI, 10. 1 Cor. XV, 3. Hebr. I, 3. II, 17. X, 26. 1 Pet. I, 18, 19. II, 24. 1 Jo. II, 2. IV, 10. E quibus duobus locis Joannis, uti etiam e re ipsa, liquet, c. II, 12. ubi dicuntur *nobis peccata remitti propter*

propter nomen Christi, ultimis hisce vocibus indicari expiationem & meritum Christi. Id quod etiam de multis aliis locis, in quibus *nominis Christi* fit mentio, notandum est.

Confectaria.

Confectariis Prop. X. parallela.

1. In victima Christi, pro officio ejus succedaneo est *imputatio reciproca*: h. e. quemadmodum injustitia nostra, seu nostrum peccatum per imputationem ad expiationem translatum est in Christum: sic a Christo vi factæ expiationis transit ejus meritum, seu justitia pro nobis acquisita, per imputationem in nos ad peccati non-imputationem. Ipsa vero res & vox *imputationis* ac *non-imputationis*, vid. Genes. XV, 6. Psal. XXXII, 1, 2. Rom. IV, 6, 8, II. 2 Cor. V, 19.

2. *Justitia* Christi, ejus expiatione partæ, *imputatio*, cum peccatorum, seu *injustitiæ nostræ*, *non-imputatione*, conjuncta, est ipsa *justificatio*, a Paulo tantopere commendata.

SCHOLIUM.

Confectaria hæc duo sunt quidem liquidissimæ veritatis, quæ ex antecedentibus per justam consequentiam resultat, & evincit, *justificationem*, in imputatione justitiæ alienæ, & non-imputatione injustitiæ propriæ positam, esse sensus forensis: quia vero hæc ipsa veritas non solum a Pontificiis, sed etiam a diversis novorum systematum conditoribus omni nisu impugnatur, non inconsultum erit, peculiarem de ea propositionem hic inferere. Huc pertinent multa e GROTII c. VI.

PROPOSITIO XVII.

Justificatio, sub memorata peccatorum remissione nobis insinuata, & quam plurimis in locis etiam expresse nobis commendata, est sensus forensis, notans justæ declarationem, quæ fit per lytri, a Christo soluti, & a credente per fidem expetiti applicatiq;ue, imputationem.

DEMONSTRATIO.

§. I. Primum & simul primarium argumentum hic nobis exhibet doctrina de expiatione, &, quæ in ea patet, *satisfactione*, hætenus in typo & in antitypo tractata: utpote quæ fundamentum est justificationis. Posita enim satisfactione ponitur in sensu forensi justificatio, ita ut *meritum imputabile* transeat

transeat in ipsam *imputationem*, seu justificationem. Qui nexus inter satisfactionem & justificationem tam arctus, tamque necessarius ac evidens est, ut omnes illi, quotquot justificationem dicti genuini sensus non admittunt, hunc errorem e corrupta, aut plane negata, doctrina de satisfactione derivent.

§. II. Secundum argumentum nobis subministrat *comparatio Christi ac fidelium dissentanea*: ubi ex locis 2 Cor. V, 21. Rom. VIII, 3. coll. c. V, 9. & Gal. III, 13. ita argumentamur: Quemadmodum Christus, semen illud benedictum, pro nobis factus est peccator, immo peccatum & maledictio: sic nos, semen maledictioni natura obnoxium, Christi causa reddimur justī, immo ipsa justitia. At Christus pro nobis non factus est peccator ac peccatum per peccati nostri infusionem & inhaesionem; utpote peccati plane expers Luc. I, 35. Hebr. IV, 15. VII, 26, 27. 1 Pet. I, 19. II, 22, 23. III, 18. 1 Joh. III, 5. sed per imputationem Jes. LIII, 6. Ergo etiam nos (quod ad justificationem, non vero ad regenerationem & renovationem attinet) non reddimur justī ac justitia per justitiæ Christi infusionem ac inhaesionem, sed per justitiæ Christi imputationem: etsi non nisi in ordine regenerationis & renovationis: de qua deinceps.

§. III. Tertium sensus forensis argumentum habemus in *usu forensi* verborum *קִיָּאֵר* & *δικαιόω*, *justifico*, etiam alias de foro usurpatorum Exod. XXIII, 7. Deut. XXV, 1. 2 Sam. XV, 1. Prov. VII, 15. &c. Conf. Ps. CXLIII, 2. &c. Et hac ipsa notione hoc verbum de hac doctrina acceptum videas Luc. XVIII, 14. Act. XIII, 39. Rom. III, 20, 24, 26, 28, 30. IV, 5. V, 1, 9. VI, 7. VIII, 30, 33. 1 Cor. VI, 11. Gal. II, 16, 17. III, 8, 11, 24. Tit. III, 7. Conf. Rom. IV, 25. V, 18. Jes. LIII, 11. Loca vero Jac. II, 24, 25. Apoc. XXII, 11. agere non de *justificationis actu*, sed de *justificationum statu* coram hominibus re ipsa declarando, jam dudum evictum est.

§. IV. Quartum argumentum est in justificationis *opposito*, seu *condemnatione*: quæ sicut sine controversia est sensus forensis; ita etiam justificatio, seu absolutio, est ejusdem sensus. Videatur hæc oppositio Rom. V, 16, 18. VIII, 33, 34. item c. V, 1. coll. c. VIII, 1. Conf. Deut. XXV, 1. Prov. XVII, 15. Matth. XI, 37. &c.

§. V. Quintum argumentum suppeditat tota *actio judicialis*, sub qua negotium justificationis proponitur. Hic enim adest:

1. *Judicium*, seu *tribunal*, ipseque *judex*, Deus. Rom. II, 5, 12. III, 6. XIV, 10. &c.

2. *Reus*, homo peccator, *ὑπόδικος τῷ θεῷ*, *judicio Dei obnoxius* Rom. III, 19.

III, 19. ex Ps. CXLIII, 2. dicens: *ne congregiaris in iudicio cum servo tuo.* Conf. Ps. CXXXIII, 3.

3. *Accusator*, Moses per legem Joh. V, 45. Rom. III, 20. V, 20 adhibita propria conscientia Rom. II, 15. &c. nec cessante hic satana Apoc. XII, 10.

4. *Testis*, itidem propria conscientia Rom. II, 16.

5. *Advocatus*, & simul sponsor & redemptor Christus 1 Joh. II, 1, 2. 1 Tim. II, 6. &c.

6. *Ipsa iudicii forma*, posita in caussarum cognitarum detectione, & in absolutione, aut condemnatione, prout lytrum in ordine renovationis vel acceptum fuit, vel rejectum. Matth. XXV, 31 seqq. 2 Cor. V, 10. &c.

§. V. Quintum denique argumentum habemus in *synonymia biblica*, qua peccata non solum dicuntur *remitti* secundum Propos. XVI. sed etiam *regi*, Ps. XXXII, 1. *deberi* Jes. XLIV, 22. *obliterari & expungi*, Act. III, 19. *condonari* Eph. IV, 32. in profundum maris abjici. Mich. VII, 19. & Deus eorum *non recordari* Psal. XXV, 7. Jes. XLIII, 25. &c. Huc etiam pertinent, quæ supra Propos. II. de *reatu* ad *pœnam* ducente dicta sunt. Ubi autem reatus est, ibi ad salutem requiritur absolutio ab eodem. Conf. *Caussa Dei* Tom. II, p. 568 - 590. Speciatim huc refer argumentum, quod nobis Paulus exhibet Rom. V, 12. seqq. in *analogia istius imputationis*, qua *peccatum Adami*, in rupto fœdere positum, in ordine participationis per imputationem factum est peccatum totius humani generis. In primis vero ad uberiores hujus doctrinæ illustrationem huc pertinent ea, quæ ibidem p. 484. seqq. de *justitia Christi imputabili*, tanquam argumento sensus forensis præcipuo, per decem propositionum, argumentis suis instructarum, seriem exhibentur.

PROPOSITIO XVIII.

Scopo & fructui sacerdotii Christi, in satisfactione & justificatione posito, subordinatus est ordo salutis, cum toto renovationis negotio, & speciatim cum expiatorum ac justificatorum εαυτοδυσία spiritali.

DEMONSTRATIO.

§. I. *Salutis fundamentum* in applicatione requirit *ordinem*. Jam cum istud sit in satisfactione, hic ad justificationem & reliquorum, quæ cum ea conjuncta sunt, charismatum participationem pertinet. Quem in finem justificandis beandisque *ordo pœnitentie, abnegationis, & regenerationis ac renovationis* præscriptus est: & quidem ut quam maxime & adeo necessarius, ut sine illo aditus ad ista beneficia gratiæ non detur. De qua hujus ordinis necessitate videantur loca Matth. III, 3. seqq. VII, 13, 14. XVI, 24. XIX, 3.

Joh. III, 3, 5. XV, 2. seqq. Act. XIV, 22. XVI, 18. Rom. VI, 1. seqq. Gal. VI, 15. Hebr. XII, 14. &c. Ad salutis vero ordinem, in vera conversione & renovatione positum, speciatim pertinere *ἐαυτοθυσίαν* spirituales, qua nos Deo totos consecramus, ipsique soli vivimus, manifestum est, uti e re ipsa, sic e locis Rom. XII, 1. & 1 Pet. II, 5. Conf. Ps. L, 23. LI, 19. Hebr. XIII, 15, 16.

§. II. Satisfactionis meritum nemini ad justificationem obtingere posse sine ordine regenerationis, inde etiam est liquidissimum, quia *sine fide* non fit justificatio, fides autem in regeneratione accenditur, seu homini in peccatis mortuo, tanquam vita ac lux spiritualis, confertur. Nec obiter in ipso typo considerandum est, quod *dies* anniversariae *expiationis* simul fuerit *dies solennioris pœnitentiae*.

SCHOLIA.

1. *Pœnitentia* cum renovatione pertinet quidem ad necessarium ordinem, quo satisfactionis meritum ad peccatorum remissionem peccatoribus obtingit: ipsius tamen satisfactionis locum nequaquam supplet, quemadmodum etiam in judiciis humanis videmus. Nam etsi fur, aut raptor, in jus vocatus delicti sui pœnitentiam sentit editque haud exigua; hæc tamen cum a crimine non expiat, nec a poena absolvit. Est vero ea in se ob moralem delicti turpitudinem necessaria, ejusque defectus, cum prodito delicta continuandi augendique proposito, delinquentem misericordiae, quæ aliquod justitiæ temperamentum adhibeat, reddit incapacem, eaque indignissimum.

2. Quid? quod ne in privata quidem aliorum offensione sufficiat tacitus pœnitentiæ sensus, sed requiratur, ut lædens a læso veniam accipiat, & hunc in finem ipsi, si non re ipsa, tamen deprecatione, faciat satis, aut ab ipso impetret, ut is a jure satisfactionis sibi debitæ recedat. Conferatur hic locus Matth. V, 23. ubi requiritur reconciliatio cum fratre per pœnitentiam, cum munere in altari ad expiationem offerendo conjungenda. Sic contracti æris alieni debitor a debito suo non pœnitentia, sed ipsa solutione debet ac potest liberari. Et quamvis creditor, conspecta debitoris pœnitentia, e misericordiae affectu a jure suo cedere possit; judex tamen, cui justitiæ administratio commissa est, cedere non potest. Quod si ad Deum applies, hic respectu imaginis divinæ *concreditæ* est creditor, sed respectu *perditæ* & majoris culpæ superadditæ est simul *judex*, & peccator tenetur in *reatu*, qui est *obligatio ad pœnam*, e culpa resultans.

3. Jam quemadmodum ordo pœnitentiæ satisfactioni nequaquam obstat: sic satisfactionis, ad absolutionem a reatu requisitæ, necessitas pœnitentiæ adeo non adversatur, ut eam potius eo magis commendet, eoque majore

maiores ad eam stimulum addat, quo magis ex ea delicti gravitas elucescit. Quia ratione simul poenitentiae simulationi & gratiae abusu obex ponitur. Conf. *Causa Dei* Tomi II. p. 22. seqq. & GROTIUS c. II.

PROPOSITIO XIX.

Universum renovationis negotium, & in eo εαυτοδυσία, seu consecratio nostri, sustentatur ac augetur illa sacerdotii Christi parte, quae vi satisfactionis se in intercessionem & benedictionem exserit, & charismatum, expiatione promeritorum, thesaurum confert.

DEMONSTRATIO.

§. I. Suppono hic, *intercessionem & benedictionem* ad sacerdotium Leviticum, tanquam partes ejus, e parte ejus prima & primaria, satisfactione, resultantes, pertinuisse. Quemadmodum enim de *intercessione* in primis e sacris anniversariae expiationis constat, eaque per thymiamatum suffitum ratione antitypi fuit representata: sic sacerdotalem, eaque solenniore, *benedictionis* formulam praescriptam legimus Num. VI, 23 - 27. Conf. Lev. IX, 23. 2 Chron. XXX, 27. De *Christi* vero *intercessione* videantur loca Jes. LIII, 12. Jo. XIV, 16 Rom. VIII, 34. Hebr. VII, 25. IX, 24. 1 Jo. II, 2. Conf. Jo. XVII. Cui beneficio hilastico quantum insit praesidium ad renovationis negotium, & in eo ad nostri consecrationem, istorum locorum consideratio subministrat.

§. II. *Benedictio* nixa promissione patriarchis data, & subinde repetita, Gen. XII, 3. XVIII, 18. XXII, 18. &c. & per prophetas commendata Ps. LXVII, 1, 2, 7, 8. LXXII, 17. Jes. XLIV, 3, 4, 5. XLV, 22, 23, 24. &c. a Christo & in communione cum ipso, tanquam Melchisedeco antitypico, se exserit in *complexu bonorum spiritualium* inestimabili: de quo generatim videatur locus illustris Jo. I, 16, 17. ubi e plenitudine Jesu dicimur accipere gratiam pro gratia, & ille Eph. I, 3. ubi in Christo ditati dicimur *benedictione spirituali coelestium bonorum*.

§. III. Bona haec etsi e Sacerdotio Christi profluunt; ita tamen sunt comparata, ut, pro personarum divinitatis ταυτεσία, etiam sint Patris ac Spiritus S. commode autem singulis personis peculiariter secundum ιδιοποίησιν aliquam possint attribui v. g.

Patri adoptio, cura paterna & hereditatis aeternae collatio.

Filio justitia parta, pax spiritualis & libertas.

Spiritui Sancto illuminatio, laetitia spiritualis & rectio.

Huc accedunt charismata ad Deum trinum notione generaliore referenda: *Unio cum Deo mystica, corroboratio spiritualis & certitudo salutis.* Quorum

charismatum omnium complexus est in *unctione spiritali*. Videantur hæc singula secundum potiora momenta sua deducta in *Caussa Dei* Tomi II. p. 690 - 702. & in *Oeconomia salutis* Membr. VII. artic. III. p. 380. seqq.

§. IV. Notandum vero est, charismata hæc digne recepta ac fideliter collocata egregium præbere influxum in omnem christianismi praxin. His enim homo christianus iis instruitur viribus, ut recte sentire & bene agere secundum voluntatem Dei non solum *velit*, sed etiam *possit*, christianismo evangelico, qui Pelagiano ac Pharisaico oppositus est, sic constituto: quemadmodum sequentes propositiones pluribus declarabunt.

PROPOSITIO XX.

Charismatum, tanquam beneficiorum, usus, seu digna collocatio, exserit se in praxi officiorum, inde promotorum secundum utramque decalogi tabulam, lege sic per evangelium etiam inhæsiue instaurata.

DEMONSTRATIO.

Beneficia & officia quam arctam inter se habeant cognationem, vel inde liquet, quod *beneficia* gratiæ non solum adferunt vires bene agendi, sed etiam beneficiarium ad praxin *officiorum* obligant; atque ita hanc reddunt genuinam, promptam & constantem. Qua ratione lex per evangelium in Christi cultore instauratur, cum beneficia sint evangelii, officia vero legis.

PROPOSITIO XXI.

Beneficiorum usus & officiorum praxis continent totius christianismi Deïov, promota ambulatione coram Deo in fide secundum evangelium, ac in caritate secundum legem.

DEMONSTRATIO.

§. I. Notum est, duos existere scopulos, a quibus cursui christianismi periculum impendit haud exiguum: unum in *statu* mere *legali*, quando aliquis, ab evangelio alienior, maxime ex naturæ corruptæ viribus in via christianismi anxius hæret, & ultra cultus divini, sive publici, sive privati, actus coactos nihil proficit; saltem, si pro *statu* dominanti tantum *affectus* major adsit, ex indignitatis suæ sensu de gratiæ statu dubitat, & simul nil nisi difficultatem merosque defectus in suis christianismi officiis deprehendit, & hinc dejecto afflictoque est animo: alterum in *statu*, aut *affectu*, *vana securitatis*, quando aliquis, evangelio abusus, libertatem christianam vertit in sentiendi vivendique licentiam. Inter hæc duo extrema digna *beneficiorum & officiorum* coordinatio viam tenet mediam, constituta christianismi forma ea, quæ

quæ fidei ac caritatis, seu fiducia ac sinceritatis, æquilibrium servat. Quo pacto ambulamus coram Deo secundum evangelium *fidenter*, & secundum legem *sincere*, seu *sancte*. Ubi fiducia obstat *anxietati*, & *sanctimonia securitati*, seu licentiæ.

§. II. Utriusque partis sic in harmonia constitutæ summam esse necessitatem in praxi christianismi, quemadmodum e jam dictis manifestum est: sic *fiducia*, quæ e doctrina de *satisfactione* & *justificatione* efflorescit, speciatim se singulari commendat usu in *tentatione spirituali*, quando animum ex indignitatis & paupertatis suæ spiritualis sensu afflictum, & sæpe in gravissimam anxietatem adductum, identidem erigit. Qua salutariter adhibita Spiritus Sanctus verus paracletus, qui Christum, ut *ἱλασµόν*, in fidelibus glorificat Joh. XVI, 14. ipsum suavi pacis ac lætitiæ sensu ita perfundit, ut cum Davide Ps. CXIX, 37. afflictus, at exhilaratus, dicere possit: *curro viam præceptorum tuorum, quando cor meum dilataveris*, LVTH. Wenn du mein Herz tröstest, so laufe ich den Weg deiner Gebote. Esto itaque abusus hujus doctrinæ magnus ex culpa impiorum: sufficit, usum illius summe esse necessarium & saluberrimum; uti generatim; sic speciatim primum in poenitentia, ubi gravior peccatorum & indignitatis sensus evangelii applicationem difficulter admittit; deinde in quavis tentatione & ariditate spirituali; ac tandem in beata morte, quo ingruente satanas etiam animas Christo dedidissimas non raro in gravissimam & valde anxiam dubitationem de suo gratiæ statu solet adducere, ad ipsam desperationem ipsas sollicitans: ubi vero nullum solatium efficacius est eo, quod a satisfactione & merito Christi desumitur; eo scilicet in ordine, in quo non desunt certi inhabitantis gratiæ characteres, etsi ab afflicto non statim agniti, facile tamen, si retegantur, agnoscendi. Certe hic, quantum doctrina ista recte applicata valeat, experientia docet.

PROPOSITIO XXII.

Fides vera adversus evangelii abusum, in digna charismatum applicatione, ab imaginario fidei simulacro suis se characteribus distinguit.

DEMONSTRATIO.

§. I. Cum evangelii de satisfactione Christi, & de gratuita peccatorum remissione, vulgaris admodum & indignissimus sit abusus, hujus noxæ causam non esse in ipsa illa doctrina, sed in perversissima ejus applicatione, vel sola doctrina de fide, quæ ad dignum ejus usum requiritur, satis superque

evincit. Hæc enim non existit, nisi in vera & intima animi conversione, nec retinetur, nisi in conscientia intemerata. Atque ita homo, vi satisfactionis Christi justificandus, non est alius, nisi vere regenitus & in ordine regenerationis, fide, tanquam spiritali vita ac luce, præditus, & sic vi veræ contritionis & abnegationis, quam subiit, doli, seu mali propositi, expers, *in des Geist kein falsch ist*: cui soli David beneficium justificationis tribuit. Ps. XXXII, 2. De quo statu hominis justificandi adversus vulgarem deceptionem etiam sequentia loca probe ponderanda sunt: Ps. LI, 3. seqq. CXXX, 1-4. Jes. I, 16, 17, 18. Matth. V, 3-6. XI, 28. Luc. XV, 4, 8, 17. seqq. XVIII, 13. seqq. Act. II, 37. XXVI, 18. &c.

§. II. Jam quemadmodum fides justificans vera ipso ortu suo ab imaginaria discrepat, ab eaque facile dignosci potest: sic etiam in statu ac progressu suo ejusmodi habet characteres, qui recte agniti in applicatione evangelii de merito Christi abusum nullum admittunt: uti inter alios sunt: *Indoles ejus activa*, non solum organica illa, qua mendici instar dona gratiæ recipit, tanquam adaperata manus: sed etiam *effectiva*, quæ, manui fidelis operarii simillima, semper est in bono opere, si non externo, quando istud locum non habet, tamen interno; atque ita per caritatem nunquam non est efficax: Gal. V, 6. nec non *indoles victrix*, quia illa quidquid difficultatis in cursu renovationis interne & externe objicitur, vincit, isto sic sustentato ac cum perseverantia promotio. Conf. *Caussa Dei* Tom. III. p. 542. seqq.

PROPOSITIO XXIII.

Vera fides, ad avertendum evangelii abusum, pro indole sua viva recte considerata, in renovationis ordine etiam obstat duobus istis erroribus theoretico-præctis de ludicrarum aliarumque vanarum actionum adiaphoria, & de ἀδυναμία perseverantiæ in vitæ integritate.

DEMONSTRATIO.

§. I. Vix est error communior, & ratione influxus in evangelii, seu doctrinæ de sacerdotio Christi, abusum foedisimum nocentior illo, qui est in opinione de *ludicrarum*, aliarumque vanissimarum actionum, v. g. saltationis & commestationis, *adiaphoria*, ratione principii orta e pseudophilosophia Aristotelica & corrupta nostra natura; ratione formæ posita in moderatione ea, qua ab extantiori excessu secundum leges civilis honestatis abstinetur. Qui error cum in theoria & praxi sua universo salutis ordini adeo adversetur, ut, subversa abnegatione nostri & mundi, ne prima quidem
ejus

eius initia admittat; facile liquet, eum cum ea fidei natura, quæ Prop. XXII. descripta est, & cum salutis ordine jam in antecedentibus delineato, simpliciter esse ἀσύντατον. Refutavi eum ex instituto in libro, qui a via inter aberrationes media, *die richtige Mittel-Straße zwischen den Abwegen* inscribitur Part. IV. nec non in Systemate recentiorum controversiarum P. IV. ostenso inprimis ingenti illo discrimine inter *amorem* nostri ac mundi *moderatum* (qui nihil nisi moderatum peccatum est) & *ordinatum*, qui vera virtus est, in salutis ordine locum habens.

§. II. Eadem fere est ratio alterius istius erroris, qua *perseverantia* immunis a relapsu e statu gratiæ, qui fit per peccata proæretica, in renovationis cursu, habetur pro re plane impossibili, commisso lapsu ab uno extremo, quod est in negata gratiæ semel acceptæ possibili jactura, ad alterum in perseverandi ἀδυναμία. Hunc vero errorem cum genuino renovationis studio, qualem vera fides dirigit ac urget, consistere haud posse, qui non videt, plane hospes est in rebus sacris, etiam litterali istarum notitia adhuc destitutus. Id quod ut ab imperitis etiam agnoscatur, erroris hujus practici anatomen exhibui in libris jam allegatis: quibuscum conferri possunt, quæ hac de materia trado in *Oeconomia salutis* Membr. VIII, Art. III. p. 444 usque 450.

PROPOSITIO XXIV.

Quemadmodum gratia ac justitia Dei, in suavissimo temperamento suo posita, primum sunt principium systematis hujus hactenus delineati: sic ejusdem nexum in singulis ipsius partibus constituunt satis manifestum.

ILLVSTRATIO.

§. I. Cum propositio hæc, tanquam confectarium, ex integra propositionum serie hactenus deducta, consequatur, demonstratione hic nulla opus est; sed tantum recognitione aliqua jam tractatorum. Postquam Propos. I. vidimus, in Deo essentialem esse gratiam ac justitiam, Propos. II. III. IV. demonstratum est, hæc attributa pro statu humani generis in admirandum temperamentum quam sapientissime coordinari; in eoque conspici fundamentum legis ac evangelii. Istud vero sese exserere primum in protevangelio, & deinde uti in re sacrificali divinitus ordinata, tanquam typo; sic etiam in sacerdotio Christi, ut ejus antitypo, integra propositionum series a V usque ad XVII. exhibet. Et quo minus gratiæ evangelicæ, in typo & antitypo una cum justitia vindicæ delineatæ, abusui ullus relinquatur locus, quid

quid eidem, pro nexu totius systematis catenato, porro obstat, & renovationem partim efficiat, partim urgeat ac sustentet, ultimæ propositiones ex iisdem principiis deductæ demonstrant, delineato ordine isto, quo *gratia evangelica* se exerit in universo renovationis negotio, quod iustitia, sanctitatem complexa, secundum *legem* requirit. Et hoc ipsum *gratia* ac *iustitiæ* principium quemadmodum *salutis, fundamentum* ac *ordinem* constituit: sic etiam in rerum omnium consummatione, seu *judicio extremo*, ita se exserere, ut inde vel *salus*, vel *perniciēs*, seu pœna æterna, & hæc quidem intercedente culpa peccati, tanquam vera causa, dependeat, quis non deprehendit? Eandem vero esse rationem earum doctrinarum, quæ brevitatis causa in hac serie omissæ sunt, in *Oeconomie salutis* trado.

Confectarium totius tractationis.

Genuinum doctrinæ, seu religionis, christianæ systema nexum habet ordinatissimum, & uti Deo dignum, sic etiam humano generi accommodatissimum, & ita comparatum, ut illud sanior ratio etsi invenire non potuit, tamen revelatum non possit non admissum demisse admirari.

SCHOLIUM.

Quod si hæc XXIV. propositiones in formam erotematicam redigantur, Dippeliani systematis amasii habent totidem quæstiones, e quibus istius *θεσβειαν* in confusa quæstionum CLIII. farragine, si volunt, possunt agnoscere. Quam ut eo facilius agnoscerent, non opposui nudis quæstionibus, quæstiones (quod sufficere potuisset) sed propositiones, in quibus quæstiones latent, argumentis suis instructas. Quæ quid ad destructionem novi systematis valeant, hoc est, quod nunc, quam fieri poterit brevissime, est demonstrandum.

SYSTEMATIS DIPPELIANI
ANATOMIE
ET DESTRUCTIO,
IN APPLICATIONE ELENCTICA
SYSTEMATIS APOSTOLICI
HACTENUS DELINEATI.

CONSPECTUS ANATOMES IN III. PROPOSITIONIBUS.

I. De falsis systematis principiis.

Systema Dippelianum concidit per falsa sua principia insita de justitia Dei & potestate ejus legislatoria & judiciali negata; nec non de inde negata satisfactione & justificatione forensi, ac de sublata analogia rei sacrificalis typica & sacerdotii Christi antitypica.

II. De falsis systematis præfidiis.

Systema Dippelianum, præter recensita falsa principia, nititur falsis præfidiis: scilicet abusu doctrinæ de satisfactione & justificatione; nec non justi sanctique scopi ac zeli specie; ac stilo gladiatorio; & denique tentata Scripturariæ ac apostolicæ auctoritatis diminutione, ad suam ipsius auctoritatem, ei haud obscure prælatam, augendam ac statuminandam.

III. De summa systematis noxa.

Systematis Dippeliani summa est noxa in subverso ac corrupto salutis fundamento ac ordine, in injuria in officium Christi sacerdotale, ac in Scripturam utriusque testamenti sacram, nec non in fabricata nova hermeneutica, ac in deceptione propria & aliorum plane exitiali.

SYSTEMATIS APOSTOLICI
CONSECTARIUM ANTIDIPPELIANUM.

Systema Dippelianum, cum systemate evangelico collatum, concidit per falsa sua principia innata, nec non per falsa sua præsidia adscita, ac per summam suam noxam.

ILLUSTRATIO.

Quicumque systema Dippelii e scripti ejus lectione probe habet cognitum, illudque cum meo, quod ecclesiæ evangelicæ est, attente contulerit, is de veritate hujus consecrarii generalis nequaquam dubitabit. Quia vero tractatus ille, etsi is, cæco assessorum zelo ministrante, divulgatis exemplaribus per innumerorum hominum manus volitavit, multorum oculos nondum subiit, mihi nunc suscipienda erit anatomica quædam ejusdem recensio. Et hæc, quod confido, iis etiam inserviet, qui quidem scriptum istud legerunt, at de systematis, quod exhibet, *voðeða* generatim convicti, illud pro justo suo indignationis sensu, ut curatiori examine indignum, mox abiecerunt. Istis vero, qui magna ista, quam præ se fert, veri & recti specie decepti, aut in fluctuationem tamen de doctrina evangelica, tam acerbe explosa & tam profane profanorum hominum ludibrio exposita, adducti sunt, hæc recensio mea filum, quod spero, exhibebit, quo labyrinthi Dippeliani errores, imperitis irremeabiles visi, possint evadere. Et *recensionem* hic sufficere, inde liquet, quia *justa demonstratio* jam præcescit. Quod si enim systema, a me delineatum, verum est, illud, quod ei est oppositum, per se concidit; & ita quidem, ut sola hic sufficiat applicatio, per oppositionis partes instituenda. Majoris vero evidentiae causa etiam hic propositionum ordinem, quem res ipsa ad præmissi consecrarii declarationem subministravit, servabo.

PROPOSITIO I.

De falsis principiis systematis Dippeliani.

Systema Dippelianum concidit per falsa sua principia insita de justitia Dei & potestate ejus legislatoria & judiciaria, quæ proprie ita dicta sit, negata; nec non de inde negata satisfactione & justificatione forensi, ac sublata analogia rei sacrificialis typica & sacerdotii Christi antiypica.

Recensio erroris primi ac primarii de negata justitia Dei vindice.

§. I. Hoc πρῶτον suum ψῦδος auctor statim prima quæstione insinuat, qua Deum vocat summum bonum, das höchste Gut, voce Gut, (quemadmodum sequentes quæstiones reddunt quam manifestissimum) posita sensu exclusivo, seu eo, quo idea de Deo, justitia ejus vindice exclusa, ad solam ejus bonitatem, seu benignitatem, refertur. Quem errorem, in sequentibus extantem, qui in istis etiam vocibus, per se verissimis & innocentissimis, facta harum cum istis comparatione non observat, is statim in limine deceptus & jam aliquo modo irretitus est, quando quæritur: Ob nicht Gott, das höchste Gut, in sich selbst und aus sich selbst alle Seligkeit besitze u. s. w. Unde quæstioni, isto sensu falsæ, veram, seu veræ doctrinæ, oppono: Ob nicht zu den Vollkommenheiten des göttlichen Wesens auch die Gerechtigkeit gehöre? oder: Ob nicht Gott, das höchste Gut, auch sey ein Souverainer Gesetz-Geber und gerechter Richter? Conf. p. 73. seqq. ubi, quod hic tacite insinuatur, in doctrina de Deo expresse negatur, scilicet eum esse justum.

§. II. Error, qui in quæstione prima latet, jam se prodit haud obscure in quæstione secunda: an Deo alius creationis esse potuerit scopus, quam ut, tanquam summum bonum, haberet objecta, quibuscum bonitatem suam posset communicare, scilicet benefaciendo? Ob ein anderer Endzweck der freywilligen Schöpfung könne concipiret werden, als allein um dieses höchste Gut fortzupflanzen, oder vorwürfe zu haben, denen es sich könne mittheilen? Nam hæc, quæ in sensu positivo vera sunt, inprimis respectu oppositionis (qua recte negatur, Deum in creatione habuisse scopum bonitati, seu benignitati, suæ adversum) falsa sunt sensu, qui hic satis manifeste expressus est, exclusivo quo finis creationis ad solam bonitatis communicationem, seu beneficentiam, refertur. Etenim sicut Dei essentia non sola constat bonitate per beneficentiam se exserente; sed

omnes continet perfectiones, & inter eas justitiam: ita etiam Deus omnium suarum perfectionum, & inter eas quoque justitiæ, manifestationem pro scopo habuit; & eo quidem certius, quo certior ejus fuit prævisio, objecta gratiæ e sua ipsorum culpa, seu liberi arbitrii abusu, futura esse objecta justitiæ.

§. III. In verbis quæstionis mediis: *das höchste Gut, das allein giebet und von niemand empfähet*, latet alius error cognatus. Quod enim verum est ratione *existentiæ & essentiæ*, hanc Deum a nemine accipere; falsum est ratione *debitæ agnitionis ac celebrationis*; utpote quam Deus, se dignam, uti pro jure suo summo recte requirit, ita etiam a creaturis merito accipit, negatam vero ac injuriis violatam juste vindicat. Quam justam vindictam, seu justitiam vindicem, ne admittere cogeretur auctor, negavit, Deum ad nominis sui gloriam quidquam referre, & hoc respectu quidquam requirere & accipere ab homine. Quæ negatio pro scopo habet errorem istum, quo negat, Deum ab homine per peccata offendi, & vi justitiæ ad vindictam, seu immisionem poenæ, adduci. Conf. p. 86. ubi negat, Deum peccatis offendi: & p. 75. ubi ridet sententiam, *daß Gott auch um sein selbst willen Gesetze gegeben und Gehorsam erfodere, ja deswegen den Menschen erschaffen habe, um von ihm geehret und gefürchtet zu seyn* &c. Sic ergo auctori nostro chimærica sunt, quæcunque Deus ipse de juste quæsitæ & vindicandæ nominis sui gloria per Mosen & Prophetas pronunciat; quæcunque ipse Filius Dei de eodem officii sui scopo, ad amplificandam patris sui gloriam, interprete Joanne passim affirmat; & quæ apostoli de eodem fine amplificandæ divinæ gloriæ, omnibus nostris studiis & actionibus sincere præfigendo, identidem inculcant, ipsa etiam doxologiæ formula subinde repetita; & quæ beati tempore gloriosi sui ἐν θρονῶν solennissimo suo Hallelujah, coelum & terram personante, passim in Apocalypsi prædicant! Certe non *Christiani*, sed *Democriti*, cujus nomen sibi sumsit auctor, & ejus sectatoris *Epicuri*, impurum systema mihi videre videor. Et tam grandem foedumque errorem auctor jam insinuat istis quæstionis primæ verbis, *daß Gott alle Vergnügung besitze und keiner Creatur nöthig habe*. Sic latet anguis in herba, seu in verbis extra istum fallendi scopum per se verissimis.

§. IV. Error, qui in quæstione prima latet, & in secunda patet, in tertia ad dominatum, seu fermentum suum, per integri systematis compagem diffundendum, & deinceps diffusum, caput erigit; & quidem quam speciosissime, quando quæritur: *anne definitio Dei Johannea, quod Deus sit caritas, omnium maxime sit adequata & perfectissima? Ob folglich die*
Bez

Beschreibung, die der Apostel Johannes von Gott giebt, daß er die Liebe sey, in der Absicht auf die Creaturen nicht die zulanglichste und vollkommenste sey, die man sich könne concipiren, oder machen? Nam sicut in sensu positivo & speciali verum est, Deum esse caritatem: sic sensu Dippeliano, seu exclusivo, istud adeo falsum est, ut ex Deo faciat *non-Deum*. Ejusmodi enim Deus, qui nihil est nisi caritas, ita ut caritatis notio adæquatam ejus definitionem & ideam exhibeat, est *non-ens*; cum notio Dei conjunctim exhibeat ideam omnium perfectionum divinarum, & inter has etiam *justitiæ ac potestatis legislatoriae ac judicariae*. Et nonne caritatis consideratio sola, a justitiæ & sanctitatis perfectione sejuncta, cessura esset in abusum & licentiam? Et quid *caritas* mihi prodesset, a *sapientia & omnipotentia* seclusa?

§. V. Quæ cum ita sint, tres quæstiones auctoris priores, pro immotæ firmitatis fundamento plusquam saxeo, quod ostentant, exhibent arenam maxime lubricam, cui is universum systematis sui palatium superstruxit, hac ipsa detectione jam penitus, in quantum e falsis istis præmissis falsas conclusiones & expolitiones deducit, destructum. Quod si ipsi licuit, negata Dei justitia, e solo *caritatis* beneficæ attributo systema contexere ad *universalem omnium hominum salutem*; quidni alii etiam liceret eadem, uti facilitate, sic & futilitate, negata caritate systema contexere contrarium e *sola Dei justitia ad universalem omnium hominum condemnationem*?

§. VI. Subverso jam fundamento systematis non opus est, ut singulas ejus partes dissolutas dejiciam, cum per se concidant. Ut tamen in erroris hujus primarii recensione adhuc proxime sequentes quæstiones paucis attingam; quam absonum non est, quando *quæstione quarta caritas passiva*, seu ejus praxis, pro synonymis habentur: quæritur enim: Ob in diesem Ausfluß des höchsten Guts, das ist, der Liebe, und in deren Annnehmung auf Seiten der vernünftigen Creatur, oder Gegen-Liebe, nicht alle Seligkeit, oder Vergnügung der Creatur gegründet sey? Quis hic etiam non merito desiderat acumen logicum in tanto lucis naturalis & supernaturalis jactatore? Pro synonymis vero venditari, die Annnehmung der Liebe, oder Gegen-Liebe, additæ voces alle Seligkeit, oder Vergnügung, indicant; cum respectu caritatis activæ officiorum, der Pflichten, mentio fuisset addenda. Falsum etiam est, in *sola caritate Dei passiva* omnem fundatam ac sitam esse beatitatem, cum hæc resultatura sit e conjuncta, eaque practica, omnium perfectionum divinarum contemplatione.

§. VII. Deterior vero, seu magis erronea adhuc est, *questio quinta*, ita se habens: Ob derohalben das Gebot, oder der Raht, Gott von ganzen Herzen und allen Kräften zu lieben, nicht eine ewige und unveränderliche *Condition* sey und bleibe des höchsten Gutes theilhaftig zu werden und zu bleiben? Ja ob es nicht aus dem Wesen der Sache selbst fließe, indem nichts, was gut ist, zugeschweigen das höchste Gut, anders, als durch Liebe kan angenommen werden; es müste denn die *Idee* des bösen *capabel* seyn, das Gemüth zu sich zu ziehen, oder Liebe zu erwecken. En brevem epicrisin!

1. In scopis hujus systematis dissolutis adhibita voce illativa igitur, derohalben, ex errore alio alius, immo plures, inferuntur, nullo tamen nexu logico, qui genuinus sit, ostenso inter caritatem passivam & activam, paulo ante pro synonymis habitas.
2. In exigua illa particula, seu, oder, inter voces *praeceptum* & *consilium*, Gebot, Raht, (Gebot, oder der Raht) posita, decumanus & quasi giganteus error sese prodit novus, sed e primo illo & primario resultans, scilicet *praeceptum* & *consilium* esse synonyma. Conf. qu. 12. ubi auctor utriusque in decalogo tabulae praecepta expresse vocat *consilia medica*. Etenim negata Dei justitia concidit potestas ejus legislatoria & judiciaria, & hac negata Dei praecepta sunt tantum improprie talia, & nihil nisi paterna consilia, sine obligatione ad obsequium praestandum, & loco obsequii ad poenam subeundam. Concesit ergo Deus populorum rectoribus, vicarium suum locum sustinentibus, tanquam eminentissimum, quod sibi ipsi negavit, abjudicata sibi ipsi potestate legislatoria & judiciali. Sic procedit pseudomystica haec errorum genealogia.
3. Caritatis officia ad ordinem salutis pertinere, tanquam partem necessariam, nemo facile negaverit; quis vero, nisi pseudevangelicus, sensu exclusivo dixerit, caritatem activam esse conditionem illam, quae ad caritatis passivae participationem requiratur? Nonne hoc est ipsi Christo & ejus apostolis quasi in faciem contradicere, quando illi identidem fidem, tanquam receptionis organum, urgent, & ex hac caritatis praxin deducunt?
4. Falsa est illatio: *idea mali animum ad se attrahere, seu amorem excitare nequit: ergo summum bonum non aliter, nisi per amorem, recipi potest*. Datur enim tertium, receptio per fidem, fidei propria. Fidem vero

vero quando alibi urget auctor, per illam nihil minus intelligit, quam illud medium receptionis organicum, uti eam doctrinæ apostolicæ hypotyposis describit.

§. VIII. In *questione sexta: an Deus, tanquam summe bonus, per defectionem creaturæ in se sit mutatus, & erga eam desierit esse caritas?* committitur petitio principii jam destructi de caritate, tanquam adæquata Dei idea. Quemadmodum hæc jam ante lapsum optime & sine ulla pugna cum justitia constitit: sic utraque etiam sine illa post lapsum est ac manet in Deo, nulla in ipsum mutatione per istam illata. Judex attributum justitiæ non demum post delictum rei induit, sed, quod jam habuerat, tantum exercet, sine ulla sui mutatione. Deus post lapsum mansit caritas, sed non minus etiam justitia, admirando utriusque temperamento constituto.

§ IX. Et cum auctor *questione sexta* ex eo, si justitiæ idea in Deo admittatur, falsissimam & simul ineptissimam illationem fecisset ad Dei mutationem, immo turbationem, eam per deductionem ad absurdum sic e Dei essentia elisurus; ineptæ isti *questioni sextæ* multo adhuc ineptiorem *septimam*, quæ inde resultat, subjungit, scilicet: *anne ista vicissitudo lucis & tenebrarum, seu odii & vindictæ Deo cum blasphemia tribuatur, cum ejusmodi affectus ex impotentia in creaturis oriantur, & sint fructus regni tenebrarum & inferni?* Verba ejus sunt: Ob man sich deswegen einen solchen Abwechsel des Lichts und der Finsterniß, oder Zorn, Haß und Rache in Gott selbst zu seyn, ohne eine Lästerung, oder aufs mindeste, Verkleinerung des Wesens Gottes, könne einbilden, da solche Eigenschaften allezeit aus einem Mangel und Ohnmacht in der Creatur entstehen, und eigentliche Früchte des Reichs der Finsterniß und der Hölle sind? Mirum sane est, hominem, alias sagacioris naturæ dotibus instructum, e tam jejunis & miseris argumentatiunculis, posthabito omni logicæ naturalis, seu sanioris judicii, usu, systema, quod pro sapientissimo & immoto venditat, construere? Namne quidem in bonum judicem inter homines, quando is justitiam exercet, cadit muliebris illa affectuum impotentia ac animi turbatio, quam auctor e justitia, si admittatur, Deo tribuit. Et hoc ipsum tamen, tanquam argumentum plusquam Achilleum, identidem repetit & occinit. Vide in primis qu. 29. seqq. & p. 122. seqq. Esto in scripturæ locutionibus de ira & vindicta *αὐτοῦ πῶς ὁ Θεὸς* figura; num vero ideo id, quod sub ea latet, immo patet, scilicet idea justitiæ vindicis, Deo plane abjudicanda est? Nonne sufficit, omnes imperfectiones inde sejungere eo magis, quo minus illæ, praxi justiti-

justitiæ salva, in bonum alicujus populi rectorem cadunt? Et si ista valeret argumentatio, nonne ex illo misericordiæ affectu, qui per *commiserationum viscera quam vehementissime commota* Deo ἀνθρωπιάς adscribitur, eadem facilitate & futilitate essentialis Dei gratia, seu caritas, negari posset? Ego vero quæstioni oppono quæstionem: *anne is in Deum, summum judicem, directe sit injurius, qui e falsissima hypothese de adequata Dei idea, quam caritatis notio subministrat, ipsi potestatem legislatariam & judiciariam cum ipsa justitia plane abjudicat, & sic Deum in non-Deum convertit, vel ipsis etiam atheis tandem admittendum?*

§. X. Cum *quæstio octava* e septima exsurgat: *Ob folglich alle ders gleichen attributa und Benennungen* &c. & nihil, nisi ejusdem erroris repetitionem ac declarationem contineat; cum ista penitus concidit, peculiari discussione indigna. Et eadem est ratio *quæstionis nonæ*, qua e falso principio de adæquata naturæ divinæ idea, sub notione caritatis concipienda, & ad negationem justitiæ relata, infertur conclusio, quæ Deum tanquam *medicum sensu exclusivo* repræsentat. Siccine pluvia sulphurea Sodomæ immissa erat potio medicinalis? Quid vero ni? regeret auctor, cum etiam qu. 14. *aquas diluvii exitiales* non justitiæ vindici, sed caritati medicinali expresse tribuat, Conf. qu. 57. 58. seqq. ubi ipsum condemnationis æternæ actum, cum effectu suo aliquando finiendo apud impios, ad operationem Dei medicinalem refert. Nec melior est *quæstio decima*, quæ solam abnegationis viam cum caritate activa sensu *exclusivo*, seu fidem excludente, pro salutis ordine imperitis obtrudit.

§. XI. Vides, lector, anatomen quæstionum decem priorum, ita sane comparatarum, ut manifestum sit, non posse non reliquarum omnium, quæ arenæ isti innituntur, structuram penitus concidere, adeo ut nullo dialyseos ariete hic opus sit. Quemadmodum vero auctor negata Dei justitia vindice omnia refert ad ejus gratiam: sic ex eodem principio suo mere medicinali negat, *ullam pœnam proprie dictam a Deo infligi*, & e contrario affirmat, id, quod *pœna* nomine in sacris appelletur, nihil esse, nisi effectum peccatorum, qui ex his, sine ullo Dei, aut creaturæ, concursu, ohne zuthun, resultet. Verba ejus sunt p. 86. *Die eigentlichen Strafen der Sünde bestehen in den Ausbrüchen und Früchten der Sünde selbst, und machen, ohne zuthun einer andern Creatur, oder des Schöpfers, den Sünder zeitlich so wol, als ewig, unglücklich und elend.* Sic ergo diluvium & exitium Sodomorum ac reliqua Dei judicia exstiterunt e sola delinquentium culpa, sine ullo judiciali concursu Dei? Conf. Grundriß

p. 116. Weil nicht Gott in seinem seligen Wesen, wol aber die Menschheit in ihrer Dürftigkeit kan beleidiget werden, so findet auch die Gerechtigkeit nicht Statt zwischen Gott und der Creatur, sondern zwischen Creatur und Creatur.

En! Deum, qui peccatis offendi nequit, & qui, quod iudicibus inter homines commisit, ipse nec habet, nec exercet, scilicet iustitiam & iustitiæ administrationem; en, inquam, Deum, vel Democriti istius irrisoris pseudophilosophi, & Democritiani systematis, Deo non multo veriolem! Conf. p. 215. ubi auctor pro sua novi systematis nomenclatura & hermeneutica: Liebe, inquit, und iustitia vindicativa, oder Straf-Gerechtigkeit, ist selbst unter den vernünftigen Menschen einerley, vielmehr in Gott: de humana societate præmittens: Da alle Ausübung der Gerechtigkeit allezeit das beste der Delinquenten so wohl, als der Societät, zum Ziel haben muß, wo der Richter nicht selbst ein Doh in folio ist, der bloß seinen passionen nachhänget. Sic auctor, Dei systematis sui, qui nihil nisi caritas est, imitandi plane immemor, debacchatur in iudices, quando commodum delinquentium NON SEMPER ET AEQVE, nicht allezeit und eben so wohl, quam societatis, pro scopo habent, eos primæ & stupendæ magnitudinis bobus annumerando. Hæc hæctenus de errore auctoris primo & primario, eoque jam tum in se multiplici. Recensendi nunc sunt illi, qui, tanquam conclusiones, & ova viperina, e præmissis istis resultant; sed & cum falso isto principio concidunt, ideoque digna sunt, non refutatione, sed tantum recensione; quæ tamen & ipsa ex abundanti aliquid elenchi exhibebit.

Recensio erroris de negata satisfactione Christi & inde resultante justificatione sensus forensis: nec non de conjuncto errore, quo Christo, peccatorum alienorum imputatione negata, tentatio gravissima a peccato ipsum afficiente tribuitur.

§. I. Postquam auctor in dogma de satisfactione Christi inde a qu. 29. usque ad qu. 34. invecus est, n. 35. quærit, *anne Christus, si istud fundatum esset, illius vel semel tantum ullam mentionem factururus fuisset, & anne e silentio contrarium sit manifestum?* Verba sunt: Ob glaublich, so die beliebte Lehre vom Verdienst und Genugthuung Christi gegründet, und zwar als das Haupt Werck des Heilandes und als der Grund-Artickel, mit welchem die Religion und das ganze Evangelium zugleich stehe oder falle, anzusehen wäre, daß der Hei-

land nicht aufs wenigste einmal *expresse* seine Jünger hiervon würde unterrichtet und ihnen bekannt gemacht haben, daß in der Zuversicht auf dieses Verdienst und Genugthuung der seligmachende Glaube an ihn bestehe? Confer Respons. ad quæst. p. 125. ubi postquam dogma de satisfactione Christi & justificatione forensi vocavit errorem salutis animarum perniciosum & regni tenebrarum fulcrum, ita pergit: *Negamus & satanae inventum horrendum audacter* (ita est: satis sane audacter & temere!) *pronunciamus, Christum per imputationem nostra portasse peccata, & infirmitates nostras per imputationem eandem tollendas in se suscepisse, a Patre sibi commissum expiationis opus subeundo.* Conf. p. 148. ubi *expresse* affirmat, *se nullum, nisi pestiferum usum hujus doctrinae deprehendere.* Quia vero negata doctrina de satisfactione etiam negatur ea de justificatione in sensu forensi; hanc quoque in novo hoc systemate non habere locum, inde per se liquet. Videatur auctor inter multa alia p. 274. ubi *justificatio & sanctificatio* ipsi sunt synonyma: *Gerecht machen* (verba ejus sunt) heißt im Evangelio so viel, als fromm und heilig machen &c.

§. II. Adversus temere negantem, vel semel satisfactionis a Christo mentionem esse factam, non possum non hic adhibere illa Pauli verba: *Si evangelium nostrum est absconditum, absconditum est illis, quorum, tanquam τῶν ἀπίστων, oculos Deus hujus mundi excacavit, ne videant claram evangelii lucem &c.* 2 Cor. IV, 3, 4. Qui in scriptis Mosis auroram non vidit, nunc ne exorientem quidem solem conspicit pro suis systematis sui tenebris ac nebulis. Et quanquam, post dogmatis impugnati demonstrationem jam supra datam, hic sufficere posset sola oppositi erroris recensio; in infirmorum tamen gratiam ex abundanti solem monstrabo in meridie:

1. Sub ipsa novæ œconomiae initia Zacharias e peculiari Spiritus Sancti afflatu edebat oraculum de instanti populi *redemptione* tali, qualem prophetæ prædixerint, & quæ promissionibus Abrahamo datis conveniat, Luc. I, 68. seqq. quamque vir sanctus v. 77. vocat *salutem*, in *remissione peccatorum* positam, & a fonte suo, *salvatore*, derivandam. Et cum hic nasciturus esset, Deus interprete angelo ipsi imponit nomen *Jesu*, seu *salvatoris*, addita interpretatione, de *salute* nobis *a peccatis nostris* procuranda. Matth. I, 21. Quorum verborum emphasin, quam ea cum antecedentibus illis ex officio Christi sacerdotali habent, ut denuo adferam & vindicem, post demonstrationem supra datam, superfluum est.
2. Universi officii Christi, speciatim sacerdotalis, scopum fuisse in *expiatione*

- tionem peccatorum* proprie dicta, seu sensus forensis, quæ satisfactionis & inde resultantis meriti notionem habet, & in applicatione ejusdem sensus justificationem ex se gignit, expresse indicavit Joannes baptista, quando ipsum bis vocavit *agnum Dei, qui portet (& portando, tol- lat) peccata mundi*. Jo. I, 29, 36.
3. Quod Joannes dixerat, ipse Salvator aliis quidem, sed æque emphaticis, verbis expresse confirmat, quando Matth. XX, 28. affirmat, adventus sui scopum esse, ut vitam suam det *λύτρον, in redemptionis pretium*, pro multis, seu tota hominum multitudine, quæ peccavit Rom. V, 18, 19. Et idem iisdem verbis comprobatur Marcus c. X, 45. Quod si verba de *vita ponenda* tantum de morte exemplari essent intelligenda, e- cur addita fuisset vox *λύτρον, pretii*, compensationis notionem habens?
4. Nec sufficit Salvatori hoc semel de adventus & officii sui scopo adse- ruisse, sed idem discipulis aliisque auditoribus suis instillavit sæpius. Sic Joh. VI, 51. de carne, seu humana sua natura, dicit, *se eam daturum pro vita mundi*, scilicet eodem redemptionis sensu. Idem repetit c. X, II, 15, 17, 18. ubi asseverat, se, tanquam bonum illum, qui promissus e- rat, pastorem, *vitam ponere pro ovibus*.
5. Et quid aliud indicavit Christus phrasi ista sacrificiali: *Sanctifico me ipsum pro illis* Joh. XVII, 19. Quid vero hæc sacrificialis & vicaria sanctificatio in recessu habeat, ipse satis aperte declarat illis de insti- tutione sacræ cœnæ adhibitis verbis: *Hic est sanguis meus novi testa- menti* (sanguini veteris testamenti antitypice oppositus) *qui effunditur pro multis in remissionem peccatorum*. Matth. XXVI, 28. Id quod repetitum videas a Marco c. XIV, 24. & Luc. XXII, 19, 20. ubi idem simul de corpore conjunctim affirmatur. Conf. Luc. XXIV, 46, 47. Nec sacerdotalis sensus emphasi carent illa verba de *Christi morte pro populo futura*, quibus Joannes Caiphæ verba, quæ ipsi incogitanti non sine peculiari Dei di- rectione exciderant, evangelico sensu interpretatur. c. XI, 50 52.
6. Prætereo alia, ex hæcenus adductis pro emphasi sua facile intelligen- da, v. g. quo sensu, nimirum non quidem exclusive, singulari tamen respectu, ad officium Christi sacerdotale relato, is *salvator* dicatur: quo sensu dicat se *venisse ad implendam legem* Matth. V, 17. quo sensu pro- mittat, se *justitiam* (tanquam præcipuum regni Dei bonum c. VI, 33.) *sitientes* ea esse satiaturum v. 7. se *peccatorum onere gravatos* isto esse levaturum & refocillaturum c. XI, 28. Et quis quæso dubitabit, sal- vatorem de iis, quæ sacerdotalis & piacularis sunt argumenti, *multo*

sepius esse locutum, quam ab Evangelistis consignatum est?| Nec ignotum est, multorum sermonum tantum summam aliquam brevissime esse indicatam.

7. Huc accedit frequentissima illa hujus doctrinae tractatio, quam fere in singulis Apostolorum epistolis deprehendimus; quemadmodum, praeter supra datam ejus delineationem, in *Dissertationibus Anti-Poiretianis*, nec non in Tomo III. *Causse Dei* ex instituto demonstravi. Jam vero cum Apostoli, Spiritu Christi ducti, plane ad mentem Christi senserint ac scripserint; quis inde non denuo colligat, apostolicam istam doctrinam fuisse etiam ipsius Christi dogma, & loca paulo ante allegata, sanioris hermeneuticæ legibus etiam ita exigentibus, de eo omnino accipienda esse?

§. III. Quæ cum ita sint, concidunt per se, quæcunque auctor falso suo principio de negato officio Christi hilastico porro qu. 36. & seqq. superstruxit, *fide evangelica* ad solum assensum, annunciationi de regno coelorum, seu communionem cum Deo, summo bono, præbendum, nec non ad divinæ operationis admissionem & ad obsequium, adstricta, officio ejus organico, quo lytrum Christi imputabile recipit, cum ipso lytro plane negato. Unde fidem describit per resignationem & consecrationem nostri in Deum, *durch eine Übergabe und Zuteilung aller Kräfte zu Gott*. Vide Resp. ad qu. p. 138. *Est fides hæc salvifica, seu rectius salutifica, non saltem assensus in veritates salutares a summo bono patefactas, sed & intima & ex totis viribus promanans obedientia & resignatio facultatum & virium propriarum ad Deum &c.* - Merito hæc fides imputatur ad justitiam &c. Porro ad ἀποχομαχίαν recidunt omnia, quæcunque auctor qu. 79. seqq. redemptioni Christi, in sensu forensi tali, opponit & Socinianis pigmentis incrustrat, genuino sensu vocum ἀπολυτρόσεως, satisfactionis & meriti profane exploso, & evangelico salutis ordine pro theatriali habito. Et cum error alius alium gignat, mirum non est, ab auctore etiam locutiones de *justitia*, & de *fide* qu. 88. seqq. exagitari, & qu. 94. sanam distinctionem voluntatis Dei in evangelicam & legalem explodi.

§. IV. Quemadmodum vero negat, Christo peccata hominum fuisse imputata, eorumque poenam ipsum portasse, & tamen multa deprehendit scripturæ loca, quæ de isto argumento agunt, per equuleum plusquam Socinianum, in angustias redactus, cum aliam elabendi viam haud viderit, ea interpretari cogitur de *proprie dicta tentatione*, quam Christus a variis & gravissimis peccatorum illecebris & insultibus, quibus ad assensum & ad de-

fectio-

fectionem a Deo sit sollicitatus, sustinuerit. Vide qu. 44. seqq. ubi negatur, non simpliciter fuisse impossibile, ut Christus in certamine isto cum afficiente peccato, inferior, seu victus, succubuerit, uti Adamus. Conf. Resp. ad quæst. p. 125. ubi inter alia hæc leguntur: *Tentabatur Christus in hac carne omnium peccatorum insultu reali, tentabatur insuper satana & mundi illecebris.* Item p. 211. *Der Democritus* suchet und erhebet einen einigen Christum, der, wie er ausser uns in seinem eigenem Fleische das Reich und die Versuchung des Teufels besieget und in seiner Herrlichkeit eingegangen; also auch in einem jeden, der an ihn glaubet, oder ihn annimmt, auf dieselbe Art den Sieg muß hinaus führen, und sein Volk von Sünden selig machen, oder von den Übertretungen erlösen. Plura videantur p. 254. seqq. Errorem vero hunc ingentem ab auctore haustum esse e speciosa, sed impurissima, œconomia Burignonæ Poiretiana, videat lector Tom. II. L. IV. c. II. cumque refutatum deprehendit in Dissertationum mearum Anti-Poiretianarum undecima Dodecadis prioris. Et ejusdem originis, certe commatis, etiam reliquos ipsius errores majori ex parte esse, collatio Poiretiani systematis docebit.

Recensio erroris secundi de negata analogia rei sacrificialis typica & sacerdotii Christi antitypica.

§. I. Prudens lector facile jam a priori, seu ante producta auctoris loca, perspicit novi hujus erroris genealogiam. Etenim negata justitia vindice concidit dogma de satisfactione & justificatione forensi. Huic vero ne præsidium adferri possit e re sacrificali, id agit omni, at absurdo & vanissimo, nisu, ut tollat omnem respectum typicum & antitypicum inter sacerdotium Leviticum & evangelicum ipsius Christi. Et hic eo procedit temeritatis, ut totum cultum Leviticum indignissimis modis impie describat & revera explodat, ipso daducho suo infauisto, nimirum Spencero, longe audacior ac profanior; & tamen in summa ista profanatione se pro plane singulari veritatis teste ac interiorum regni Dei possessore & instauratore gerens.

§. II. Audiamus vero ipsum auctorem. Postquam temporibus, quæ inde ab humani generis lapsu usque ad ætatem Moïsis effluerunt, seu in illis ecclesiæ Patriarcharum ante & post diluvium, vi erroris sui primi & primarii, nullum aliud salutis fundamentum, nullum alium salutis ordinem quam caritatem passivam & activam qu. 13, 14, 15. tribuit, primum qu. 16. negat, universum istum legum per Moïsen latarum apparatus, sine speciali

restrictione ad cultum Leviticum generatim consideratum, exhaurire vim præcepti de Deo & proximo, sicut nobis ipsis, diligendis: verba sunt: *bey weiten noch nicht erschöpfen*: cum tamen vel solus decalogus ipsius legis moralis, jam antea cognitæ, & tunc solenniter promulgatæ materiam & formam in se contineat. Et postquam universam legislationem Mosaicam qu. 17. tantum non unice ad politiam Judaicam retulit, qu. 18. negat, *in universo Mose* (procul dubio integrum ejus pentateuchum intelligens) quidquam extare, quod, præter vitam in Cananæa degendam, ad æternam pertineat, sic re ipsa haud obscure professus, se in ea Socinismi parte, quæ officium Christi mediatorium, in quantum id genuini sensus est, abnegat, haud parum profecisse. Sic enim quærit: *Ob in dem ganzen Mose eine einige ausdrückliche Verheißung, oder Bedrohung, vom ewigen Wohl- oder Wehe=Seyn zu finden; und ob nicht alle dergleichen Verheißungen und Bedrohungen nur auf das Wohl-und Wehe seyn dieses zeitlichen Lebens im Lande Canaan restringiret sind?* Multo plura hujus generis videantur *Grundriß* p. 96. seqq. & in *Resp. ad Quæst.* p. 194. seq. ubi inter alia hæc leguntur: *Tota lex Mosaica, etiam in omnibus capitibus impleta, nil nisi hujus seculi justitiam socialem, seu civilem & inde emergentia bona temporalia ex ipsius legislatoris intentione pro scopo habuit &c.* Ecce! auctoris nostri ignorantiam haud exiguam, cum malitia Scripturas pervertendi haud minore conjunctam!

1. Non perpendit, hominem a Mose *θεοπνεύσω* proponi, ut ad Dei imaginem, & hinc ad spiritualem & æternam cum Deo communionem conditum, & hunc in finem anima immortalis præditum, seu præter corpus anima, tanquam spiritu hypostatico, constare.
2. Non perspicit emphasin comminationis de *morte subeunda*, nisi evitetur peccatum; & quidem de *morte* omnis generis, quæ cadere poterat in hominem, non solum corpore, sed anima etiam immortalis, constantem; atque ita de morte non tantum corporali, sed spirituali quoque & æterna.
3. Non considerat emphasin *protevangelii*, supra ex vero declaratam; nec divinam istorum temporum œconomiam, in qua, quod a Mose parcius litteris fuit consignatum, in tot *θεοφανεϊαις*, pro familiarissimo isto commercio mystico, quod Patriarchæ cum Deo habuerunt, abunde fuit declaratum.
4. Susque deque habet divinam rei sacrificialis institutionem, procul dubio cum sufficienti scopi antitypici, ad spiritualia & æterna relati declarata-

claratione tali, qualem modo dicta protevangeliū emphasis requirebat, conjunctam.

5. Pios Patriarchas antediluvianos, & inter hos Abelem, Henochum & Noachum, revera pro naturalistarum, quibus de evangelio Christi, vere tali, & de rebus æternis nihil innotuerit, patribus habet, Apostolis, Petro 2 ep. II, 5. Paulo Hebr. XI, 4, 5. & Juda ep. v. 14, 15. multo sapientior. Nec considerat exemplum Henochi, qui vivus ad cœlestia fuit translatus, exemplum, per hujus rei memoriam in omnem posteritatem propagatam, multis promissionibus fere fuisse efficacius, conclusionem ab hypothese ad thesin eo facilius facta, quo minus res isto exemplo representata ante hac latuerat, & postea jacuit sepulta.
6. Abrahamo, Isaac & Jacobo datæ & sæpius repetitæ promissiones illustrissimæ de *benedictione* per Messiam in omnes gentes diffundenda ipsi nullius sunt sensus ad spiritualia & æterna directi, etsi hunc sensum protevangeliū, quod istis promissionibus declaratum fuit, emphasis requirit, eundemque Prophetæ illustrant, & Apostoli, allegato & commendato ipso effectu, abunde declarant. Quod vero tam luculenter erat promissum, quis dubitaret, Patriarchas & reliquos fideles etiam sibi ipsis vera fide applicuisse? inprimis cum id speciatim de Abrahamo, cui ipse Deus futurus erat *amplissima merces*, non solum Moses Gen. XV, 2, 6. affirmet, sed Paulus etiam Rom. IV. pluribus confirmet, inde probans, eandem in V. ac N. T. esse viam ad salutem per Christum: quam utrobique pro eadem habendam esse, Petrus in solenni apostolorum ac presbyterorum senatu Hierosolymitano Act. XV, 11. itidem comprobat. Confer illud Jacobi morituri symbolum, ad spiritualia & æterna extensum: *Domine salutem tuam*, seu a te promissam, *expecto*. Gen. LIX, 18. Sed hæc omnia cum promissionibus de Messia novo huic evangelistæ res sunt leviculæ & nullius momenti.
7. Quando Abrahamus Filium Dei, qui ipsi in duorum angelorum comitatu adparuerat, Gen. XIX, 25. vocat *totius mundi judicem*; nonne judicii extremi mentione respexit ad spiritualia & æterna, pro diverso hominum judicandorum statu ad vitam, vel ad mortem, æternam referenda?
8. Verba Filii Dei ad Moysen Exod. III. *Ego sum Deus Abrahami, Isaaci & Jacobi*, pro emphasis sua continuisse id, quod inde ipse Salvator, optimus sui interpres, de resurrectione mortuorum omnino adhuc super-

perstitum infert Matth. XXII. procul dubio pro suo systematis ductu explodet auctor.

9. Quando Deus Exod. XV, 26. profitetur, se populi Israelitici esse *medicum*; num tantum ad ipsorum corpora, & non simul & præcipue ad ipsorum animas, & sic omnino etiam ad spiritualia & æterna, respexit? Quodsi verba ista secundum Petrinam emphasin de sanatione vulnorum nostrorum spirituali, omnino etiam ad expiationem referenda i Petr. II, 24. intelligamus, auctor aget Democritum, h. e. irrisorem. Quid dicam de *circumcisione cordis spirituali* ad spiritualia & æterna relata, & Deut. X, 16. XXX. 6. commendata? Etiam hæc ipsi est res nihili. Non commemorabo ea, quæ Paulus Hebr. XI. de *fide* Patriarcharum refert, ab ipso itidem exagitata.
10. Quando Deus per Moſen *maledictionem* promulgat illis, quotquot non omnia verba, seu momenta, legis impleant; & Paulus allegato hoc loco maledictionem hanc omnino de exitio totius hominis spirituali ac æterno interpretatur, affirmans, Christum nos per mortem suam piacularem parta benedictione, seu salute, a maledictione, seu poena illa, redemisse, Gal. III, 10. fortasse parum aberit, quin in Paulum, aut genuinos ejus interpretes, auctor vibret illud Festi: *insanis!* Act. XXVI, 24.
11. Prætereo alia, quæ in Pentateucho, pro justa emphasi sua recte intellecta, ejusdem sunt argumenti, & inter ea integram *typorum* tam *historico-rum*, quam *ceremonialium*, chorum: & tantum urgeo illud ipsius Christi Luc. XXIV, 26, 27. *Nonne oportebat Christum talia pati & in gloriam suam ingredi?* Et exorsus A MOSE & omnibus Prophetis in omnibus scripturis interpretabatur illis ea, quæ de se ipso dicta erant: nec non illud Pauli Act. XXIV, 14, 15. affirmantis, *se secundum oracula Moſis & Prophetarum credere resurrectionem mortuorum, justorum ac injustorum:* & c. XXVI, 22. negantis, *se quidquam in concionibus suis evangelicis proferre extra ea, quæ Moſes ac Propheta futura esse prædixerint*, præcipue de morte ac resurrectione Christi, tanquam centro totius evangelii.
12. Si hæc & ea, quæ huc pertinent, auctori nostro nondum sufficiunt, ut errorem suum ingentem de œconomia V. T. non agnoscat, adoriatur pro Θεωmaxία sua ipsum coelum, & expostulet cum Deo, cur ea, quæ in allegata argumentorum serie de scopo œconomiae Moſaicae, ad spiritualia & æterna relato, in medium produxi, non multo uberius & luculentius consignanda curaverit. Prudentibus sufficit consideratio differentiae, quæ inter œconomiam τῶν νηπίων & adultorum intercessit.

§. III. Quam vero proterve auctor respectum rei sacrificialis typicum neget & explodat, videamus ex ipsis ejus verbis p. 330. Die Verlöbhn. Opfer sind nicht eher aufgekommnen, als in der lästerlichen Abgötterey, da man sich lasterhafte Götter vorgestellt, die Rache, Meid und Grausamkeit in sich hätten, und so gar nach Menschen-Blut begierig wären, und dadurch, oder in dem an deren statt vergossenem Blut der armen Thiere ihren Grimm stillen. Diese lasterhafte und unvernünftige Auslöhnung der Heiden, unter welchem das jüdische Volk so lange herum geschwärmet, (sic vocat populi migrationes, ab ipso Filio Dei in columna nubis & ignis directas) ehe sie zur Ruhe gekommen, und von welchen sie diesen schönen Gottes-Dienst hatten eingesogen, war die *medulla totius rei Leviticae*, oder der Kern des ganzen Levitischen Gottes-Dienstes, nicht aber das Verlöbhn-Opfer unsers Heilandes 2c. ubi perperam ad fictiones Spenceri chimæricas provocat. Conf. p. 57. & seqq.

§. IV. Porro huc præcipue pertinent sequentia e p. 240. Hier beschweret sich der Herr Pastor über meine ironische expression von dem Sünden-Bock, und will mit mehr Reverentz von dieser großen Sache gesprochen haben. Ich muß ihm dann, so viel es möglich wird seyn, diesen *Scrupel* zu benehmen suchen, und nun frey heraus sagen, daß der ganze *ceremonialische* Gottes-Dienst unter den Juden nach der *Intention* Gottes gar nicht angeordnet gewesen, Christum und die Güter neues Bundes zu *præfiguriren*, oder *fürzubilden*, ob schon dergleichen Ceremonien von dem Apostel Paulo, um die Juden davon abzubringen, *per accommodationem* auf die Güter des neuen Testaments, als Vorbilder gedeutet werden; zuvor hatte ich ihm diese *typische præfiguration* eingerechnet, aber dabey dargethan, daß, da die alten Opfer *imputative* gereinigt und geheiligt, in dem Opfer Christi ohnmöglich jetzt neue *Imputationes* statt finden, solte der neue Bund besser, als der alte seyn und bleiben. Und wo er nicht muthwillig die Augen zuschliessen will, so wird er in der ganzen Epistel an die Hebräer keine Sylbe finden, in welcher der Apostel aufs neue eine zugerechnete Reinigung in dem Opfer und Blute Christi solte suchen und *recommendiren*; vielmehr sezet er mit ausgedrückten Worten eine *reelle* Reinigung und Befreyung in Christo der *imputiven*, oder zugerechneten Befreyung des alten Bundes entgegen,

gen, und spricht vom Blute Christi, daß es unsre Gewissen reinige von den todten Werken, zu dienen dem lebendigen Gott. Daß in ihm eine Erlösung erfunden von denen Uebertretungen, welche unter dem alten Testamente unter göttlicher Geduld geblieben. Wer diese *Expressions* unter eine imputirte Gerechtigkeit ziehen kan, der mag es thun; es wird zwar *orthodox* lauten, aber auf oxisch die Schrift erkläret heißen. Also ist dann selbst in dem *typo* und *antitypo* hier gar nichts, welches von äußerlichen *Expiationen* des neuen Bundes handeln solte. Daß aber der ganze Plunder des *ceremonialischen* Gottes-Dienstes mit allen seinen Opfern und äußerlichen Figuren, nicht nur nichts geistliches bedeute, nach der ersten Einsetzung, sondern noch dabey von Gott aus dringender Noth, vor ein dummes und abgöttisches Volck mit Eckel und Verdruß, so zu reden, sey geordnet worden, weil es ohne solchen äußern Gepränge und mit Figuren allobald doch in Aegyptische Abgötterey wiederum würde gefallen seyn, wovon sie an dem gegossenen Kalbe schon die Probe hatten gegeben, ist nicht nur von dem gelehrten Engländerischen Bischoff *Spencer* zur genüge dargethan, sondern auch die Psalmisten und Propheten selbst haben solches diesem unartigen Haufen lachsam unter die Nasen gerieben. = Da es nun mit solchem ganzen Heiligthum einen sehr *scabiösen* Grund hat, wer wolte glauben, daß es von Gott *directe* geordnet worden, die Güter des neuen Bundes vorzubilden? daß aber Paulus gegen die Jüden solche schöne *allegorien* und Figuren daheraus weiß zu ziehen, das beweiset nichts: er thut es zu einem guten Zweck und aus *Condescendence*, seinen Brüdern nach dem Fleische nicht allzuhart zu fallen, und ihrem Heiligthum noch einige *veneration* zulassen.

S. V. Conferantur etiam sequentia, ubi in coccio aliisque improbat *studium in V. T. Christum quarendi*, illudque habet pro affectato, addens: Die Wahrheiten der christlichen Religion und die Aemts-Verrichtungen unsers Heylandes sind so *evident*, und legitimiren sich durch sich selbst so klar, daß sie ohne dem wohl würden Stand greiffen und behalten, wenn auch nichts von ihm wäre zuvor verkündiget worden. *Hæc est veneratio tot promissionum & oraculorum de Christo! Si nihil de Messia fuisset promissum & prædictum,*
quid

quid ergo expectasset ecclesia Judaica, & quid ea accepisset, & quem in finem præcipue excitati fuissent prophetae? Ad cultum vero Leviticum quod attinet; quemadmodum auctor frustra nititur partim ineptiis Spenceri jam dudum a variis auctoribus quam solidissime discussis, &, si cum instituto sacrificali conferantur, per se ipsas concidentibus; partim perversissima interpretatione aliquot locorum scripturae: sic pro systematis ipsius nexu inter se non pugnant, quod Deus cultum Leviticum, tanquam rem impurissimae originis & consuetudinis idololatricam, *scabioso fundamento suffultam*, & a scopo rerum spiritualium typico alienissimam, non solum *ratione initii*, in Bezalele aliisque totius operis directoribus, *peculiari Spiritus S. unctiōe*, sed etiam *ratione complementi* columna nubis & ignis, tanquam praesentiae suae symbolo gloriosissimo, est dignatus. Hæc aliaque plura non pugnant inter se in novo isto systemate. Et si Paulus applicationem cultus Levitici ad sacerdotium Christi antitypicum, e mera *συγκριταβάσει* ad gentem Judaicam, ex suo confinxit ingenio, & eum in finem, ut stante adhuc templo cultui isti aliquid honoris adhuc deferret; ecurr Joannes in libro *Apocalypseos* prophetico, Spiritu Dei afflatus, *post templum jam destructum* & cultum Leviticum sublatum, Christum quam sapissime vocat AGNUM, & ipsum sacerdotem, seu sacerdotali habitu representatum, qui nos *sanguine suo a peccatis nostris laverit*, & *cujus sanguine fideles stolas suas ipsi emundent* c. I. & VII. *agnum*, qui homines sanguine suo redemerit. c. V, 9. Et cur idem in epistola I. itidem serius scripta Christum vocat *ἱλασµὸν*, *propitiationem pro peccatis nostris*, qui sanguine suo nos a peccatis emundet? c. I, 7. c. II, 1, 2. IV, 10. Nonne affectatus stupor est, ad hæc & alia plura, quæ supra de fundatissima typi & antitypi analogia in medium producta sunt, mentis oculos occludere? Nonne malitia est plusquam humana, in sacrosancta salutis nostræ mysteria, auctoritate Pauli apostolica simul tam temerarie convulsa, tantopere debacchari, &, quæ e cælo sunt, orco, ut alibi fit, adscribere?

PROPOSITIO II.

De falsis præfidiis systematis Dippeliani.

Systema Dippelianum, præter recensita falsa principia, nititur falsis præfidiis; scilicet abusu doctrinae de satisfactione & justificatione; nec non justis sanctisque scopis ac zeli specie, & stilo gladiatorio; ac denique tentata Scripturarum ac apostolicæ auctoritatis diminutione, ad suam ipsius auctoritatem, ei haud obscure prælatam, augendam & statuminandam.

RECENSIO.

§. I. Doctrinam de satisfactione Christi ac de justificatione forensi in magno ac foedisimo jacere abusu apud permultos, proh dolor est notissimum, tristi experientia id abunde comprobante. Quid enim communius est, quam detrectato salutis ordine, qui veram animi conversionem ac renovationem, & in ea sinceram ac continuandam nostri abnegationem urget, identidem provocare ad meritum Christi, eoque & universo dogmate de redemptione nostri & de libertate christiana in turpem peccandi licentiam verso, sine fide & genuina ejus praxi fere nihil, nisi voces de humana infirmitate & de remissione peccatorum in ore habere? Dolendum vero inprimis est, esse etiam in ipso docentium numero haud paucos, qui uti ipsi extra statum gratiae positi sunt, & in modo dictae doctrinae abusu versantur; sic ad eundem etiam fenestras foresque docendo quam liberalissime aperiunt. Immo non defuerunt inter illos, neque adhuc plane desunt, qui docendi methodum genuinam, abusui isti indignissimo oppositam, in sinceris ecclesiae doctoribus adeo ferre non potuerunt, ut eam publice impugnaverint, tanquam rem erroneam & heterodoxam. Id quod cum proh dolor una cum vulgari abusus praxi sit notissimum, auctor inde praesidium, quo falsum suum systema suffulciat, arcessit, & colores accipit, quibus illi veri ac recti speciem induat. Et, ne quid dissimulem, justum Dei judicium hic subesse arbitror, quod permiserit, ut doctrina tam corrupte intellecta & tam depravate applicata in totum exagitetur. Quae vero Dei permissio judiciaria explodenti nullum plane patrocinium adfert: & eo quidem minus, quo manifestius est atque indignius, istum cum abusu ipsum quoque usum damnare, nec ullum pro genuino agnoscere.

§. II. Huc accedit praesidium alterum, idque eo nocentius, seu ad commendationem erroris efficacius, quo est speciosius, positum in *affectedo scopo ac studio urgendi cum ferventiori zelo ea, quae ad regni Dei interiora pertinent*. Qua ratione quando Christum in nobis praedicat auctor, ea, quae ad veri christianismi praxin, praecipue interiorem, directa sunt, fervide requirens, fidem sibi ac auctoritatem conciliat apud illos, quibus aeterna animae salus curae cordique est, nec tamen perspiciunt, quam noxius anguis in herba ista lateat. Unde evenit, ut, quando audiunt, doctrinam de Christo *pro nobis* obitare illi *de Christo in nobis*, & de beata cum illo communione, istam primum pro suspecta habeant, & tandem non sine fidei naufragio plane abjiciant; in primis quando a subsidiis hermeneuticis non ita sunt instructi, ut, quam perverse tam multa scripturae dicta ad comiti erroris incrustationem

nem abripiantur, pervidere, &, quæ tantum pseudomysticæ ac sarcasticæ *rhetoricæ* sunt, a *logica sacra* dignoscere possint. Atque ita major quæstionum pars recedit ad *συναμαχίαν*, dum de Christo in nobis, seu communione fidelium cum Christo, ea urgentur, quæ, recte intellecta, in evangelico systemate adeo non negantur, ut potius multo purius & multo efficacius tradantur ac urgeantur: quemadmodum supra, quod confido, ostendi.

§. III. Utrique præsidio isti adscito non parum ponderis, sed apud imperitos tantum, addit *stilus auctoris gladiatorius*, seu ita comparatus, ut non logico, quem tamen præ se fert, tramite incedat, sed rhetorico, immo thrasonico grassetur cothurno, sanctum cœlestis doctrinæ templum quasi pro alicujus Dianæ fano & excrementorum receptaculo habens. Id quod quemadmodum prudentes eo deprehendunt indignius, quo minus auctori de solo abusu sermo est: ita tamen infirmiores pro bonæ causæ signo, & pro justæ plerophoriæ documento, interpretantur. Et pro hoc systematis sui præsidio ipsi visa est res levicula provocatio ista, qua, in ipso scripti titulo interiori classicum, & jam ante certamen triumphum canens, non solum *universo doctorum ordini in Specia*, sed speciatim etiam *Consistorio Holmiensi*, nec non *nostro Theologorum in hac Academia collegio*, aliisque Theologis expresse nominatis, sub commissi examinis specie, insultat. Mea vero quantulacunque demonstrationis dogmaticæ & elencticæ funda, quid adversus alterum hunc Goliathum Antipam valeat, lectoribus dijudicandum relinquo.

§. IV. Quia vero animadvertit auctor, sibi obstare ac oppositum iri apostolicam auctoritatem, cum apostolorum epistolæ doctrinam de redemptione & justificatione secundum sensum forenssem nobis exhibeant; parum ipsi erat, ipsorum oracula equuleo Socinianorum hermeneutico imponere; sed ulterius progressus ipsorum quoque apostolorum *ἰσοννευσίαν* & *auctoritatem* vellicat, immo convellit, fieri posse reatus, ut aliquis adhuc hodie de rebus divinis accuratius sentiat scribatque. Ad se vero ipsum hic haud obscure habuisse respectum, prudentiores eo minus dubitabunt, quo magis ipse universæ Christi ecclesiæ, non solum evangelicæ, sed christianæ etiam generatim, insultat: utpote quæ exceptis Socinianis de officio Christi sacerdotali ejusdem, etsi non in singulis cœtibus æque puræ, est confessionis.

§. V. Ne quis autem existimet, me auctori tribuere sententiam a mente ipsius alienam; ecce ipsa ejus verba: pag. 53. qu. 130. *Ob, wo wir nicht von den ersten Wegen des Christenthums, oder von der wahren Heils-Ordnung in Christo, ganz abgewichen, und Gott samt Christo, oder die Quelle der Wahrheit und des wahrhaftigen*

tigen Lichts verlohren hätten, wir nicht noch heut zu Tage im Stande solten seyn, eben so göttlich und so gewiß zu reden und zu schreiben, als die Apostel und ersten Nachfolger des Heilandes gethan? man wolte denn *supponiren*, daß Gott selbst die ersten Wege verlassen, die Menschen selig zu machen, und in seiner Gemeinschaft vor vor allem Irrthum und Betrug zu bewahren.

§. VI. Hic prudenti lectori dijudicandum relinquo, anne in his verbis lateant, immo pateant, inter alias hæ præcipue propositiones:

1. Apostoli nullam habuerunt & habere debuerunt *θεοπνευσίας* & auctoritatis prærogativam præ fidelibus reliquis istorum, & tunc seculorum, ac nunc præsentium temporum. Anne vero hæc propositio directe pugnat uti cum unctione Apostolorum plane extraordinaria Act. II. & cum dono *ταυματουργίας* conjuncta; ita etiam cum officio ipsorum plane singulari, singularibus plane characteribus insignito, & tantæ ac tam firmæ auctoritatis, ut ecclesia christiana uti prophetarum, sic etiam *Apostolorum fundamento superstructa* dicatur Eph. II, 20. tantæ, inquam auctoritatis, ut ipsius etiam *cælestis Hierosolymæ fundamenta* ab *Apostolorum Agni nominibus* dicta sint. Apoc. XXI, 14. Conf. I Cor. XII, 28. Eph. IV, 11.

2. Quicunque Apostolis ratione *divina inspirationis* & auctoritatis prærogativam tribuit præ aliis istorum & sequentium ac nostrorum temporum fidelibus, ille penitus discessit a primis christianismi viis & a vero salutis ordine in Christo, Deumque una cum Christo, ac scaturiginem veritatis & veræ lucis amisit: immo is supponit, Deum primas vias in salvandis hominibus, iisque in sua communione adversus omnem errorem & fraudem præmuniendis, deseruisse. Siste, quæso, gradu, lector, & mentis acie ab oculorum usu in lectione parumper abducta, perpende hujus auctoris *logicam*, cujus subsidio systema suum construxit, sibi ipsi omnium sagacissimus & perspicacissimus, ideoque, qui dictaturam in universam ecclesiam usurpet, dignissimus visus!

§. VII. Non vero suffecit ipsi, Apostolos sua auctoritatis prærogativa, quantum in ipso est, privare, & de gradu suo deturbare, sed, adhuc ulterius prolapsus, non dubitat reliquorum, & speciatim nostrorum, temporum hominibus Deo addictis, *unctionis & cognitionis mensuram apostolica* illa multo majorem tribuere. Sic enim pergit qu. 131. *Ja, da die ewige Schätze des Reichs*

Reichs Gottes unerschöpflich und in alle selige Ewigkeiten sich immer weiter und klärer entdecken werden, ob es nicht möglich wäre gewesen, (observet lector ἀκριβειαν logicam hujus Hyperapostoli, qua e principio eorum, quæ in regno gloriæ futura sunt, conclusionem eruit non de mensura cognitionis futura, sed jam præterita & presenti) in der Erkenntniß noch weiter zu kommen, als die ersten Christen, (& inter eos Apostoli, uti expresse præcesit) und mit mehrerer Klarheit und Gewißheit vieles (& inter ea procul dubio nova ista Dippeliani systematis dogmata, seu βδελύγματα) was jenen noch verborgen geblieben, wo nur die Gemeinschaft des höchsten Guts unser unverrücktes Ziel geblieben, und die unverlegte Liebe der ewigen Dinge uns deren Einfluß beybehalten hätte? Quod requisitum cum in se ipso non desideraturus sit auctor, nonne suam cognitionis mensuram re ipsa apostolicæ præfert & vult præferri?

§. VIII. Huc porro pertinet, quod p. 71. Θεοπνευσίαν, seu divinam inspirationem proprie sic dictam, non solum habet pro charismate omnibus Christi membris communi; & quod viris Θεοπνεύστοις diversos immunitatis ab erroribus gradus tribuit; sed insuper etiam negat, *solos istos, quos in sacro codice habemus, libros esse canonicos, & fidei ac vitæ normam*; immo hoc ipsum explodit & pro errore ac fraude habet. Hæc enim sunt p. 71. ejus verba: Daß aber die heilige Schrift, wie wir sie igt in der Bibel haben, allein als *canonische Bücher* sind angenommen, und zur Richtschnur der *Concepten* (sic vocat mysteria fidei) so wol als des Wandels gesetzt worden, ist **Irrthum und Menschen Betrug** / weiln Gott und sein Geist nicht aufgehört, in den Menschen zu wohnen und folglich göttliche Reden und Schriften durch sie zu stellen &c. Hic lector perpendat, anne auctor re vera scripta sua pro Θεοπνεύστοις velit recipi & apostolicis præferri? & anne hoc speciatim de systemate suo, cujus ἀκριβειαν & immotam veritatem ipse tantopere celebrat, & ipsi apostolicæ doctrinæ hypotyposi opponit, & re ipsa præfert, velit valere? Quem enim, quæso, se ipso agnoscere potest sapientiorum? et si hoc alicubi, sui ipsius immemor, concedere videtur. Videantur p. 72. plura hujus generis, inprimis hæc: daß derohalben (weil Gott noch der alte Gott ist &c.) zu unsern Tagen, und auch die, so nach uns kommen, eben so tüchtige Gefäße seyn können, als die ersten, Gottes Kraft und Weisheit zu entdecken; NB. ja dieselben, wo es uns ein Ernst wird seyn, in allen noch zu übertreffen &c.

§. IX. Parum etiam ipsi fuit sic generatim sensisse de apostolica auctoritate, sed ad specialia progressus non erubescit *Paulum expresse erroris istius coarguere, quod CONTRA DEI INTENTIONEM cultum Leviticum pro typo novæ æconomiae declaraverit.* Verba ejus p. 273. sunt: Hat der Evangelist (Matth. VIII, 17.) die Sache alhier nicht getroffen nach dem Sinn des Propheten (Jes. LIII, 4, 5.) oder hat er das, was von geistlichen Kranckheiten und Schwachheiten propheceyet gewesen, durch eine übele *accommodation* auf das leibliche, welches in den Tagen Christi im Fleisch vorgefallen, mit Haaren gezogen (anders kan gewißlich nichts gefunden werden, die *Orthodoxie* der Lutheraner zu *salviren*: *impie sentire ac loqui auctorem, & subesse aliam ac sufficientem istius applicationis rationem, jam supra ostensum est:*) so wird mirs nicht können verarget werden, wenn ich sage, daß Paulus den Levitischen Gottes-Dienst gegen die *Intention* Gottes zum *typo* des neuen Bundes gemacht. Conf. p. 380. ubi Paulo tribuit *reliquias erroris Stoici de absoluto fato*, olim e Pharisaismo hausti, & in officio apostolico adeo non exuti, ut in epistolas ejus irreperit. Sed falsorum hujus systematis præsidiorum satis est! Jam, quanta ejus noxa sit, paucis adhuc seorsum perpendamus.

PROPOSITIO III.

De noxa systematis Dippeliani.

Systematis Dippeliani summa est noxa in subverso ac corrupto salutis fundamento ac ordine, in injuria in officium Christi sacerdotale, ac in Scripturam sacram utriusque testamenti, nec non in fabricata nova hermeneutica, ac in deceptione propria & aliorum plane exitiali.

RECENSIO.

§. I. Salutis nostræ fundamentum esse in *redemptione* Christi ea, qua is morte sua piaculari lytron solvit *pro nobis*, seu pro generis humani reatu & pœna, nunc uti e confessione universalis & perpetua totius ecclesiæ evangelicæ & generatim christianæ; sic e demonstratione jam data suppono. Jam vero cum auctor hoc dogma in totum neget, immo quam indignissime traducat, manifestum est, ipsum *salutis nostræ per Christum pro nobis parte fundamentum* penitus & in totum, quantum in ipsius temerario, at simul irrito, nisu est, subvertere.

§. II. Dogma de *Christo in nobis*, seu de imagine Dei in communione cum

cum Christo in nobis instauranda, recte intellectum, cum doctrinis eo pertinentibus *salutis ordinem* constituit. Jam quidem auctor doctrinam de Christo in nobis quam operosissime urget: at uti sine fundamento illo, ita etiam aliis, qui inde emergunt, modis quam corruptissime. Atque ita ipse *salutis ordo* corrumpitur. Et cum ne sperari quidem possit, apud illos, qui Christum nolunt admittere redemptorem *pro se*, sed hanc doctrinam quam acerbissime irrident, in applicatione locum habere posse doctrinam de Christo in nobis; quis non inde recte inferat, hanc totam cum universo ac speciosissimo suo apparatu recidere in merum *naturalisimum* quendam *mysticum*, falso crediti christianismi practici tectorio incrustatum? Et anne hoc ipsum auctoris & ejus asseclarum exemplum haud obscure comprobet, illis dijudicandum relinquo, quorum tacito examini ipsorum vita exposita est. Scripta de Christo in nobis quid apud ipsos prodant, ecquis non videt?

§. III. Nec vero suffecit auctori, *officium Christi sacerdotale*, & eam, quæ inde constituitur, *salutis æconomiam* simpliciter negasse; sed eo etiam temeritatis procedit, ut totam hanc doctrinam diris dilaceratam conviciis ipsi orco & diabolo ascribat, & quantum in ipso est, omnium risui & ludibrio exponat, inter alia p. 127. caussatus ea Christum exstirpari, eumque propemodum in perditorem & satanam transformari, & hoc incomprehensibilis amenitæ esse. Conf. p. 211. ubi de se ipso addit, se non tantum hanc doctrinam detestari, utpote quæ totam religionem reddat ridiculam, divinamque essentiam sub ideis in Deum injuriolis repræsentet; sed addit etiam: er würde sich auch ein großes *meritum* daraus machen, wenn er diesen Abgott *Masim* des protestirenden Antichristenthums stürzen und aus aller Menschen Herzen reißen könnte. Item p. 224. Man sollte billig bedenken, daß ein solch falsches Evangelium, daß dem Reiche des Teufels so viele Millionen zuführet, von niemand, als dem Teufel selbst, und seinen Slaven habe können erfonnen werden, und daß es sich darum gar nicht mit der Wahrheit Jesu Christi combiniren lasse, oder alsdenn erst seinen gehörigen Platz könne finden, wenn die wirkliche Befreyung von der Sünde noch dabey gelehret wird &c. Conf. p. 304. ubi inter alia hæc leguntur: Mit einem Worte: es ist so ein dummes und teuflisch-heilloses Zeug um diese *orthodoxie*, wie sie in den *Symbolis* profitiret wird, daß ich nicht glaube, jemals eine verderblichere Lehre in die Welt gekommen zu seyn u. s. w. Taceo hujus generis alia; e quibus manifestum est, auctorem non solum doctrinæ hujus *abusum* damnare, sed *nullum etiam ejus usum agnoscere*, & eam in se habere pro exitiali, uti sæpius expresse fatetur; & quidem in virulenta contradictione adversus meriti-

tissimum Theologum Holmensem, HERMANNUM SCHROEDERUM, qui genuinum ejus usum, ab abusu sejunctum, iverat assertum. Et cum auctori parum esset, *officium Christi* sacerdotale summa afficere contumelia, ipsi etiam *personae ejus sanctissimae* non parcat, quando Christo, pro peccatorum nostrorum imputatione, sollicitationem ad peccandum gravissimam tribuit, uti jam supra vidimus, Petrum Poiretum, (uti hic Buringnoniam suam) secutus.

§. IV. In *Scripturae sacrae* quam irreverenter irruat auctor, jam supra vidimus in hypothesebus ejus de Θεοπνευσία, de *negata*, immo *explosa*, *analogia typi & antitypi inter cultum Leviticum & Christum ac rem christianam*, item de impugnata *christologia* V. T. Mosaica (ad quam christologiam, cum respectu ad spiritualia & aeterna conjunctam, omnino referendum est, quod Paulus Hebr. XI. de patriarcharum fide & spe ad spiritualia & aeterna relata v. 13 16. tradit, & ad ea, quae supra p. 214. seqv. exhibentur, pertinent. confer Rom. III, 21. de justitia fidei in lege tradita) de *auctoritate librorum sacrorum canonica*, de *prærogativa apostolicae auctoritati abjudicata*, & de *Pauli paralogismis* in epistola ad Hebræos. Quarum hypotheseum singulae cum ita comparatae sint, ut Scripturae sacrae auctoritatem labefactent, reverentia illi debita cum scrutandi studio suppressa; conjunctim sumpta non possunt non eandem apud imperitos plane evertere, certe efficere, ut tandem plane evilescat, & sic *naturalismus ille mysticus*, quem novum hoc systema parturit, triumphet. Quid? quod secundum istud nova plane opus sit *hermeneutica sacra*, secundum quam, justae interpretationis regulis illis, quas etiam ipsi logica naturalis praescribit, plane rejectis, loca prope modum innumera, quae de justitia Dei vindice, de Christi sacerdotio, de redemptione, satisfactione & justificatione, de analogia typorum & antityporum agunt, aliaque complura, novo huic systemati convenienter possint detorqueri, efformato *equuleo hermeneutico*, qui quovis Sociniano sit deterior.

§. V. Jam cum tanta sit hujus systematis noxa, ut prudens lector deprehendit; quis dubitaret, illis, qui veri & recti specie, quam tanto cum colorum apparatu praese fert, abrepti isti animum praebent obsequentem, Christum & regnum Dei, si jam ejus discipuli & cives facti sunt, revera eripi, aut futuris praeccludi? Quam procuratam, immo tanto cum molimine & per tot annos elaboratam tot animarum perniciem quando suae ipsius perniciiei addiderit auctor, quantum non habebit cumulum, *justitiam Dei vindicem* eo experturus gravio-rem, quo indignius eam cum cognatis doctrinis ridet & explodit. Quod si Pharisei officii Christi prophetici, quo Spiritus Sanctus ad veram animarum conversionem & Christi glorificationem inde promovendam tendebat, impugnatione hostili peccatum in Spiritum Sanctum commiserunt; quodnam peccatum auctor officii Christi sacerdotalis conculcatione tam manifesta committat, prudentis lectoris judicio, & maxime ipsi Deo relinquo; nihil magis in votis habens, quam ut inestimabile Christi lytrum, etli tot modis abnegatum damnatumque est, tandem aliquando ipsi vel morituro in verae conversionis ordine ad salutem cedat aeternam!

Conseclarium totius tractationis.

Systema Dippelianum ejusmodi praedicat evangelium novum, cui
Paulus, si revivisceret, dicturus esset **DUPLICATUM**
ANATHEMA. Gal. I.

ORATIO SECULARIS,
CORAM SENATU POPULOQUE CIVIUM ACADEMICO-
RUM FREQUENTISSIMO,
NEC NON ALIORUM ERUDITORUM PANEGYRI,
IN TEMPLO HALLENSIUM PRIMARIO,
CUM IN EO JUSSU REGIO DIE XXVI. JUNII
HUIUS MDCCXXX. ANNI,
POST PRAECEDENTIS DIEI SACRA SECULARIA,
AD PIE RECOLENDAM MEMORIAM
EVANGELICAE CONFESSIONIS,
ANTE DUO SECLA AUGUSTAE VINDELICORUM
AUGUSTISSIMO IMPERATORI CAROLO V.
EXHIBITAE,
SOLENNIOR ORATIONUM AC PROMOTIONUM
ACADEMICARUM ACTUS HABERETUR,
RECITATA.

ORATIO SECULARIS.

CORAM SENATU POPULIQUE CIVIS ACADEMICO.

IN TEMPIO HALLENSI PRIMAARIO,

CUM IN EO JUSSE REGIO THE XXVI JUNE

HUIUS A.D. CCXX. ANNI.

POST REAUGMENTIS DIEI SACRA SECULARIA,

AD E. RECOL. INDI. MEMORIAM

EVANGELICAE CONFESSIONIS.

ANTE DUO SECLA AUGUSTAE VINDICATORUM.

ANGUSTISSIMO IMPERATO II CAROLO V.

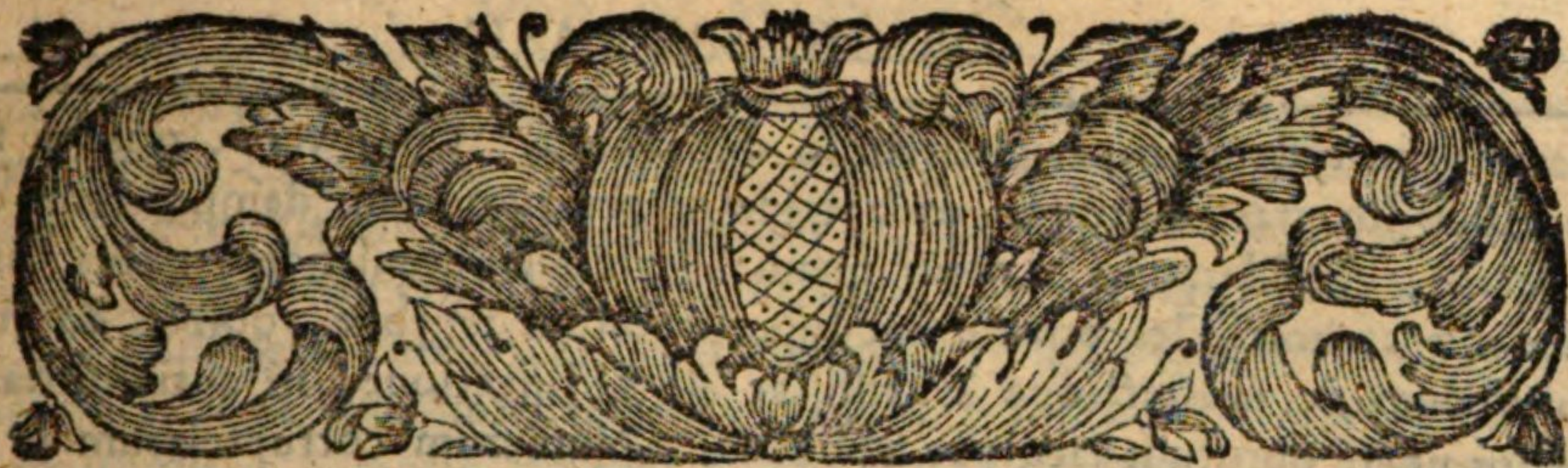
REXIMINAE, REINIMINAE,

SOLIMOR ORATIONUM AC PROMOTIONUM.

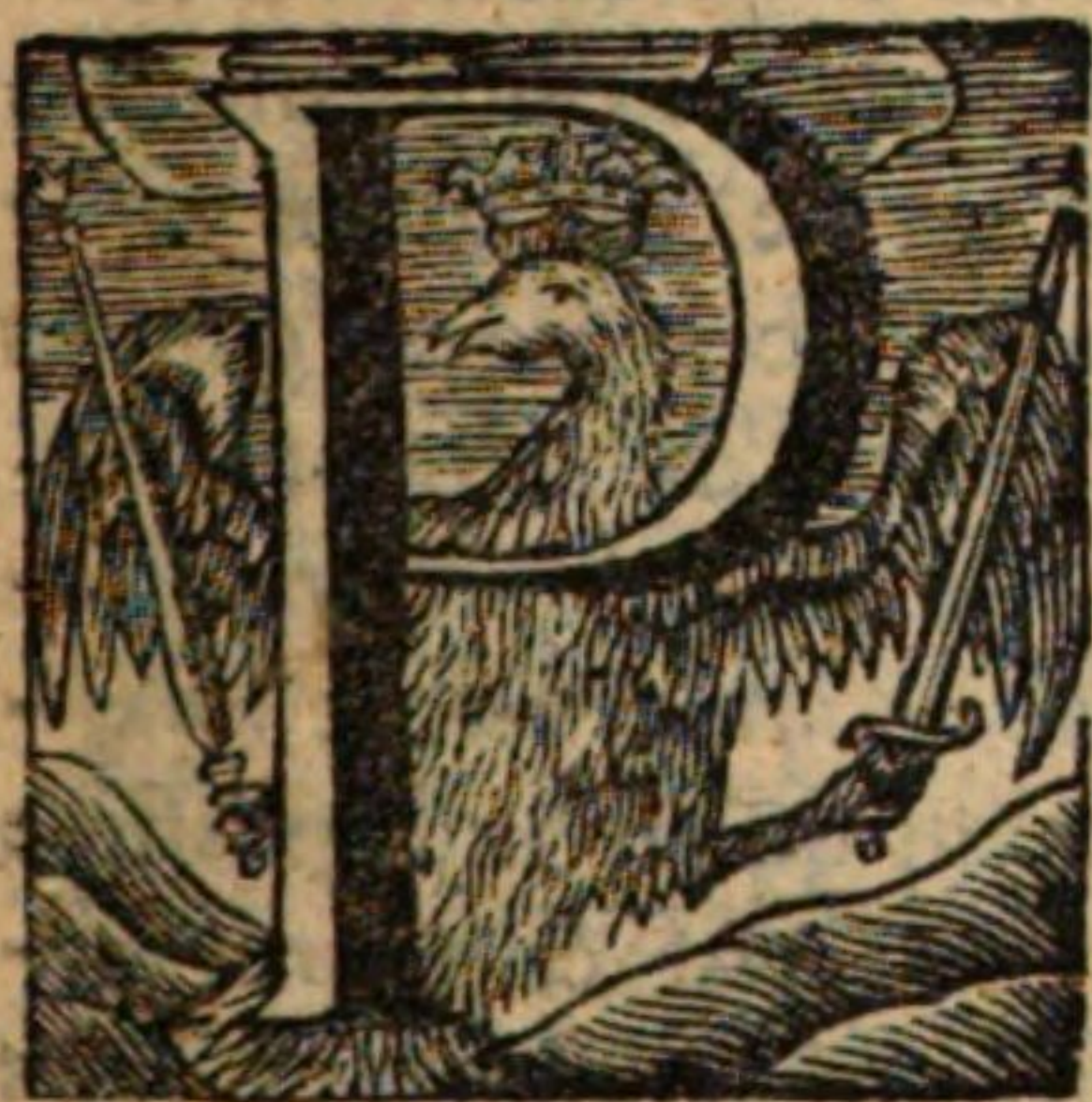
ACADEMICARUM ACTUS HABERETUR.

RECITATA.

ANATHEMA. Cal.

Magnifice & illustris Domine Pro-Rector ac Cancellarie, Comites ac Barones illustrissimi ac perillustres, auditores stemmatum munerumque dignitate & eruditionis ac meritorum gloria excellentissimi, nec non litterarum studiis florentissimi, honoratissimi!

Perpendenti mihi, quisnam præcipuus sit inter fidei articulos in doctrinæ evangelicæ, a papatus corruptelis repurgatæ, confessione, quæ ante duo secula fausto cum successu augustissimo imperatori Carolo V. Augustæ Vindelicorum in splendidissimo procerum imperii confesso publice prælecta & tradita est; hoc, inquam perpendenti mihi, & inter istos fidei articulos præcipuum eligenti,

ordine quartus sese offert; quartus ille, qui de justificatione, & de ejus fundamento, satisfactione Christi agit & his conceptus est verbis:

„Docent (scilicet ecclesiæ apud nos magno consensu) quod
 „homines non possint justificari coram Deo propriis viribus,
 „meritis, aut operibus; sed gratis justificentur propter Christi-
 „stum per fidem, cum credunt, se in gratiam recipi &
 „peccata remitti propter Christum per fidem, quia sua
 „morte pro peccatis nostris satisfecit. Hanc fidem impu-
 „tat Deus pro justitia coram ipso.

Hæc verba una cum illis, quæ articulo III. de Filio Dei, Jesu Christo, præmittuntur, totius doctrinæ apostolicæ ac evangelicæ centrum continent, e-quo incorrupta religionis christianæ integritas ac venerabilis majestas in o-

mnem totius systematis peripheriam se diffundunt. Cum vero, quanta sit almæ lucis suavitas ac utilitas, ex horrido tenebrarum sensu demum recte agnoscatur, considerandæ, saltem quam brevissime recensendæ, nobis sunt spissæ illæ ac horribiles errorum ac superstitionum tenebræ, quibus dogma apostolicum de satisfactione Christi ac de justificatione, in antichristiani papatus nocte obrutum jacuit ac sepultum. Numerum corruptelarum si innire velimus, *prima* est in doctrina de *pœnitentia*; utpote quam Pontificii in confessione oris & satisfactione operis propria ac meritoria collocant: *secunda* de *fide justificante*, quam esse fiduciam, sola Christi satisfactione ejusque merito nixam, negant, tota ejus natura ad assensum ejusmodi, qui nihil nisi carbonaria credulitas est, relata, & e caritate, quæ mercenariæ est indolis, formata. *Tertia* Pontificiorum corruptela est in *sensu* justificationis *forensi* negato, salute hominum meritis adscripta, & omni de ea plerophoria sic sublata. *Quarta*, tertiæ cognata, de *bonis operibus*, qua opera superficialia e corruptæ naturæ viribus producta & ad traditionum humanarum normam superstitione composita pro meritoriis habentur, duplici meritorum via, una de congruo in imperfectis, altera de condigno in perfectioribus conficta. *Quinta* porro doctrinæ hujus purioris depravatio est ea de sic dictæ *missæ sacrificio* pro peccatis viventium ac mortuorum piaculari, omnisque generis bonorum ac ipsius æternæ salutis meritum habente. *Sexta* de religiosa *sanctorum invocatione*, qua illis, tanquam semisalvatoribus, salutis nostræ procurationem adscribunt. *Septima* de superstitionisimo *reliquiarum & imaginum cultu*, itidem respectu meritorio ad salutis ordinem quam indignissime relato. *Octava* de potestate sic dictas *indulgentias*, seu satisfactionum propriarum pœnarumque relaxationes dispensandi, Pontifici Romano & ejus delegatis divinitus commissa. *Nona* de *re monastica*, & in ea de coelibatus, paupertatis ac cæcæ obedientiæ votis, tanquam gratiæ, justitiæ ac salutis æternæ meritoriis: & denique *decima* de *igne purgatorio*, e cujus sensu exquisitissimo, non nisi per hilastica & meritoria sanctorum adhuc superstitem suffragia, seu preces, & in primis per acceptabile illud altaris missatici sacrificium detur liberatio & ad regnum gloriæ ingressus. Hi, & qui hosce proxima cognatione contingunt, sunt errores illi multiplicati & ingentes, præterque perversissimæ, quibus universa doctrina de officio Christi sacerdotali, & sic ea de satisfactione & justificatione, atque ita etiam de fundamento ac ordine salutis nostræ, in papatu penitus est depravata. Quæ errorum monstra cum in negotio ecclesiasticæ reformationis & speciatim in Augustana Confessione ejusque Apologia sint detecta ac subversa, doctrina vero apostolica

lica integritati suæ restituta, & quidem uti publice in augustissima ipsius imperatoris & statuum imperii præsentia; sic etiam cum eventu victore, quo ea e multis difficultatibus tandem ad concessam conscientiae libertatem quam felicissime emerfit; tantum omnino hoc est beneficium, de quo nobis merito impense gratulamur, & cujus memoriam erga Deum datorem pia gratiarum actione hoc temporis articulo digne recolimus ac celebramus, ipso serenissimo ac potentissimo rege nostro quam clementissime jubente. Cum vero non minor sit virtus parta tueri, quam quærere; nostrum est omni cura ac studio id agere, ut inæstimabile hoc repurgatæ doctrinæ depositum, quod per Dei gratiam, Lutheri, ejusque fidorum parastatarum opera subserviente, possidemus, recte agnitum digne collocemus. Collocabimus vero, si ex una parte genuini sensus depravationem, seu abnegationem, ex altera abusum admodum communem & pestilentissimum, quo dogma evangelicum de justificatione ad peccandi licentiam transfertur, inde sejungere omni studio annitemur. Hoc enim demum erit pia & grata memoria recolere beneficia a Deo in majoribus nostris accepta. Id quod cum hujus meæ orationis scopus sit, de eo, auditores omnium ordinum honoratissimi, vestra fretus benevolentia ad attentionem propensa, dicam, quam fieri poterit brevissime.

Cum humana natura per peccati labem in duplici, eoque ingenti, hæreat malo, uno culpæ ad pœnam reatu suo ducentis, altero damni inhærentis, & tanti, quod, ob imaginis divinæ jacturam, mortis, cum emphasi sic dictæ, & cum pronitate ad peccandum conjunctæ, nomen in sacris litteris habet: ideo salvandis ab utroque isto culpæ & damni inhærentis malo opus est liberatione. Quam ut præstaret nobis, ipse Dei Filius, vi sponsionis suæ, humana indutus natura, susceptam humani generis culpam, ejusdem pœnam luendo ac debita explendo sustulit: &, inhærens mortis spiritualis omnisque corruptionis damnum ut nobis demeretur, eum constituit salutis ordinem, quo per sanctificantis gratiæ, nobis partæ, efficaciam peccati, & ipsius satanæ, regnum in nobis destruat, ipse vero salvator in nobis, e morte spirituali excitatis, vivat, & amissam Dei imaginem instauret; in nobis, inquam, palmitum instar in ipso & ex ipso, cœlesti vite, progerminantibus, atque ad amplissimos fructus ferendos ita efflorescentibus, quemadmodum constitutæ salutis œconomia requirit. Atque ita Christus ad salutis recuperationem omnino est non solum *pro nobis*, sed etiam *in nobis*: *pro nobis*, ratione culpæ, per expiationem, &, quam ea præstitit, satisfactionem sublata; *in nobis*, ad medelam morbis nostris parandam, & hac
ratio-

ratione ad spiritualis sanitatis integritatem naturæ nostræ quam efficacissime restituendam. Quæ forensis ac medicinalis gratiæ beneficia tam arcto nexu cohærent, ut neutrum sine altero locum habeat ullum: quemadmodum fieri nequit, ut, qui ob gravio rem reatum vinculis constricti tenentur durissimis, a culpa tantum absolvantur, non vero simul a vinculorum nexu liberentur; aut, ab hoc per sententiam forensẽ juste liberati, adhuc tamen sub reatus onere relinquantur.

Verum enim vero utut hæc sint conjunctissima, & fundamentum habeant firmissimum in illo gratiæ ac justitiæ temperamento, quod universam salutis œconomiam summe admirabilem reddit: non desunt tamen inter ipsos evangelii, a papatus scoriis ac corruptelis repurgati, confessores, qui, quæ Deus quam arctissime conjunxit, disjunctum eunt, immo ex parte altera plane negatum: quemadmodum fieri solet, quando, qui non sapiunt, errores & vitia fugiunt, ut in plane contraria præcipites prolabantur, ab hypotheseum pravitate & ab effectuum suorum vehementia in transversum acti: h. e. aliis doctrina de satisfactione & gratuita peccatorum remissione profane abutentibus, & non nisi *Christum pro nobis* admittentibus, alii e contrario, dogmate isto de Christo pro nobis inter gravissimos errores relato explosoque, nihil nisi Christum *in nobis* ad vitæ interioris & exterioris sanctimoniam urgent ac requirunt. Atque ita in salutis œconomia enata sunt duo systemata plane contraria & perversissima, unum hominum de Epicuri inter ipsos etiam evangelicos grege, alterum pseudomysticorum. Cum enim illi, salutis ordine neglecto, tanquam suæ morum ac vitæ pravitati plane adverso, nihil nisi doctrinam de ejus fundamento, seu de Christi satisfactione ac meritis, in ore gerant; hi fundamento hoc, tanquam supervacuo, immo noxio, plane repudiato, in eo toti sunt, ut salutis ordinem, de Christo *in nobis* quam efficacissime operante & ægerrimam naturam nostram sanante, commendent. Qua ratione utrinque a recta veritatis via uti quam longissime, sic etiam quam periculosissime, aberratur. Quo autem speciosior est pseudomysticorum aberratio, eo turpior est Epicureorum persuasio de salute, visolius fundamenti, sine genuino ejus ordine, adeunda. Et uti hæc deceptio prohi dolor in vulgus, experientia teste, est notissima & plane propudiosa: sic altera illa latet, & eo est insidiosior, quo latentior, & quo plus speciei conquirat atque ostentat.

Jam cum ignoti nulla sit facilis fuga, istud pseudomysticorum systema, quantum instituti brevioris ratio permittit, in aprium est producendum. Per antiquum illud est, natales suos ad pseudophilosophiæ Pythagoricæ ac Plato-

Platonica principia, doctrinae christianae immixta, ex parte referens, & a theologiae mysticae impurioris scriptoribus nunquam non expolitum. Nostris autem hisce, & quae haec proxime antecesserunt, temporibus illud tres accepit architectos, viros in suo genere doctissimos, qui quo plus ab eruditione sua habuerunt ornamentis, eo plus illi colorum induerunt: scilicet *Petrum Poiret* & duos pseudonymos, seu sic dictos *Democritos*, quorum unus praenomen, alter cognomen *Christiani* sibi adsumsit. Poiretus non inter ecclesiae doctores tantum, sed inter philosophos etiam haud obscuri est nominis; utpote vir ingenii sane acutissimi, nec iudicii infirmi, eloquentiae autem tantae, ut nihil tam absolum sit ac male fundatum, quod, oratorio ejus flumine satis nativo exornatum, apud rerum imperitos non eximia veritatis ac sapientiae habitum praeseferat. Virum vero sagacissimum operam posuisse suam in adornando systemate, quod a Scripturae sacrae praesidiis adeo nudum est, ut ne sanioris quidem rationis examen sustinere possit, mirum non est, si consideremus, ipsum foeminae Burignoniae, perperam pro divinitus inspirata habitae, se totum mancipandum exhibuisse. Et sic a recto tramite abductus ejusmodi systematis palatium, ut ita loquar, construxit, quod quidem, si eminus spectetur, structurae ac figurae est magnificae, & plusquam Corinthiacae, ac propemodum Salomonicae; at cominus consideratum non solum symmetriae defectu maxime exstanti laborat, sed fundamento etiam solido destituitur; utpote Burignonianae imaginationis arenae superstructum, ideo ruinae proximum, immo per se jam collabens. Id quod ut adhibita elenchi anatome nunc recenscam ac prescius demonstrem, praesentis instituti ratio mihi non permittit, & eo minus necessarium est, quo fusius hac ipsa opera in *Dissertationibus* meis duarum dodecadum *Anti-Poiretianis* jam dudum sum defunctus.

Quid vero dicam de duobus istis *Democritis*? Ominosum sane est adoptatum *Democriti* nomen. *Democritus* enim quis fuerit, historiae philosophicae non omnino ignaris haud est ignotum. Erat is scholae Eleaticae, atheismi labe infamis, pseudophilosophus non incelebris, qui, rerum humanarum vanitati illacrymante Heraclito, eam profane ridebat, pro emendatore irrisorem agens procacem, immo ridiculum, sectae Epicurae antesignanum, atheis, certe deistis, merito adscriptum. Hoc mali ominis nomen adsumtum esse ab iis, qui christianismi instaurandi studium impensius urgent, mirum sane est ac plusquam paradoxum. At enim vero sua isti nomini ratio constet. Uterque enim doctrinae evangelicae emperam agit satis protervum,

Democriti quidem nomen gerens ex vero, at *christiani* ex falso, & ad speciem plane inanem: & ita quidem, ut, quod unus ostentat prænominē, alter gerat cognominē, neuter vero christianus sit genuinus. Ille Democritus cognominē christianus prodiit e disciplina Huthmanniana, e libro de *novo fœdere* non ignota. Auctor iste, cum sensum suum in doctrina de satisfactione & justificatione heterodoxum sub phraseologia biblica haud sincere re-tenta occultaret, munus doctoris publicum, idque haud exiguum, obtinuit, & errores suos propagaturus, librum edidit eximii sane, at fallacissimi, tituli, *apostolischer Wegweiser zur wahren Gerechtigkeit Gottes*. Qui cum emtores invenisset rariores, idem post unum atque alterum annum sine ulla vel unius litteræ mutatione, immutato tantum solo titulo, se repræ-sentavit, inscriptus: *Evangelische Vorstellung der wahren Rechtfertigung eines armen Sünders vor Gott*. Quo titulorum ligatura deceptus non nemo eundem librum bis emtum in una habet ligatura. Ut nihil dicam de non ignoto aliquo hymnorum ecclesiasticorum, ad ejusdem systematis formam concinnatorum, libro. Ad examen revocavi istud *Democriti christiani* scriptum in parte III. voluminis, quod a via inter aberrationes media, *die richtige Mittel-Straße zwischen den Abwegen* inscribitur, purioris doctrinæ corruptelis detectis, ac ratiunculis, quæ veri rectique speciem præferunt, discussis.

Vix vero hic auctor errores suos venales exposuerat, cum alter iste editis scriptis idem *Democriti* nomen, prænominē tamen in cognomen mutato, adscisceret, & semet ipsum vocaret *Christianum Democritum*, h. e. hominem, prænominē quidem, seu in fronte & efformata specie, christianum, re autem ipsa christiani, seu apostolici, systematis irrisorem audacissimum. Etenim, id sibi negotii divinitus datum esse, quam vanissime existimat, ut universam doctrinæ evangelicæ hypotyposin, quam Germanorum evangelista, B. Lutherus, a fermento & lepra papatus repurgatam nobis exhibuit, & in ea præcipue dogma primarium de officio Christi salvatoris sacerdotali, h. e. de redemptione ac satisfactione, nec non de justificatione, quæ sensus forensis est, explodat. Et hac ratione, quod cælo originem debet, orco adscribere non veretur, Christo *pro nobis* repudiato nil nisi Christum *in nobis* urgens ac commendans. Id quod quibus faciat modis ac incrustet coloribus, ut nunc edisseram, temporis, quod mihi ad dicendum concessum est, angustia non permittit. Et quamvis duo isti falso crediti *Christiani*, genuini autem *Democriti*, seu irrisores, alias inter se aliquo modo dissentiant, (*Petrus* etiam

etiam *Poiretus* peculiare foveat errores;) in hoc tamen errore primario, seu potius complurium errorum cumulo, quo officium Christi sacerdotale proprie sic dictum abnegatur, quam infelicissime consentiunt, singuli eodem nixi principio falsissimo de justitia Dei vindice plane negata, & hinc e systemate suo, quod e solo caritatis attributo efformant, sublatis iis omnibus, quæ sunt justitiæ & sapientissimi ejus cum gratia temperamenti. Quæ doctrinæ evangelicæ depravatio eo est nocentior, quo plus speciei illi conciliat equuleus iste hermeneuticus, qui quovis Sociniano est violentior, & in detorquendis Scripturæ sacræ oraculis suum sanioris logicæ defectum, peritioribus satis palpabilem, pseudomysticæ rhetoricæ coloribus ac maledicentiæ audacia compensat.

Hæc hætenus de uno extremo, quo a dogmate religionis christianæ præcipuo de satisfactione Christi & de justificatione ad dextrum latus receditur per *abnegationem*. Agendum nunc etiam est de altero illo, quod ad sinistrum in fœdo illius *abusu* est: quo quidem *Christus pro nobis* secundum doctrinæ apostolicæ ac confessionis symbolicæ typum in ore habetur, at justitia Christi parva in vitæ injustitiam conversa, & libertate christiana ad peccandi licentiam quam indignissime traducta. Et sic Christus in nobis, ad imaginem Dei in nobis efficaciter instaurandam, si non abnegatur ipso ore, inane tamen nomen est. Quæ aberratio eo est deterior, quo magis priori isti systemati subservit; utpote cui efformando ornandoque prætextum præbuit satis speciosum. Vitæ vero impietati adeo non patrocinari dogma ad illam abreptum, ut eidem potius obstat & medeatur quam maxime, universa ista fidei analogia, qua istud cum reliquis doctrinis cohæret, reddit manifestissimum.

Et quamvis venerandis confessoribus nostris, pro temporum suorum facie, tantum adversus unum illud extremum, quod in purioris doctrinæ depravatione versabatur, instituta fuerit tractatio: non tamen illi intermiserunt, alteri isti, quod in modo dicto abusu est, obicem ponere satis firmum, procul dubio hoc ipsum multo uberius tractaturi, si istud instituti scopus requisivisset; quemadmodum videmus, in scriptis aliis id præstitum esse abunde. In ipso autem primæ confessionis negotio non prætermisum esse, quod etiam hac in parte res ipsa postulabat, inde est liquidissimum, quod ad dignam fundamenti salutis applicationem genuinum ejus ordinem haud segniter urgent; & ita quidem, ut veram fidei justificantis indolem iis characteribus descriptam exhibeant, quibus ea ab imaginario ipsius simulacro facile potest distingui.

Sic enim inter alia sentiunt p. m. 68. *Hæc fides specialis, qua credit unusquisque sibi remitti peccata propter Christum & Deum placatum ac propitium esse propter Christum, consequitur remissionem peccatorum & justificat nos, & quia in pœnitentia, h. e. in terroribus consolatur & erigit corda, regenerat nos & affert Spiritum sanctum, ut deinde legem Dei facere possimus, videlicet diligere Deum, vere timere Deum, vere statuere, quod Deus exaudiat, obedire Deo in omnibus afflictionibus, mortificat concupiscentiam &c.* *Quæ fides est vera cognitio Christi & utitur beneficiis Christi & regenerat corda, & præcedit legis impletionem.* Item p. 71. *Cum autem de tali fide loquamur, quæ non est otiosa cogitatio, sed quæ a morte liberat & novam vitam in cordibus parit, & est opus Spiritus Sancti, non stat cum peccato mortali, sed tantisper, dum adest, bonus fructus parit.* *Quid potest dici de conversione impii, seu de modo regenerationis simplicius & clarius?* Porro p. 82. *Neque vero hæc fides est otiosa notitia, nec potest stare cum peccato mortali, sed est opus Spiritu Sancti, quo liberamur a morte, quo eriguntur ac vivificantur perterrefactæ mentes.* conf. p. 172, 188. Aliis locis compluribus jam prætermiſſis peculiarem commendationem meretur ille e præfatione beati Lutheri in epistolam ad Romanos, inde in libros ecclesiæ evangelicæ symbolicos translatus, ubi is p. 701. Latine versus ita se habet: *Fides est divinum quoddam opus in nobis, quod nos immutat, ex Deo regenerat, veterem hominem mortificat, & ex nobis plane alios homines in corde, animo & omnibus viribus nostris, facit, & Spiritum Sanctum nobis confert.* *Et est fides illa quiddam vivum, efficax, potens, ita ut fieri non possit, quin semper bona operetur.* *Neque fides querit demum, an bona opera sint facienda, sed priusquam de ea re inquiretur, jam multa bona opera effecit, & semper in agendo est occupata.* *Qui vero non ad hunc modum bene operatur, is homo vera fide caret, & ubi sit fides, ubi bona opera, quasi cæcus pulpando queritat, neque tamen quid fides, aut bona opera sint, novit: interim tamen multa inepte de fide & bonis operibus garrit & nugatur.* *Fides justificans est viva & solida fiducia in gratiam, seu clementiam Dei, adeo certa, ut homo millies mortem oppetere, quam eam fiduciam sibi eripi pateretur.* *Et hæc fiducia atque agnitio divina gratiæ & clementiæ letos, animosos, alacres efficit cum erga Deum, tum erga omnes creaturas: quam latitiam & alacritatem Spiritus Sanctus excitat per fidem.* *Inde homo sine ulla coactione promptus & alacris redditur, ut omnibus beneficiat, omnibus inserviat, omnia toleret: idque in honorem & laudem Dei, pro ea gratia, qua Dominus eum est persecutus.* *Itaque impossibile est, bona opera a fide vera separare: quemadmodum calor urens & lux ab igne separari non potest.* *Hæc*

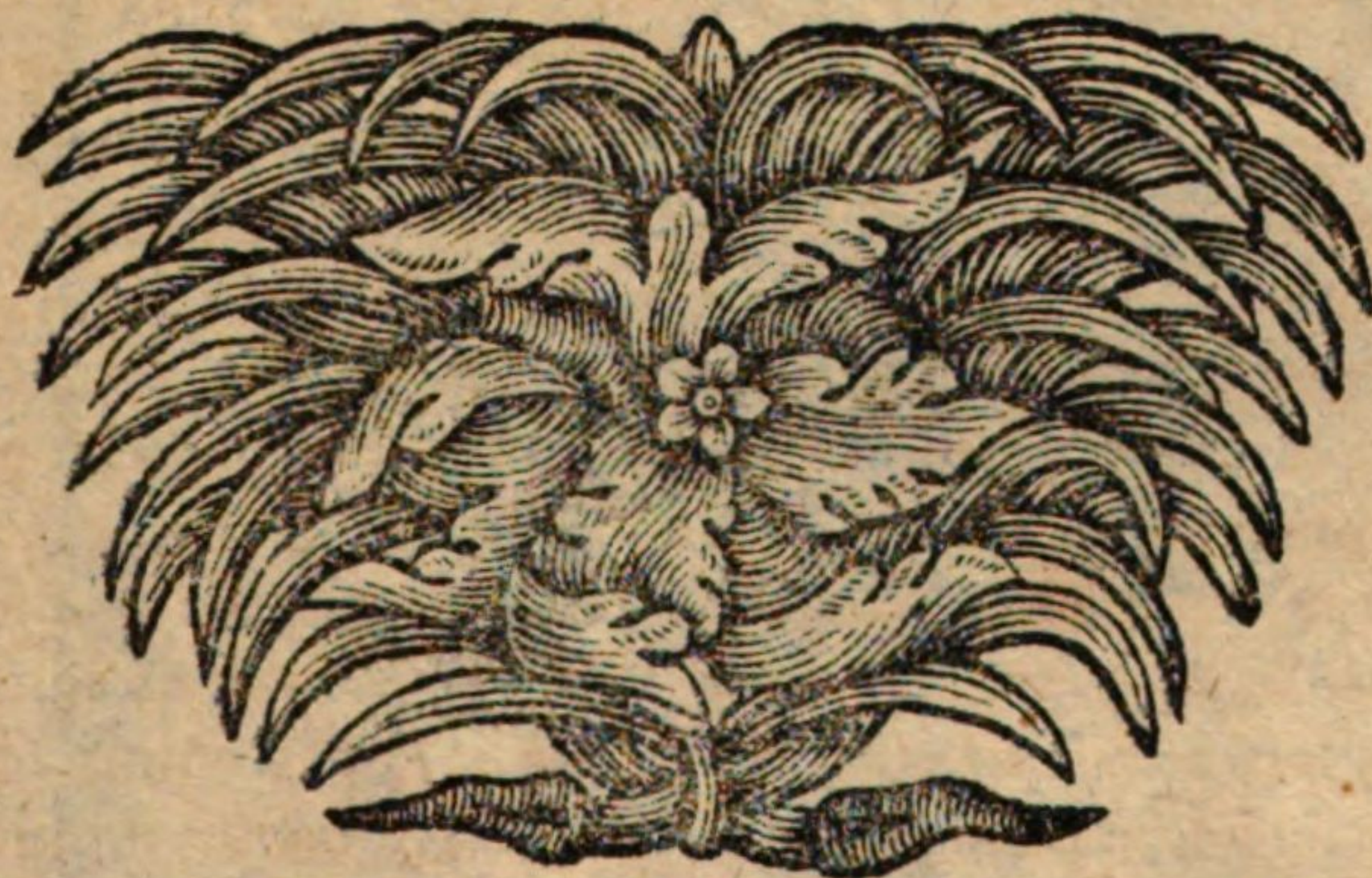
ex mente Lutheri nostri beatæ memoriæ Confessores, qui ibidem inter alia hæc addunt: *Hæc propositiones* (bona opera esse necessaria: & necesse est bene agere) *retinende atque urgende sunt ad redarguendam & refutandam securitatis Epicureæ opinionem, qua multi fidem mortuam, aut persuasionem, quandam vanam, quæ sine pœnitentia & bonis operibus est, pro vera fide falso habent: quasi scilicet in uno eodemque corde simul stare possint vera fides & malum propositum in peccatis perseverandi & progrediendi: quod tamen prorsus est impossibile: aut quasi aliquis veram fidem, justitiam ac salutem habere ac retinere valeat, etiamsi arbor putrida & infrugifera sit maneatque, neque ullos bonos fructus ferat: immo quamvis in peccatis contra conscientiam perseveret, aut rursus destinata malitia in scelera priora relabatur. Hæc falsa et impia sunt.* Sic se habet sententia piorum confessorum nostrorum de fide & salutis ordine genuino: in quo illi vivam quoque urgent experientiam rerum ad regni Dei interiora pertinentium: in ipso Augustanæ Confessionis articulo XX.: *Tota, inquires, hæc doctrina* (nimirum de satisfactione & justificatione) *ad illud certamen perterræfactæ conscientie referenda est, nec sine illo certamine intelligi potest.* Quod certamen p. 66. *agon conscientie & acies* vocatur, *in qua conscientia vanitatem speculationum philosophicarum experiatur.* Et nonne prorsus insignis & divinus ille est character, quem hæc doctrina recte cognita, non solum in veri nominis theologis, sed etiam in aliis omnium ordinum confessoribus, & inter hos in ipsis etiam imperii Romani proceribus confessionis tempore exseruit? scilicet character & fructus, positus in summa, eaque promptissima, rerum caducarum omnium ac ipsius vitæ abnegatione, cum lubentissima almæ crucis Christi susceptione conjuncta. Quis enim nescit, permultis vitæ, ac multo adhuc pluribus bonorum omnium, jactura stetitisse repurgati evangelii confessionem; & tot etiam serenissimos imperii Romani principes ac comites illustrissimos tantam hujus doctrinæ efficaciam in se sensisse, ut regionibus suis, ipsaque vita, privari maluerint, quam veritatem evangelicam e divina illuminatione agnitam abnegare. Quod sane divinæ ejus præstantiæ in confessoribus invictum fuit documentum.

Notum vero est, duos præcipue esse errores practicos, ad quos incurstandos doctrina de satisfactione & justificatione per indignissimum abusum abripitur, unum de falso credita cupiditatum actionumque vanissimarum, at a crassiore turpitudine sejunctarum, *indifferentia*; alter de *impotentia* sine peccatorum proæreticorum commissione per omnem ætatem in renovationis

cursu *perseverandi*. Qui duo errores, cum totum salutis ordinem evertant, antidotum veritatis evangelicæ in confessione ecclesiæ publica habent tale, quod, quam aliena ab iis ipsa sit doctrina evangelica, reddunt satis manifestum. Audiamus Apologiam Augustanæ Confessionis in doctrina de peccato originali p.m. 57. ubi *Augustinus* (verba sunt Confessorum) *longa disputatione refellit opinionem istorum, qui sentiebant, concupiscentiam* (nimirum cum actionibus, quæ inde resultant & a crassiore ἀταξία absunt) *in homine non esse vitium, sed ἀδιάφορον, uti corporis dolor, aut adversa valetudo ἀδιάφορον dicitur. Quod si contendunt adversarii, fomitem* (cum iis, quæ inde emergunt & intra mediocritatem aliquam subsistunt) *esse ἀδιάφορον, reclamabunt non solum multa sententia scripturæ, sed plane tota ecclesia &c.* Hæc illi. Et quam longissime evangelicam confessorum mentem abfuisse ab errore isto altero de *perseverantiæ ἀδυναμία* in bonorum operum exercitio, seu renovationis studio, inter alia quam clarissime patet ex articulo *Apologie* tertio de *dilectione & impletione legis*; utpote in quo uti sæpius concedunt, renovationis negotium in hujus vitæ imbecillitate esse imperfectum; sic ex altera parte expressa ac variata phraseologia vel centies urgent ac contendunt, *præcepta Dei* non solum *deberi*, sed etiam *posse, servari* a regenitis, etsi non perfecte, sincere tamen & solide, ita ut a peccatis, quæ, conscientiæ integritate violata, fidei naufragium inducunt, si velint, sibi cavere possint. Et cum sanctimonix studium nec genuinum sit, nec cum justo perseverantiæ officio debita capiat incrementa, nisi sit evangelicum, h. e. ex affluentis gratiæ fonte derivatum, & sic a Pelagiano corruptæ naturæ conatu ac opere alienum: in eadem apologiæ tractatione de *dilectione & impletione legis*, nec non in locis aliis, identidem urgetur ac commendatur via fidei ac προθυμίας evangelica, qua fideles instar palmitum, Christo, cœlesti viti, insitorum, in beata cum eo communione, & ex ejusdem influxu, fructus ferunt multos, in iis ferendis toti & quam promptissimi. Et cum, pro papali superstitione in bonorum operum praxi nihil nisi ἐθελουθρησκεία valeret, eaque præcipue ad illa referretur, quæ circa externum Dei cultum cum pompa in oculos speciosius incurrebant; evangelici confessores non solum ad interiora, & ad cultum Deo in spiritu ac veritate præstandum, referunt omnia, sed sapienter etiam ostendunt, fidem cum gratiæ principio, e cultus interioris centro, per actionum externarum omnium, & vilissimarum quoque, quotquot diversis vitæ generibus propriæ sunt, ambitum campumque amplissimum ita se diffundere, ut illæ, per timorem Dei sanctificatæ, ipsius divini cultus, naturam

turam ac dignitatem induant, hac ratione, ad veritatis ac præstantiæ, qua christiana religio coruscat, illustrationem non parum nobilitatæ.

Quæ cum ita sint, auditores omnium ordinum honoratissimi, gratissimo erga Deum animo agnoscendum a nobis est illud doctrinæ purioris depositum, cujus, cum illud antehac sepultum jaceret ac conculcatum, repurgationem ac instaurationem venerandis majoribus nostris, qui in ea inter innumeras ac ingentes difficultates cum ipsius vitæ periculo elaborarunt, acceptam ferre debemus. Quia vero, uti jam supra est monitum, non minor est virtus, quam quærere, parta tueri, nostrum omnino est, hoc, qui nobis concreditus est, evangelii thesauro ita uti, ut eodem æternum perfruamur. Et sic eo utemur, si ipsum a duobus istis extremis, de quibus hactenus actum est, uno *abnegationis*, altero *Epicurei abusus*, ipsa praxi servaverimus immunem. Quod ingens bonum ut Deus universæ ecclesiæ protestantium evangelicæ, & in ea speciatim academiæ nostræ Fridericianæ, sub augustissimæ domus Borusico-Brandenburgicæ, omni gratiæ genere subinde cumulatus beandæ, sceptro regali servet incorruptum, est, quod omnes ac singuli intensissimo animi voto ac nisu merito contendimus atque exoptamus.

1870

...corresponding to the ...

Grotius, Hugo, / Lange, Joachim / Lange, Joachim

... Hugonis Grotii Liber insignis, Defensio fidei catholicae de satisfactione Christi inscriptus praemissa auctoris vita, maioris perspicuitatis gratia, in paragraphos, lemmatis suis insignitos, distinctum, ob praestantiam et raritatem suam, ad illustrationem Iubilaei Evangelici secundi luci publicae reddidit; eidemque elenchum

Lipsia 1730

4 Diss. 2402#Beibd.2/3

urn:nbn:de:bvb:12-bsb10835921-6

VD18 14843803-001